CAIETE FOLCLORICE ARGEȘ

XVIII

PITEȘTI - 2015

C.J.C.P.C.T. ARGEȘ EDITURA ALEAN

CENTRUL JUDEŢEAN PENTRU CONSERVAREA ŞI PROMOVAREA CULTURII TRADIŢIONALE ARGEŞ

ASOCIAŢIA FOLCLORIŞTILOR ARGEŞENI „CONSTANTIN RĂDULESCU-CODIN”

CAIETE FOLCLORICE ARGEŞ

XVIII

Comunicări şi materiale pe teme de folclor, etnografie şi etnologie

Piteşti, 2015

C.J.C.P.C.T. ARGEŞ EDITURA ALFAN

Colectiv redacţional

Manager: *dr. Sorin Mazilescu*
Redactor şi corector:
lect. univ. dr. Alexandru Mărchidan, directorul Editurii „Alean"
Referenţi ştiinţifici:
a) *conf. univ. dr. Adriana Rujan*
b) *conf. univ. dr. Adrian Sămărescu*
c) *prof. Costin Alexandrescu*
d) *prof. Constantin Cârstoiu*
Coordonator volum: *lect. univ. dr. Sorin Mazilescu*
Culegere şi tehnoredactare: *Viorica Stoica*

CENTRUL JUDEŢEAN PENTRU CONSERVAREA ŞI PROMOVAREA CULTURII TRADIŢIONALE ARGEŞ
Str. Armand Călinescu, Nr. 14 – Piteşti,
Judeţul Argeş, cod poştal: 110047; tel./fax: 0248/219080,
e-mail: creatieag@yahoo.com
http://www.cultura-traditionala-arges.ro

ISSN 1584 - 2126

Sesiunea de comunicări din 10 mai 2014

PATRIMONIUL CULTURAL IMATERIAL.
ACTUALITATE ȘI PERSPECTIVĂ

DIN CĂMARA MAMII MĂ-SII

Prof. Cezar Bădescu, Arefu

Zicala „Omul nu trăieşte ca să mănânce, ci mănâncă să poată trăi" exprimă concis, subînţeles rostul omului pe pământ şi confirmă adevărul absolut că această creaţie divină, ca de altfel toate fiinţele terestre – plante şi animale – nu pot trăi fără să se hrănească. A fost o vreme când omul, ca şi celălalte vietăţi, depindea în totalitate de dărnicia naturii înconjurătoare – perioada omului culegător – dar a depăşit această fază după descoperirea focului şi a olăritului, învăţând să îşi prepare hrana în diferite feluri. Pasul spre civilizaţie a fost uriaş.

Dacă la început putem vorbi doar de valoarea materială a actului alimentar, în timp, omul i-a atribuit şi o valoare spirituală. Actul material este mai vechi decât cultura. La început şi-a păstrat dimensiunea fiziologică, de sursă bioenergetică necesară revitalizării organismului, dar în timp a căpătat şi conotaţii ce ţin de viaţa profundă a omului[1]: încercarea acestuia de a lua legătura cu sacralitatea prin jertfe, rugăciuni către divinitate, sau pomeni şi parastase în lumea creştină, pentru păstrarea legăturii cu strămoşii dispăruţi, sau danii făcute spre iertarea păcatelor. Acum actul alimentar are o valoare spirituală şi prin aceasta capătă şi o valoare culturală[2].

Pentru ţăran, actul alimentar nu se rezumă la simplul act biologic, ci împlineşte şi multe necesităţi de ordin sufletesc.

În evoluţia alimentaţiei au existat două revoluţii: una la sfârşitul paleoliticului, care a impus regimul carnivor, şi a doua, în

---

[1] Ofelia Văduva, *Paşi spre sacru. Din etnologia alimentaţiei româneşti*, Ed. Enciclopedică, Buc., 1996, p. 7.

[2] Ibidem. p.8.

neolitic, când – urmare a dezvoltării culturii cerialiere – se impune practica fierturii şi a preparării pâinii.

Acum, câteva consideraţii teoretice: între modul de hrană şi cultura umană există o strânsă legătură. Să nu uităm că hrana îmbunătăţită – friptă, fiartă – a dus la creşterea forţei fizice, dar şi la dezvoltarea creierului omului, împingându-l spre anumite reguli şi norme de respectat. Aceste norme nu mai ţin de elementul natural, de firea omului, ci de ceea ce se cheamă cultură. Astfel, afirmaţia că „modul de acţiune al omului şi felul de a gândi trec prin stomac” nu mai pare lipsită de sens. După modul de procurare şi preparare a hranei există diferenţă de la grup la grup – italienii preferă broasca, chinezii preferă câinele şi şarpele, noi ne lăudăm cu sarmalele. Deci putem vorbi de un specific naţional. Şi factorii social-economici influenţează diferenţa între alimentaţia bogatului şi săracului.

În practica ţăranului, alimentaţia cunoaşte două etape distincte: cotidianul şi sărbătoarea. În timpul sărbătorilor hrana sporeşte şi calitativ şi cantitativ. Marile sărbători – Crăciunul, Paştele – la români sunt anunţate sau precedate de două acte rituale: făcutul pâinii, al cozonacului şi sacrificarea unui animal – porcul la Crăciun, mielul şi iedul la Paşte.

În satul românesc, masa începe cu rugăciunea – de obicei Tatăl Nostru şi semnul Sfintei Cruci. Se mănâncă în deplină linişte şi respect faţă de bucate. Mama avea grijă să stam cu ambele picioare sprijinite cu toată talpa pe pământ (nu picior peste picior, că plânge Maica Domnului), să nu dăm zoburi de pâine pe jos, că e păcat (poate asta ţinea şi de grija pentru curăţenie în camera n.n.). Masa se încheia tot cu o rugăciune de mulţumire şi de cerere. Se zicea: „Mulţumesc, Doamne, că m-ai săturat de bunătăţile tale pământeşti, nu mă lipsi nici de cele cereşti”. La masă stăteau toţi membrii familiei în acelaşi timp, bărbaţii trebuiau să aibă capetele descoperite, tata stătea totdeauna pe scaunul cu faţa spre uşă (protecţia celorlalţi). Când terminai de mâncat lingura se punea cu scobitura în jos, semn că te-ai săturat.

Să mai facem o diferenţă între alimentaţia ceremonială determinată de evenimente din viaţa omului – cumetrie, logodnă,

nuntă şi alimentaţia rituală legată de anumite credinţe ale omului din popor pomeni, parastase, de ce nu şi ctitoriile care sunt mese comune ce urmăresc diminuarea disensiunilor şi o mai mare strângere a legăturilor de convieţuire între membrii comunităţii. Ele se organizează fie în ziua hramului bisericii, fie la zile importante de sărbătoare. În Arefu se organiza masă în prima duminică după Paşte – la duminica Tomii. În alte localităţi aceasta se face a doua zi de Paşte – în satul Căpăţâneni, în Galeş, etc.

De ritual ţine şi obiceiul colacilor duşi la biserică. La anumite sărbători din an – Sf. Gheorghe, Sân Petru, Sf. Ilie, Sf. Maria, Sf. Paraschiva – mama făcea colarizi (din lapte dulce şi făină de grâu) şi ducea o farfurie plină cu colarizi la biserică, pentru sfinţire.

După slujbă, preotul tăia o bucată, iar restul era luat înapoi acasă. Pe drum oferea oamenilor întâlniţi să ia din conţinut, iar acasă ne dădea nouă copiiilor să mâncăm pentru a fi sănătoşi şi a ne feri de rele. Azi obiceiul aproape că a dispărut, îl mai practică destul de rar doar femeile bătrâne. E clar că în asemenea momente omul nu mănâncă pentru că îi e foame, ci pentru că trebuie, că aşa e bine. Prin aceste practici se păstrează „rânduieli îndătinate", cum numea Mihai Pop tradiţia.[3]

Unele alimente în anumite situaţii devin acte de comunicare cu cei din jur. Exemplu: oferirea găinii naşului la nuntă vrea să spună că masa se apropie de sfârşit, iar efectul este că aşa cum naşul plăteşte ofertantei (de regulă bucătăreasa) şi participanţii trebuie să ofere daruri tinerilor căsătoriţi. Ciorba de potroace e semnul sfârşitului nunţii. Rachiul roşu, jucat a doua zi după nuntă în anumite locuri din ţară, reprezintă informaţia despre puritatea miresii.[4]

După atâta teorie e momentul să deschidem cămara bunicii. Poliţele sunt pline cu tot felul de alimente frumos aranjate după importanţa şi modul de folosire. Cum spaţiu în Caietele Folclorice e limitat la 5-6 pagini, le voi prezenta doar pe acelea care, prin calităţile lor au şi valoare simbolică.

---

[3] Ibidem p. 25.
[4] Ibidem p. 28.

- *Laptele* este primul aliment cu care ia contact omul după naştere. În mitologie laptele de la Demeter avea virtuţi vindecătoare, iar cel al Herei – soţia lui Zeus – s-a transformat în ambrozie, băutura sacră a imortalităţii[5]. Considerat băutură cu virtuţi magice, dătător de viaţă, sănătate, vigoare. Este simbolul purităţii şi lucidităţii, prin culoarea lui albă. La Moşii de vară, fetele care se dădeau de-a suratele puneau în ulcele păsat cu lapte dulce fiert. Folosit şi ca medicament, laptele matern era muls în ochii copiilor ce aveau dureri.

- *Mierea*. În antichitate era socotită aliment sacru, componentă a hranei şi băuturii zeilor; având deosebite calităţi nutritive, e considerată sursă de puteri benefice în acţiunile oamenilor, de aceea e prezentă în multe obiceiuri populare. În prima scaldă a copiilor se pune miere sau fagure, să nu fie copilul urâcios, ci dulce ca mierea. Pe 4 decembrie (de Sf. Varvara), mama ne îmbărbura cu miere pe un fir de busuioc, făcându-ne în frunte, pe obraz şi barbă semnul crucii, ca să rămână faţa tot timpul curată, să nu facem bube. În unele localităţi, mireasa face o cruce cu miere pe pereţii camerei nupţiale, pentru îmbunarea spiritelor strămoşilor şi fericirea familiei.[6]

- *Oul*. Simbol al naşterii şi nemuririi. Ciocnitul şi mâncatul primului ou roşu marchează intrarea în sărbătoarea Paştelui. Se pune în cana cu apă de spălat pe faţă, pentru a avea tot anul roşeaţă în obraji. În unele locuri se pune un ou în sicriu pentru călătoria cea mare – simbol al renaşterii prin moarte.[7] Mama punea un ou roşu în sămânţa de cânepă şi îl ţinea acolo până la semănat, să fie recolta bogată. În ziua semănatului îl dădea unui copil să-l mănânce pe holdă.

- *Sarea*. Simbol al armoniei, păcii, prieteniei. La români e semnul ospitalităţii – întâmpinăm oaspeţii cu pâine şi sare. Homer o considera divină, dar al zeilor, simbol al înţelegerii, de aceea romanii

---

[5] Ibidem p. 36.

[6] Ivan Evselev, *Enciclopedia simbolurilor religioase şi arhetipurilor culturale*, Ed. Învierea, Timişoara, 2007, p. 371.

[7] Ofelia Văduva, op. cit. p. 39.

preparau o prăjitură foarte sărată „mola salsa", din care la căsătorie mâncau ambii parteneri[8]. Se zice că e bine ca noaptea să laşi pe fereastră vasul cu sare, să dormi liniştit că nu se apropie răul de tine. Şi dacă îţi dă laptele dulce pe foc, să presari imediat unde a curs sare, ca să nu crape ţâţele vacii. Are însă şi „efecte" negative: dacă verşi sare pe jos e semn că o să te superi. Poporul a păstrat şi zicalele: „Mi-eşti drag ca sarea în bucate" cu sensul de permanenţă dar şi „Mi-eşti drag ca sarea în ochi", adică nu te pot suferi.

- *Peştele*. Este singurul aliment de origine animală tolerat în anumite zile din post – Blagoveştenie (25 martie), Floriile, Naşterea Maicii Domnului (8 septembrie) – şi în toate zilele de miercuri şi vineri de la Paşte până la Înălţarea Domnului. La Anul Nou şi Paşte e bine să consumi peşte, pentru a fi sănătos şi vioi ca peştele tot anul. În mitologia românească se crede că pământul stă pe spatele unui peşte uriaş, şi când acesta mişcă din coadă se produc cutremure.

- *Pâinea*. Este alimentul ritual şi ceremonial dominant. Ea simbolizează rodnicie, fertilitate, bunăstare, sănătate, bogăţie. Importanţa spirituală, sacralitatea ei o întâlnim în rugăciunea de bază a creştinătăţii: „Tatăl Nostru", în care versetul „Pâinea noastră cea de toate zilele" o consacră ca hrana trupului dar şi a spiritului. Cercetătorul R. Delort o numeşte „alimentul rege"[9]. Pâinea din bobul de grâu ce moare în pământ pentru a renaşte – simbolizează forţa vieţii asupra morţii şi în ultimă instanţă supremaţia omului care o produce pentru existenţă împotriva morţii. În concepţia creştină, pâinea este identificată cu trupul lui Iisus Hristos. O spune formula „luaţi, mâncaţi, acesta este trupul meu". În prepararea pâinii există unele interdicţii bine precizate mai ales pentru ceremonii şi sărbători. Nu se opreşte aluat de la pâinea mortului, femeia care găteşte mortul sau lăuza nu are voie să facă pâine. Cernutul făinii să se facă în zori, pe nemâncate. Apa folosită la frământat să fie adusă în zori, apă neîncepută, pentru a da pâinii forţe magice. Femeia care prepară

---

[8] Ibidem p. 40.
[9] Ibidem p. 51.

pâinea să nu aibă de a face cu bărbatul câteva zile, de aceea sunt de preferat femeile bătrâne, că sunt mai curate. Înainte de frământat să se spele şi să îmbrace haine curate. Aceste reguli ţin şi de igienă, dar şi de un anume ritual. Pe masă pâinea se pune cu partea de vatră jos, nu se lasă cuţitul înfipt în pâine, iar zoburile nu se aruncă la gunoi, ci se strâng şi se aruncă în foc sau într-un muşuroi cu furnici. În lumea satelor, pâinea de regulă avea forma rotundă. Rotundul, cercul, semnifică ideea de perfecţiune, de tot absolut, sau de simbol solar – asemănarea cu discul soarelui. Pe vremea mea, pentru a creşte aluatul nu se folosea drojdia, ci spuma luată de la prunele adunate pentru ţuică, atunci când dădeau în fiert. Femeile strângeau spuma (maiaua n.n.) într-un vas, o amestecau cu făină şi făceau nişte turtele mici, pe care le puneau la uscat la soare sau la căldură, să nu mucegăiască. Când se apucau de pâine, le puneau într-un vas cu apă, să se înmoaie, apoi le frământau cu aluatul. Lăsată la dospit, pâinea creştea ca şi cu drojdie şi căpăta un gust puţin acrişor.

- Pe un cărpător, în mijlocul primei poliţe vedem şi mămăliga, care, fără să aibă valoare simbolică, a stat tot timpul mult mai des decât pâinea pe masa ţăranului faţă. Probabil fiindcă se prepară într-un timp mult mai rapid comparativ cu pâinea şi fără atâtea interdicţii. Când eram mic am auzit la o serbare fabula lui Vasile Militaru – „Cozonacul şi mămăliga”. De atunci mi-au rămas în memorie versurile finale prin care ţăranul care auzise dialogul între cei doi se adresează îngâmfatului cozonac ce se lăuda cu atâtea ingrediente, luând apărarea săracei mămăligi, constituită doar din apă, puţină sare şi mălai:

„Că sunt mii şi mii de glasuri
Care azi în lume strigă
La o parte cozonace
Noi trăim cu mămăligă!”

Am zărit în cămară şi o sticlă cu vin. Nu e aliment, ci băutură, dar îl pomenesc lângă alimente pentru valoarea simbolistică mare. Culoarea lui roşie e similară sângelui. Socotit băutură sacră, în mitologie e legat de cultul lui Dionisos – zeul viţei şi vinului la greci – sau al lui Bachus la romani. Este şi simbol al belşugului, motiv

pentru care îl găsim la nuntă, în plosca dată să guste participanţii care urează tinerilor „noroc şi fericire!". E şi în paharul din care gustă tinerii la cununie. În practica religiei creştine vinul e folosit la Euharistie (împărtăşanie). În Arefu există un colind intitulat „Vinul, grâul şi Sf. Mir". Întrebat de sfinţi ce reprezintă aceste elemente, Dumnezeu răspunde: „ – Oare voi nu ştiţi/Când pe min-m-a prins/Mulţime de jidovi/Şi m-a răstignit/Şi m-a pironit,/Pe cruce de lemn dulce/Prin cuie de fier şi ţinte de oţel? Off! Cum le bătea/Şi le ţintuia/Sângele îmi curgea/Şi tot vin se făcea"...

Alimentele există pentru a fi consumate în stare naturală sau ca mâncăruri. Vă reţin atenţia cu câteva de mult uitate:

1. Cea mai primitivă mâncare pentru ţăranul sărac a fost poşirca în care se băga mămăligă friptă sau turtă. Când se scotea din cazanul de ţuică, borhotul se punea într-un vas unde se lăsa pentru liniştire. În timp ce se răcea, sâmburii şi grosul borhotului se lăsau la fund, rămânând deasupra o zeamă. Asta era poşirca. Se lua într-un vas și se folosea la masă aşa cum am arătat.

2. Cea mai simplă mâncare era laptele de bou. Nimic altceva decât apă îndulcită cu zahăr, în care se băgau bucăţele mici (dumicaţi) de mămăligă friptă, turtă sau pâine. Nouă, copiilor, ne plăcea grozav pentru că era dulce.

3. Terciul de mămăligă. Când fierbe mălaiul se ia din tuci – până să înceapă mestecatul cu făcăleţul – zeamă groasă; pentru a-i da mai mult gust se amestecă cu lapte dulce, smântână, unt de vacă sau ulei. Se folosea şi ca medicament bun la tuse şi răceală.

4. Brânza de iepure. Cartofi întregi bine fierţi, apoi frământaţi să devină paste, se sărează după gust şi se amestecă cu ceapă tocată foarte mărunt.

5. Chisăliţa. Când s-au copt bine prunele de vară, se culeg şi se pun la fiert într-o oală. Se fâcâie cu făcălitorul, ca să se lase pulpa de pe sâmburi. Apoi se amestecă cu puţin mălai, pentru a se mai îngroşa. Se adaugă şi zahăr după gust, în cazul că e prea acră. Se consumă caldă sau rece.

6. Mâncare de bob. Se pune bobul în apă şi se dă o dată în fiert, ca să poată fi cojit. Apoi se pune la fiert. Când a fiert bine, se

fâcâie până devine pastă, se sară după gust, se pune în cenace (farfurii). Într-o tigaie se pune mult ulei cu ceapă. Când ceapa s-a rumenit, se toarnă cu uleiul în fiecare farfurie, se lasă să se răcească. Se consumă rece.

7. Ciucioi (bureţi de pruni) prăjiţi. Se adună ciucioii primăvara, se spală şi se toacă mărunt, apoi se pun la prăjit în ulei. Când s-au prăjit, se adaugă pentru aromă pătrunjel verde tocat sau cimbru uscat. Se consumă calzi, muind cu bucăţi de mămăligă sau pâine în acest amestec.

8. Prajila. Se sparg mai multe ouă şi se bat într-un vas, amestecate cu lapte, de regulă acru, dar poate fi şi dulce. Se amestecă cu mălai pentru îngroşare. Măsura: o mână de mălai pentru un ou. Grijă să nu rămână cocoloaşe. Se pune la fiert pe plită şi se amestecă mereu în vas, să nu se lipească. Când s-a fiert, se pune în vase şi se consumă caldă, dar daca mai rămâne e bună şi rece.

Închei cu trei sfaturi culese din lucrarea lui Păstorel, „Gastronomice”. Au fost publicate prima dată pe anul 1933.

1. Du mâncarea la gură, nu gura la mâncare. Patrupedele se apleacă la nutreţi, e drept, dar n-au ce face.

2. Nu sorbi supa, chiar dacă te-ai familiarizat cu zgomotul şi nu-l mai auzi. Dacă nu poţi mânca prea fierbinte, aşteaptă puţin. Aşteptând însă, nu îţi trece vremea suflând în farfurie sau vânturând lichidul cu lingura: fă conversaţie.

3. Dacă cineva îţi pune întrebări când eşti cu gura plină, fă-l să aştepte.

În sfârşit, o remarcă cu înţelepciune ce nu trebuie uitată: „Sunt oameni care îşi închipuie că pentru a mânca bine trebuie să ai stomac şi bani. Se înşală. Trebuie să ai şi cap[10]”.

---

[10] Al. O. Teodoreanu Păstorel, *Gastronomice*, Ed. Vremea XXI, Buc. 2000, p. 10.

CONTEMPORANEITATEA COLINDATULUI ÎN VATRA FOLCLORICĂ AREFU*

Graţian Bădescu, Arefu

„Panta rhei" (*totul curge*) susţinea filozoful antic Heraclit din Efes, iar în această permanentă curgere a timpului şi a vieţii, oricâte „apariţii şi dispariţii" vor avea loc, satul românesc va exista; şi atâta timp cât satul există colindul va dăinui cel puţin din două motive: plăcerea gospodarilor – vârstnici şi tineri – de-a-l asculta şi obişnuinţa căpătată prin tradiţie. Colindul face parte din spiritualitatea satului românesc şi – împreună cu alte elemente din identitatea naţională – constituie şi va rămâne o stavilă împotriva ispitelor influenţelor străine.

Părintele Dumitru Stăniloae preciza că „satul e o unitate de oameni liberi"[11] – în cazul Arefului adăugăm noi – şi creştini ortodocşi în totalitate. Libertatea şi credinţa le permit oamenilor să-şi organizeze anumite momente ale anului astfel încât să poată fi trăite la o mare intensitate, accentul căzând atât pe curăţenia spirituală, cât şi pe cea fizică. Aşa se face că în aşteptarea Crăciunului sătenii se străduiesc să uite clevetirile, pizma, înjurăturile sau alte vorbe urâte, în familie să existe multă armonie, iar întreaga gospodărie să strălucească de ordine şi curăţenie când poarta curţilor va fi deschisă de colindători. Şi asta fiindcă ceata tinerilor – mai nou şi a copiilor – în Noaptea Sfântă capătă puteri miraculoase, deschizând căile pentru realizarea comuniunii lui Dumnezeu cu membrii familie colindate. Convingător în acest sens este colindul „Florile-şi dalbe de măr":

[11] Dumitru Stăniloae, *Reflecţii despre spiritualitatea poporului român*, Ed. Elion, Bucureşti, 2001, p. 133.

.....

Şi-mi ieşi, domn bun, pân-afar'
De mi-şi vezi cine mi-ţi vine,
Că nu-ţi vine fitecine:
Vin juni buni Dumnezeu.
D-aducă-mi-l Dumnezeu,
Că bun dar le dau şi eu[12].

.....

Credinţa exprimată în colindul respectiv a constituit principalul imbold pentru continuarea străvechiului obicei chiar şi în vremurile de tristă amintire – instituirea dictaturii proletare –, când s-a încercat interzicerea lui sub ameninţarea unor amenzi usturătoare, proferate de organele locale de atunci. Menţionăm că tinerii nu s-au lăsat intimidaţi şi au continuat să meargă cu colindul, preferând să plătească amenda. În faţa hotărârii tinerilor, administraţia locală a fost nevoită să bată în retragere, amenda nu s-a aplicat, iar obiceiul colindatului s-a păstrat fără întrerupere în forma lui tradiţională, ba mai mult, după 1989 el s-a lărgit, în sensul că azi colindă nu numai tinerii ci şi copiii. Cei mici colindă tot afară – sub fereastră –, dar repertoriul lor este format din colinde învăţate la şcoală, prin grija învăţătorilor sau profesorilor de religie. Cetele celor mici sunt mixte şi nu au stabilit un anume teritoriu unde să colinde. De regulă merg la învăţători, profesori, primar, preot, neamurile celor din ceată şi câţiva gospodari mai înstăriţi. Timpul de colindat diferă de al cetei tinerilor. Copiii colindă în paralel cu tinerii, dar nu mai mult de trei-patru ore şi nu depăşesc ora 24:00 în noaptea de Crăciun. Colindele sunt rostite sub formă de cântec în cor. Cele mai îndrăgite şi des folosite de către copii sunt colindele: „Sculaţi, gazde, nu dormiţi!", „Deschide, uşa creştine!", „Aseară pe înserat", „Maica Sfântă".
Iată deci că acest Sfânt Obicei n-a scăzut în intensitate, ci a crescut.

Merită să apreciem şi preocuparea factorilor de cultură, la nivel de judeţ şi ţară, pentru conservarea şi promovarea frumoaselor

---

[12] Adriana Rujan, Costin Alexandrescu, *Colinde şi obiceiuri de iarnă din Argeş şi Muscel,* Ed. „Paralela 45", Piteşti, 1998, p. 33.

obiceiuri din cultura noastră populară. În judeţul Argeş, Centrul Judeţean pentru Conservarea şi Promovarea Culturii Tradiţionale, împreună cu Asociaţia folcloriştilor argeşeni „Constantin Rădulescu-Codin" organizează în fiecare an Festivalul de datini de Crăciun şi Anul Nou „Florile dalbe", la care Căminul Cultural din Arefu e totdeauna prezent cu un grup de copii şi cu ceata tinerilor colindători, fiecare având repertoriul său: cei mici, colinde învăţate la şcoală, cei mari, colindele moştenite din generaţie în generaţie.

Ceata tinerilor din Arefu s-a bucurat de frumoase aprecieri din partea specialiştilor şi publicului spectator, pe multe scene din ţară. A mers şi a colindat la Sighetul Marmaţiei, Sala Radio Bucureşti, la Iaşi – invitaţi de trei ori, ultima dată în 2007, când ieşenii au sărbătorit 40 de ani de la iniţierea Festivalului Folcloric „Datini şi obiceiuri de iarnă". Aplauze au cules şi la Bacău, Muzeul Satului, Patriarhie (Bucureşti), Piteşti, Râmnicu Vâlcea. În 1999 participă la a II-a ediţie a Festivalului Concurs Internaţional de Datini şi Obiceiuri de Iarnă „O, ce veste minunată!", desfăşurat la Giurgiu, în zilele de 18-19 decembrie. Aici grupului de colindători din Arefu i-a fost acordat premiul I.

Ultima prezenţă a fost la Festivalul naţional al datinilor şi obiceiurilor de iarnă, ediţia a XI-a, desfăşurat la Focşani – 16 decembrie 2011 – obţinând din partea juriului Premiul Special.

Colindătorii din Arefu s-au bucurat şi de două înregistrări Tv: prima – la Muzeul Satului, în 1991, de către doamna Elize Stan; a doua – realizată acasă la noi, de către domnul Petrică Rusu, în 1999, pentru postul de televiziune Tvr 1.

Cele relatate atestă că în vatra folclorică Arefu tradiţia colindatului continuă să se manifeste în toată plinătatea ei.

Nu pot încheia fără să redau două relatări culese din lucrarea Elenei Niculiţă-Voronca. O bătrânică zice: „În vremea de demult erau tare multe răutăţi pe pământ, boale, şi Dumnezeu a dat colinde de-l pomenesc pe Dumnezeu şi de atunci au încetat", iar un bătrân spune şi el: „Se zice că dracul tot una întreabă: «Să mai scriu ouă roşii la Paşti? Să mai colindă la Sărbători?» Când ouă roşii nu s-o mai scrie şi când nu se va mai colinda, atunci şi el va ieşi. Dracii

numai spre Crăciun şi spre Anul Nou nu umblă şi nicio altă necurăţenie, căci se tem de băieţi, că îmblă atunci cu colinda."[13]

Dincolo de naivitatea pur copilărească ele atestă puritatea sufletească a omului simplu, dar pentru noi reprezintă garanţie că indiferent de evoluţia societăţii în timp, colindătorii vor fi aşteptaţi cu suflet limpede, ogrăzile măturate, cu lumini aprinse şi mese întinse, pline cu bucate. Arefenii o fac întrucât colindele reprezintă fondul de aur al sufletului lor, ele înnobilează şi farmecă viaţa cotidiană, asigurând totodată Sărbătorii Naşterii Domnului fastul necesar.

Poezia colindelor e nemuritoare.

Colinde, colinde!
E vremea colindelor,
Căci gheaţa se-ntinde
Asemeni oglinzilor
Şi tremură brazii
Mişcând rămurelele,
Căci noaptea de azi-i
Când scânteie stelele.
Se bucur' copiii,
Copiii şi fetele,
De dragul Mariei
Îşi piaptănă pletele,
De dragul Mariei
Şi-a Mântuitorului
Luceşte pe ceruri
O stea călătorului[14].

Merită să fie redate câteva colinde pe care le-am cules din comuna Arefu.

---

[13] Elena Niculiţă-Voronca, *Datinile şi credinţele poporului român, adunate şi aşezate în ordine mitologică*, Vol. I, Ed. Polirom, Iaşi, 1998, p. 65-66.
[14] M. Eminescu, *Poezii/Poesies*, Ed. Libra, Bucureşti, 1994, p. 26.

LELE-N ZDRELE

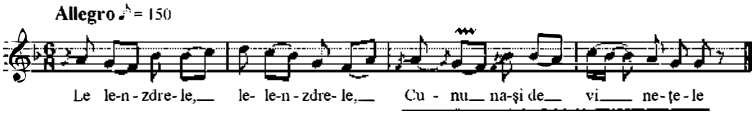

Lele-n zdrele, lele-n zdrele,*)
Cununa-şi de vineţele
Iar (Liliana) d'ochii-şi negri,
Cununa-şi de vineţele
Ia vadra, pleacă la apă,
Cu cerceii zornăind,
La fântâna-i stoborâtă.
Dar de cine-i stoborâtă?
Trei voinici pe trei cai murgi!
Unul caii-i potcoveară,
Altul păru-i netezară,
Altu-n suliţă-i strunjară.
Cel ce caii potcoveară
Întinse mâna la (Liliana),
Întinse mâna şi luă mărul;
Iar (Liliana) d'ochii-şi negri,
Greu blestem mi-l blestemară:
- Petrece-te-ai ca şi dânsul,
Ca şi dânsul, măr din sân!
Cel ce păru-i netezară
Întinse mâna la (Liliana),
Întinse mâna, -i luă inelul;
Iar (Liliana) d'ochii-şi negri
Greu blestem îl blestemară:
- Dezlega-te-ai ca (şi) –inelul,
Ca dânsul, inel din deşti!
Cel ce-n suliţă strunjară
Întinse mâna la (Liliana),

Întinse mâna, -i luă cununa;
Iar (Liliana) d'ochii-şi negri
Uşurel mi-l blestemară:
- Cununa-te-ai cu cununa,
Cu cununa, cu stăpâna!
Iar (Liliana) d'ochii-şi negri
Ea să fie sănătoasă!

Cules de la Gheorghe Dobrin, 76 de ani.

LUCEAN GALBĂN

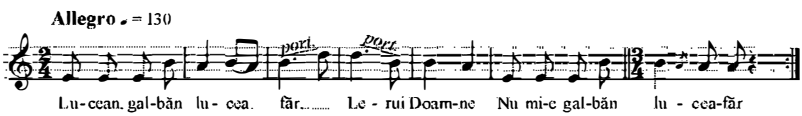

Lucean Galbăn luceafăr,
Lerui, Doamne,
Nu mi-e galbăn luceafăr,
Şi mi-e (Nicu) Făt-Frumos
Lerui, Doamne,
P-un cal galbăn mângâios,
El d'un cal ce şi-l d'avuse,
'N grajd dă piatră mi-l ţânuse,
Nimenea nu i-l ştiuse.
Numa'-l scoate dă-ş ţăsală,
Dă-l ţăsală, dă-l înşală,
Nu-l înşală cum să-nşală:
Mi-l înşală-n două şei;
Nu-l înfrână cum se-nfrână:
Mi-l înfrână-n două frâne;
Nu-l închingă cum să-nchingă:
Mi-l închingă-n două chingi.
Iară (Nicu) Făt-Frumos
Picioru-n scară când puse,

Calu-mi frânse şi-mi răsfrânse,
Calu' sare şi răsare:
Sări ici, sări colea,
Sări-n curtea Soarelui,
Pă Soare-acas' nu-l găsea;
Găsi Sora Soarelui,
Ceru, apă de băut,
Scoase apă-ntr-o năstrapă.
Lui sete că nu-i fusese,
Mâna-n brâu i-o sumesese,
Sus pă cal mi-o azvârlise.
Calu-mi sare şi-mi răsare,
Sări ici, sări colea,
Sări-n curtea taică-so.
Taică-so dacă-i vedea
Înainte le ieşea,
Ca mai bine-i ascundea
Din celar în păunar,
Ca mai sus în porumbar.
Soarili acasă când veneară
Pă soru-sa n-o găseară
Şi tare se supărară:
- Daţi voi, raze, -n toate case!
- Voi, zurori încercători,
Vă dau voie să-mi cătaţi
Toată curtea, toată casa,
Numa' ici să nu-mi cătaţi,
În celar, în păunar,
Ca mai sus în porumbar,
C-am păunii ne-nvăţaţi
Şi porumbii-nspăimântaţi:
Că uşa cân' veţi crăpară
Toţi afară vor zburară,
Drept pă Soare mi-l prădară
D-un păune şi-un cal bun.

Dîn coada păunelui
Lua-voi Sora Soarelui:
Nu ţ-o iau roabă să-mi fie,
Dragă-şi doamnă ca să-mi fie
Şi ţîie, şi curtîlor,
Nor' dalbă părinţîlor,
Cumnăţîcă fraţîlor,
Fraţîlor, surorilor,
Gazdă călătorilor,
Stăpână d'argaţîlor.
Iarăşi (Nicu) Făt-Frumos,
El să fie sănătos!
Cules de la Gheorghe Dobrin, 76 de ani.

LUCEAN GALBEN

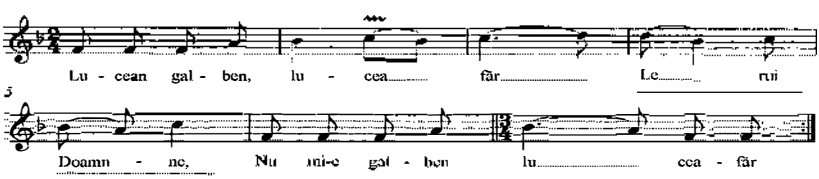

Cules de la un grup de colindători din com. Arefu.

FATA-ŞI DALBĂ

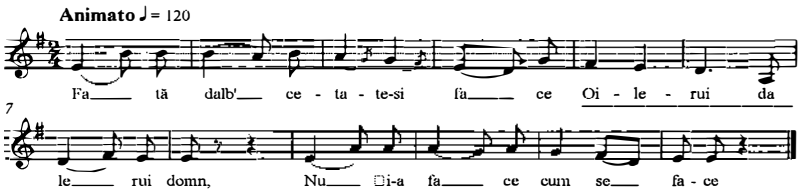

Fata-şi dalbă cetate-şi face,
Oi, leroi, da lerui Domn,
Nu şi-o face cum se face,
Oi, leroi, da lerui Domn,
Mi-o zideşte-mpărăteşte
Cu piatră de piatră-şi dalbă,
Cu ziduri de cărămidă.
Vine-un vânt de peste mare:
Nu mi-e un vânt de peste mare,
Ci mi-e un vânt de pe uscat,
Mi-e Lenuţa fata-şi dalbă
Şi Ionel Făt-Frumos
Pe-un cal galben lămâios.
El d'un cal ce şi-l d'avuse,
'N grajd de piatră mi-l ţinuse,
Numa'-l scoate de-l ţeseală,
De-l ţeseală, de-l înşeală:
Nu-l înşeală cum se-nşeală,
Mi-l înşeală-n două şei;
Nu-l închingă cum se-nchingă,
Mi-l închingă-n două chingi;
Nu-l înstrună cum se-nstrună,
Mi-l înstrună-n două strune.
Iar Ionel Făt-Frumos
Picioru-n scară c-a pus,
Sus pe cal se aruncară,

Buzduganu-n mână-şi luară,
Buzduganu-l repeziră,
Poarta cetăţii zdrobiră.
Din cete-avea de luat
Fata-şi dalbă de-mpărat:
Nu mi-o iau roabă să-mi fie,
Dragă-şi doamnă de soţie,
Şi mie, şi curţilor,
Stăpână argaţilor,
Cumnăţică fraţilor,
Gazdă călătorilor.
Cules de la colindătorii din com. Arefu.

SUS LA SLAVA CERULUI

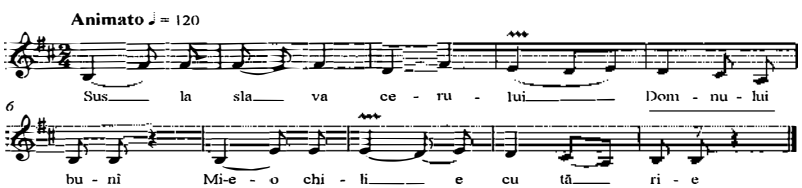

Sus la slava cerului
Domnului bun,
Mi-(e)-o chilie cu tărie,
Suntu, domni buni, mese-ntinse,
Domnului bun,
Mese-ntinse, jeţuri scrise,
Jeţuri scrise, făclii d'aprinse,
Făclii d'aprinse, pahare-s pline.
Dar la mese cine-mi şade?
Şade Domnul Dumnezău,
Ş-al doilea Sfinte-Ion,
Ş-al treilea Sfinte-Ilie,
Sfinte-Ilie cu tărie.

Ei îşi beau şi să cinsteau,
Şi de rai nu mai 'grijeau.
Ce să uită cam d-o parte,
Cam d-o parte nu prea poate;
Pă Petre-l vede venind,
Tot venind, moarte-şi făcând,
Dîn paloş tot fluşturând,
Dîn mărămuri făşi trăgând
Şi din gură-aşa zicând:
- Beţi, Doamne, vă-nveseliţi,
Şi dă noi nu mai-grijiţi!
Sunt trei zile şi trei nopţi
De mă bat cu jidovii –
I-am bătut şi m-au bătut,
Faţa raiului mi-a luat,
Mi-a luat luna cu lumina
Şi soarele cu căldura
Şi scaun de judecată
Şi toiagu' dă dreptate:
Toate-acestea nu le-au luat,
Toate-n iad mi le-au băgat,
Urât iar mi-a luminat,
Frumos rai mi-a-ntunecat!
Dă-mi, Doamne, d'un ajutor,
Dă-mi, Doamne, pă Sfântu-Ilie!
Domnu' ruga-i ascultară,
Pă Sfintu' Ilie-i dară
Sfânt-Ilie cu tărie,
Cu trăznet şi cu mânie,
Şi d'aproape-i fulgereară,
Toţi jidovii-nţărmureară,
Toţi în iad să scufundară,
Faţa raiului mi-o dară:
Mi-a dat luna cu lumina
Şi soarele cu căldura

Şi toiagu’ dă dreptate
Şi scaun de judecată:
Toate-n rai mi le-au băgat,
Frumos rai mi-a luminat,
Urât iad mi-a-ntunecat.
C-aşa-i legea raiului:
Fie raiu’ luminos
Şi-ncă iadu-ntunecos.
Şi-mi fiţi, domni buni, sănătoşi!

Cules de la Gheorghe Dobrin, 76 de ani.

Notă : *această comunicare cuprinde fragmente culese din lucrarea de licenţă susţinută în anul 2012 la Facultatea de Teologie Ortodoxă (Departamentul de Arte) din cadrul Universităţii din Piteşti, sub conducerea ştiinţifică a prof. univ. dr. Paul Baidan.*

ASPECTE ALE INFLUENȚEI ARTEI BIZANTINE PALEOLOGE ÎN ARTA MEDIEVALĂ ROMÂNEASCĂ

Pr. Cosmin Bloju, Pitești

În condiţii favorabile pe plan internaţional, fară amestecul ungar şi ameninţarea tătarilor, în secolul al XIV-lea au luat naştere la sud şi est de Carpaţi, statele româneşti de sine stătătoare, Valahia Maior (Muntenia) şi Valahia Minor (Moldova). Acest lucru a deschis calea unei vieţi politice a provinciilor româneşti, care va fi ilustrată de-a lungul istoriei prin mari valori create în acestea şi unei afirmări internaţionale.

Poporul român a folosit răstimpurile de pace pentru a-şi dezvolta cultura; acest lucru i-a dat tăria de a-şi afirma dreptul la existentă. După ce statele slave sud-dunărene şi Bizanţul au căzut sub dominaţia otomană, şi până la ridicarea Rusiei, Ţările Române au fost în avangarda apărării creştinătăţii ortodoxe, fiind un scut al Bisericii Răsăritene şi al tradiţiilor acesteia. Unii dintre domnitorii români au fost conştienţi de această misiune şi au acţionat ca atare. Neagoe Basarab, Matei Basarab, Vasile Lupu, Constantin Brâncoveanu s-au considerat succesori de drept ai tradiţiei bizantine. În această postură, ei şi-au asumat rolul de protectori ai Bisericii Ortodoxe şi de continuatori ai faptelor împăraţilor Bizanţului. Ei au introdus la curţile domneşti splendoarea şi ceremonialul din anturajul împăraţilor Bizanţului. Arta românească s-a dezvoltat atât graţie tradiţiei cât şi prin cunoaşterea artei ţărilor vecine; aceasta a îmbinat în mod fericit elemente ale tradiţiei locale cu cele datorate Bizanţului, slavilor din sud şi Europei occidentale. Aşa-numitul „stil al Paleologilor" a fost adoptat de toate popoarele ortodoxe, devenind un normativ al Bisericii răsăritene în toate ramurile ei naţionale. Arta bizantină din timpul Dinastiei Paleologilor a avut puterea să se

scuture de încremenirea cu care fusese cuprinsă (şi în actul creaţiei şi în stil). Renaşterea Paleologă, cu predilecţie pentru transmiterea de emoţii, de mişcare, a fost mai apoi temperată de mişcarea isihastă, rezultând o eleganţă şi un rafinament care nu erau deloc lipsite de farmec[15].

În noile state feudale încep să se înalţe cetăţi, reşedinţe voievodale, biserici şi mănăstiri, la care meşterii vor folosi principiile constructive ale lumii bizantine. Recunoaştem în procedeul de construcţie a acestor edificii caracteristicile monumentelor bizantine. Unul dintre acestea, des folosit, este alternarea rândurilor de cărămizi cu cele de bolovani de râu, aşa cum apare la bisericile din Turnu-Severin şi din Argeş. În Ţara Românească, acest sistem va evolua în veacurile următoare către forme locale, în care cărămida va fi utilizată în exclusivitate. În Moldova, materialul de construcţie diferă foarte puţin, în sensul că predomină piatra, cărămizile având mai ales rol decorativ, fiind întrebuinţată şi la bolţi, la arcadele ferestrelor, la nişe etc. Legat tot de domeniul construcţiilor, decorul ceramic al faţadelor este şi el iniţial legat direct de monumentele bizantine, atât în Moldova cât şi în Ţara Românească. În cazul monumentelor ridicate în timpul lui Ştefan cel Mare se va ajunge la o formulă nouă, în care elementele romanice vor juca un rol important.

Planul bisericilor, întâlnit în majoritatea cazurilor în forma lui treflată, a fost găsit într-o formă mai simplă la biserica de la Niculiţel, înălţată în secolul al XII-lea[16]. O altă moştenire a arhitecturii bizantine o reprezintă cupolele susţinute pe pandantivi care acoperă monumentele din Ţara Românească până în secolul al XVIII-lea.

Dincolo de influenţele bizantine în ceea ce priveşte arhitectura din Ţările Române, fastul de curte al vieţii bisericeşti, care se desfăşoară în cadrul acestor edificii, poartă de asemenea pecetea

---

[15] Charles Delvoye, *Arta bizantină*, Vol. II, Ed. Meridiane, Bucureşti, p. 258.

[16] Acest tip de plan este atribuit în studiile mai vechi meşterilor aduşi din Serbia de Nicodim, întemeietorul Vodiţei, Tismanei şi Prislopului (conform Corina Nicolescu, în *Cultura bizantină în România*, Bucureşti 1971, p. 57).

Bizanţului. Protocolul curţii, luxul veşmintelor domneşti, fastul oficierii slujbelor bisericeşti – în care obiectele de argint, broderiile şi manuscrisele cu miniaturi ocupă locul principal – îşi găsesc izvorul în ceremoniile bizantine[17]. Obiectele de artă decorativă (broderiile, ţesăturile, ceramica), păstrate în număr cu mult mai mare decât vestigiile arhitectonice, oferă posibilitatea cunoaşterii într-o mai mare măsură a procesului de adaptare a artei bizantine la fondul local. Desigur că, în Ţările Române, reflectări ale artei bizantine s-au transmis şi cu unele amprente balcanice, din mediul sârbesc sau bulgăresc, mai cu seamă în ceea ce priveşte arhitectura. Astfel, dacă influenţa sârbească este uşor sesizabilă la biserica mănăstirii Cozia[18], cea bulgară apare evidentă în cazul bisericuţelor din Turnu Severin – către 1330 sau, mai târziu, la biserica mănăstirii Cotmeana.[19] Astfel, pentru biserica septagonală descoperită la Drobeta Turnu Severin găsim analogii la sfârşitul secolului al XIII-lea şi începutul celui al XIV-lea tocmai în părţile Mistrei. De aceea, arta din ţara Românească în veacul cristalizării sale statale reflectă complexele relaţii politice, bisericeşti şi culturale, legături pe care noul stat le întreţinea cu Imperiul Bizantin şi cu ţările slave din sud.

La Curtea de Argeş întâlnim chiar un chip arhitectonic bizantin datând din timpul împăratului Justinian, caracterizat prin planul de cruce greacă înscrisă. Este vorba de biserica numită în studiile de specialitate *Curtea de Argeş I*, ale cărei urme au fost scoase la iveală în urma cercetărilor arheologice din 1967-1970, în interiorul bisericii Sfântul Nicolae Domnesc. Această biserică (*Curtea de Argeş I*) datează de la sfârşitul secolului al XIII-lea – începutul secolului al XIV-lea[20].

---

[17] I. Barnea, O. Iliescu, Corina Nicolescu, *op. cit.*, p. 57.

[18] Virgil Vătăşianu, în *Istoria artei feudale în Ţările Române,* vol. I, pp. 188-190, a susţinut teza că arhitectura românească a influenţat-o pe cea sârbească de pe Valea Moraviei şi nu invers.

[19] Corina Popa, *Arta creştină în România,* vol. 3, Bucureşti, 1983, p. 6.

[20] Drd. Mihai Spătărelu, *Influenţa artei bizantine în Ţara Românescă,* B.O.R., 1986, Nr. 5-6,1986, Nr. 5-6, p. 106.

Un alt monument reprezentativ pentru această perioadă este biserica domnească din Câmpulung. Aceasta avea să fie prima necropolă românească din Ţara Românească, în 1352, Basarab I fiind înmormântat aici. Construită în aceeaşi tehnică bizantină, din piatră şi cărămidă, cu mortar de bună calitate şi grinzi de lemn îngropate în ziduri, biserica câmpulungeană îşi are analogii în despotatul Moreei sau în Serbia.[21]

La Vodiţa, ca şi la Curtea de Argeş, au existat două biserici (Vodiţa I şi Vodiţa II), prima datând din primul sfert al secolului al XIV-lea[22]. Aceasta a avut un plan treflat simplu, asemănător cu cel de la Niculiţel. De remarcat că, atât la Vodiţa I cât şi în cazul Vodiţei II se vădeşte un contact strâns cu Sfântul Munte şi cu lumea sârbească, materializat în preferinţa pentru planul triconc dezvoltat. Astfel, în timp ce la Athos arhitectura dezvolta planul de cruce cu abside laterale, planul bisericilor de la noi nu este decât o simplificare a acestuia.

Biserica mare a mănăstirii Cozia este cea mai importantă ctitorie a lui Mircea cel Bătrân, fiind prima biserică mănăstirească devenită gropniţă domnească.[23] Ansamblul arhitectural de la Cozia a fost ridicat între anii 1388-1391, biserica având un plan triconc, de formă mai evoluată faţă de anterioarele ctitorii ale lui Nicodim. Am putea spune că biserica de la Cozia va constitui prototipul lăcaşurilor mănăstireşti din Ţara Românească[24]. Reflexele artei bizantine se văd aici mai ales în tehnica de construcţie, în proporţii, dar şi în asemănarea cu cealaltă ctitorie importantă a secolului al XIV-lea – biserica Sfântul Nicolae Domnesc de la Curtea de Argeş. Dacă aceasta din urmă reprezenta pentru prima dată în Ţara Românească nivelul oficial, metropolitan-antic, din „arta antică” a Imperiului

[21] *Ibidem*, nota 33.
[22] *Ibidem*, p. 109.
[23] Răzvan Theodorescu, *Bizanț, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale românești (sec. X – XIV)*, București, p. 304.
[24] Drd. Mihai Spătărelu, op. cit., p. 110.

Bizantin, la Cozia, ideea imperială este prezentă în vulturul bicefal, care aminteşte calitatea de despot bizantin a ctitorului[25].

Ancadramentele ferestrelor deţin o bogată sculptură decorativă, cu elemente vegetale şi împletituri geometrice. Trebuie amintit aici (şi asta se vede în calitatea plată a reliefului) că arta bizantină a timpului redusese sculptura la o simplă artă decorativă[26].

În secolul al XVI-lea, cu toată suferinţa provocată de invazii şi lupte interne, în Ţara Românească arhitectura a evoluat în mod deosebit. Şi aici se cuvine să amintim ctitoriile domnitorilor Radu cel Mare şi Neagoe Basarab, ca biserica mănăstirii Dealu sau biserica episcopală de la Curtea de Argeş, ambele cu importante inovaţii în ceea ce priveşte spaţiul dar şi elementele decorative. Toate acestea fac să putem vorbi deja de constituirea unei autentici şcoli de arhitectură muntenească[27].

Se menţin acum principalele tipuri de biserică, întâlnite şi în perioada anterioară: cel treflat, în forma triconcului, foarte des întâlnit, cel în „cruce greacă înscrisă", folosit mai rar, de obicei în biserici de mari proporţii, şi cel dreptunghiular, fără abside laterale, întâlnit izolat. Însă, în cadrul acestor trei tipuri, variantele sunt foarte numeroase, mai ales în ceea ce priveşte pronaosul, dar şi decoraţia faţadelor. La diversitatea acestor variante a contribuit mai ales îmbinarea unor elemente existente încă din secolul al XIV-lea, fie între ele, fie cu altele, provenite din afara spaţiului românesc, ori prin inovaţii născute la noi[28].

Secolul al XVI-lea constituie faza de formare a unei şcoli locale în arhitectura bisericească din Ţara Românească; se dezvoltă aşa numitul stil vechi românesc sau muntenesc. Se formează o şcoală de meşteri constructori, sculptori şi decoratori băştinaşi, care nu mai

---

[25] *Ibidem*, p. 111.

[26] Corina Popa, *op. cit.*, p. 88.

[27] Vasile Drăguţ, *Arta românească*, vol. I, Bucureşti, 1982, p. 277.

[28] Una dintre aceste inovaţii se referă la problema pridvorului deschis, aflat în mod frecvent în atenţia constructorilor, ca relaţie specifică stabilită între interiorul şi exteriorul edificiului, cu implicarea raportului fundamental dintre om şi lume, dintre sacru şi profan.

copiază modele străine, ci recurg la imitarea vechilor construcţii din ţară, transformând elementele străine într-un spirit nou, adaptat la gusturile, posibilităţile şi condiţiile locale. Se înalţă astfel o numeroasă grupă de biserici de mici dimensiuni, cele mai multe în sate, şi, în majoritate, ctitorii boiereşti. Ca element nou apare acum, deocamdată sporadic, la faţada de apus, pridvorul pe arcade deschise.

În Transilvania, din cauza situaţiei de robie în care au fost ţinuţi românii până la 1918, nu s-a putut dezvolta o artă arhitectonică ortodoxă în aceeaşi măsură ca aceea din Ţara Românească şi Moldova, iar modestele biserici româneşti de zid, construite aici, au suferit, mai mult decât cele din restul ţării, influenţa bisericilor romanice şi gotice ale naţionalităţilor conlocuitoare.

Cele mai vechi biserici ortodoxe care ni s-au păstrat în Transilvania sunt cele de piatră, din ţinutul Hunedoarei și Zarandului, construite în secolele al XIII-lea și al XIV-lea. Ca plan și structură acestea sunt foarte variate. Unele dintre ele (precum cea din Densuş, de lângă oraşul Haţeg) amintesc monumente mult mai vechi din arhitectura creştină-orientală[29] (naos aproape pătrat, acoperit cu turla de tip romanic pe bază cubică şi susţinută pe patru stâlpi puternici de piatră, aşezaţi în mijlocul navei şi legaţi între ei prin arcuri centrate, altar semicircular, cu o încăpere dreptunghiulară pe latura de sud).

În Moldova, arhitectura bisericească a avut o dezvoltare proprie, deosebită de cea din Ţara Românească. Ea are la bază elementul autohton, adică arta meşteşugarilor locali, concretizată în vechile şi modestele bisericuţe de lemn, care au precedat pe cele de piatră şi zid. Peste acestea s-au adăugat influenţe străine, dintre care cea fundamentală pentru formarea stilului moldovenesc este cea bizantină, manifestată în planul predominant al bisericilor (treflat sau drept) şi în împărţirea lor, în sistemul de acoperire prin bolţi şi în multe din elementele decorului extern.

---

[29] http://www.hoinari.ro/index.php?cu=17282920030717.

Epoca lui Ştefan cel Mare (a doua jumătate a secolului al XV-lea şi începutul secolului al XVI-lea) aduce, cu aproape un secol mai devreme decât în Ţara Românească, maturizarea şi închegarea unui stil de artă constructivă propriu şi original: stilul moldovenesc. Acesta se distinge prin caractere specifice bisericilor moldoveneşti, ca de exemplu, sistemul moldovenesc al supraînălţării bolţilor (turlelor) în interior prin suprapunerea arcurilor încrucişate (în diagonală) şi prin bazele stelate de la exterior, sau bogatul decor extern al faţadelor, obţinut prin utilizarea inteligentă a materialelor de construcţie: piatra (brută şi de talie), cărămida (simplă sau smălţuită) şi uneori ceramica. Prima ctitorie mare a lui Ştefan, Putna (1466-1484), a fost fundamental refăcută în secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea, încât biserica de azi nu mai reprezintă construcţia originară. Bisericile rămase până azi în forma lor iniţială reprezintă planuri şi forme de construcţie foarte variate.

Dezvoltarea artistică din epoca lui Ştefan se continuă în tot cursul secolului al XVI-lea, atingând apogeul sub Petru Rareş, când stilul moldovenesc evoluează, realizîndu-se un nou tip de biserici la care se generalizează gropniţa de la Neamţu şi se adaugă tainiţa (ascunzătoarea sau camera tezaurului) de deasupra ei. Elementul nou şi caracteristic al bisericilor lui Petru Rareş este pridvorul deschis, adăugat la faţada de vest, şi minunata pictură exterioară, care înlocuieşte decorul sculptural al faţadelor.

Arta bizantină nu şi-a transmis însă influenţele doar în arhitectura medievală din Ţările Române. Astfel, pictura murală din Ţara Românescă a surprins cele două modele, corespondente ale celor două curente care au circulat în Bizanţ în această perioadă. Primul model este cel aulic, predominant până la reorganizarea monahismului românesc de către călugărul Nicodim, iar cel de-al doilea – monastic, de influenţă athonită. Dacă primul (aulic) aparţine perioadei de renaştere artistică din timpul dinastiei Paleologilor, cel de-al doilea corespunde revenirii la tradiţie, sub „presiunea" mişcării isihaste.

Din păcate, în Ţara Românească s-au păstrat doar trei ansambluri cu pictură din secolul al XIV-lea. Este vorba de cel de la

Corbii de Piatră, Sfântul Nicolae Domnesc şi Cozia. Dacă în cazul primelor două avem de-a face cu pictură murală în stilul renaşterii paleologe, pridvorul bisericii de la mănăstirea Cozia este împodobit de o pictură aparţinând stilului monastic paleolog[30].

Dar influenţa bizantină nu se referă doar la pictura propriu-zisă. Avem de-a face cu o preluare complexă, care include şi tehnica de preparare a pereţilor, în vederea pictării lor. În realizarea ansamblurilor de pictură amintite, tencuiala de frescă a fost aplicată pe perete, pe registre, ale căror urme se văd sub forma liniilor de îmbinare orizontale la Curtea de Argeş şi Cozia. Tot aici se vede sclivisirea frescei pentru obţinerea unei mai bune aderenţe a culorilor pe tencuiala proaspătă de var[31].

Majoritatea picturilor murale din epoca lui Ştefan cel Mare rămân anonime. Doar o mică inscripţie pictată în interiorul bisericii Sf. Nicolae din Bălineşti ne descoperă numele zugravului – al ieromonahului Gavriil. Spre deosebire de bisericile de la Pătrăuţi, Milişăuţi şi Voroneţ, biserica de la Bălineşti nu are planul treflat, ci rectangular. Bolta „în leagăn" a acestei biserici asigură o unitate mai mare a suprafeţelor interioare ce urmau să fie pictate. Aceste particularităţi constructive l-au îndemnat pe ieromonahul Gavriil să modifice programul iconografic pentru a-l adapta specificului volumetric al arhitecturii locaşului. În naos, el a mărit numărul subiectelor dedicate „Patimilor" Mântuitorului. Pentru a continua naraţiunea, el a dispus aceste subiecte unul după altul, formând un fel de friză. Imaginile ce descriu *Cina cea de tain*", *Rugăciunea de pe muntele măslinilor*, scenele din viaţa sfântului Nicolae, sunt rodul unei interpretări destul de subtile a prototipelor iconografice datorate epocii Paleologe din arta târzie bizantină. Merită să fie semnalate şi calităţile picturale incontestabile ale tabloului votiv, unde figura ctitorului – a logofătului Ioan Tăutu – poate fi considerată drept adevărat portret al unei individualităţi istorice proeminente.

---

[30] *Ibidem.*

[31] Dionisie din Furna, *Erminia picturii bizantine,* ed. Sophie, Bucureşti, 2000, Partea întâi, „Zugrăvirea pe zid, în frescă", pp. 54-60.

Influenţele artei bizantine s-au concretizat şi la nivelul artelor minore. Astfel, miniatura sau arta copistului s-a dezvoltat în secolul al XIV-lea, mai ales odată cu venirea lui Nicodim. Mănăstirile Tismana şi Vodiţa au avut şcoli de caligrafie. Trebuie să amintim aici de Tetraevanghelul lui Nicodim, cu o ferecătură deosebită, datată în jurul anului 1405. Este cea mai veche carte datată din Ţara Românească, cu cea mai veche ferecătură, şi se află la Muzeul Naţional de Istorie din Bucureşti. Nicodim copiază în limba slavă, pe pergament, Tetravanghelul, prima scriere de acest gen în Ţara Românească. Alcătuit din textul Evangheliilor, el are o valoare nu numai istorică şi religioasă în cultura românească. Prin caracterele fine şi foarte frumoase, decoraţia primei litere, ornamentaţia florală îmbinată cu cea zoomorfă de pe frontispicii, Tetraevanghelul prezintă o valoare inestimabilă în arta grafică, Nicodim aparţinând renumitei clase de caligrafi decoratori din Bizanţ, ce se formase încă de pe timpul lui Teodosie cel Mare (379-395).

La Cozia s-a format o altă şcoală, unde muzica psaltică bizantină îşi avea un loc însemnat, de creaţie. Nu putem să nu amintim aici pe logofătul Filotei. Fost logofat al lui Mircea cel Bătrân, domnul Ţării Româneşti (1386-1418), cu numele Filos, s-a călugărit apoi la Cozia, devenind monahul Filotei. Este autorul aşa-numitelor „Pripeale", scurte texte imnografice care se cântă cu stihuri din „psalmii aleşi" la polieleul sărbătorilor împărăteşti, ale Născătoarei şi ale unor sfinţi, introduse apoi în cultul Bisericilor ortodoxe de limbă slavă. S-au tipărit prima oară la Veneţia, în 1536 şi 1547, iar la noi de diaconul Coresi, în *Sbornicul de la Sebeş* (1580)[32].

Modelele folosite pentru transcrierea textelor, şi ele de origine constantinopolitană, athonită sau balcano-bizantină, au inspirat gravurile şi podoabele cărţilor tipărite de mai târziu, alcătuind până astăzi un izvor pentru arta noastră decorativă[33].

---

[32] http://www.crestinortodox.ro/D-Logofatul_Filotei-10391-263.html.
[33] Drd. Mihai Spătărelu, *op. cit.*, p. 114.

Ca şi manuscrisele, icoanele bizantine s-au transmis dintr-o perioadă mai târzie, abia din secolele XIV-XV, dar izvoarele scrise atestă o circulaţie mai timpurie a acestora. Multe din icoane – ca cele de la Neamţu şi Bistriţa – se pare că au fost daruri provenite de la curtea imperială bizantină în secolul al XV-lea. Se pare că şi Neagoe Basarab a cumpărat o icoană bizantină celebră, cu bani foarte mulţi, de la Constantinopol. Icoana este descrisă de Paul de Alep după mai bine de un veac. Era cu două feţe, din mozaic, reprezentând pe una din ele pe Iisus Hristos bust, iar pe cealaltă faţă Răstignirea[34].

Din secolul al XVI-lea, însă, ni s-au păstrat mai multe icoane bizantine, e drept, reproducând tipuri mai vechi, în cadrul unor mănăstiri cum sunt: Bistriţa, Neamţ, Pângăraţi, Râşca, Humor şi Argeş. Însă ateliere precum cel de la Târgovişte nu se ocupau doar de pictura murală. Dovadă sunt icoanele din această perioadă (sec. XV-XVI) şi care poartă amprenta stilistică atelierelor de aici. Una dintre icoane, deţinută de Muzeul Naţional de Artă al României Bucureşti, este cea intitulată *Plângerea Domnului*[35], executată într-un atelier din Ţara Românească, în tehnica tempera pe lemn.

Domnitorii, boierii şi înalţii prelaţi poartă veşminte imperiale bizantine. Una dintre cele mai bogate şi luxoase mantii de ceremonie, denumită „granaţă", reprezintă simbolul autorităţii şi puterii domneşti, asociindu-se ideea independenţei politice a Ţărilor Române, în raport cu Imperiul Otoman [36].

Numeroase broderii, icoane, ţesături, realizate în celebrele ateliere din Constantinopol, Tesalonic şi Ohrida au fost cumpărate de domnitorii Mircea cel Bătrân, Alexandru cel Bun, Ştefan cel Mare şi Neagoe Basarab, dovedind aleasă apreciere pentru arta bizantină din acea vreme. Arta ţesăturilor cu fir de borangic, dar mai ales a broderiilor de mari proporţii, deşi îşi au originea în arta bizantină, au prins rădăcini trainice, rodind forme originale în Ţara Românească, dar şi în Moldova.

---

[34] I. Barnea, O. Iliescu, Corina Nicolescu, *op. cit.*, p. 60.
[35] www.cimec.ro/scripts/PCN/Clasate/detaliu.asp?...
[36] *Ibidem*, p. 58.

Broderiile realizate în această perioadă de artiştii locali reproduc vechile teme iconografice bizantine, ca şi în pictură. Mai mult, pe lângă conţinut, sunt împrumutate şi tehnici sau procedee tehnice specifice artei bizantine. Iar caracteristicile locale nu fac decât să dea o notă de originalitate, aşa cum dovedesc câteva exemplare din timpul lui Ştefan cel Mare. Dintre elementele noi, proprii broderiei româneşti, putem aminti bogăţia coloritului tot mai viu în operele din secolul al XVI-lea, introducerea portretului donatorilor şi realizarea lui în proporţii naturale. O ramură aparte îl constituie vastul domeniu al broderiilor aplicate costumelor de curte, meşteşug care a trecut mai apoi din mediul curţilor domneşti în cel al oraşelor şi satelor. Motivele străvechi locale s-au îmbinat într-un mod fericit cu cele de sorginte bizantină pe cămăşile populare.

Perioada secolelor XIV-XVI are o mare însemnătate pentru arta medievală românească. În primul rând pentru că ea coincide cu formarea statelor medievale. Aspectul central al istoriei românilor, de la mijlocul secolului al XIV-lea, până în secolul al XVI-lea este continuitatea statelor româneşti, mai ales că evenimentele care au loc pe plan internaţional au avut ca rezultat dispariţia mai multor state din această parte a Europei (Bulgaria, Imperiul Bizantin, Serbia, Muntenegru, Albania şi Ungaria – a cărei zonă centrală e transformată în paşalâc în 1541, părţile apusene fiind ocupate de casa de Austria).

În această perioadă, arta românească beneficiază de adevăraţi protectori, aşa cum au fost Radu cel Mare şi Neagoe Basarab în secolul al XVI-lea în Ţara Românească. Preocupaţi să-şi atribuie continuitatea Imperiului care se ruina – Imperiul Bizantin – ei au înţeles că fastul, bogăţia şi în primul rând valoarea universal apreciată a artei bizantine era un mijloc bun în a-şi atinge scopul. Are loc, însă, în paralel, o cristalizare a artei medievale autohtone, care vine cu însuşiri proprii, legate de fiinţa urmaşilor civilizaţiei daco-romane.

Toate aceste lucruri au făcut, pe de o parte, ca Ţările Române să continue cultura şi spiritualitatea bizantină, mult după destrămarea Imperiului. Astfel că după moartea *Bizanţului real* continuă să existe

un *Bizanţ ideal*. Se năştea acel *Byzanţ după Byzanţ*.. Pe de altă parte, elementele bizantine au format un filon de bază în cristalizarea culturii şi artelor autohtone. Astfel, „pe fondul tradiţiilor autohtone solid constituite s-au altoit experienţele şi realizările noilor generaţii de artişti români care au asigurat acea matură unitate spirituală proprie artei noastre medievale, unitate pusă în valoare de diversitatea firească a numeroaselor centre locale şi a dinamicii de înflorire” (Vasile Drăguţ).

PARTICULARITĂŢI ALE GRAIULUI DIN ZONA BEREVOEŞTI-MUŞCEL

Prof. Mariana Bordeanu, Berevoeşti
Prof. Cristina Sava, Berevoeşti

Limba noastră-i o comoară
În adâncuri înfundată,
Un şirag de piatră rară
Pe moşie revărsată...

Ce altă valoare spiritual inestimabilă poate fi înaintea graiului, a limbii? Toate concepţiile, obiceiurile, datinile şi credinţele statornicite, din punct de vedere istoric, în cadrul acestui popor, se transmit prin viu grai, din generaţie în generaţie, devenind specificul naţional românesc, tradiţia spiritual inepuizabilă a neamului.

Tocmai de aceea, graiul este tezaurul cel mai preţios moştenit de copii, depozitul atât de sacru, lăsat de generaţiile trecute şi care trebuie să fie păstrat cu sfinţenie de generaţiile actuale. Iar în zbuciumata noastră istorie, lupta pentru apărarea limbii a însemnat mereu lupta pentru apărarea fiinţei naţionale, fiindcă limba este *„însăşi floarea sufletului etnic al românimii" – Lucian Blaga; este „patria mea" – Nichita Stănescu.*

Acelaşi Nichita Stănescu, cel mai mare poet contemporan, rostea un alt remarcabil adevăr: *„A vorbi despre limba română este ca o duminică... Ce patrie este această limbă!"*

Şi... cum să nu fie aşa, când limba română este viaţa noastră, este sufletul nostru cu oglinzi fermecate, în lumina cărora se vede – aşa cum s-a născut şi-a crescut de-a lungul veacurilor – chipul cel mândru şi încercat al ţării, al poporului?

Şi... cine nu-şi simte fiinţa în sărbătoare când se gândeşte că cea care-i făureşte acest chip de frumuseţe, demnitate şi de...

veşnicie este EA, limba... „patria noastră de cuvinte", întâiul mare poem al existenţei noastre?!...

„Ca-n basme-i a cuvântului putere!", lucru pe care l-au simţit toţi câţi s-au încumetat să zidească lumi din „potrivirea" vorbelor, urmând îndemnul testamentar al lui Ienăchiţă Văcărescu în privinţa „creşterii limbii româneşti" pentru „cinstirea patriei mumă".

Şi... când ai o asemenea „comoară", cu rădăcini milenare statornice, trebuie să o păstrezi cu întreaga ei simplitate aparentă, cu tot ce are specific şi special.

Dintotdeauna preocuparea pentru îmbogăţirea vocabularului a fost o problemă a şcolii, a vieţii. Cu atât mai mult astăzi, în contextul dezvoltării ştiinţei şi tehnicii, aceasta ar deveni una majoră. Dacă însuşirea structurii gramaticale a limbii se încheie la clasele de vârstă şcolară mică, vocabularul este un domeniu deschis pentru întreaga viaţă.

Subordonată celorlalte scopuri, preocuparea pentru vocabular trebuie să rămână totuşi permanent, să aibă un caracter regulat, să fie bine şi judicios organizată, exigenţa educatorilor să nu slăbească niciun moment, controlul activităţilor elevilor să se facă sistematic, să nu piardă niciun prilej şi să se folosească toate mijloacele pentru a îmbogăţi precizia, a consolida şi activiza lexicul elevilor. Studiul limbii şi literaturii române are avantajul de a da elevilor posibilitatea însuşirii unui număr foarte mare de cuvinte şi din domenii variate. Îi pune în contact cu terminologia de specialitate (gramaticală şi literară), realitatea impune elevilor cunoaşterea şi însuşirea unui lexic în care intră cuvinte denumind noţiuni legate de viaţa socială, de viaţa sufletească a omului nostru, cuvinte de circulaţie limitată sau de circulaţie internaţională, cuvinte din fondul principal sau din masa vocabularului etc..

Zona geografică în care ne găsim, la circa 17 kilometri sud-vest de oraşul Câmpulung, zona intracolinară a celor şapte muşcele şi scăldată de râul Bratia, zona rurală, Berevoeşti, nu cunoaşte mari abateri ale graiului local faţă de limba standard. Încercăm în cele ce urmează să prezentăm unele aspecte mai pregnante existente în opoziţia dintre graiul local şi limba literară. Noi, educatorii, avem

obligaţia să impunem normele literare şi să atragem atenţia asupra faptelor regionale, care trebuie înlăturate atunci când elevii folosesc sistemul limbii literare. Cel care s-a născut şi a trăit aici nu sesizează toate nuanţele graiului, pentru aceasta trebuie un temeinic studiu şi un deosebit simţ al limbii. Nuanţele dialectale nu le sesizează decât acela care vine dintr-o arie cât mai îndepărtată cu cea a graiului local. Vom încerca să arătăm în ce constă opoziţia dintre graiul local şi limba literară. Ne vom referi la particularităţile lexicale.

În lexicul graiului din Berevoeşti se păstrează multe elemente vechi, autohtone, latineşti, slave sau de alte origini, ca şi în celelalte graiuri daco-române. Vom evidenţia cuvintele care ni se par a avea o arie restrânsă de circulaţie, fiind specifice graiului local:

- ainin, ainini – s.m. – arin;
- babă, babe – s.f. – stâlp de lemn înfipt în pământ pentru susţinerea gardului;
- baragladină, baragladine – s.f. – fiinţă urâtă, dezgustătoare;
- boaghie s.f. – ceaţă;
- boală, boale – s.f. – vită slabă, nume dat în general animalelor care sunt în declin, sinonim cu gloabă. Sensul este metaforic, de la vită bolnavă: bou, vacă; s-a ajuns la *boală,* care în graiul local are sensul de vită, cornută. Cuvântul este folosit de vorbitor când este supărat pe animal, când este nemulţumit de acesta.
- bolbotină, bolbotine – s.f. – fruct crud, neajuns la maturitate;
- căpăţel, căpăţele – s.n. – parastas, pomenire a morţilor, fără fast, simplu;
- chiambaur, chiambaură – s.m. şi s.f. – chior, prost, simplu;
- chirloman, chirlomanuri – s.m. – petrecere zgomotoasă. Cuvântul ni se pare de o mare încărcătură semantică, foarte expresiv: „era *un chirloman* la Sava la poartă”.
- chirlomăneală – s.f. – gălăgie, chiote (Era tot *o chirlomăneală* de copii.);
- chiropastă – s. f. – necaz, supărare;

- dincolo (cu valoare de substantive) –camera de alături, casa mare, denumire dată în familie camerei în care se ţineau hainele de sărbătoare şi zestrea fetelor: „Cămaşa bună e *dincolo,* în ladă.”
- dulige – s.f. – picioare, este folosit numai la plural: „Umbli cu *duligile* goale, om mare.”
- dumicat – s.n. – mâncare amestecată cu salivă, bine zdrobită cu dinţii, care se dă copiilor mici;
- hăluia – s.m. – dracului, se foloseşte numai în expresii: *du-te hăluia!* sau *fi-r-ai al hăluia!*
- hodaie, hodăi – s.f. – odaie;
- holeab, holeaburi – s.n. – casă dărăpănată, clădiri, anexe;
- lele –s.f –nume dat de fraţii mai mici sorei mai mari;
- lighioană, lighioane – s,f. – nume generic dat la toate animalele domestice: „Mă duc să dau la *lighioane*.”
- melic, melicuri – s. n. – nărav, viciu;
- ogeac – s.n. – cameră ascunsă pentru întâlniri amoroase;
- palan, palanuri – s.n. – gard de lemn;
- tercăzău – s.n. – noroi, terci, folosit numai la singular;
- tăntălău, tăntălăi – s.m. – prost, om lipsit de inteligenţă, nătărău;
- târlui – verb – a îngrăşa un teren cu îngrăşământ natural, prin culcarea oilor în mai multe nopţi în acelaşi loc;

Pentru a scoate în evidenţă calităţile oamenilor întâlnim îmbinări de o rară plasticitate, care dau sensuri multiple cuvintelor obişnuite. Hărnicia, cinstea şi priceperea sunt redate prin:

- metafore: lucrează cu inimă
  lucrează cu suflet
  lucrează în credinţă

comparaţii: „ca oamenii” – „s-au purtat ca oamenii”; „ca lumea” - „face un lucru ca lumea” – „foarte bine”;

Bunătatea este surprinsă în sintagme cu valoare de superlative: „bun să-l pui la rană”.

E un om „bun – pâinea lui Dumnezeu”; „bun ca pâinea caldă”.

Frumuseţea e exprimată prin: „e frumos de-l sorbi din priviri”; „frumos să-l bei din lingură”.

Rezistenţa şi fermitatea: „vârtos ca fireul”; „tare de boacă”; „duce la tăvăleală”; „bun de dârvală”; „lipsit de inimă sau inimă de piatră”;

Discreţia: „mut ca lemnul”; „mut ca pământul”.

Am prezentat succinct doar câteva din particularităţile graiului local, pentru a da perspective metodologiei activităţii educatorilor în lupta lor contra conservatorismului şi puterii obişnuinţei, pentru a forma la elevi gustul frumosului, puterea de a discerne şi capacitatea de a alege formele literare, în diferite împrejurări, de a le asimila şi a le da valoare funcţională. O primă metodă de a cunoaşte modul de exprimare a copiilor cu care lucrăm ar fi discuţia liberă cu fiecare elev al colectivului. În activitatea noastră la clasă am constatat o serie de pronunţii greşite ale unor cuvinte:

- vacili – vacile
- hodină – odihnă
- ţava – ţeava
- iel – el
- zăr – zer
- caprilii – caprele
- dă la vale – de la vale
- unul *dân* (din) doi
- dânaintea – dinaintea
- supţâre – subţire
- dăparte – departe
- sara – seara
- să depue – să depună – să dăpuie – să dăpună

Am constatat că nu se evidenţiază particularităţile regionale, întrucât cuvintele au fost învăţate aşa cum au fost pronunţate sau scrise în textele dictate, acţionând aici şi memoria vizuală. Pentru eliminarea termenilor locali din exprimarea scrisă şi orală, frecvent folosiţi de elevi, am procedat astfel: am stabilit mai întâi un mic inventar al termenilor locali şi am scris pe tablă termenii cei mai des

folosiţi, stabilind sensul lor şi sinonimele din limba literară în diverse enunţuri:

- halea – lucruri
- melic – nărav
- talan – băiat înalt, nătărău
- târg – oraş

„Am cumpărat atâtea **halea** de la **târg** încât nu le poţi duce.”

„Am cumpărat atâtea **lucruri** de la **oraş** încât nu le poţi duce.” Sensul comunicării nu s-a schimbat, ba mai mult, a devenit valabil pentru toţi vorbitorii limbii române.

De asemenea, în limba română nu există prefixul **„dăs-“** sau **„dă-“**, acestea fiind variante fonetice ale formelor literare **„des-“** sau **„de-“**. Prefixul **„des-“** este singurul care formează cuvinte noi în româna contemporană, de aceea trebuie să fie însuşit în forma lui corectă. La cuvintele compuse prin alăturare se observă uşor abaterile fonetice; în exprimarea scrisă apar mai rar.

Elevii spun:	**dar scriu:**
floare-dă-colţ	floare-de-colţ
viţă-dă-vie	viţă-de-vie
Bughea-dă-Jos	Bughea-de-Jos

Nu acelaşi lucru se întâmplă cu cuvintele compuse la care elementele s-au contopit. Elevii nu mai sezizează elementele componente, ei pronunţă şi scriu greşit (scriu aşa cum pronunţă): *untdălemn, dăspre, dăoarece* etc..

Trebuie înţeles că aceste greşeli, aceste abateri nu îmbogăţesc cu nimic limba, ci o sărăcesc, o asemenea exprimare este echivocă, nu aduce nimic în plus, nu poate avea valoare stilistică în nicio împrejurare, nu exprimă nimic altceva decât lipsa de cultură. Fenomenul de iotacizare întâmpină mare rezistenţă, sprijinită şi de faptul că în textele literare găsim forme ca: **văz, auz** („ochi care s-o *vază*“; *„s-auză* plânsul” – „Scrisoarea I”, M. Eminescu), **prevăz** („… şi **prevăz** prin secoli” – „Mircea cel Bătrân şi solii”, D. Bolintineanu), **viu** („**viu** acu” – „Vizită” , I.L.Caragiale).

Problemele legate de lexic sunt multiple. El rămâne totdeauna un domeniu deschis pentru viaţă. Suntem convinşi că orice act de

comunicare este un act de alegere, determinat de o serie de factori dintre care cel funcţional este hotărâtor. Creşterea volumului lexical se obţine în primul rând în şcoală, prin studierea diverselor discipline. Limba română are un rol major în cunoaşterea şi valorificarea regulilor de formare a cuvintelor, prin exploatarea maximă a contextelor întâlnite, crearea de contexte noi prin exerciţii lexicale. Prin tot ceea ce face, şcoala urmăreşte ca limbajul elevilor să evolueze de la nivelul limbii familiale şi cu particularităţi regionale, la limba uzuală îngrijită.

Datoria de onoare a cunoaşterii particularităţilor ce definesc diferitele „graiuri ale limbii mame" ne-a sădit în suflet dorinţa de a scrie acest material. Am considerat că este firesc să se cunoască tot ceea ce există, ca semne distinctive, şi în graiul de la Berevoeşti, din zona Muşcel, „plai de veşnicie şi de dor".

Bibliografie:

1. Coteanu, Ion, „Cuvinte noi şi cuvinte vechi (note de cultivare a limbii)" în *Limbă şi literatură*, Nr. 2, 1959.
2. Iancu, Victor, *Limbaj cotidian şi rostire literară*, ED. Facla, 1977.
3. Mihăescu, M., *Carte despre limba românească,* EDP. Bucureşti, 1972.
4. Ţepelea, Gabriel şi Bulgăr, Gheorghe, *Momente din evoluţia limbii române literare,* EDP. Bucureşti, 1973.

CIULEANDRA – O STRĂMOAŞĂ ÎNDEPĂRTATĂ A DRĂGAICEI

Ion Bratu, Buzoieşti-Argeş

Ciuleandra este, evident, o provocare pentru toţi cei care, din diferite perspective teoretice, încearcă să descifreze semnificaţia acestui mit. În sprijinul ipotezei că Ciuleandra este o strămoaşă îndepărtată a Drăgaicei, invocăm următoarele argumente.

Antropologic, românul este măsura generaţiilor premergătoare şi a celor viitoare, în care tipul uman central este cel indoeuropean. În opinia noastră, expresia cea mai convingătoare a acestui tip este statueta „Gânditorului” de la Hamangia. Acesta, alături de consoarta sa, îşi priveşte cu seninătate şi încredere viitorul. Tipul indoeuropean are multiple disponibilităţi pentru pescuit şi vânat, pentru agricultură, meşteşuguri şi comerţ.

În plan spiritual, asemenea altor comunităţi, şi-a dezvoltat un sistem de superstiţii, credinţe, datini şi tradiţii legate de cultul soarelui. În dependenţă de acest cutumiar se dezvoltă o mitologie solară, tot mai complexă şi mai sofisticată. Referitor la cultul soarelui, Romulus Vulcănescu precizează: „Din relatările mitografilor antici, greci şi latini, despre daci şi daco-români, ca şi din descoperirile arheologilor români, reiese că acest cult al soarelui s-a format pe teritoriul Daciei preistorice, înainte de etnogeneza dacă şi s-a dezvoltat după această etnogeneză la daci şi mai apoi la daco-romani, pentru a se menţine la protoromâni”.

Sub influenţa migraţiei indoeuropene, cultul soarelui s-a îmbogăţit şi nuanţat prin spiritualităţi pre-, proto şi române. Poporul român atribuie soarelui rosturi cosmice, terestre şi lumeşti.

Unul dintre cele mai complexe şi semnificative rituri ce ţin de cultul solar este hora. Pentru noi, spunea G. Dem. Teodorescu „hora reprezintă factorul permanenţă al culturii române în necontenit

proces de evoluţii, din preistorie până astăzi". Nicolae Iorga a plasat originea horei în dansul kolabrismos-lui, pe scurt. Al kolo-ului trac. Kolobrismos-ul are corespondenţe în tot spaţiul est şi sud-est european: koro-ul bulgar, kolesca sârbă, morovod-ul rus, colomeica poloneză, choreia greacă, hora română şi valla albaneză. În epoca medievală, rădăcina tracă a kolobrismos-ului a fost înlocuită cu aceea de respiraţie mai largă, denumită acolo. Kolabrismos-ul era un rit complex, cu puternică încărcătură ludică, muzicală şi magică, ce făcea parte din cultul soarelui, la traci. Era manifestarea comunitar-etnică de adorare a soarelui la solstiţii şi echinoxuri.

În această amplă perspectivă spaţiotemporală, plasăm şi noi mitul Ciuleandra. Am ridicat Ciuleandra la rangul de mit, deoarece conţinutul şi semnificaţiile sale reverberează în toate planurile şi direcţiile de activitate culturală, de la riturile magico-mitologice până la filozofia populară. Asemenea horei, Ciuleandra se înscria în suita riturilor dedicate soarelui, în faza sa solstiţială, fenomen cosmic sub semnul căruia se desfăşoară ritualurile Căluşarilor şi Sânzienilor (Drăgaica), ritualuri care, nu întâmplător, în calendarul creştin ortodox corespund unor sărbători importante: Rusaliile şi Naşterea Sf. Ioan Botezătorul. Se ştie că solstiţiul de vară (21-22 iunie) marchează o perioadă de vârf, sub toate aspectele, a naturii, inclusiv a naturii umane. În cadrul acestui reviriment natural se remarcă spectacolul exploziei florale a ciulinilor, ca un omagiu adus parcă astmului zilei, în acord armonic cu vitalitatea femeii, personalizată în apariţia hieratică a Ciuleandrei, extaziată în faţa misterelor naturii şi a primilor fiori ai dragostei, gest concretizat în ritual şi dans iniţiatic, cu ritm progresiv accelerat, unic în felului lui, specific sudului ţării noastre, Munteniei îndeosebi (acolo unde, de altfel, îl plasează şi Liviu Rebreanu în romanul său *Ciuleandra)*. Este locul să reamintim aici că, alături de Liviu Rebreanu, şi alţi artişti de marcă s-au inspirat din acest mit, precum Maria Tănase sau, mai aproape de zilele noastre, câţiva regizori, care au încercat să ecranizeze romanul lui Liviu Rebreanu. Recunosc faptul că mitul Ciuleandra m-a pasionat până la acaparare şi pe mine, că i-am consacrat trei cicluri tematice

în pictură: *Ciuleandra floral, Ciuleandra-ritual şi Ciuleandra simbolic,* precum şi un ciclu de poezii, din care una o reproduc, aici:

„Zănateco-n sânge, dor după dor,
Nesomn euritmic solstițiilor;
și vii către vară,
și vii către vară alertă pe roată.
Sub zodia Geei strigăt de fată”.

Precizăm la începutul acestui material că mitul Ciuleandra reprezintă o provocare, inclusiv în ceea ce privește denumirea sa. În opinia noastră, Ciuleandra este un cuvânt compus din *ciul* de la *ciulin* și *leandră* (landră), care în terminologia populară are semnificația de mișcare dezordonată, la întâmplare, fără nici o noimă. Asemănarea dintre mișcarea dezordonată (aleatoare, „după cum bate vântul”) a ciulinilor cu aceea a fetelor cuprinse de fiorul primei iubiri, în comunicarea lor cu natura, în faza de explozie maximă a acesteia, sub semnul solstițiului de vară. Nu este forțată, întrucât ritualuri asemănătoare întâlnim și în cazul Sânzienelor (Drăgaicelor). Îndrăznim să credem că Sânzienele sau Drăgaicele reprezintă forme târzii ale mitului Ciuleandra, numele de Sânziene fiind de origine daco-romană, iar Drăgaica s-a suprapus peste cel de Sânziene într-o perioadă și mai târzie, respectiv aceea a influenței slave asupra vocabularului român.

În concluzie, mitul Ciuleandra este unul dintre cele mai vechi mituri închinate cultului solar, a cărui arie de răspândire este spațiul est și sud-est european. Ciuleandra reproduce, în termeni expliciți, o stare cognitivă și motivațional afectivă specifică fetelor virgine, de vârstă premaritală, având, din acest punct de vedere, o puternică semnificație inițiatică, manifestată sub formă de rit și ritual dans și horă, în decorul campestru, exploziv al vegetației, din care se detașează vitalitatea debordantă a *ciulinilor*, sub semnul solstițiului de vară. Din punct de vedere etimologic, denumirea *Ciuleandra* este un cuvânt compus și complex totodată, a cărui rădăcină este cuvântul *ciulin*. Mitul Ciuleandra a evoluat odată cu antropogeneza și devenirea socio-istorică a poporului român; prin fenomenul de aculturație succesivă a cunoscut transgresări de ordin axiologic,

semantic și denominativ; ca variante denominative, cea mai cunoscută, ajunsă la noi, este Sânziana sau Drăgaica. În țara noastră, Ciuleandra este cunoscută îndeosebi ca dans și melodie cu ritm progresiv accelerat, specifice Munteniei, iar acest lucru nu este întâmplător, întrucât Muntenia este un ținut însorit, cu areal etnico-geografic unde se va fi dezvoltat un puternic cult al soarelui, unde vegetația, dominantă de vitalitatea debordantă a ciulinilor, se îngemănează fericit cu vitalitatea și dragostea de viață și de natură a oamenilor. Dacă premisele de care am făcut uz în acest studiu se vor fi dovedit corecte, atunci și concluziile la care am ajuns sunt corecte, ceea ce justifică nu numai efortul, ci și riscul pe care ni l-am asumat.

DESCÂNTECUL ROMÂNESC. EVOLUŢIE – INVOLUŢIE – TIPOLOGIE

Ion I. Bratu, Pucioasa, Dâmboviţa

A explica încă o dată lucruri care sunt cunoscute de mai înainte tuturor este o pierdere de timp. A explica ce este un **descântec**, când atâţia autori[37] şi-au exprimat punctul de vedere asupra acestei specii de folclor literar românesc şi toată lumea ştie ce este un descântec, este inutil. De aceea, vom da numai o definiţie cuprinzătoare pe care ne-a dat-o cercetătorul Ivan Evseev: „descântecul este un text folcloric, preponderent versificat, având un caracter magic şi cu un anumit ritual de rostire. Circulă în formă orală, dar poate fi fixat şi în scris. Textele unor astfel de descântece puteau fi purtate sub formă de talisman. Cuvântul descântec e o formaţie românească. Se presupune că în trecut, sensul său era mai restrâns, deoarece exista şi cuvântul **încântec**, pe care îl întâlnim la Ion Heliade Rădulescu în Balada Sburătorului. (…) încântecul era un act de magie neagră, iar descântecul - dezlegarea de o făcătură. Astăzi, cuvântul descântec şi-a generalizat sensul, denumind atât textele de facere, vrajă, farmece (magie neagră), cât şi textele de desfacere (magie albă). Specia folcloristică a descântecului este extrem de veche, existând de pe vremea dacilor şi tracilor”[38].

Descântecul a apărut ca o intervenţie a omului asupra răului, răul fiind suferinţa fizică – aproape toate felurile de boli, suferinţe psihice –, soartă rea, dragoste neîmpărtăşită, judecată. Considerând

---

[37] A se vedea bibliografia acestei comunicări.

[38] Ivan Evseev. *Dicţionar de magie, demonologie şi mitologie românească*, Editura AMARCORD, Timişoara, 1998, pagina 113. Idem. *Enciclopedia simbolurilor religioase şi arhetipurilor culturale,* Editura „Învierea”, Arhiepiscopia Timişoarei, 2007, pagina 169.

că este, ajutat de spiritele bune (Maica Domnului, îngeri) omul doreşte a atenua starea sau stările de rău intervenite în sănătatea sau viaţa oamenilor.

Spre deosebire de alte specii folclorice, care au o largă circulaţie, descântecele sunt deţinute de un număr redus de persoane, în majoritatea lor femei – aşa-zisele descântătoare, care-şi fac din cunoaşterea unuia sau a mai multor descântece un fel de secret personal, un bun propriu, pe care îl folosesc la cererea cuiva sau din proprie iniţiativă, pentru îmbunătăţirea stărilor de suferinţă, indispoziţie sau inconfort al celor din familie, neam sau comunitate, evident, pentru unele descântătoare, cu dobândirea unor mici beneficii materiale sau foloase financiare. (Leacul fie,/sau nu fie,/plata babei să se ştie!).

Din această cauză, numărul descântecelor culese şi publicate de folcloriști de-a lungul anilor a fost destul de mic, comparativ cu alte specii de folclor literar, existând totuşi un număr suficient de descântece în lucrările lui A. Dem. Teodorescu, Grigore Tocilescu şi Christea N. Ţapu ş. a.; însuşi corpusul de descântece româneşti, ca să dăm adevărata menire a studiului de folclor al lui Artur Gorovei, *„Descântecele românilor”*, a apărut destul de târziu, abia în anul 1931!

De-a lungul vremii, în condiţiile lipsei unor posibilităţi de tratament sanitar adecvat unor suferinţe sau boli, descântecul a fost, alături de tratamentul cu plante medicinale, „tratare” a locuitorilor din mediul rural.

Un studiu statistic al descântecelor din culegerile amintite mai sus, ne permite să aducem argumente în favorea celor afirmate mai sus.

În lucrarea *Poezii poporale române*, a lui A. Dem. Teodorescu, prima în care se publică în anul 1885 o mare cantitate de descântece, majoritatea acestora sunt descântece pentru sănătate: de albeaţă, de aplecate, de brâncă, de bubă rea, de bube dulci, foarte multe de deochi (8 piese), de încleştat, de gâlci (2 piese), de iele (5), de năjit (3), de orbalţ, de obrinteală, de pocitură (2), de samcă (2), de

soare sec (insolaţie) şi de muşcătură de şarpe (10!); în total sunt întâlnite în această lucrare 37 de tipuri de descântece.

O altă lucrare apărută curând după *Poezii poporale române* a lui A. Dem. Teodorescu, având ca tematică descântecele, noastre este cea a lui Simion Florea Marian, intitulată *Descântece poporane româneşti,* apărută la Suceava în anul 1886. Tema de bază a acestei lucrări o reprezintă descântecele de leac: de albeaţă, de bubă, de ceas rău, de deochi (2), de durere de cap, de gâlci, de gălbenare, de lungoare, de Dânsele/Măiestrele, de obrintire, de muşcătura de şarpe, de pocitură, de răul copiilor, de scrântitură, de şarpe, de vătămătură, de viermi [intestinali], de zgaibă şi de soare. Sunt în total 39 de tipuri de descântece.

Culesul descântecelor rămâne în atenţia folcloriştilor vremii iar următoarea colecţie, tipărită de Grigore Tocilescu şi Christea N. Ţapu, Materialuri folkloristice, 1900, confirmă că celemai multe descântece sunt cele pentru sănătate, pentru lecuirea bolilor. Astfel, avem descântece: de albeaţă, de aplecate, de apucate (strâns), de boala copiilor, de brâncă, de bube rele (dalac), de bube dulci, de încuiere (constipaţie), de cui (junghi), de durere de măsele, de deochi, de gălbenare, de gâlci, de guşă, de muşcătură de lup, de obrinteală, de oftică(!), de orbalţ, rânză, soare sec, de trânci, de urcior etc.

În anul 1931, Artur Gorovei, cel care adunase tipurile arhetipale ale ghicitorilor româneşti, în lucrarea sa *Cimiliturile românilor*, publică de data aceasta cunoscutul studiu de folclor *Descântecele românilor*, care este de fapt osatura unui viitor corpus al descântecelor româneşti. Lucrarea conţine un număr de peste **320** de arhetipuri de descântece româneşti, extrase dintr-o bibliografie foarte mare, exhaustivă.

Culegerea aceasta de descântece este urmată în anul 1943 de volumul al VIII-lea din *Comoara Neamului,* lucrare de Gheorghe I. Tăzlăoanu, care conţine 410 pagini, 172 de descântece, grupate pe 53 de tipuri, conform „Tablei de materii”, pp. 409-410 (greşit în carte 229-230!). Din descântecele acestei lucrări, cele mai multe sunt cele de leac: deochi (18), de orbalţ (16), de speriat (9), de supus (7), cele

de bubă neagră, junghi şi şarpe (câte 6), de albeaţă şi gâlci (câte 5), numeroase tipuri sunt reprezentate de câte un descântec etc.

Este ştiut faptul că în anii de democraţie populară descântecul nu a fost o specie de folclor literar agreată. El n-a mai intrat în programul de culegere a producţiilor folclorice, fiind considerat anacronic şi nefiresc în condiţiile în care se implementa o asistenţă sanitară reală, viabilă şi în mediul rural. De aceea, multă vreme nu vom găsi culegeri de descântece.

După 1990, opreliştile dispar şi cercetătorii au posibilitatea de a întocmi antologii cuprinzătoare de descântece[39], iar în monografiile tipărite în intervalul 1990 până în prezent apar multe descântece. Am spus multe, dar nu atât de multe ca odinioară, deoarece persoanele deţinătoare ale textelor şi practicante ale descântecului erau tot mai greu de găsit.

Pentru prima dată în practica publicării de folclor literar apar culegeri de descântece de pe o anumită arie, cea mai la îndemână cercetătorilor fiind judeţul în care au activat sau activează. Astfel, spre cinstea lor, Centrele Judeţene pentru Conservarea şi Promovarea Culturii Tradiţionale din judeţele Argeş şi Dâmboviţa, au fost printre primele care au tipărit antologii de descântece din arealele respective. Astfel, în anul 2000 apare culegerea de descântece din judeţul Argeş, intitulată *Folclor poetic din Argeş – Descântece*, coordonator conf. univ. dr. Adriana Rujan. Sub egida Asociaţiei Folcloriştilor Argeşeni „Constantin Rădulescu-Codin", în anul 2006 această lucrare este reeditată de către Editura Alean din Piteşti a C.J.P.C.P.C.T. Argeş. Ediţia a II-a cuprinde un număr de 275 descântece, grupate pe 87 de tipuri, de la numeroase surse de informare din judeţul Argeş şi fosta Regiune Argeş. Ies în evidenţă, prin numărul mare, descântecele de deochi (50), de dragoste (16), de şarpe (15), de brâncă (15), de bube dulci (9), de soare sec (9), de Muma Pădurii (8), de junghi (7) etc.

La rându-i, Centrul Judeţean pentru Conservarea şi Promovarea Culturii Tradiţionale Dâmboviţa, prin cercetătorul Ion

---

[39] *Antologia descântecelor populare româneşti*, Ediţie îngrijită şi prefaţă de Radu Răutu, Editura „Grai şi suflet – Cultura naţională", Bucureşti, 1998.

Drăgoescu, purcede la strângerea descântecelor din judeţul Dâmboviţa, alcătuind *Antologia descântecului dâmboviţean, culegere de descântece din judeţul Dâmboviţa*, pe care o editează în acelaşi an, 2006, la Târgovişte. Lucrarea conţine un număr de 223 descântece, grupate în 69 de tipuri. Se remarcă prin cantitatea mare următoarele feluri de descântece: de deochi (53), de aplecate (15), de junghi (11), de muşcătura şarpelui (5), de gâlci, de obrinteală, de soare sec etc.

La rândul lor, monografiile argeşene, dâmboviţene sau din alte zone ale ţării (a se vedea lucrările din „Bibliografie" cu nr. 12, 13, 15, 16, 18, 20, 21, 35) arată aceiaşi involuţie a descântecului, prin numărul din ce în ce mai mic de descântece culese sau publicate, faţă de numărul celor ştiute cândva, în zonă, exemplificând prin cazurile următoare:

În lucrarea intitulată *Sus în cercănel de lună - folclor literar din Vlădeşti-Muscel,* autorii (prof. Ion Stroe şi Steluţa Stroe), ne aduc la cunoştinţă un număr de 16 descântece, grupate în 11 tipuri, cele mai frecvente fiind cele de deochi, de brâncă, de bube Profesorul Ion Oproiu, în lucrarea *Sălătrucu, vatră de istorie, cultură şi civilizaţie,* tipărită la Târgovişte în anul 2006, ne face cunoscut că în această comună erau ştiute înainte 10 tipuri de descântece, dar au fost culese numai şapte!

În Studiul monografic istorico-socio-lingvistic, intitulat *O localitate din Câmpia Găvanu-Burdea, Râca,* 2003 (lucrare care poate fi consultată pe www.scribd.ro) autorul, profesorul Ion Ionescu, ne arată că în comună erau cunoscute cândva 16 feluri de descântece, dar include în lucrare numai trei descântece (două de deochi şi unul de junghi, toate culese în anul 1954 (!) de la o persoană de 84 ani).

În *Monografia satului Cazaci*, apărută la Piteşti în 2007, autoarea, Andra-Elena Bîrlog, tipăreşte un număr de 10 descântece culese din satul natal. Menţionăm că trei dintre acestea sunt fragmente! Se vede că, în timp, a intervenit uitarea, şi odată cu ea perimarea textului, alterarea, pierderea parţială a conţinutului, care

va continua până la amnezia totală, urmată poate de extincţia în unele zone a acestei specii de folclor literar!

Băncilă Ion, autorul lucrării *Monografia comunei Bucşani. 555 de ani de la atestarea documentară*, tipărită la Editura Bibliotheca din Târgovişte, în anul 2008, cu toată munca sa de cercetare îndelungată în zonă, a dat luminii tiparului doar un număr de 12 descântece, ce pot fi grupate în 9 tipuri, ponderea având-o descântecele de deochi (2) şi de sperietură (2).

În calitate de autor secundar al lucrării *Ismail, Mircea. Doiceşti-pagini de monografie*, Editura Bren, Bucureşti, 2009, am simţit din plin involuţia descântecului în această zonă, putând include în lucrare numai două descântece: unul de deochi, celălalt de aplecate. O femeie cunoscută ca descântătoare a refuzat a-mi comunica textul vreunuia din descântecele ştiute, sub motivele: 1. că nu-l poate rosti, dacă nu există persoană suferindă şi 2. dacă-l spune, descântecul său îşi va pierde puterea de vindecare!!!

Împlinirea a 475 de ani de la prima atestare documentară a adus comunei Răzvad nu una, ci două monografii. Ca un caz aparte, autorul celei de-a doua monografii, George Ioan Canache, în *Răzvad - Istorie cioplită-n piatră,* Editura Artmontania, Moreni, 2007, include un număr de 16 tipuri de descântece, toate comunicate de profesorul din localitate, Mircea N. Petrescu, care însă, le-a cules de la consătenii săi, în anul 1968!

Trebuie să arătăm că la acest proces de involuţie au contribuit mult condiţiile istorice, economice şi sociale, care au transformat între timp satul românesc. Cadrul şi recuzita descântătoarei s-au schimbat: de unde să mai iei trei tăciuni din vatră (pentru descântecul de deochi), de unde să mai iei fir din mătură, dacă acum avem aspirator pentru praf, unde mai găseşti fântână din care să iei la miezul nopţii apă neîncepută, unde mai găseşti răspântia, în care să îngropi nu ştiu ce moşmoane etc.

Odată cu schimbarea condiţiilor mediului de trai s-au schimbat şi concepţiile despre sănătate: cine ar mai apela la o descântătoare când te-a muşcat un câine, care poate fi bănuit a fi turbat? Cine mai crede aşa de tare în strigoi, moroi, iele, ca să lupte

împotriva lor prin descântece? Cine ar prefera un descântec de albeaţă sau de dalac, în loc să se adreseze medicului? Şi întrebări de-acestea, multe ar mai putea fi puse.

Concluzia finală, după prezentarea situaţiei în care se află descântecul românesc, este următoarea: ca orice lucru de pe Pământ sau din Univers, şi descântecul are un început (situat acum peste 2500 de ani), o evoluţie şi un sfârşit. Faptul că în popor sunt cunoscute de la un veac la altul mai puţine descântece arată involuţia descântecului ca remediu de însănătoşire şi de magie albă. Nu vom constata însă niciodată sfârşitul descântecului ca producţie de folclor literar; vor supravieţui doar acele descântece legate cel mai mult de suferinţe ale „domesticilor", cărora medicina nu ne va putea oferi o ameliorare rapidă, precum descântecul de deochi, descântecul de aplecate, descântecul de junghi, poate descântecul de sperietură. Prin vrăjitoare vor mai fi făcute (pentru naivi sau naive) descântece de dragoste, de legarea bărbatului, de pus cuţitul sau de trimis argintul viu, până în vremea când – luminându-se tot omul, datorită ştiinţei, educaţiei şi instrucţiei de înalt nivel, dar mai ales datorită credinţei în Dumnezeu – va zâmbi auzind (într-un viitor mai apropiat sau mai îndepărtat) de descântece şi vrăji.

În celebrul său studiu *Descântecele Românilor*, veritabil corpus al descântecelor româneşti, Artur Gorovei n-a făcut nici o clasificare a descântecelor, dispunându-le în ordine alfabetică; s-au înregistrat un număr de **329** tipuri de descântece.

Acest fapt a fost respectat şi de către editorul Sergiu Moraru[40], reducând (pe baza sinonimiei multora dintre descântece) numărul lor la **198** tipuri. Iată, exhaustiv, cele **428** de tipuri de descântece româneşti din cele **11** lucrări analizate de noi şi consemnate în „Bibliografie" cu majuscule îngroşate **A-K:**

[40] „Descântecele Românilor" de Artur Gorovei [1931], în lucrarea *Artur Gorovei. Folclor şi folcloristică*, Editura Hyperion, Chişinău, 1990, pp. 235-311.

abubă A
albeaţă A, C, D, F, G, I.
albine A
alte alea A
alungarea şobolanilor D
amorţeală A
amuţirea bărbatului A
ăi răi A
de adus laptele A, F.
apă A
apa sfinţilor A
aplecate A, C, F, G.
aprindere A
apucat A, D, G.
apucate A, F, G.
apucătură A, F.
argint viu A, D, F, G, H, I.
arsuri de soare F
arşiţă A
aruncătură A, F.
asorit A
avestiţă A
babiţă A
baghiţă I
din blide A
baier A
bântuială A
baterea inimii A
belşugul roadelor A
beşica neagră A,
beşica cea rea A, I.
beţie A, I.
bătătură la picior A
blândă A
din blide A
beţie A
boală A
boală cânească A
beţie A
boala copiilor A
boala găinilor A
boala vitelor A
bolfe A
brâncă (orbalţ) A, C, E, F, G, I, J, K.
broască A
bubă A, B, C, E, F, G, I, K.
bubă de burtă F
bubă din cap A
buba inimii A
buba mânzului A
bubă mică F
bubă neagră A, I.
bubă rea A, C, D, F, G, I.
bubă vânătă A
bube dulci A, B, C, F, G, I, K.
buboi A, F.
buric A
cărţi de joc C, G.
când fată vaca A
câni A
cârtiţă (sobol) A, E, F, G, I.
ceas rău A, I.
ceas slab A, F.
cei răi A, I.
cel pierit A, I.
clinuri A
colăcit A
coleţi A
colţ de lup A

constipaţie A
pentru copiii mici K
cositor A
costac A
pentru creşterea părului A
cui A
cuţit A, B, C, D, J.
cuţit (punere) F.
cuţit (luare) F
dalac A, C, F, G.
dambla A
datul (ghicitul) în bobi B, C, D, E, F, G, J.
dânsele A, G
dat A
deochete A
deochetură A
deochiu A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, K.
deochi la vacă A, C, F.
deochiat A
depărtarea urii A
din dresoare A
descrisul la stea A
desfacătură A
desfacere de pagubă A
desfăcut A, I.
desfăcut pentru fapt A
desfăcut de ursită A
dezlegat bărbatul A
dezlegare/dezlegat A, G.
diaree A
dor de inimă A
dor de măsele A
dor de ochi A
dragoste A, C, D, E, F, G, I.
drăngănie A
dres A, F.
(de) dres oile F
(de) dres vite F
dropică I
ducă-se în pietre A
ducă-se în pustie A
duh necurat A
durere A
durere de cap A, G.
durere de urechi A
duşmani A, G.
epilepsie A, C, I.
făcătură/făcut A, F.
făcătură de urât A
falcariţă A
fapt A
fapt din de vânt A, C.
fărămat A
fărămătură A, G.
farmece A, F.
femeia rea A
fierbinţeală A
foc de vânt A
foc viu A
forteaţă A
frământat de copii A
frică F
frigare A, F, J.
friguri A
fulgerătură A
gălbinare A, F, G.
gâlci A, B, C, F, G, I, K, J.
gânduri rele A, F.

gărgăriţe A
gâtărit A
goange A
grăunţe A
greaţă A
greutate la stomac A
greieri A, F, K.
greieri care vin în casă K
grumaz A
grumăzare A
guşă A
guşter A, G, I.
gutunar A
guturai A, G.
ibovnicie A
iele/măiestre A, C, F, I.
inimă rea A
iubit G
(vrajă de) iubit G
izână A
izbitură A
izdat A, C, F, I.
împrăştiat zloţile A
înăbuşeală A
încetarea ploilor A
încleştat A, C.
încleştătură A
încolăcit A
încuiere/încuietură A, G.
încuietură A
îndesoare A
însurătoare A
întâmpinare A
întâmpineală A
întâmpinat A, F, I.
întoarcere D
întorcătură/întoarcere A, D.
întorcătură în pădure A
întors A
întors laptele A
întors solomonarii A
întorsul farmecelor A
întorsătură A, G.
întraile A
înturnat A
înturnătură A
înţăpătură A
jidovi A
pentru joc A
joimăriţe A
jolnă A
pentru judecată A
junghi A, C, E, F, G, H, I.
lăcuste A
lamoste A
lăuzie A
(luarea) laptelui F
(când vacii îi piere laptele) C
legat gura lupului A
legat omul A
legatul junghiului I
legătură A
legătura şarpelui A
lehuzie A
lene F
limbrici A, I.
lipitură A, C, G, I.
lovitură F.
luat A
luat laptele A, G, I.

luat de vânt A
lungoare A
lup A, G.
măiestre A
mâlcaviţă A
mana vacilor A
mânătură A, F.
mânătură spurcată A
mâncătură A, D.
mâncătură la inimă A
mâncătură şi deochi A
mârcaviţă A
mărin A
măritare A
măritat A, F.
măritiş A
măsele A, F.
mătrăgnă A
mătrice A, I.
meleţi A
metricie A
miligoci A
miligoi A
miguloşi A
moimă A, F.
moleţi A, F.
moroi A
muma pădurii A, C, E, F, G, I.
muşcătură de câine turbat A
muşcătură de lup A
muşcătură de nevăstuică A
muşcătură de şarpe A
muşcătură de şopârlă A
mut mai mut A
muta pământului A, F.
muţenie A
năjit A, F, G, I.
nălucă A
naştere A
naştere grea A
negei/negi A, F, G.
nevăstuică F.
numărătura mare A
obrâncit A
obrinteală A
obrintire A
obrintit A
obrintitură A
ochi (dor de ochi) A
oftigă A
olbalţ A
ologeală A, G, I.
opinteală A, C, F, G.
oprintit A
orbanţ A
păduchi de lemn A
pagubă A
paloş cununat A
păpuşile sfinte A
păr A
paraiele A
paralie A
pârleală A
pentru parte A
pază A
pecingine A, G.
piază A, F.
picuială C.
piroteală A
plămădeală A

plămădirea inimii A, F, I.
plămăditul inimii A, G.
plâns A
plânsori A
plânsul copiilor G.
plăscare A
plecate A
plesme A
plesni A
ploi A
ploşniţe A
poceală A
pocit A
pocitură A, F, I.
pojar A
potcă A
potolirea duşmanilor A
pretit (scrântit) A
prijineală A
puhăială I
pureci A, I.
puşchea A
răceală A
răcori A
răguşeală A
râhnă A
râie A, F, G, I.
rână A
rânză A, C, G.
răsfug A
răul copiilor A
răutatea copiilor A
roade A
rosuri A
roşaţă A, G, I.
roşaţa gingiilor D
ruptoare de apă A
rusalii A
săgeată A
săgetătură A, I.
samcă A
sănătate A
sancă/samcă A, I.
scârbă A
scârbeală A
sclintit A
sclintitură A
scrânteală A, G, I.
scrântit A
scrisă A
scris la stele C
scurtă A
sfrenţe (sfrinţie) A
sfinte A
sfrinţie A
silă A
soare ăl mare A
soare sec A, B, C, D, E, F, G.
soartă F
socote A
sohote A
somnul copiilor A
spaimă A
spălat A
spăriet/speriat A, G, I.
speriat la copii F
sperietură A, C, F.
sporul casei G
sporul oilor F
spurc A

spurcăciune A, C.
spurcătură A
spurcare A
spurcat A, F.
spuzătură A
strădomaşi (strigoi) A
strâns A, C, F, K.
strânsătură A
strânsori A
strânsul cel mare A
strânsură A
(de) stricat vitele F
stropşitură A
studiniţă A
struşniţă A
supus [pe cineva] A, I.
surdumaşi A
şarpe A, B, C, E, F, G, I.
şarpe (animale muşcate de) F
şarpe (de îmblânzit) C
şfabi [insecte de casă] A
şoareci A
şoimane A
şomâlc A
şopârlaiţă A
şopârlăriţă A
şuhărie A
tăiere A
tăietură A
tălău I
tâlnitură A
tâmpinătură A
târpiă A
tătarcă A
tifos A
toate boalele A
tragân A
trai rău A
trânji/trânci A, C.
trânt A
tras A, F, G.
trimis A
troahnă A
tunchinătură A
turbă/turbăciune A, I.
tuse A, F.
ţeapă A
ţâţă A
ţeapă A
ţibocuţe A
ţânţari A
ţipăt A
udmă A, I.
udnă A
uimă A
utmă I
ulcior A
umflătură A, I.
unsura mare A
urât A, C, F, G.
urcior A, G.
ursită A, C, G, I.
uză A
vaci (mai mult lapte) K
vânt A, G.
vânturi A
vătămătură A, G, I.
vazmó A
venin A, F.
vetrice A

viermi A, I.
viermi de mere A
viespe A
vifor A
vite A, F, G.
vivor A
(orice) vrăji G
zâne A
zburător A
zgaibă A
zgaibe dulci A
zghihuială A
zilizit A
zmeoaică A.

TOTAL **428 tipuri**

O clasificare a descântecelor româneşti – pentru prima oară – o face Radu Răutu (vezi *Antologia descântecelor populare româneşti*, Editura „Grai şi suflet – Cultura naţională", Bucureşti, 1998), împărţind masa descântecelor româneşti în trei mari categorii: 1. descântece de leac, 2. descântece de dragoste şi 3. descântece pentru gospodărie. Dăm spre exemplificare descântecele repartizate în aceste trei categorii:

I. Descântece de leac:

De albeaţă
De apucat
De aprindere
De argint viu
De aruncătură
De beşica cea rea
De bubă
De cuţit
De deochi
De desfăcut ursita
De fapt
De făcătură
De floarea beteşăgului
De friguri
De gâlci
De lungoare
De lipitură şi zburător
De mătrice
De mâncătură la inimă
De Muma Pădurii
[De naştere grea]
De năjit
De obrintit
De orbalţ
De pocitură
De samcă
De săgetătură
De scrintitură
De soare sec
De şarpe

De speriat
De studeniţă
De urcior
De vătămătură
De viermi
De vânt
De zgaibă

II. Descântece de dragoste

Chemarea soarelui [Cu brâul]
Chemarea lunii [Cu coşul]
Chemarea stelei [Cu ulcica]
Apa de dragoste [Cu vârtelniţa]
Cu jocul La răchită
Învăluirea focului [Adunarea dragostei]
De ursit [De joc]
De dragoste [De ieşit din urât]
Cu dracul De ursită
Chemarea lui Teme De supus
Duh curat Înnegrirea fetelor
De Sân Vasile [De despărţit]
De Sân Toader [De amuţit bărbatul]
Înfigerea cuţitului

III. Descântece de gospodărie

De lăcuste
De găsit vaca pierdută
[Mana vacilor]
[De muşcătură de şarpe la animale]
De boala găinilor
[De albine]
[De ales untul]
De pureci
De furnici
De roade
[De gonit furtuna]
[De găsit hoţul]
[De pus cuţitul]
[De pagubă]
De duşmani
[De judecată]
[De desfăcut farmecele]

Bibliografie

1. Gorovei, Artur, *Descântecele românilor*, studiu de folklor, Academia Română, [seria] „Din vieaţa poporului român", Regia M. O., Bucureşti, 1931.

A

2. *Antologia descântecelor populare româneşti*, Ediţie îngrijită şi prefaţă de Radu Răutu, Editura „Grai şi suflet – Cultura naţională", Bucureşti, 1998.

3. Băncilă, Ion, *Monografia comunei Bucşani. 555 de ani de la atestarea documentară*, Editura Bibliotheca, Târgovişte, 2008, pag. 200-206.

Bîrlog, Andra-Elena, *Monografia satului Cazaci*, Editura Paralela 45, Piteşti, 2007.

B

4. Burghele, Camelia, *Descântece*, Zalău, 1999.

5. Canache, George Ioan. *Răzvad - Istorie cioplită-n piatră*, Editura Artmontania, Moreni, 2007, pag. 272-273.

6. *Cântecele şi poveştile Oltului, Folclor din Oltenia şi Muntenia VII,* studiu introductiv de Ioan Şerb, Editura Minerva, Bucureşti, 1979.

7. Dinu, Constantin Gh., Dinu, Niculina N., Stănescu, Elena C., *Boţeşti - Pagini din istoria unei vechi aşezări de moşneni*, Editura Tiparg, 2000, pag. 106-120.

E

8. Drăgoescu, Ion, *Antologia descântecului dâmboviţean*, culegere de descântece din judeţul Dâmboviţa, C.J.C.P.C.T. Dâmboviţa, Târgovişte, 2006.

G

9. Duţu, Alexandru C., *Practici magice de pe valea Nehoiului*, [f.a.], [f.ed.], [f.loc.], pe www.scribd.ro

10. Artur Gorovei, Descântecele Românilor, [1931], în Artur Gorovei. *Folclor şi folcloristică,* ediţie de Sergiu Moraru, Editura Hyperion, Chişinău, 1990, p. 235-311.

A

11. Ionescu, prof. Ion, *O localitate din Câmpia Găvanu-Burdea*, Râca. Studiu monografic istorico-socio-lingvistic, Râca, 2003. pe www.scribd.ro

H

12. Ismail, Mircea, *Doiceşti-pagini de monografie*, Editura Bren, Bucureşti, 2009. Autor secundar: Ion Bratu, pag. 72.

13. Lemi Gemil Mecari, *Vrăji, ritualuri şi descântece*, Editura Ştefan, Bucureşti, 2007.

Descântece populare româneşti: p. 216-270.

14. Oproiu, prof. Ion, *Sălătrucu, vatră de istorie, cultură şi civilizaţie*", Editura Pildner & Pildner, Târgovişte, 2006, p. 160-163.

J

15. Rujan, Adriana, *Folclor poetic din Argeş. Descântece*, coordonator... , ediţia a II-a, Editura ALEAN, Piteşti, 2006, p. 15-327.

F

16. Marian Simion Florea, *Descântece poporane româneşti* [1886]. Editura Coresi, Bucureşti, 1996.

17. Stroe, Ion, Stroe, Steluţa, *Sus în cercănel de lună*, Centrul Creaţiei Populare Argeş, Editura Paralela 45, Piteşti, 2002, p. 72-83.

K

18. Coord. Moisa, Gabriel, *Monografia comunei Lăzăreni,* Editura Arca, Oradea, 2007.

19. Rodica Colta, Doru Sinaci, Natalia Tomi, *Monografia comunei Covăsânţ*, Editura Mirador, Arad, 2012.

20. Novacovici, Emilian, *Colecţiune folcloristică română din Răcăşdia şi împrejurimi,* 1902.

21. Tăzlăuanu, Gheorghe I., *Comoara Neamului*, volumul VIII, *Descântece* [Imprimeriile Văcăreşti], Bucureşti, 1943.

I

22. Teodorescu, A. Dem, *Poezii populare române* [1885], Editura Minerva, Bucureşti, 1982. pag. 412-464.

23. Tocilescu, Grigore C., Ţapu, Christea N., *Materialuri folkloristice,* vol. III, Ediţie critică şi studiu introductiv de Iordan Datcu, Editura Minerva, Bucureşti, 1981, p. 95-352.

24. Bîrlea, Ovidiu, *Folclorul românesc*, II (seria Momente şi sinteze), Editura Minerva, Bucureşti, 1983 „Descântecul", p. 7-59.

25. Evseev, Ivan, *Dicţionar de magie, demonologie şi mitologie românească,* Editura AMARCORD, Timişoara, 1998, pagina 113.

26. Evseev, Ivan, *Enciclopedia simbolurilor religioase şi arhetipurilor culturale,* Editura „Învierea", Arhiepiscopia Timişoarei, 2007, pagina 169.

27. Papadima, Ovidiu, *Literatura populară românească. Din istoria şi poetica ei,* Editura pentru literatură, Bucureşti, 1968. „Descântecul. Structura lui artistică", p. 345-420: I. Origini, forme elementare, tipuri; II. Descântecele şi realitatea socială; III. Structura artistică a descântecului; IV. Corespondenţe cu celelalte specii ale creaţiei orale.

28. Pop, Mihai, Ruxăndoiu, Pavel, *Folclor literar românesc*, Ediţia a II-a, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1979. „Poezia descântecelor", pag. 228- 238.

29. Theodorescu, Barbu, Păun, Octav, *Folclor literar românesc*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1964. „Descântecele", pag. 125-129.

30. xxx. *Dicţionar de termeni literari*, Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1976. Articolul „Descîntec", p. 116-117. Autor A[eorge] M[untean].

31. xxx. *Dicţionar de terminologie literară*, (...), Coordonator Emil Boldan, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1970. Articol despre „Descântec": pag. 102. Autor: P[avel] R[uxăndoiu].

32. xxx. *Dicţionarul literaturii române de la origini până la 1900*, Editura Academiei R. S. R., Bucureşti, 1979. Articolul descîntec, p. 276-277. Autor I[on] C[iubotariu].

33. Bratu, Ion. *Descântece din Dâmboviţa*, mss.

C

34. Crăciun, Justin. *Monografia comunei Valea Lungă-Dâmboviţa.* mss.

35. Dojană, prof. Ion. *Monografia etno-folclorică a satului Gemenea.* mss.

N. B. Prezentul material se doreşte a fi începutul elaborării de către Centrul de Cultură Tradiţională Argeş şi Asociaţia Folcloriştilor Argeşeni „C. Rădulescu-Codin", cu sprijinul autorului acestor rânduri, a *Corpusului de descântece româneşti,* lucrare deosebit de importantă pentru cultura populară românească.

CEASUL DE AMIAZĂ ÎN ŞUICI, ARGEŞ

Prof. Daniela Florentina Chiriloiu, Şuici

De aceea, va lăsa omul pe tatăl său şi pe mama sa şi se va alipi de femeia sa şi vor fi amândoi un trup (Efeseni, 5, 31)

Satul românesc de ieri şi de astăzi pare ancorat în istorie, o istorie ce se cerne necontenit, fără a da seamă tulburărilor de ordin cotidian. Incumbă *riturile de trecere* care atestă în mod cert vizita noastră prin labirintul vieţii. Naşterea, botezul, înmormântarea, nunta sunt momente la care involuntar suntem participanţi sau co-participanţi. Nu ne ocolesc şi nu le putem ocoli. Ne sunt asemeni unui dat divin, căci toate aceste liminalităţi reprezintă, în speţă, nişte mutaţii sociologice şi etnografice.

Omul arhaic e legat de fărâma sa de ţărână, de casa sa, de oamenii şi locurile sale, se identifică cu blagianul dicton *veşnicia s-a născut la sat*, e rupt din aceasta. Şi timpul e blând cu el, oprindu-se fără grijă, parcă ar înlemni. Viaţa arhaicului curge lin şi concordă cu spaţiul-matrice în care îşi desfăşoară existenţa. El se contopeşte cu momentul pe care-l trăieşte. Se bucură, este o fire volubilă, transparentă, dovedind manifestări cumpătate. De cealaltă parte, eroii citadini experimentează viaţa prin nonconformism, încercând adeseori să capteze vizual prin vestimentaţie, gesturi ca forme reale de comunicare. Punctul lor de întâlnire e scara blocului, unde disecă aspecte moderne ale societăţii. Ruralii mişună pe uliţa satului, descifrând semnele vremii, împărtăşind unii altora codul existenţei lor rurale.

Ca pretutindeni în satele noastre, şi în Şuici, sat aşezat pe albia superioară a râului Topolog – *râul plopilor* – s-au păstrat o mulţime de obiceiuri care s-au perindat din generaţie în generaţie; ele sunt

legate fie de sărbătorile de peste an, fie de momentele fundamental-ciclice ale existenţei: naşterea, botezul, nunta, înmormântarea.

Dacă naşterea corespunde zorilor vieţii, moartea amurgului, *nunta este ceasul de amiază, cel mai limpede pentru om, dar şi cel mai greu datorită acestei limpeziri*[41]

Căsătoria a constituit permanent un moment foarte important din viaţa omului, marcând trecerea de la condiţia de flăcău la cea de însurat, om cu responsabilităţi. Nunta reprezintă o veritabilă sărbătoare pentru tinerii angajaţi în această trecere, pentru familiile lor şi chiar pentru întreaga colectivitate.

După înţelegerea dinaintea nunţii, dintre părinţi, se fixează *logodna*. Părinţii, naşii şi alţi oameni apropiaţi se întâlnesc la o masă. Fiecare părinte făgăduieşte ce dă copilului, se fixează ziua nunţii, locul şi felul petrecerii. În cazul anulării logodnei ginerele plăteşte logodna miresei pe care a peţit-o. Apoi, tinerii merg la Sfat (Primărie) şi în faţa ofiţerului Stării Civile înaintează formele de căsătorie; după ce ies se pregătesc de nuntă. Tocmesc lăutari, care vin de sâmbăta şi merg prin sat cu ginerele şi fratele de ginere, cu plosca cu rachiu legată cu o batistă, şi invită lumea să ia parte la nuntă: *Să veniţi sănătoşi pe la noi*, iar cel ce gustă din ploscă urează *Noroc şi casă de piatră* sau *casă-ntreagă şi Să vă găsim sănătoşi.*

Un alt moment prenupţial este procurarea bradului miresei. Bradul este simbolul vigorii şi al tinereţii. Fratele de ginere este dator să-l aducă şi tot el îl suie pe casa unde vor locui tinerii. Ramurile verzi de brad împodobesc şi porţile socrilor, naşilor şi ale altor rude apropiate.

Sâmbătă seara are loc *fedeleşul* la casa miresei; el constă într-o petrecere presărată cu haz, glume, cântece şi jocuri. Într-o cameră alăturată, flăcăii şi fetele necăsătorite împodobesc bradul miresei. Fratele de mireasă pune în vârful bradului o floare de busuioc, iar bradul îl înfige într-o azimă sau pâine de casă. Adaugă apoi pe crengi covrigi, flori poleite, beteală. Petrecerea se încheie cu o horă.

---

[41] Ioan Moanţă, *Nunta la români. Oraţii*, Editura Minerva, Bucureşti, 1989, p. 5.

Dimineaţa, acompaniaţi de lăutari, fratele miresei cu bradul, mireasa şi sora de mireasă aduc apă de la fântână cu o vadră nouă, legată cu un prosop. În vadră se aruncă bani şi mere dulci. În momentul apropierii ginerelui cu nuntaşii, fratele de mireasă cu mireasa iau busuioc în mână, îl udă în vadră şi stropesc în patru părţi, făcând semnul crucii, trage ştergarul şi răstoarnă apa din vadră. Mireasa dă cu piciorul în vadră, ia banii şi merele.

Ginerele, care s-a bărbierit seara în cântece de lăutari, îmbrăcat frumos, cu o cămaşă albă, cusută de mireasă din vreme, purtând un prosop alb după gât, porneşte duminică dimineaţa, însoţit de un grup de flăcăi, ţinând plosca şi batista, la casa socrilor mici, să ia mireasa. Acolo, unul dintre nuntaşi rosteşte oraţiile, socrii stau pe sală, cinstindu-se cu plosca. Întreg alaiul este poftit în casă, stau la masă, iar după o vreme pornesc spre Biserică. Înainte de cununie, tinerii îşi iau iertăciune de la părinţi:

- *Binecuvântaţi cinstiţi părinţi şi ne iertaţi.*
- *Dumnezeu să vă ierte şi să vă binecuvânteze*
- *Să fiţi iertaţi şi binecuvântaţi şi de noi şi de Dumnezeu.*

La socri:

Ce mai soare luminos,
Ce mai ginere frumos,
Ce mai lună luminoasă,
Ce mai mireasă frumoasă,
Ce mai casă luminată
Şi ce mai masă bogată!

Amândoi s-au întâlnit,
Amândoi s-au potrivit
Şi la ochi şi la sprâncene
Ca doi porumbei la pene...
Joacă, joacă nune mare
Cu doi fini ai dumitale...

După cununie, pe o altă cale se îndreaptă spre casa ginerelui, făcând două-trei hore pe drum. Acasă socrii aşteptă cu pâine şi sare. Soacra pune o azimă cu un pahar de vin pe capul miresii, frânge azima şi o aruncă în patru părţi. Apoi se aşază pe două jeţuri, îi toarnă să se spele cu apă şi mălai şi dau bacşiş miresei. Banii se introduc în pantoful acesteia. Soacra îi ia de gât pe amândoi tinerii cu şervetul ginerelui şi îi bagă în casă. Tot după cununie mireasa pune

flori în piept şi invită sărutând pe nuntaşi, ca atunci când primeşte darul de la masă.

Socriile au loc înainte sau după masă. Lăutarii cântă şi se face o horă mare la care se prind toţi. Aici se împart darurile miresei: cămaşă pentru socru şi soacră, perină sau costume pentru naşi, prosoape, şervete cusute sau batiste la rude şi cunoscuţi. Doi tineri în mijlocul horei, îmbrăcaţi în cămaşa socrului şi soacrei joacă, producând haz pentru cei angrenaţi în acest act şi pentru privitori.

Darurile sunt împărţite de soacra mică cu o rudă apropiată. Se mănâncă, se bea, se fac urări în cinstea tinerilor şi se oferă bani sau daruri în clipa când *se ia darul*. Darul este strigat, de obicei. Iar socrii fac prima stigare.

Seara vin *pocânzăii*, adică rudele miresei, şi alte rude la casa ginerelui, stau la masă şi fac daruri.

Astăzi, pe lângă toate aceste momente, în miezul nunţii se joacă şi *găina*. Bucătăreasa sau o femeie cu haz aduce naşului pe o farfurie o găină friptă, frumos împodobită, pe care o joacă şi o cântă, iar naşul trebuie să plătească.

La opt zile de la nuntă sau mai târziu, tinerii duc lumânările la Biserică, *ies cu lumânările* şi li se citeşte molifta. Este bine să fie însoţiţi şi de părinţii lor spirituali. Aceste lumânări vor fi folosite de preot la ieşirea cu Sfintele Daruri, Duminica sau în zilele de sărbătoare.

Merg cu plocoane la naşi. Ploconul constă în pâine, cozonaci, dulciuri felurite, zahăr, ulei şi băutură, de regulă, ţuică şi vin.

Există şi credinţe legate de acest organism multifuncţional, nunta. De pildă, nu este bine să-ţi părăseşti naşul. Trebuie să-l întrebi dacă vrea ori poate să te cunune. Dacă răspunsul se cristalizează într-un refuz, perechea îşi poate găsi un alt naş. Răspunsul fiind afirmativ, naşul are obligaţia de a-i cumpăra finei găteala, voalul şi floarea, lumânările, să plătescă preotul care-i cunună şi să cinstescă masa cu o anumită sumă de bani sau daruri. Ginerele cumpără rochia de mireasă, pantofi albi pentru soţie şi negri pentru soacra mică, iar mireasa cumpără cadouri pentru neamurile ginerelui. Ea e datoare

să-i coasă ginerelui cămaşa naţională, cămaşa soacrei mari şi batiste pentru invitaţi.

Naşa îi cumpără finei *găteala capului* şi floarea ginerelui, iar mirele beteala, flori de pus în piept pentru nuntaşi, florile pentru naşi, socrii şi părinţii ei.

De asemenea, nerespectarea codului moral, a opreliştilor din faţa căsătoriei – rudenia spirituală, recăsătorirea înainte de un an a văduvilor, diferenţa mare de vârstă, raptul, venirea unui copil pe lume în afara cununiei părinţilor – sunt tot atâtea prilejuri de scindare, de dezechilibru care afectează întreaga colectivitate.

Cu ani în urmă, tânărul trebuia să fie de neam bun, adică să provină dintr-o familie fruntaşă în sat prin hărnicie, corectitudine, din oameni cu frică de Dumnezeu. Acest fapt îl atestă pe tânăr ca fiind apt de a se căsători.

Joia şi duminica erau zile favorabile peţitului.

Consider că vechea civilizaţie rămâne cea sătească, plămădită odată cu neamul şi, parafrazându-l pe Ernest Bernea, satul nu are setea de aer şi de aur pe care, prea adesea, o trăieşte oraşul. Omul a resimţit necontenit nevoia de a se manifesta cultural, social, în vederea angajării şi contactării unor relaţii interpersonale care să-i faciliteze existenţa.

Bibliografie:

1. Georgescu, George, Georgescu, Dumitru, *Cartea despre Şuici – monografie istorică*, Ed. Antrax Trading S.R.L., Piteşti, 1997.

2. Moanţă, Ioan, *Nunta la români. Oraţii*, Editura Minerva, Bucureşti, 1989.

TEZAURE FOLCLORICE BUCOVINENE DE LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI XX. DOCUMENTE INEDITE

Dr. Constanţa Cristescu,
Centrul Cultural Bucovina – Suceava

Una dintre preocupările fundamentale de maximă oportunitate culturală pe plan naţional şi internaţional, inclusă în politicile culturale actuale, este tezaurizarea documentelor de patrimoniu imaterial, reprezentative pentru zona culturii tradiţionale cu marcă de identitate naţională, etnică. Demersurile generaţiei de aur a etnomuzicologiei româneşti din secolul XX sunt, în acest sens, un argument incontestabil ce susţine politicile culturale europene actuale referitoare la importanţa patrimoniului cultural tradiţional în conservarea memoriei culturale şi în afirmarea identităţii etnice în procesul de globalizare.

În situaţia în care multe comunităţi rurale şi-au uitat complet tradiţiile şi repertoriile folclorice care luminau odinioară viaţa socio-culturală a satelor, repunerea în circulaţie a unor repertorii culese cândva de specialişti, conservate editorial sau arhivistic, este o necesitate stringentă. Aceasta cu atât mai mult cu cât oamenii comunităţilor rurale nu mai au acele modele melodice tradiţionale care le reprezentau specificitatea, ofertele masiv mediatizate ale curentului vedetist actual creând confuzii şi fenomene grave de aculturaţie, care accentuează procesul de hibridizare şi diluare, până la dispariţie, a culturii tradiţionale.

În acest domeniu se încadrează lucrarea de faţă, prin etalarea parţială a unui fond documentar de valoare inestimabilă, ce conservă documente ale culturii folclorice din ultimii ani ai Bucovinei istorice, prin urmare din ultimii ani ai imperialismului austriac în nordul Moldovei. Este vorba de un segment din culegerea de folclor intreprinsă de învăţătorul bucovinean Alexandru Voievidca la

începutul secolului XX, în cadrul unui proiect imperial ce viza culegerea folclorului naţionalităţilor etnice din toate zonele aflate sub stăpânirea Imperiului Austriac, proiect condus de filologul şi profesorul universitar Mathias Friedwagner. Proiectul imperial în care învăţătorul bucovinean Alexandru Voievidca a fost cooptat, fiind scos de la catedră şi plătit cu salariu câţiva ani pentru culegerea prin notarea muzicală a folclorului din Bucovina şi furnizarea documentelor de patrimoniu imaterial folcloric culese profesorului Friedwagner, în vederea selectării materialului cu care acesta avea să alcătuiască volumele monografice zonale.

Culegerea intreprinsă în satele Bucovinei de harnicul învăţător Alexandru Voievidca a fost rodnică, fondul documentar adunat însumând, potrivit estimărilor din sursele bibliografice istorice şi etnomuzicologice, peste 3000 de melodii notate cu texte şi grila documentară referitoare la provenienţa lor, data culegerii, informatori, provenienţa acestora.

Din fondul adunat de Alexandru Voievidca au fost selectate pe criterii literare tematice 384 melodii cu text, pentru realizarea primului volum din seria monografică proiectată de Dr. Mathias Friedwagner, publicat cu sprijinul material al regelui Carol al II-lea al României (”Gedruckt mit unterstützung S.M. des Königs Carol II. von Rumänien”), în 1940, la Konrad Triltsch Verlag din Würzburg, cu titlul *Rumänische Volkslieder aus der Bukowina. I. Band: Liebeslieder* mit 380 von Alex. Voievidca aufgezeuichneten Melodien. Acesta este singurul volum din seria monografică proiectată de dr. Mathias Friedwagner care a văzut lumina tiparului, restul fondului documentar culeş de Al. Voievidca şi ceilalţi colaboratori la proiectul imperial rămânând uitat multă vreme şi recuperat de la moştenitorii savantului austric, prin strădania muzicologului George Onciul, în anul 1968, fiind conservat, în cea mai mare parte, la Biblioteca Naţională a României, la „Colecţii speciale”, în mapele de manuscrise nr. 22.218-22.227 şi 22.229-22231. Total piese culese (cu dubluri): 3731 piese (notaţii pe file).

Dat fiind interesul deosebit pentru tezaurizarea editorială a patrimoniului documentar existent referitor la cultura tradiţională

folclorică din Bucovina, am accesat parţial, atât cât mi-a fost pus la dispoziţie de personalul Bibliotecii Naţionale a României – datorită faptului că mare parte din acest fond este deteriorat, necesitând demersuri speciale de salvare şi conservare arhivistică modernă – fondul manuscris Al. Voievidca, anume dosarele nr. 22.218-22.227. În cele ce urmează mă voi referi la conţinutul documentar genuistic al acestor dosare de partituri manuscrise consultate până în prezent.

Dosarul 22.218, însumând un repertoriu de 251 piese, este grupat în 7 dosare, ce au fost alcătuite prin gruparea repertoriului după criteriul genuistic. Sintetic, dosarul 22.218 are un conţinut repertorial reprezentativ pentru genul baladei, doinei, cântecului epic, cântecului propriu-zis, cântecului vocal de joc – specie nouă -, cântecului de cătănie şi romanţei populare. Astfel:

Dosarul I este denumit *Balade*, cuprinzând 59 partituri cu notaţii de cântece epice şi lirice, dar şi multe balade. Sub notaţia tonală şi mesurală se află notate textele integrale pe două coloane, iar la finalul textului este notat refrenul şi este cu consecvenţă semnată fiecare filă de culegătorul-transcriitor. Notaţiile sunt îngrijite, caligrafiate frumos în cerneală neagră sau albastră, cu tempoul notat în roşu. Nu există criterii muzicale structurale de organizare a materialului muzical din dosar. Ordonarea repertoriului în dosar, ca de altfel, în tot fondul documentar este arbitrară, la vremea aceea etnomuzicologia românească aflându-se la începuturi. Fiecare filă conţine şi însemnări în creion ale profesorului Friedwagner, de estimare genuistică şi autenticitate folclorică a textelor.

Fiecare dosar de manuscrise conţine, pe lângă dosarul cu repertoriu clar delimitat genuistic, şi o serie de dosare Anexe cu răzleţe, pe care culegătorul Al. Voievidca nu a reuşit să le delimiteze genuistic, având un conţinut confuz. Astfel, Dosarul nr. 22.218 conţine încă 6 dosare de *Răzleţe*, după cum urmează:

Răzleţe (I) cuprinde 34 file, din care lipseşte fila 28 – cu *cântece propri-zise* şi *romanţe*;

Răzleţe (II) cuprinde 12 file cu *cântece propriu-zise* şi câteva *doine*, de asemenea cântece epice (ca de ex. Căpitanul Dan);

Răzleţe (III) cuprinde 59 file cu notaţii de cântece propri – zise, doine, strigături cântate şi o melodie vocală de joc – „bătrânească";

Răzleţe (IV) conţine 16 file cu notaţii de cântece propriu-zise, doine, cântece noi semiculte de provenienţă urbană;

Răzleţe (V) conţine 49 file cu notaţii de doine, balade, cântece propriu-zise, cântece vocale de joc şi cântece patriotice (între care menţionez o variantă a *Horei Unirii*), iar

Răzleţe (VI) conţine 23 file cu notaţii de cântece propriu-zise, cântece de cătănie, doine, cântece vocale de joc şi romanţe.

Dosarul nr. 22.219 este intitulat *Colinde,* conţine 40 de file cu notaţii muzicale de colinde şi cântece de stea, atestând obiceiul colindatului din Ajunul Crăciunului în Bucovina începutului de secol XX, printr-un fond repertorial reprezentativ. Notaţia mensurală alterează structura ritmică a giusto-silabicului propriu colindei; documentul este însă deosebit de valoros pentru ilustrarea genuisticii folclorice şi a tradiţiilor reprezentate de aceasta în Bucovina începutului de secol XX.

Dosarul nr. 22.220 este intitulat *Bocete*, conţinând 19 file cu bocete notate strofic. Ilustrativ este exemplul redat în imaginea de la sfârşitul comunicării.

Dosarul nr. 22.221 este intitulat *Cântece populare obscene*, însumând 13 file cu notaţii de cântece propriu-zise şi cântece vocale de joc cu un conţinut tematic satiric, grotesc, chiar sarcastic, la adresa unor moravuri ale vremii, folosind un limbaj licenţios.

Dosarul nr. 22.222 (netitrat), conţine 2 dosare însumând 148 de file.

Dosarul I (filele 1-100) însumează, cu lipsurile aferente, 73 file notate cu roşu în colţul drept superior al paginii, având următorul conţinut genuistic: cântece propriu-zise, cântece de leagăn, cântece epice, doine, cântece de cătănie, cântece patriotice pe melodii de horă, romanţe, cântece urbane, cântece vocale de joc, cântece rituale de nuntă şi cântece de stea.

Dosarul II (filele 101-214) însumează 75 file, întrucât lipsesc 39 file. Conţine: cântece propriu-zise, cântece vocale de joc, cântece de recrutare, doine, cântece epice şi cântece rituale de nuntă.

Dosarul nr. 22.223 are următorul titlu: *Cântece poporale culese de Alexandru Voievidca director al Şcoalei Primare în Vatra Boianului. Melodii cu şi fără text XLII No 2051-2100.* Dosarul are 375 file, grupate în patru secţiuni de câte 100 file, cu semnalarea de către conservatorul Bibliotecii Naţionale a filelor lipsă.

Secţiunea I (filele 1-100, din care sunt 52 file lipsă) conţine notaţii de cântece propriu-zise, doine, cântece de recrutare, cântece patriotice, cântece vocale de joc, cântece rituale de nuntă („Cântecul miresei", „Busuiocul", „La rădicarea mesei", cântece la soacre), romanţe, cântece semiculte, cântece de cătănie şi un cântec de ghicit (fila 92).

Secţiunea a II-a (filele 101-200, lipsă 20 file) conţine 80 de file cu notaţii de cântece propriu-zise, cântece satirice, cântece semiculte – romanţe, cântece rituale de nuntă, o baladă-cântec (fila 125), cântece epice, cântece vocale de joc, doine. La fila 173 apare, ca o consemnare valoroasă, cântarea heterofonică voce-vioară.

Secţiunea a III-a (filele 201-300, lipsă 62 file), conţine 38 file cu notaţii de cântece propriu-zise, cântece semiculte, cântece de leagăn, cântece epice, doine.

Secţiunea a IV-a (filele 301-375, lipsă 37 file) conţine 38 file cu notaţii de cântece propriu-zise, jocuri instrumentale şi vocale, cântece urbane, o ectenie (fila 365) şi „Prohodul unui chiabur vestit" (fila 368) – ca satire bisericeşti, de asemenea cântece voiniceşti (patriotice).

Totalul real al filelor manuscrisului nr. 22.223 conservat în Biblioteca Naţională a României este de 257 file.

Dosarul nr. 22.224 este alcătuit dintr-un dosar ce cuprinde 79 de file şi două anexe: *Anexa I* – 50 file şi *Anexa 2* – 97 file.

Dosarul 22.224 cuprinde repertoriu ilustrativ pentru cântecul propriu-zis de stil vechi şi modern, de asemenea pentru cântecul vocal de joc, dar cuprinde şi câteva melodii de doină (ex. fila 6 şi 56), melodii lăutăreşti („Bordeiaş, bordei, bordei" – fila 35) şi repertoriu de nuntă: „Măritatul", doină strofizată – fila 37 şi „Cântec de nuntă pentru nuna mare" – fila 77. Tematica repertoriului de cântece propriu-zise este diversă, de la cântece cu un conţinut liric

pronunţat, la cântece de jale, de revoltă şi de înstrăinare, profund depresive, ilustrând problemele sociale grave ale vremii. Cântecul satiric este foarte caustic, utilizând preponderent melodica de cântec vocal de joc.

Fila 56 ilustrează elocvent stilul de bătrânească în cântecul vocal de joc, stil arhaic specific zonei Rădăuţi, studiat ulterior de etnomuzicologii ieşeni Florin Bucescu şi Viorel Bârleanu, şi conservat până în zilele noastre într-o veritabilă enclavă de spiritualitate românească.

Ms.22224, Anexa 1 cuprinde 50 de file ilustrând balada (fila 1), cântecul propriu-zis, cântecul vocal de joc, doina din zona Câmpulungului (fila 35, 36, 45, 48 şi 50) şi cântecul de stea (fila 49).

Pe fila 8 se remarcă notaţia parafonică a cântecului propriu-zis *Puişoruli di cuc*, oferind documentul unei maniere de cânt polifonic, care actualmente a invadat piaţa muzicală, chiar şi în zona cântării liturgice de tradiţie bizantină, alterând grav monodia tradiţională.

Filele 24 şi 37 ilustrează prin notaţie maniera de interpretare lăutărească a cântecului vocal de joc cu acompaniament de vioară a unui singur lăutar rural sau urban.

Ms.22224, Anexa 2 cuprinde 100 file din care lipsesc patru, fila 6 fiind notată faţă/verso. Conţinutul genuistic este reprezentat prin cântecul propriu-zis, cântecul de cătănie, doina, cântecul semicult, romanţa, cântecul ritual de nuntă – bogat reprezentat pe momente ale nunţii – şi cântecul epic.

În repertoriul de cântece propriu-zise este frecvent cântecul de stil modern dezvoltat, cu strofa amplă.

Ms. 22.225 are copertă din carton, având şi titlu scris de mână, caligrafiat de Voievidca: *„Cântece poporale culese de Alexandru Voievidca, director al şcoalei primare în Vatra Boianului. Melodii cu şi fără text, XVIII No 2101-2150.*

Conţine trei fascicole: a) = 300 file – 81 file lipsă, b) = 86 file şi c) = 70 file – 6 file. Anii de culegere sunt incluşi în perioada 1907-191 4.

Ms. 22.225 fascicola a) conţine cântece propri-zise de stil vechi, cu şi fără refren, cântece propriu-zise de stil modern, cântece

de cătănie (ostăşeşti), romanţe, bătrânească (ex. fila 25), jocuri instrumentale (ex. „Coşărcuţa" – fila 54, vioară; „Ciofu dornenilor" – fila 228), jocuri vocale, jocuri rituale de nuntă (ex. „De trii ori pe după masă"), cântecul miresei (ex. „Ia-ţi, mireasă, ziua bună", „Taci, puicuţă, nu mai plângi"), alte cântece rituale de nuntă („La soacră, sara la pripoi", „La schimburi", „La joc", „Puind zestrea pi căruţă", „La înhobotat, la nănaşă"), doina (fila 277, 287, 294), doina instrumentală (vioară cu scordatură: „Doina turcului"), doine strofizate, un joc satiric *Poloboc* cu refren bisericesc („Doamne miluieşte"), cântece satirice, un verş (fila 104), cântece epice (ex. „Cântecul lui Darie" – fila 123, „Voinicul" – fila 227, 268), cântece semiculte de provenienţă urbană, cântece de leagăn (fila 258).

Notaţia mesurală denaturează deseori ritmul real al melodiei.

Ms. 22.225 fascicola b) conţine doine (strofizate), cântece propriu-zise, cântece semiculte, cântece vocale de joc, cântece de cătănie şi război, cântece satirice, romanţe, cântece epice, cântece rituale de nuntă, doina de cătană (fila 84).

Ms. 22.225 fascicola c) conţine jocuri rituale de nuntă („Jocul zestrei"), cântece vocale de joc, (hora boierească etc), cântece patriotice, cântece propriu-zise, cântece satirice, cântece de cătănie (fila 21, 26), doine (fila 29, 30, 56), cântece epice (fila 50).

Ms. 22.226, codificat cu cifra IX, conţine 346 file + 27 file mss şi 5 file tipărite. Conţine notaţii de melodii de joc, interpretate instrumental de „zicător", (lăutar sătesc) şi melodii instrumentale şi melodii vocale interpretate instrumental.

Conţinutul genuistic al dosarului este: melodii instrumentale semnale („Buciumul" – fila 1, „Buciumul la mort" – fila 28, „Buciumul la stână" – fila 29)), cântece nupţiale („Cântec la masă" – fila 8, 16), cântece semiculte, cântece de joc (fila 15), o mare diversitate de melodii de joc. Enumăr câteva dintre jocurile reprezentate în notaţiile lui Voievidca: arcanul, busuiocul, fudula, ciobanul, la 69 (vioară), ciobănaşul, hora, tropoţâca, lugoşana, ţărănească, balercuţa, ciocănească, lelea albă, pădureanca, ursărească, „De-a jocului", chindia, oleandra, ciocalău, prampalana, mărunţica, floarea etc.

Ritualul nunţii este bogat reprezentat, putându-se reconstitui întregul scenariu şi repertoriu pe baza documentelor notate de Voievidca.

Apar ca răzleţe câteva cântece vocale, cum sunt: „Cântec de leagăn” – fila 93, cântecul propriu-zis „Când eram la mama mea” – fila 54, cântecele epice „Cântecul lui Cuza” – fila 58 şi „Trei cucoşi la cântătoriu” – fila 346, cântece patriotice ca „Deşteaptă-te române” – fila 245, cântat la solz de peşte şi „Cântec românesc” – fila 246.

Ms. 22.227 conţine 351 file din care lipsesc 15 file. Perioada anilor de culegere se încadrează între anii 1907-1914.

Conţinutul general al dosarului este repertoriu vocal, reprezentând următoarele genuri: cântecul propriu-zis, cântecul semicult, cântecul epic, cântecul de cătănie (ex. „Căpitanul Dan” – fila 8, 11), strigătura melodizată, doina (fila 19), cântecul satiric, romanţa, cântecul ritual de nuntă, cântecul de stea, bocetul (fila 123, 253), colinda (fila 158).

Cu toate lipsurile substanţiale de file din fondul manuscris Alexandru Voievidca conservat de BNro, acesta este cel mai mare fond documentar folcloric cules în Bucovina istorică la începutul secolului XX, ilustrând diversitatea genuistică performată de populaţia autohtonă românească şi unele obiceiuri, cum este bocitul la înmormântare, segmente din ritualul nunţii, colinatul din Ajunul Crăciunului, colindatul din ajunul Anului Nou, ritualuri magice de ghicit, plecarea în cătănie etc. Este ilustrată masiv şi o specie folclorică nouă pentru acea vreme, ce prindea cheag din ce în ce mai mult, anume *cântecul vocal de joc*, specie care actualmente sufocă piaţa muzicală prin adaptarea unor texte deseori contrafăcute la melodii instrumentale de joc.

În concluzie, prezentarea sumară a conţinutului parţial al fondului documentar folcloric cules de Alexandru Voievidca la începutul sec. XX (anii 1907-1914) este suficientă pentru a convinge orice intelectual de valoarea inestimabilă a acestui tezaur şi de perenitatea repertoriului conţinut, atât ca document istoric de cultură tradiţională românească, cât şi ca sursă de permanentă împrospătare

repertorială a oricărui performer de folclor cu responsabilitate faţă de zona culturală pe care vrea să o reprezinte.

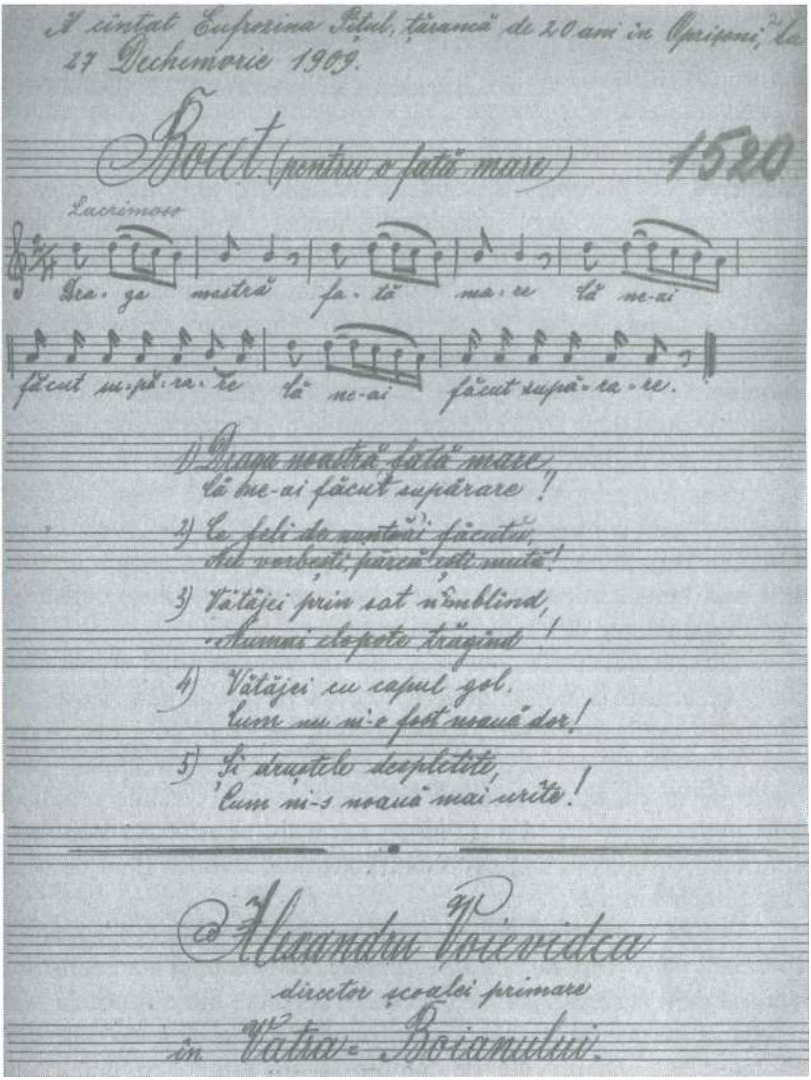

ISTORIILE ORALE – MĂRTURIE A TIMPULUI TRECUT

Dr. Adriana Cuciureanu, C.J.C. Dâmboviţa

Colectivizarea agriculturii româneşti a avut, ca primă cauză, fenomenul de depopulare a satelor româneşti, *migraţia forţei de muncă spre oraşe,* spre industrie, fenomen început imediat după deposedarea de pământ. Iniţial, au fost doar câţiva care au plecat, aşa-zişii pionieri. Banii astfel câştigaţi se întorceau în satul natal. S-a creat, de asemenea, un fel de reţea de „migraţie" ce se baza pe relaţiile de rudenie, vecinătate, prietenie. Nu putem spune că fenomenul s-a generalizat, însă din statistici reiese faptul că cei cu vârste cuprinse între 20-35 de ani plecau la oraş unde se angajau.

Primul capitol în care banii au fost investiţi au fost casele. Dacă extindem perioada de referinţă după anul 1970, când a intrat în vigoare legea conform căreia casele trebuiau să se construiască numai cu etaj, atunci fenomenul s-a propagat pe o perioadă de timp mult mai lungă. În perioada aceea, construirea unei case constituia singura modalitate de a pune banii la adăpost.

Din păcate, aceste construcţii noi difereau de stilul arhitectonic local, ca urmare a noilor direcţii impuse de oficialităţi. Casele se construiau tot în vatra satului, pe vechiul loc, fapt ce a determinat două consecinţe grave: vânzarea sau demolarea vechilor case, construite în stil tradiţional. Nu se mai respectau vechile reguli de construcţie moştenite din familie, întrucât proprietarul sau noul proprietar, dispunând de posibilităţi materiale, stabilea tipul de casă, cât şi dimensiunea ei.

O altă consecinţă a fenomenului de depopulare a satelor îl reprezintă *fenomenul de aculturaţie*. Dacă până atunci s-au constituit în comunităţi oarecum izolate, cu scurte contacte între diferitele sate, cu ocazia târgurilor şi bâlciurilor organizate în zile de sărbători religioase sau evenimente de familie, acum are loc o importantă

deschidere către o altă lume. În aceste condiţii, au fost importate nu doar stiluri noi de construcţie (evident, întrucât unii localnici, zugravi, tâmplari, dulgheri etc. de meserie în satul natal şi-au continuat practicarea meseriei, însă după alte reguli), dar şi noi moduri de viaţă, de comportament. Fenomenul migraţiei este evident în comunele Dobra, Finta şi Corneşti, iar schimbarea stilului arhitectonic şi construirea de case impunătoare este evidentă în Băleni Sârbi şi Băleni Români.

După cum afirmam mai sus, datorită specificului legumicol al zonei, construirea de case impunătoare reprezenta un indicator de nivel economic ridicat.[42]

Toate localităţile avute în vedere beneficiază de un drum important ce le traversează, făcând legătura între Târgovişte şi Bucureşti, aspect care a contribuit din plin la relaţia cu exteriorul.

Procesul de colectivizare a determinat schimbări în stilul de viaţă, în atitudinile şi valorile locuitorilor. Cei cărora partidul le-a confiscat în întregime sau parţial pământul, animalele şi inventarul agricol, au fost forţaţi de împrejurări să se angajeze fie la CAP, fie în industrie sau servicii. Apar o serie de funcţii noi: paznic obştesc, lucrător agricol, membrii Sfatului popular etc., astfel încât valoarea centrală devine *banul*.

Stilul tradiţional va suferi. Casele de lemn dispar, iar cele noi prezintă acoperişuri de ţiglă, de tablă sau azbociment. Acoperişul este elementul care se schimbă cel mai des la o casă. În majoritatea lor, casele situate în bazinul râului Ialomiţa – de pe teritoriul judeţului Dâmboviţa – aveau acoperişul din şindrilă, însă accesul la căile de comunicaţii a făcut ca procurarea de materiale noi să nu mai fie o problemă.

De remarcat este faptul că, în Băleni Sârbi şi Băleni Români reprezentativă este casa de tip monumental, ce are, în primul rând, o funcţie simbolică. Extrapolată la alte dimensiuni, are acelaşi rol ca şi

---

42 ***, *Documente cu privire la politica agrară a Partidului Muncitoresc Român*, Ed. Politică, Bucureşti, 1965, p. 6.

„camera bună” sau „camera de la drum” din casa tradiţională. După cum ştim, camera bună era nelocuită şi era menită exclusiv oaspeţilor, loc de depozitare pentru zestrea fetelor, a lucrurilor de preţ din casă şi locul din urmă al decedatului. De cele mai multe ori, această casă nouă rămânea nelocuită, gospodarul construindu-şi alături o anexă.

Henri Stahl spunea că „unitatea ultimă a satului românesc tradiţional este gospodăria şi nu individul”. Acum, în perioada la care facem referire, se naşte „gospodăria difuză”, un fel de „legătură ombilicală” a orăşenilor cu satul.

Distrugerea elitelor rurale şi a satului românesc.

Pentru comunişti, alegerile din 1946 au arătat că atitudinea elitei rurale (cea intelectuală, nu funciară) era un ataşament faţă de valorile democraţiei interbelice şi faţă de cele naţionale, ceea ce va marca evoluţia ulterioară a raporturilor cu puterea şi administraţia comunistă. Prin apartenenţa ei la un spaţiu tradiţional, autarhic, opus tentaţiilor mimetice caracteristice spaţiului urban – unde ideile noi, chiar şi în politică, au o mai mare aderenţă – intelectualitatea rurală nu este o suprastructură socială, ci un element angrenat într-un sistem de relaţii socio-economice, care nu-i permit să se adapteze uşor unor schimbări politice radicale. În alegerile din 1946 a fost evidentă fidelitatea pentru opţiunea monarhică, ca şi pentru direcţiile politice consacrate, democratice. Criteriul politic va fi unul din cele care vor agrega în viitor grupările anticomuniste, în anumite zone din ţară, tocmai pentru că intelectualitatea rurală va polariza nemulţumirile sociale, conferind conceptual un sens existenţei. În cadrul comunităţii, intelectualitatea are un prestigiu mare, o poziţie socială privilegiată, ceea ce o obligă la o atitudine civilă şi morală conformă cu investiţia primită. Ca purtători de civilizaţie, intelectualii devin un fel de interfaţă între sat şi stat. Însă doctrina comunistă le neagă acest statut de model civic, îi înscrie în rândurile funcţionărimii, ca gestionară a politicii şi ideologiei de stat[43]. Acest

[43] Stelian Tănase, *Elite şi societate. Guvernarea Gheorghiu-Dej 1948-1965*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1988, p. 77.

concept intră în contradicţie cu imaginea liderilor de opinie din sat, generând tensiuni şi neîncredere reciprocă. În acelaşi timp, atitudinea autorităţilor comuniste faţă de învăţământ şi biserică – ideologizarea, schimbarea şi falsificarea discursului educaţional, schimbările impuse unei generaţii de dascăli formaţi în perioada interbelică şi feriţi de procesul îndoctrinării – precum și relația stat comunist-biserică au potenţat precizarea apoziţiei anticomuniste a celei mai mari părţi a celor vizaţi[44].

Un barometru al culturii orale în această zonă geografică, de câmpie, îl constituie băncile („păticul de la poartă") din faţa fiecărei case care avea ieşire la drumul principal, şi nu numai. În acest fel, comunicarea între actanţii sociali este facilitate şi, în acelaşi timp, potenţată.

Redăm mai jos câteva din impresiile culese din teren, demers aflat la început de drum şi care va fi completat cu un subcapitol ce va viza procesul de colectivizare în lumina istoriilor orale.

„Vai de capul nostru ce viaţă am mai avut. Asta a fost până ne-a băgat în colectivă... Şi-atunci s-o spăriet foarte rău şi-aiştea de la noi... Cotele obligatorii o dispărut... După aia o început să colectivizeze...".

„Cei care nu aveau nimica şi nici la lucru nu le plăcea, ăştia au devenit cei mai mari colectivişti atunci... Umblau din casă în casă, ca popa cu crucea, să te scrii... Să ne scrim, să dăm pământu! Muncă de lămurire: E bine în colectiv. Nu mai daţi cote, munciţi mai puţin şi aveţi mai mult. Bătrânii, bolnavii vor primi pensii mari. Minciuni! I-am întrebat: E obligatoriu?, şi ei o spus nu, că-i benevol. Dacă-i benevol, atunci eu când am să văd că colectivizarea este bună, am să mă-nscriu... Au venit de la raion, să-i convingă pe bătrâni: O să fie bine, nu o să mai aveţi grija pământului, o să umblaţi cu ceas pe mână, o să fiţi domni".

Descrierea şi enumerarea componentelor unei gospodării

✓ „Animale, pământ, munca câmpului..." (Angela Horjan, 79 de ani, Băleni);

[44] *Ibidem*, p. 79.

✓ „Gospodărie înseamnă o casă ţărănească cu camere şi de odihnă, şi de lucru, şi cu bucătărie, să aibă grajd pentru crescut vite, coteţ de porci şi pentru păsări şi pentru căţel, tot ce-i trebuie unui gospodar. Cal, căruţă, vacă, grapă, plug” (Toma Valter, 73 de ani, Băleni Sârbi);

✓ „În zona noastră, gospodăria e compusă din mai multe anexe: din şură, şandramele, casă, bucătărie… care mai spun şi acareturi pe lângă” (Leana Gociman, 76 de ani, Mărceşti);

✓ „Casa, acareturi, şură, şandramale pentru lemne, coteţe pentru porci...” (Elisabeta Ion, zisă a lu´ Califaru, 81 de ani, Gheboaia).

Enumerarea activităţilor din gospodărie

✓ „Locul unde-şi desfăşoară activitatea o familie: soţ, soţie, nepoţi, bunici. Fiecare cu sarcinile lui cele mai precise: soţul cu aprovizionarea, cap de familie, cu muncile cele mai grele. Soţia este cea care întreţine casa prin curăţenie, alimente şi prin alte probleme care nu sunt aşa de grele, pentru că, într-adevăr, femeia e mai slabă decât bărbatul. Copiii sunt şi ei de ajutor în privinţa animalelor, mergând cu ele la păşune, sau cum se poate, în raport cu vârsta fiecăruia” (Toma Valter);

✓ „La noi, gospodărie înseamnă să ai tot ce-ţi trebuie la casă. Şi în curte. Dacă ai tot ce-ţi trebuie pe lângă casă, animale, pământ, şi le poţi şi întreţine bine, atunci eşti bun gospodar. Animalele să le îngrijeşti, pământul să-l lucri bine” (Elisabeta Ion);

✓ „După situaţia cum îi de… îngrijit nu cade un gard jos; chiar dacă-i de înstărit şi la el e debandadă, nu e bun gospodar; nu doar să aibă” (Gheorghe Ruptureanu, zis Baltazar, 86 de ani, Corneşti);

✓ „Casa e nota gospodarului. Dacă aceasta e bine îngrijită, bine întreţinută...” (Leana Gociman).

Posesia mijloacelor prin care întreţii bunurile din gospodărie

✓ „Un bun gospodar acuma sunt cei care au fost în străinătate, or venit şi şi-o făcut… Că mijloacele noastre de producţie, sunt de pe vremea lui Burebista… Tot cu sapa, tot cu furca... (Toma Valter);

✓ „Dacă ai putea să ai şi un servici, să îţi menţii şi gospodăria, eu am impresia că aşa e mai bine... Numai cu pământul nu poţi trăi, şi nici salariile nu-s atât de mari... Numai dacă ar fi mai multe persoane, unul să lucre, altul să întreţină gospodăria...(...) Aşa dacă ai doar un copil şi îi plecat, şi tu ai rămas singur şi îmbătrânit, nu le poţi face pe toate perfecte…" (Gheorghe Ruptureanu, zis Baltazar);

✓ „Utilaj am avut: mi-am luat tractor, plug mecanic. Grapă cu discuri, aia care fărâmiţează, maşină de plantat cartofi, cositoare mecanică, pompă de ierbicidat mecanică… Pe toate le-am luat din salariu şi din animale. Din cartofi". (Angela Horjan);

✓ „Cel mai important e să ai o slujbă bine plătită, aşa poţi avea şi grijă de gospodărie" (Sanda Şchiopu, zisă a lu´ Nae Ciufu, 68 de ani, Dobra).

Atitudini faţă de mijloace

✓ „Eu nu mă consider un bun gospodar, fiindcă la vârsta de 87 de ani sunt văduv. Nu am fost un bun gospodar, fiindcă am fost un bun salariat. Am 27 de ani de când am ieşit la pensie" (Toma Valter);

✓ "Eu nu sunt o bună gospodină, pentru că nu le pot face pe toate. Eu... râdeam aici, cu colegele, că nu suntem nici gospodari, nici doamne" (Angela Horjan);

✓ „Nu le poţi face chiar pe toate perfect, pentru că noi, ţăranii, ne ocupăm tare de multe (Leana Gociman).

Obiectivele unei gospodării

✓ „Gospodăria: Un loc unde îţi petreci viaţa, o faci pentru un confort, în limita posibilităţilor. În ultimă instanţă, şi pentru copii, să le laşi ceva" (Sanda Şchiopu);

✓ „Gospodăria este cea care reuneşte familia, şi la bine, şi la rău. Prin gospodărie se poate produce şi o bunăstare, prin creşterea de animale, şi tragerea de foloase fără a mai fi nevoie să le cumperi de pe piaţă. Locul unde ne desfăşurăm activitatea de fiecare zi, unde convieţuim şi la bine şi la rău" (Gheorghe Ruptureanu).

Mentalitatea comunităţii

✓ „Eu nu mă pot lăuda că sunt o bună gospodină. Aşa, în mare, am grijă de ce am în grădină, ce am în câmp... Şi în raport de obiceiurile care sunt: sunt anumite obiceiuri despre care se spune că sunt gospodăreşti: să-ţi fie curtea îngrijită, să-ţi pui anumite zarzavaturi... Aici sunt nişte mentalităţi: să arate casa într-un anumit fel.” (Angela Horjan);

✓ „Gospodarul: Un om echilibrat, cu bun simţ, căruia îi place curatul, noul, să trăiască într-o convieţuire socială demnă de un om”. (Toma Valter).

Raporturile bărbat-femeie

✓ „Să fie o armonie între soţ şi soţie, o convieţuire socială demnă de nişte oameni civilizaţi. Respect reciproc. Să nu se creadă bărbatul superior femeii, să caute să conlucreze pe cât posibil, în limita bunului simţ, şi sarcinile să fie duse la îndeplinire atât de unul, cât şi de celălalt” (Toma Valter);

✓ „La mine eu sunt şi stâlpul casei, ţin şi cheile. Dacă sunt văduvă de 23 de ani... Se poate încă bine ca femeia să-şi conducă singură gospodăria, poate chiar mai bine” (Sanda Şchiopu).

Bunăstarea materială

✓ „Termenul de gospodar provine din rusă. E slavon. Adică cum erau oleacă de ceva mai înstăriţi. Că mojicii sunt talpa, ultimii, şi gospodarul înseamnă ceva mai sus de mijloc” (Gheorghe Ruptureanu);

✓ „Omul se cunoaşte după felul cum arată gospodăria, cum îşi îngrijeşte gospodăria... Toate astea se pot face numai având o bază materială mai bunişoară. Mergem pe ideea veche: o haină dacă este curată, este tot atât de bună ca una nouă. Aşa că şi o gospodărie vopsită, îngrijită, cu toate puse la punct, uneltele la locul lor, să le poţi lua oricând din zi şi din noapte. Să nu mergem pe principiul că cei mai buni gospodari din sat sunt şi cei mai bogaţi. Ca să faci o avere în zilele noastre trebuie să recurgi la ceva care nu-i demn, la un şantaj, o hoţie, o ceva. Bunii gospodari sunt cei care au ceea ce au, şi stăpânesc ceea ce stăpânesc” (Toma Valter);

✓ „Gospodarul să muncească cât mai bine şi cât mai mult şi să nu risipească banii pe fleacuri. Chiar să-i pună deoparte." (Elisabeta Ion).

Noul şi comportamente generate de acesta

✓ „Gospodăria nu mai este ca acu 50-60 de ani. Fiindcă a apărut noul. Au început şi la ţară oamenii să se modernizeze, prin construirea băilor, a centralelor termice, prin căptuşirea geamurilor cu termopane. Şi în case s-a introdus parchetul şi alte bunuri, care nu erau înainte; casa era de lut, uns, nu erau podele. O casă mare unde se primeau musafirii, şi în rest o bucătărie şi un dormitor. Iar acum au început cu gresie, faianţă... au apărut multe materiale de construcţii, care într-adevăr, sunt costisitoare" (Gheorghe Ruptureanu);

✓ „Şi mai e şi concurenţa în gospodării. Există, cum să vă spun, fala, dar şi invidia anumitor persoane, care caută să fie mai dihai ca vecinul de alături. Apar contradicţiile astea vizuale între două persoane. Concurenţa e foarte mare, şi încep să apară discuţiile, invidiile, contradicţiile, pentru că fiecare vrea să fie superior celuilalt. Eu vreau ca atunci când ies din casă, toţi să îmi fie inferiori, în îmbrăcăminte, în cunoştinţe..." (Sanda Şchiopu).

Cultura şi inteligenţa

✓ „Sunt şi gospodării unde lucrurile merg mai rău, probabil şi datorită comportamentului oamenilor respectivi, cultura este mai slabă, apar anumite lucruri care n-ar trebui să fie într-o gospodărie. Dacă gospodăria aia merge numai în distracţie, huzur şi chefuri, începe s-o ia razna: părinţii beau, copiii o iau razna pentru că nu mai au ce mânca, părinţii îi abuzează, datorită băuturii, şi atunci sunt nevoiţi să ia calea pribegiei, devin aurolaci şi aşa mai departe. Inclusiv de la ţară: pentru că aici e cultura mai slabă, nu toată lumea merge la şcoală. Dacă ai pământ un pic mai mult, zici că ce-ţi mai trebuie şcoală... (Gheorghe Ruptureanu);

✓ „Într-o casă cu şindrilă, cu patru table, mică, dărăpănată, cu nişte ochişori aşa, ca o pălărie trasă pe ochi, cu lucruri modeste, puse cu gust, poate să iasă un gospodar şi un om cu o inteligenţă de nebănuit" (Toma Valter).

JOCURI PENTRU COPII ŞI TINERET

Prof. Dinu Constantin, Boţeşti-Argeş

Comuna Boţeşti, amplasată geografic în podişul Cândeşti, o zonă deluroasă superbă, la limita de nord-est a actualului judeţ Argeş, de veacuri străjuită de imense păduri de foioase şi conifere, parcă au făcut să fie izolată faţă de principalele zone urbane Piteşti, Câmpulung Muscel şi Târgovişte, din multe puncte de vedere.

Locuitorii acestor meleaguri, ducându-şi modul lor de viaţă patriarhal, creştini-ortodocşi din tată-n fiu, respectau cu sfinţenie sărbătorile religioase, petrecându-le într-un mod cât se poate de plăcut. Pe tot parcursul vieţii lor nu şi-au neglijat copiii în ceea ce priveşte creşterea, educarea şi relaxarea acestora, creându-le multe momente de bună dispoziţie. În timpul lungilor nopţi de iarnă, la lumina opaiţului sau a cojilor de mesteacăn aprinse pe vatra sobei, îi delectau cu poveşti, basme, amintiri sau îi instruiau în vederea învăţării jocului numit „Ţintar”.

În timpul verii îi învăţau multe jocuri distractive, care din păcate s-au pierdut în negura anilor, din cauza faptului că erau transmise prin viu grai de la o generaţie la alta. În toate documentele din acest domeniu nu am găsit date concrete asupra modului de practicare a jocurilor pentru copii şi tineri. Aşa se întâmplă ca acele jocuri ce se practicau cu peste o sută de ani în urmă, în zilele noastre, când mijloacele mass-media au invadat casele oamenilor, să nu mai fie cunoscute de copii sau tineri.

Trăind în acele condiţii de viaţă e firesc ca aceste jocuri, banale la prima vedere, să fie părăsite şi, în scurt timp, uitate poate pentru totdeauna.

Noi nu trebuie să uităm că aceste jocuri ale copilăriei fac parte din folclorul autentic al românului. Toate acestea îşi aduceau contribuţia la crearea unor momente plăcute în viaţa copiilor, de

bună dispoziţie, relaxare, dezvoltare armonioasă a corpului, le dezvoltau inteligenţa, isteţimea etc. Multe dintre ele îi ajutau să devină cinstiţi, să urască hoţia, chiar să ia atitudine la condamnarea ei şi multe alte lucruri folositoare pentru viaţă.

Din discuţiile purtate cu bătrânii ce au trăit cu 50-60 de ani în urmă, am putut afla că înainte vreme au existat multe jocuri distractive pentru copii şi tineret, dar nici dumnealor nu le mai ţineau minte (ex. „Tobele", „Desăgeii" ş.a.)

Am discutat cu mulţi învăţători din ciclul primar, care mi-au mărturisit că nu cunoşteau nici ei jocurile de copii pe care eu le practicam în perioada anilor 1945-1950, cu toate că proveneau din părinţi ce i-au crescut în Boţeşti.

Personal apreciez că este de datoria noastră, ca membri ai acestei respectabile asociaţii, să aşezăm pe hârtie şi această părticică a folclorului autentic românesc.

Iată numai câteva nume de jocuri pe care le-am practicat şi le mai am încă proaspete în memorie: „Iapa", „Fripta", „Batistuţa", „Şotronul", „Purceaua", „Baba-Oarba", „Pitita" sau „Mijita", „Ţurca", „Icu", „Bâza", „Capra" etc.

Jocul „IAPA"

Îl practicau copiii de vârstă şcolară între 10-14 ani. Tematica jocului urmărea ideea formării unor oameni demni, cinstiţi, înarmaţi cu un comportament civic corespunzător.

Se scriau pe nişte bileţele următoarele personalităţi dintr-un complet de judecată, în funcţie de numărul de copii dornici să participe la joc: judecător, procuror, avocat, unul sau doi martori, păgubaşul, hoţul şi un bătăiaş. Aceste bileţele se împachetau în aşa fel încât să nu se vadă scrisul, se introduceau într-o căciulă sau pălărie şi se amestecau bine. Fiecare copil scotea câte un bileţel, îl citea în secret şi se anunţa deschis numai judecătorul şi păgubaşul. Judecata începea cu păgubaşul care spunea judecătorului:

- „Domnule judecător, mi s-a furat o iapă!"

Judecătorul îl întreba:

- „Cum era mă iapa, albă, sură, neagră, roşie?"

Păgubaşul răspundea:

- „Albă, sură, cum era, făceam treabă cu ea!”

Procurorul, după ce prezenta bileţelul judecătorului, pleda în favoarea păgubaşului, rugându-l să ia toate măsurile corespunzătoare, să găsească pe hoţ şi să-l pedepsească exemplar pentru fapta comisă. Se prezenta în continuare martorul care confirma descrierea animalului furat şi bănuia că hoţul se află printre cei prezenţi.

Judecătorul cerea păgubaşului să aprecieze cam pe cine ar bănui că ar fi hoţul. Păgubaşul indica pe un participant, iar acesta, dacă nu avea bileţelul pe care să scrie „hoţ” arăta judecătorului că el este „bătăiaş” sau altcineva din completul de judecată. Epuizându-se numărul persoanelor din complet, păgubaşul declara deschis:

- „Domnule judecător, el este hoţul!”

Hoţul, dacă avea bileţelul pe care scrie “hoţ”, recunoştea fapta. Avocatul hoţului ruga pe judecător să-i dea o pedeapsă mai uşoară acestuia, pentru că e la prima abatere şi se angajează că nu va mai face aşa ceva.

Judecătorul hotărăşte:

- „Patru lovituri dulci cu nuiaua la palmă şi două aspre!”

Bătăiaşul executa loviturile ordonate de judecător. Jocul se încheia şi, la hotărârea tuturor participanţilor, putea să se organizeze o altă rundă de judecată.

Jocul „Iapa” avea un rol educativ bine intenţionat şi se practica de către un număr mare de copii.

Astăzi, acest joc este necunoscut de către toţi copiii din comuna noastră.

Jocul „FRIPTA”

La joc participau băieţi şi fete între 10 şi 12 ani, în număr de doi.

Unul din ei întindea palmele la nivelul taliei cu faţa în sus. Celălalt aşeza palmele sale cu faţa în jos, pe palmele adversarului. Copilul care avea palmele cu faţa în sus încerca să discute cu adversarul, îl privea în ochi şi, cu mare viteză, cu una din palme

lovea dosul unei palme a adversarului. În acest timp, cel din urmă trebuia să-şi retragă propria palmă care trebuia lovită şi atunci adversarul, fără voia sa îşi lovea propria palmă. Jocul era atrăgător prin faptul că un copil îşi putea bate propria palmă, fără voia sa, de unde şi numele jocului de „fripta". La prima „friptă", copilul fript (lovit) schimba rolul, el fiind acela care, cu palmele în sus, lovea dosul palmelor adversarului, dacă reuşea.

Jocul dura până când unul dintre copii, fiind de mai multe ori fript la palme, se declara învins în faţa adversarului.

Jocul „ŞOARECELE ŞI PISICA"

Era practicat cel mai mult la şcoală înainte de începerea cursurilor sau în timpul recreaţiilor, de către băieţi şi fete, cu vârste între 7-10 ani.

Se adunau în cerc mulţi copii, ţinându-se de mână foarte strâns. Se alegea un copil mai înalt şi solid care juca rolul de „pisică" şi un copil mai pirpiriu (mai mic) ce juca rolul de „şoricel". Şoricelul intra în cerc, iar pisica stătea în afara cercului.

Toţi copiii intonau un cântec hazliu, ce crea multă bună-dispoziţie pe versurile:

„Pisica vrea să prinză (prindă)
Un şoarece la brânză
Şi merge foarte-ncetinel
Trăgându-se mereu spre el".

Versurile se repetau în tot timpul jocului. Pisica urmărea cu atenţie deplasarea şoricelului din cerc. Când considera că se află aproape de el, încerca să intre în cerc prin ruperea legăturii dintre doi copii. Copiii din cerc se opuneau cu înverşunare şi, cât era posibil, nu dădeau voie să intre pisica în cerc să prindă şoricelul. Dacă totuşi pisica intra în cerc, atunci copiii dădeau voie şoricelului să iasă în afara cercului şi, cu ochii aţintiţi către pisică, căutau pe cât posibil să fie mai departe de aceasta. Se realiza o adevărată competiţie între pisică şi şoricel, ultimul fiind favorizat de copiii care formau cercul. Dacă totuşi se întâmpla ca şoricelul să fie prins în braţe de către

pisică, şoricelul intra în cerc şi un alt copil mai isteţ îi lua locul în joc.

Pentru copiii mai mici şi, mai ales, în primele zile de şcoală, un învăţător se oferea să dirijeze buna desfăşurare a jocului, până când îl învăţau toţi copiii.

Jocul dura aproape toată recreaţia şi era un mijloc de relaxare atât pentru copii, cât şi pentru învăţători care, cu satisfacţie, urmăreau şiretenia pisicii şi isteţimea şoricelului în tot timpul jocului.

Jocul „BATISTUŢA”

Cel mai mult se practica la şcoală în timpul recreaţiilor de către mai mulţi copii, băieţi şi fete cu vârsta cuprinsă între 7-10 ani.

Toţi copiii se aşezau în formă de cerc, la o distanţă cât mai apropiată unul de altul, cu faţa către interiorul cercului.

Unul dintre copii lua o batistă şi, cu ea în mâna dreaptă, într-un pas vioi, săltăreţ, alerga pe marginea cercului. În acest timp copiii din cerc, pe o melodie veselă, cântau următoarele versuri:

„Am pierdut o batistuţă
Mă bate mămica
Cine vede să mi-o dea
Că-i sărut guriţa”

După ce ocolea cercul o dată sau de două ori, copilul lăsa batista în spatele unui copil din cerc şi ocolea în continuare pe marginea cercului. Când ajungea în spatele copilului ce avea batista jos, îl bătea pe umăr uşor şi îl invita să ocolească el cercul în continuare. Copilul care a purtat batista anterior întra între copiii de pe marginea cercului. Jocul dura mai mult timp, până când copiii, sătui de râsete şi bună dispoziţie oboseau sau clopoţelul anunţa sfârşitul recreaţiei.

Jocul „ŞOTRONUL”

Se practica mai mult de către fete, cam până la vârsta de 10-12 ani. Pe solul lipsit de iarbă se trasa un dreptunghi, în care se înscriau şase figuri în formă de pătrat. Latura pătratului nu trebuia să fie mai mare de 40-50 cm. Din dreptul unei laturi mici a dreptunghiului, de

la distanţa de aproximativ un metru, fata care intra în joc arunca în primul pătrat o piatră lată de râu şi apoi, sărind într-un picior lângă piatră, fără a pune celălalt picior pe pământ trebuia să împingă piatra cu laba piciorului prin cele şase pătrate din dreptunghi. Nu era permis ca talpa piciorului să atingă nicio linie a pătratelor şi nici piatra lată să se oprească pe ea. În continuare, din momentul din care fata a scos piatra lată din pătrate, o lua în mâna dreaptă, se întorcea cu spatele către cele şase pătrate şi arunca peste cap piatra. Trebuia ca piatra să nu cadă pe una din liniile pătratelor şi nici în afara dreptunghiului. Dacă piatra cădea în interiorul unui pătrat, aceasta trebuia să sară într-un picior până în pătratul cu piatra şi să scoată piatra din restul pătratelor. Se declara câştigătoare acea fată care reuşea să execute fără greşeală toate fazele jocului descris mai sus. În cazul când, pentru prima dată făcea una din greşelile mai sus menţionate, i se reproşa că a „zburcat" şi ieşea din competiţie.

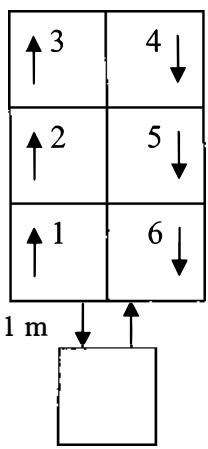

Alt model de şotron fără piatră:

Se pornea prin sărituri într-un picior în căsuţele 1, 2, 3, în căsuţele cu numărul 4 era permis să se sară cu ambele picioare. În căsuţa 5 se sărea într-un picior; tot într-un picior se întorcea şi se

continua cursa până la ieşirea din căsuţe. Era considerată câştigătoare fata care reuşea să respecte regulile jocului.

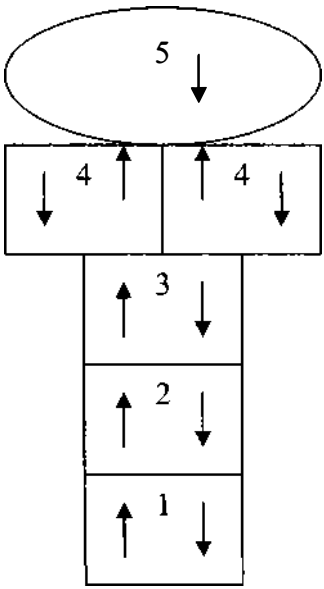

Jocul „PURCEAUA”

Era practica atât de băieţi, cât şi de fete cu vârsta cuprinsă între 14-16 ani.

Se stabilea numărul de jucători în funcţie de aglomeraţia copiilor prezenţi, între 4 şi 7 jucători. Se alegea un teren plat, lipsit de tufe, mărăcini sau iarbă prea mare. Toţi jucătorii executau 3-6 bibe, respectiv nişte gropiţe în pământ sub formă de cerc cu diametrul de 10-15 cm şi adânci de 10 cm, dispuse pe marginea unui cerc mai mare, cu diametrul de aproximativ 2-3 m. În centrul acestui cerc se executa o bibă ceva mai mare, de 15-20 cm şi adâncă tot de 10 cm. Unul dintre jucători rupea un număr de fire de iarbă (paie) egal cu numărul de jucători, din care un singur pai era mai lung, restul fiind de aceeaşi lungime. Acesta aşeza paiele în palmă în secret

faţă de ceilalţi jucători, în aşa fel încât la capătul vizibil să fie la acelaşi nivel. Se făcea o adevărată tragere la sorţi, unul dintre jucători trebuia să tragă paiul mai lung şi urma să „purcărească".

Se întâmpla ca însuşi jucătorul care a pregătit paiele să rămână cu paiul mai lung, urmând ca el să purcărească.

Din timp se alegea din albia pârâului o piatră aproape sferică, cu diametrul de aproximativ 8-10 cm. Toţi jucătorii aveau în mână câte un baston (ciomag) lung de 100-120 cm, nu prea gros (3-4 cm). Jucătorii se aşezau cu ciomagul în mână lângă una din bibele de la marginea cercului mare. Piatra sferică reprezenta purceaua şi era luată în mână de jucătorul care purcărea. Biba cea mare din centrul cercului reprezenta cocina, respectiv adăpostul purcelei. Jucătorul ce purcărea arunca purceaua aproape de una din bibele de pe marginea cercului cu intenţia de a o introduce chiar în bibă. Jucătorul urmărea ca purceaua să nu cadă în gropiţa (biba) sa. Acesta depărta cu ciomagul purceaua de la biba sa spre altă bibă, iar cel ce purcărea, cu ciomagul său, o îndrepta spre alte bibe. În cazul când purceaua reuşea să cadă într-o bibă de pe marginea cercului, jucătorul respectiv trecea pe rolul purcăritorului. Se isca o adevărată luptă între jucători, care de multe ori se termina cu transpiraţia acestora, toţi urmărind ca purceaua să nu ajungă în biba sa, inclusiv cel care purcărea trebuia să apere gropiţa (biba) centrală.

Dacă purceaua reuşea să fie introdusă într-o bibă de pe marginea cercului, paznicul acesteia urma să treacă pentru purcărit la biba centrală. În cazul când purceaua era introdusă în biba centrală, cel care purcărea rămânea în continuare în acelaşi rol şi era penalizat cu un punct.

Se considerau câştigători jucătorul sau jucătorii care nu purcăreau niciodată la bila centrală.

În general jocul se practica de către copiii trimişi de părinţi spre a supraveghea animalele la păşunat în timpul verii, pe zăvoaiele pârâului Cârcinov sau pe izlazurile satului, pe dealuri.

Jocul era antrenant şi bieţii copii, de multe ori, uitau că mai au de păzit vitele la păşunat şi se trezeau după un anumit timp că, de lângă ei, animalele de mult plecaseră şi, cu mare greutate, la mare

distanţă, le găseau în vreo cultură agricolă sau seara erau închise în oborul satului. Din obor animalele erau scoase numai după ce părinţii ajungeau la înţelegere cu proprietarii păgubiţi, în vederea despăgubirii acestora.

La aceasta se adăuga şi plata la primăria comunei a unei sume de bani, numită „gloabă” pentru fiecare animal închis.

Se înţelege că micii păzitori de animale primeau de la părinţi o mică chelfăneală, spre învăţare de minte, pentru ca altă dată să nu mai facă asemenea greşeli.

Jocul „BABA-OARBA”

Jocul era practicat de băieţi sau fete cu vârsta între 6-10 ani, pe maidane sau în timpul recreaţiilor de la şcoală.

Pentru început, se adunau în semicerc copiii care doreau să participe la acest joc. Unul dintre ei, de obicei o fetiţă isteaţă, ieşea în faţa semicercului şi proceda la alegerea copilului ce urma să joace rolul babei-oarba, recitând următoarele versuri şi îndreptând degetul arătător al mâinii drepte către pieptul unui jucător din semicerc, pentru fiecare cuvânt:

„Ala – Bala – Portocala,
Ieşi Gheorghiţă la portiţă
Că te-aşteaptă Talion,
Talion, fecior de domn.
Cu caii-mpăratului,
Cu căruţa Radului
Una, două, trei,
S-a-ncheiat procesul”.

Copilul spre pieptul căruia se îndrepta degetul arătător la rostirea ultimului cuvânt din versurile de mai sus, respectiv cuvântul „procesul” părăsea semicercul. În continuare, se proceda tot în acest fel, până când, din ultimii doi copii, unul primea cuvântul „procesul” şi ieşea din fostul semicerc, iar celălalt urma să devină „Baba-Oarba”.

Baba-Oarba era legată strâns la ochi cu un fular sau cu o basma, în aşa fel încât să nu poată vedea şi începea să se învârtă printre copii cu braţele întinse, având tendinţa să prindă în braţe unul dintre copiii care se învârteau în jurul ei. În tot acest timp, ceilalţi cântau cu voce tare:

„Omul Negru n-a venit,
Baba Oarba a sosit!"

În cazul în care Baba Oarba reuşea să prindă în braţe un copil, acesta era obligat să joace în continuare jocul babei. Jocul era cât se poate de hazliu şi dura până ce clopoţelul şcolii anunţa sfârşitul recreaţiei, iar copiii se îndreptau în mod ordonat către sălile de clasă.

Se considera învingător copilul care reuşea să nu fie prins de Baba Oarba în braţe.

Jocul „PITITA" sau „MIJITA"

Jocul se practica mai mult pe maidanele cătunelor, în curţile locuitorilor satului sau la marginea pădurilor de lângă zonele de păşunat ale animalelor, în timpul verii. Se adunau 7-8 sau 10 copii (băieţi şi fete) care hotărau să joace „Pitita" sau „Mijita". Se alegea cel care trebuia să „mijească". În această situaţie, o fată (mai rar un băiat), aşeza doritorii de joc în semicerc şi rostea versurile de mai jos, îndreptând degetul arătător al mâinii drepte spre pieptul fiecărui jucător, pentru fiecare cuvânt din versurile:

„En, ten, ti
Sa, oraca ti
Sa, oraca, tica ta
Ene, bene, buş!"

Nici acum nu înţelegem sensul şi conţinutul explicativ al acestor versuri. Nu cunoaştem originea şi nici autorul acestora.

Ştim doar că le-am moştenit de la înaintaşii noştri.

Copilul pe pieptul căruia ajungea cuvântul „buş", trebuia să iasă din semicerc. Se repetau versurile până când rămâneau doi copii, din care cel ce primea pe piept cuvântul „buş" pleca, celălalt rămânând să mijească.

În această situaţie, el se aşeza cu faţa către un anumit obstacol (perete de casă, arbore, stâlpul unui gard, eventual o tufă de măceş etc.), care să nu dea posibilitatea de a vedea în faţă. În plus, îşi acoperea ochii cu palmele şi începea să numere cam până la 50, timp în care copiii erau obligaţi să se pitească pentru a nu fi găsiţi sau observaţi de cel care mijea. Acesta din urmă pleca spre găsirea sau observarea celor ascunşi. În momentul când găsea sau vedea un jucător ascuns, mijitorul trebuia ca în mare viteză să revină la locul unde a mijit, să scuipe de trei ori (ptio!ptio!ptio!) şi apoi să pronunţe numele celui găsit sau observat. În cazul când un jucător pitit venea pe furiş sau în viteză mai mare decât mijitorul şi reuşea să scuipe tot de trei ori la locul unde s-a mijit şi să pronunţe numele mijitorului, acesta din urmă trebuia să mijească din nou. De asemenea, mijitorul care nu reuşea să găsească sau să observe un copil pitit, repeta mijeala.

Se considera învingător jucătorul care nu mijea niciodată.

Jocul „ŢURCA”

Se practică de către copiii trimişi de părinţi să păzească vitele (oi, vaci, capre din gospodăria proprie) pe dealurile şi văile comunei afectate pentru păşunatul animalelor de primăvara până toamna târziu. Acest joc era practicat de băieţi şi fete de la 10 la 17 ani.

Se alegeau două echipe adverse, fiecare formată din câte doi jucători; unul la bătaie şi unul la servit. Se stabilea un loc luminat, lipsit de arbori sau tufişuri, pe o suprafaţă corespunzătoare, un dreptunghi cu laturile de cel puţin 50/20m. În mijlocul acestei poieni se săpau două gropiţe (bibe) la distanţă de 15-20 de paşi între ele. La fiecare bibă se găsea câte o echipă. Cei doi bătăiaşi purtau în mâna dreaptă câte un baston sau ciomag din lemn şi se priveau reciproc. În partea dreaptă a bătăiaşilor se aflau servitorii. Unul din servitori avea în mâna dreaptă un segment din lemn numit „ţurcă”, lung de 8-10 cm, de grosimea bastonului (ciomagului). Jocul începea prin aruncarea „ţurcii” (segmentului din lemn) în faţa bătăiaşului din echipa adversă, la înălţimea bastonului ridicat de acesta cu mâna dreaptă. Bătăiaşul, prin isteţimea şi îndemânarea sa, trebuia să

lovească „ţurca” şi să o azvârle la o distanţă cât mai mare. În cazul când „ţurca” era atinsă, cel care a servit-o era obligat să fugă după ea, să o recupereze, să o aducă în mare viteză şi să o introducă în biba celui care a lovit-o. În timpul când servitorul fugea să recupereze „ţurca”, cei doi bătăiaşi, cu bastonul ridicat sus în mâna dreaptă, se apropiau în mare viteză unul către celălalt, la locul de întâlnire îşi încrucişau bastoanele şi fiecare bătăiaş atingea biba adversă, apoi, tot în mare viteză, se întorceau la bibele proprii, nu înainte de a-şi încrucişa din nou bastoanele. Această cursă era socotită un punct sau un „cot”. Se numărau coturile executate până la găsirea „ţurcii” şi introducerea acesteia în biba echipei adverse. Apoi se oprea jocul, iar „ţurca” era ridicată din groapă şi aruncată în bătaia bastonului bătăiaşului din cealaltă echipă, după care se relua jocul descris mai sus. După trei sau cinci serviri a ţurcii, se calculau numărul de coturi realizate de fiecare echipă. Echipa ce realiza un număr mai mare de coturi se considera învingătoare. Se întâmpla ca ţurca servită să nu fie atinsă de bătăiaş. La trei greşeli consecutive, echipa sa pierdea prin descalificare, urmând a se face o nouă reorganizare a echipelor.

În cazul când ţurca lovită era aruncată la mare distanţă şi nu se mai găsea prin iarbă, echipa ce a făcut bătaia era socotită învingătoare, jocul se oprea până se confecţiona o nouă „ţurcă”.

Jocul devenea atrăgător, captivant şi, nu de puţine ori, copiii se trezeau că animalele păzite de mult nu se mai aflau lângă ei. În acest timp animalele, poate lipsite de hrană, părăseau arealul respectiv şi, în drumul lor, găseau culturi agricole de grâu, porumb sau plante furajere unde făceau adevărate ravagii. Cum copiii nu ştiau direcţia în care au plecat bietele animale, era posibil ca aceştia să nu le găsească până noaptea târziu. Mai tristă era situaţia când animalele erau găsite în culturi de proprietarii acestora, care le duceau la oborul satului, unde posesorii animalelor erau obligaţi, pe lângă taxa de „gloabă”, să şi despăgubească contravaloarea distrugerilor provocate.

Imaginaţi-vă cu ce preţ plăteau bieţii copii, părinţilor, buna dispoziţie creată de captivantul joc de „ţurcă”.

Jocul „ICU”

În joc intră cel puţin doi copii, de obicei fete. Se aleg cinci pietricele ceva mai mari decât boabele de porumb. Primul copil care intră în joc ţine cele cinci pietricele în mâna dreaptă. Tot cu mâna dreaptă prinde o pietricică între degetul mare şi cel arătător şi o aruncă în aer la o înălţime nu prea mare. Până când pietricica să ajungă la pământ prin cădere, ea trebuie să lase cele patru pietricele să cadă pe pământ şi să prindă şi pietricica aruncată tot în mâna dreaptă. Apoi, tot cu mâna dreaptă aruncă în aer pietricica, timp în care trebuie să ridice de pe sol altă pietricică, pe care o ţine tot în mâna dreaptă.

Se repeta aceeaşi mişcare până când cele patru pietricele erau ridicate de pe sol.

Dacă copilul reuşea să execute cele descrise mai sus, urma o fază ceva mai complicată, care consta în a arunca în aer aceeaşi pietricică şi, după fiecare aruncare, să ridice de pe sol câte două pietricele. În continuare, se încerca ca, după aruncare pietricelei să fie ridicate de pe sol toate cele patru pietricele.

În final, se aşeza pe sol o portiţă formată din trei degete de la mâna stângă; cel mare şi arătătorul răsucit cu cel mijlociu. Din nou se adunau cele patru pietricele în mâna dreaptă, o pietricică se arunca în aer, timp în care se lăsa să cadă pe sol cele patru pietricele. Condiţia era ca pietricelele de pe sol să nu se atingă între ele (să nu „se pupe”).

Se aşeza portiţa lângă cele patru pietricele de pe sol, în aşa fel încât, la aruncarea în aer a pietricelei din mâna dreaptă, până la căderea ei, tot cu mâna dreaptă să treacă pe rând toate cele patru pietricele. Se declara câştigător copilul care reuşea să execute întocmai fazele descrise mai sus.

Copilului care nu reuşea să execute prima fază i se reproşa că a „zburcat” şi era scos din competiţie.

Jocul era supravegheat de mai mulţi copii şi nu se putea întâmpla să aibă loc o trişare. În general acest joc se practica în

curtea şcolii, în timpul recreaţiilor şi era un minunat prilej de relaxare între lecţii.

Jocul „BÂZA”

Era practicat de băieţi cu vârsta între 14-18 ani pe maidanele satului. Se adunau 7-8-10 băieţi şi, dacă se hotărau să joace bâza, se făcea tragerea la sorţi cu paie de iarbă. În funcţie de numărul de jucători, unul dintre ei rupea un număr de paie egal cu numărul de jucători. Unul din paie era mai lung, iar celelalte egale. Cel care trăgea paiul mai lung purcărea, respectiv îşi aşeza palma dreaptă în subsuoara mâinii stângi şi cu palma mâinii stângi îşi acoperea ochii.

Jocul începea printr-un zumzet asemănător cu bâzâitul unor insecte (muscă, ţânţar, albină), produs de ceilalţi jucători, de genul: Bâzzzz, Bâzzzz, Bâzzz! În timpul acestui zumzet sau bâzâit, unul dintre jucători lovea cu destulă forţă (cu palma sau cu pumnul), palma dreaptă a celui care purcărea, după care acesta din urmă îşi descoperea ochii, privea toţi jucătorii care bâzâiau în continuare şi, cu palma mâinii drepte se îndreptau către faţa acestuia, încercând să-l deruteze în a ghici pe cel care l-a lovit.

În cazul când acesta era ghicit, era obligat să treacă la purcărit. În caz contrar, cel care a purcărit iniţial urma să purcărească în continuare.

Erau consideraţi învingători cei care nu au purcărit niciodată sau numai o singură dată.

Jocul dura până când jucătorii oboseau sau se plictiseau, când treceau la alte jocuri.

Jocul „CAPRA”

Era practicat numai de băieţi cu vârsta cuprinsă între 12-14 ani, dar chiar şi de 20 de ani.

În timpul satisfacerii serviciului militar obligatoriu, în pauzele respective, tinerii militari se relaxau prin acest frumos joc. Se stabilea componenţa echipei prin tragere la sorţi cu paie, în vederea stabilirii celui care trebuia să aibă rolul de „capră”. Acesta se aşeza în patru labe, respectiv palmele şi tălpile picioarelor la aceeaşi

înălţime ţinând capul aplecat între mâini. La o distanţă de un pas de capră se aşezau în coloană câte unu şi, în viteză, trebuia să sară peste capră, sprijinindu-se cu cele două palme pe spatele caprei.

Ultimul din coloană era obligat să strige tare „mută!”. În spirit de glumă capra, cu puţin înainte ca acesta să strige „mută!”, îl întreabă cu voce tare: „Cum e măta?”, la care jucătorul e obligat să strige tot tare „mută!”.

Era un moment de amuzament şi de voie bună pentru întreaga echipă. După acest moment, capra era obligată să se depărteze de linia de plecare a jucătorilor cu o distanţă egală cu lungimea tălpii piciorului stâng şi lăţimea tălpii piciorului drept, aproximativ 40-50cm. Jocul continua până când unul din jucători nu putea să mai sară peste capră, din cauza măririi distanţei dintre linia de plecare şi capră. Jucătorii mai făceau un spirit de glumă în sensul că loveau cu talpa piciorului drept fundul caprei, reuşind să dezechilibreze capra sau s-o trântească la pământ. Erau consideraţi învingători cei care nu erau obligaţi să stea capră sau stăteau de mai puţine ori. În cazul când, în timpul jocului, un jucător nu putea să sară peste capră, acesta era obligat să înlocuiască capra. De asemenea, când un jucător lovea fundul caprei a doua oară şi o trântea la pământ, acesta trecea imediat în rolul de capră.

Jocul se oprea când toată lumea obosea.

AUREL CALOTĂ, 1923-2006
Un CV sumar

Grigore Constantinescu, Piteşti

Oltean prin origini, Aurel Calotă, prezentat encomiastic de către autorii volumului *Arta naivă în Argeş*, ca „artist plastic recunoscut, profesor, formator al unei generaţii strălucite de artişti, publicist, organizator exemplar, sfătuitor şi îndrumător de excepţie, părintele mişcării artistice plastice din judeţul nostru", s-a născut în Slatina, la 1 februarie 1923.

Studiile primare şi liceale le urmează în oraşul natal; a absolvit Liceul „Radu Greceanu" din Slatina, în 1942, într-o perioadă când România se afla în plin „război sfânt" împotriva bolşevismului sovietic, tânărul bacalaureat fiind mobilizat pentru a fi instruit nu în mânuirea penelului pentru care manifesta înclinaţii vizibile încă din liceu, ci a armelor de distrugere a unor vieţi necunoscute lui.

Destinul generos i-a hărăzit, însă, să-şi urmeze idealul de viaţă, şlefuindu-şi talentul, sub îndrumarea marelui pictor Camil Ressu [1880-1962], la Şcoala de Arte Frumoase din Bucureşti, pe care a absolvit-o în anul 1950. De la magistrul său în ale artei plastice, Aurel Calotă va deprinde tendinţa de înnoire a limbajului plastic, orientarea spre studiul naturii şi al corpului uman, importanţa desenului şi a culorii în conceperea unor compoziţii picturale care să reziste imperativelor artistice ale epocii.

Încadrat, în 1951, pe post de pictor scenograf la Casa Armatei şi la Teatrul de stat din Piteşti, instituţii culturale în care îşi va dovedi

capacitatea sa inovatoare în realizarea unor decoruri pentru spectacolele teatrale, va deveni, în anul 1955, instructor cultural la Cooperaţia meşteşugărească Argeş, pentru ca, în anul următor, să fie promovat ca metodist responsabil de artă plastică şi de artă populară la Casa Creaţiei Populare a Regiunii Argeş, funcţie pe care o va părăsi odată cu pensionarea sa, survenită în anul 1985. Pe simeza trăirii artistului în Piteşti, 3 noiembrie 2006 va fi ziua fatidică sinonimă cu sfârşitul unei existenţe terestre remarcabile.

Metodist vizionar

Evocând contribuţia lui Aurel Calotă ca metodist al Centrului Creaţiei Populare Regionale Argeş, autorii volumului citat menţionau într-o ordine aleatorie: „reorganizarea şi înfiinţarea unor cenacluri de artă plastică, în special, în centrele raionale; depistarea şi fişarea meşterilor populari; expoziţii periodice de artă plastică şi artă populară; cofondator al primei expoziţii naţionale de artă naivă şi al primei galerii de artă naivă din România; iniţiatorul organizării expoziţiei de ceramică în aer liber, la început, la nivelul regiunii şi, apoi, cu participare interjudeţeană; pictorul şi-a amenajat un atelier din PFL în holul de sus al Palatului Culturii, unde era sediul Casei Creaţiei, şi aici a strâns zeci de copii şi tineri iubitori de pictură. Mulţi dintre ei au îmbrăţişat această profesie. Cei mai buni: Sorin Ilfoveanu, Margareta Popescu, Lucian Cioată, Costică Marinescu, Augustin Lucici şi Constantin Mosoia sunt nume în arta plastică românească”.

În realizarea unui obiectiv de maxim interes al artistului plastic – promovarea artei naive româneşti pe simezele Galeriei de Artă din Piteşti, va fi susţinut cu consecvenţă de către colaboratorii săi apropiaţi, pictorii Lucian Cioată şi Augustin Lucici.

Arta plastică- profesia de suflet

Puterea exemplului era – în viziunea artistului – determinantă pentru crearea unui curent favorabil dezvoltării artei plastice zonale. În consecinţă, pictorul Aurel Calotă rezervă şevaletului puţinele clipe libere pe care i le oferă ampla sa activitate culturală, realizând numeroase portrete, peisaje, compoziţii inspirate din istoria neamului

românesc. Printre operele sale plastice de prim-plan, se înscriu, după aprecierea specialiştilor: „Compoziţie", „Peisaj montan", „Mihai Viteazul". Devenit membru al Uniunii artiştilor plastici din România în 1975, Aurel Calotă se va preocupa de crearea filialei acesteia în Piteşti, facilitând astfel accesul unor artişti ai penelului din zonă în asociaţia profesională menţionată.

Pentru stimularea mişcării artistice de masă, dar şi pentru susţinerea activităţii artiştilor profesionişti, el organizează, cu sprijinul unor personalităţi locale, tabere de creaţie în localităţile: Bădeşti-Bârla, Câmpulung-Muscel, Curtea de Argeş, Domneşti, Murighiol, Priboieni, Râmnicu Vâlcea, Slobozia-Argeş.

Publicistica de artă

Profund convins că valorificarea artei populare tradiţionale zonale reprezintă o modalitate de revigorare, dar şi de combatere a unor tendinţe evidente de alterare a acesteia, prin popularizarea unor creaţii de referinţă în domeniu, Aurel Calotă elabora, în anul 1972, albumul *Ornamente în arta populară a judeţului Argeş*, amplu ilustrat cu piese de excepţie din aria portului popular argeşean şi muscelean (fote, vâlnice, şorţuri, bete, ii, cămăşi, marame), cu piese constituente ale organizării unui interior ţărănesc specific (şervete, vase de ceramică), ori obiecte de uz casnic (furci pentru tors, tipare de caş) ş. a.

Perspectivele oferite de arta naivă – receptată cu vădit interes de publicul avizat al galeriilor de artă plastică – îl determină să redacteze albumul *Arta naivă*, apărut în 1973, care, surprinzând fazele iniţiale ale afirmării acestui fenomen artistic în România, prezintă actualmente un evident caracter documentar.

Formator de talente autentice

Supranumit, în intimitatea artiştilor plastici din Argeş, „Padre", Aurel Calotă îşi justifica acest flatant cognomen prin atitudinea binevoitoare manifestată faţă de mai tinerii săi colegi, care vor rememora interesul constant al mentorului pentru evoluţia lor artistică. Confesiunea regretatului pictor Gheorghe Pantelie este

ilustrativă în acest sens, relevând rolul formativ al lui „Padre": „L-am cunoscut exact atunci când educaţia intelectuală a unui tânăr are nevoie de un mentor şi modele. Nu am fost singurul care am afirmat acest lucru. Mulţi tineri din Piteşti au descoperit cultura ca pe o alternativă a modului de a trăi (mă refer, în mod special, la plasticieni), atunci când Aurel Calotă a poposit la Casa Creaţiei Populare din Argeş, în anul 1956. Au urmat anii în care creaţia populară şi-a păstrat linia autentică, arta plastică de amatori şi profesionistă în devenire nelăsându-se abătută de linia kitsch-ului. Nu vom exagera deloc dacă vom spune că, la Piteşti, era un gol pe care numai providenţiala prezenţă a pictorului Aurel Calotă a făcut ca acesta să se umple cu adevărata cultură. A fost un organizator inegalabil de cenacluri, mese rotunde, expoziţii de artă populară şi artă plastică. Cunoaşterea pe care o avea în materie de artă populară şi artă naivă depăşise cu mult faima locului argeşean".

Coleg de breaslă, Virgil Poleacu medita într-un limbaj sofisticat, cu rigoarea unui exigent critic de artă, relevând particularităţile creaţiei pictorului: „Aurel Calotă ne oferă o pictură în care propensiunea spre selecţie şi sinteză aşază într-un raport activ atât sugestiile incitante ale artei de prospecţiune cât şi reperele consolidate în timp ale unei îndelungate experienţe plastice. Factura profesionistă în conjuncţie cu oroarea de improvizaţie se vădeşte în precizia (nu minuţia) desenului, în traseele compoziţionale de incidenţă acută, al căror ascetism este amendat de evanescenţa formelor spre un regim discret-senzual. Partitura cromatică austeră, adesea glacială, cu rare extinderi până în preajma sienelor şi ocrului auriu, îşi dobândeşte preeminenţa (aparent inexplicabilă – dacă avem în vedere restrângerea drastică a mijloacelor imanent expresive) din foarte fine diferenţieri şi tensionări ale culorii".

Dan Emilian Giurea [1948-1999] – un înzestrat publicist, autor al operei postume *Călător printre literele tipărite* [2001] – remarcase capacitatea extraordinară a artistului plastic de a „dialoga într-un stil al său atunci când se înfăţişează lumii" prin expoziţii personale, „mărturii a ceea ce înseamnă muncă şi modestie în artă, dovada unei picturi îndelung elaborate. Nimic baroc, nimic narativ, nimic gratuit în arta lui Aurel Calotă!... Momentul figurativ nu dispare, dar nici nu se insinuează ca subiect. În peisaje, portrete şi naturi statice, „subiectul" devine pretext pentru culoare. Aurel Calotă abordează cu mult curaj acorduri cromatice (roşu-verde, de pildă) ocolite de mulţi plasticieni. Şi demersul său izbuteşte, relevantă fiind forţa de evocare a unor stări sufleteşti. Lucrările sale nu au nume. Aurel Calotă ne propune o lume unitară, rezolvată numai prin acorduri cromatice".

Unul dintre talentaţii săi discipoli în tainele picturii, Augustin Lucici, coordonator al Galeriei de Artă „Rudolf Schweitzer-Cumpăna" din Piteşti considera, referindu-se la magistru, că „peste creaţia lui Aurel Calotă, pluteşte un duh al materialităţii şi o boare de idealitate... Culorile sale: verdele, violetul, albastrul, fulgerele de purpură, griul argintiu – cel de la culmile picturii româneşti, de la Andreescu, pe care Calotă îl preţuieşte atât, constituie cromatica a cărei secretă alchimie o stăpâneşte suveran acest constructor de forme prin culoare, fost elev al lui Ressu şi admirator al artei bizantine". Conturând personalitatea artistică a distinsului „pictor al revenirilor, al stăruirilor, al obsesiilor plastice în sensul cel mai curat al cuvântului", muzeograful Augustin Lucici observa conclusiv: „Aurel Calotă şi-a asumat curajul de a intra în pictura argeşeană cu umilitatea nespusă a fructelor, a obiectelor, a peisajelor, a portretelor ţesute într-un mister al trecerii prin lume...".

În inspirata sa cronică „Aurel Calotă – un artist la vârsta deplinei maturităţi" – dedicată celui care îşi improvizase un atelier din panouri PFL într-un hol al Palatului Culturii din Piteşti, unde „îşi punea sufletul cu pensula pe pânză, sporind zestrea de frumos a oraşului" –, scriitorul Marin Ioniţă pare literalmente cucerit de diversitatea tematică a compoziţiilor „ucenicilor pictorului Aurel Calotă": „lanuri aurite de grâu, cu brazde drepte în ogor, cu tractoare

frumos vopsite, cu sonde măreţe şi coşuri zvelte de fum şi altele asemenea în care toate realizările unui timp istoric păreau a se înfăptui de la sine, în care oamenii nu aveau decât un rol ilustrativ lângă maşinile care mergeau singure, sau în peisajele urbane şi campestre”, dar şi „compoziţii în care autorii încercau să pătrundă în esenţa existenţei şi a fenomenelor sau îşi lăsau să zboare liber visul şi fantezia.”. Surprinderea absolută a scriitorului părea justificată prin absenţa totală din expoziţiile ucenicilor a lucrărilor semnate de Aurel Calotă, „acest pionier al artei plastice piteştene”, omul de litere intuind că menirea magistrului „a fost doar să-i înveţe pe elevii săi să amestece vopselele şi să înmoaie pensula în ele”. „Dar – continuă scriitorul – dacă stau de vorbă cu Sorin Ilfoveanu, cu Lucian Cioată, cu Gheorghe Pantelie şi Ion Pantilie, cu Margareta Popescu, cu Augustin Lucici sau Constantin Mosoia, fiecare mărturiseşte că îşi datorează începuturile lui Aurel Calotă... Şi mi-am zis atunci, revizuindu-mi părerile, că este ceva extraordinar să poţi renunţa la propria ta afirmare, să-ţi cheltuieşti întregul fond de timp şi de energie, ajutându-i pe alţii să-şi ia zborul”.

O expoziţie personală a artistului plastic „la o vârstă de aşezare şi de maturitate artistică, dar cu neîncheiate căutări” îi va prilejui, însă, reflecţii inspirat motivatoare: „Aurel Calotă îşi urmează un drum inconfundabil. Lumină şi culoare, pulsaţie din fiecare punct al compoziţiei, esenţa unor fenomene ale naturii şi a existenţei unor evenimente ce se consumă în linişte şi discreţie. S-a spus că tablourile sale nu pot fi reproduse pe hârtie fotografică sau tipografică, aparatul de luat imagini rămâne neputincios, ca orice invenţie tehnică în faţa infailibilului. Parcă nici în expoziţie nu se simt bine, nu se simt la ele acasă aceste lucrări pictate mai mult cu sentimente şi cu idei decât cu pastă sau vopsele. Un act de creaţie pe care nu-l poţi recepta decât de la suflet la suflet, din bătaie în bătaie de inimă”.

Percepţii proprii

Deşi nu aspiram la o recunoaştere publică a reuşitei unei pasiuni proprii generate de o afecţiune mărturisită faţă de creaţia literară a unor scriitori consacraţi, pirogravându-le portretele pe care,

după ce le-am preluat, la dimensiuni reduse, din volumele apărute în „Biblioteca pentru toţi" sau „Biblioteca şcolarului", le măream prin tehnica deosebit de dificilă a „pătrăţelelor" de hârtie milimetrică, am arătat maestrului Aurel Calotă un triptic, credeam eu, semnificativ: „Eminescu-Creangă-Caragiale"... A rămas efectiv plăcut surprins şi mi-a cerut insistent să-i aduc pirogravurile spre a organiza o expoziţie. Aveam, pe atunci, prin anii '70, circa 50 de portrete ale unor scriitori români, pirogravate pe plăcuţe din lemn de tei, cu dimensiunile 25/50 cm, procurate din comerţul „socialist"... Am refuzat politicos „să mă dau pe piaţă", preferând ca loc de expunere holul propriului apartament care prezenta unele iregularităţi enervante ale pereţilor şi unde, prin acoperirea acestora cu portretele scriitorilor, estompam pe cât posibil nereuşitele unor constructori stahanovişti...

Discutând, în special, despre pirogravură – pe care unii amici artişti cu diplome de profesionişti nu o considerau artă, ci un simplu meşteşug artizanal, întrucât nu erau în stare să realizeze în creion un portret care să semene cât de cât cu „originalul" – îi prezentam „creaţiile" mele drept nişte „capodopere", reluând, până la imposibila enervare a interlocutorului – fiindcă era un om extrem de echilibrat – o maximă proprie: „Pirogravura este, la propriu şi la figurat, proba de foc a talentului în artă"... Aurel Calotă mă asculta atent, lăsând impresia că-mi dă dreptate... Şi, în acel context, am fost literalmente captivat de erudiţia interlocutorului, care dorea parcă să-mi probeze că arta în sine a interesat pe mulţi oameni de litere, reproducându-mi din memorie maxime pe care le-am notat atunci cu o conştiinciozitate de şcolar silitor: „Arta, domnule Grig, este o dospire sufletească în tipare eterne; e chin şi întrebare, după cum spunea Camil Petrescu... De ce n-ar fi şi pirogravura – artă când, pentru dumneavoastră, e un soi de dospire sufletească ?!... Şi – continuă el – ca să mă refer doar la celălalt mare Petrescu, la Cezar, cred şi eu, ca şi celebrul romancier, că „Arta şi, în genere, creaţia cer sacrificii, trudă, abnegaţie, înverşunare, pasiune".

Atunci am avut mai mult ca oricând revelaţia adevărurilor condensate în maxime şi mi-am propus să scot o carte în care

portretele pirogravate ale scriitorilor să fie însoţite de cugetările cele mai semnificative ale acestora. Intenţia se va materializa peste ani în volumul *Portrete, pirogravură, panseuri* postat recent pe internet. Întrebat de către acest generos îndrumător în ale artei care sunt proiectele mele de „pirogravor”, i-am mărturisit că aş dori să realizez o galerie a marilor voievozi ai neamului românesc şi, apoi, să revin mai intens la preocupările mele cotidiene...

A zâmbit larg şi mi-a servit cu o bonomie inimaginabilă o sentinţă şugubeaţă a lui Ion Creangă: – „Se pare că şi dumneavoastră vreţi să confirmaţi spusele marelui nostru povestitor: «Românul – zicea el – este greu până se apucă de ceva, că, de lăsat, se lasă uşor!»“...

Implicat totalmente în afirmarea şi confirmarea absolut relevantă pe plan naţional a artei plastice argeşene, numelui maestrului Aurel Calotă se cuvine a i se adăuga cognomenul „Padre” – extrem de flatant pentru un artist care s-a dăruit spiritualiceşte creatorilor de talent, îndrumându-i cu competenţă spre cunoaşterea tainelor „acestui meşteşug divin al sufletului creator de comori eterne” – cum îi plăcea lui Padre să idealizeze pictura – şi, îndemnându-i să aspire spre culmile consacrării proprii prin opere artistice viabile, îl cita insistent pe Ion Slavici, prozatorul ardelean care credea că „Adevăratul rost al artei este de a ne înălţa acolo unde, prin noi înşine, nu ne putem ridica”.

Bibliografie selectivă:

1. Giurea Dan – *Aurel Calotă*, în „Argeş”, nr. 4/1980;

2. Ioniţă Marin – *Aurel Calotă, un artist la vârsta deplinei maturităţi*, în „Argeş”, an XXI, nr. 3 (175)/1986;

3. Lucici Augustin – *Pictorul Aurel Calotă*, în „Buletinul Cultural Argeşean”, nr.1/2006;

4. Pantelie Gheorghe – *Padre*, în „Arc peste timp”, Piteşti, 2006.

PRACTICI TRADIŢIONALE DE PREVENIRE, COMBATERE ŞI VINDECARE A BOLILOR

Mariana Claudia Filipescu, Câmpulung

Stimaţi colegi, vă voi prezenta în acest material câteva remedii naturale care se bucurau de mare succes odinioară, leacuri pe care le-am aflat de la bunica din partea mamei mele, care a trăit în zona Muscelului, pe valea Bratiei, mai precis în comuna Vlădeşti, precum şi de la alte persoane care au acumulat multă experienţă de viaţă şi au ştiut să-şi păstreze sănătatea experimentând tot felul de metode naturiste, fără a-şi asuma riscurile legate de efectele secundare ale unor medicamente din industria farmaceutică.

Când aveau o problemă de sănătate nu prea gravă, să zicem una obişnuită, Bătrânii noştri, se bazau pe medicina populară tradiţională. Aşa s-a dovedit prin practica a zeci de ani că aceste poţiuni, cataplasme, decocturi sau comprese din plante şi alimente şi-au probat virtuţi în faţa cărora medicii şi cercetătorii de azi nu mai ridică din umeri cu atâta neîncredere ca altă dată.

Leac împotriva acneei:

- se taie o roşie în felii care se aplică pe zonele afectate. Întrucât roşia conţine săruri acide şi vitamine, curăţă pielea perfect;
- ca să dispară coşurile, se freacă direct partea afectată cu un căţel de usturoi tăiat în două. Tratamentul se repetă până când iritaţia dispare.

Remediu contra amigdalitei:

- se face gargară de mai multe ori pe zi, cu apă caldă, sărată (o linguriţă de sare la 250 ml de apă) sau:
- se amestecă un pahar cu apă caldă cu zeama de la o lămâie şi se face gargară de câteva ori pe zi.

Leac împotriva arsurilor uşoare:

- se bate spuma unui albuş de ou şi se pune o cantitate mică pe rană, se repetă operaţiunea atât cât este nevoie, sau:

- se aplică un strat fin de miere pe zona afectată. Mierea conţine multe substanţe regeneratoare.

Arsură la stomac:

- se face ceai de cimbru, care se fierbe mai mult (cam douăzeci de minute), se strecoară şi se lasă la răcit. Se bea câte o cană la fiecare masă, până dispare problema, sau:

- se bea o cană de lapte dulce fiert, de câte ori este nevoie.

Dureri reumatice:

- se aplică o cataplasmă de frunze de spanac şi se bea ceai de maghiran.

Pentru a elimina mai uşor aşchiile sau spinii care intră sub piele, se ţine degetul în apă caldă în care s-a dizolvat săpun.

Bătături (la picior):

- se zdrobeşte un căţel de usturoi, se aplică pe bătătură, se acoperă cu un bandaj care se păstrează peste noapte. Se repetă tratamentul până la vindecare.

Bronşită: la culcare se aplică o cataplasmă cu frunze de varză pe piept, se reia tratamentul de două ori pe zi.

Colici: pentru calmarea durerilor se bea de mai multe ori pe zi infuzie de mărar.

Pentru a favoriza digestia, bea după fiecare masă o cană de apă caldă în care se dizolvă o linguriţă de miere.

Dacă simţi dureri în gât, tratamentul clasic folosit din moşi-strămoşi, este cataplasma din cartof ras, care se fierbe puţin, se răceşte şi se aplică pe gât.

Dacă ţi-a rămas în gât un os de peşte, înghite un ou crud şi mănâncă miez de pâine pentru a-ţi proteja intestinele.

De la primele simptome de gripă diluează puţin hrean într-o cană de apă caldă şi bea încet din acest amestec. De asemenea, masează-ţi tălpile cu usturoi. Calmează rapid şi guturaiul şi răcelile.

Herpesului îi vii de hac frecându-ţi zona afectată cu un căţel de usturoi curăţat.

Pentru a diminua durerile provocate de înţepături de insecte, se zdrobeşte pătrunjel proaspăt şi se masează uşor rana, sau cu felii de lămâie, urmând aceeaşi procedură.

Căderea părului se pare că este cauzată în primul rând de stres. O metodă eficientă împotriva acestei probleme, este infuzarea a 250 grame de busuioc proaspăt într-un litru de apă. Se strecoară şi se masează capul săptămânal.

Rănile sau tăieturile superficiale se pot cicatriza mai repede dacă peste ele se aplică frunze zdrobite de muşcată.

Ca să scapi de sughiţ, strânge puternic în mană un obiect de fier.

Pentru a preveni tensiunea arterială, consumă zilnic ceapă si usturoi crude, deoarece conţin substanţe care reglează hipertensiunea.

Dacă vreţi să scăpaţi rapid de tuse, faceţi o scobitură într-un nap şi umpleţi-o cu zahăr. Peste câtva timp se va forma un suc eficient împotriva afecţiunilor pulmonare şi a tusei persistente, sau beţi suc de ceapă coaptă.

Ulcerul la stomac se tratează cu o cană de suc de varză crudă înaintea fiecărei mese.

Durerile de urechi sunt calmate cu sare încălzită şi pusă într-un săculeţ care se aplică peste zona afectată.

Închei aici micul meu „tratat" despre prevenirea şi tratarea bolilor prin metode simple şi la îndemâna oricui dar, pentru a ne vindeca ne trebuie răbdare, perseverenţă şi înţelepciune.

Menţionez că am colecţionat aceste aşa-zise reţete de câte ori am stat de vorbă cu oameni de la ţară şi cu experienţă bogată în medicina şi tradiţiile populare dar, de bună seamă, prin modul de exprimare, le-am îmbrăcat în cuvinte alese pentru a fi mai plăcute auzului dumneavoastră.

Vă mulţumesc.

FORME ALE MAGIEI ÎN BASM

Naziana Georgiana Ilinescu, Piteşti

Blestemul apare în majoritatea creaţiilor folclorice transmise prin viu-grai şi nu numai, dovedind credinţa şi înclinaţiile românilor pentru această practică magică.

Am ales să dezvolt în paralel două tipuri de blestem găsite în texte diferite, în basm şi în descântec. Deşi la o primă interpretare, blestemul ar însemna acelaşi lucru: aducător de suferinţă trupească şi sufletească, pagube materiale, neputinţă, înstrăinare, moarte, blestemul în basm, de pildă, îşi manifestă puterea imediat, capătă proporţii covârşitoare şi se dezlănţuie la superlativ deoarece, după cum ştim, în basm totul este posibil, iar magia este la ea acasă, nu este nimic straniu, deoarece ne aflăm pe tărâmul miraculosului.

Dacă în basm, blestemul îşi manifestă puterile la maximum, în descântec, blestemul are un caracter dual, la o primă vedere îl descoperim ca remediu, dar îşi reia caracteristicile în momentul răzbunării asupra celui care se presupune că a făcut rău.

În sublinierea caracterului blestemului am cercetat basmele care presupuneau metamorfoza prin blestem, tocmai pentru a dezvolta şi această latură a imprecaţiei întâlnită pe teren fantastic. Putem spune că blestemul are aici o încărcătură dublă de magie, dar pe de altă parte este un blestem „benefic”, nu putem vorbi în acest caz despre blestemul malefic şi nici despre unul ireversibil.

Puterea cuvântului nu putea lipsi pe tărâmul fantasticului. „Metamorfoza este schimbarea unui om într-o fiinţă sau un lucru, în urma unui blestem sau a unei hotărâri de sus”[45]. Această transformare survine unei răzbunări, de obicei ea este anulată,de cele mai multe ori în finalul poveştii; metamorfoza acţionează atât asupra

[45] George Călinescu, *Estetica basmului,* pag. 158.

protagonistului sau a reprezentanţilor binelui, cât şi asupra părţii negative.

Creatorii au folosit în plămădirea fiecărei poveşti faptele din lumea înconjurătoare, cu ajutorul imaginaţiei, dar şi a credinţelor „ciudate" care privesc fantasticul. Românul a reuşit să creeze istorioare „magice" care transpun cititorul pe un alt tărâm unde magia este nelipsită, totul este permis şi realizabil. Această magie aparţine realităţii, iar transpusă pe un alt tărâm, ia proporţii covârşitoare.

Realitatea cotidiană este sursa de inspiraţie principală, faptele, gândurile, credinţele, dar şi imaginaţia ajută la construirea unei alte lumi; ceea ce omul îşi doreşte, îşi imaginează că s-ar putea întâmpla, face realizabil într-o altă lume.

Activitatea forţelor magice prin cuvânt este extrem de interesantă, nici în basm, nici în descântec nu blesteamă oricine. În basm blesteamă mamele, ibovnicele, soţia, soţul, în mare parte aceştia pot pune presupusul duşman în slujba blestemului, iar în descântec – cea care este sortită şi are această putere de a vindeca prin cuvânt, mai cu seamă că textul are efect atunci când este furat şi nu învăţat de la cel/cea care ştie.

În basm blestemul apare să dea ambiguitate, suspans, să amplifice frumuseţea finalului (fie că se rupe, în cazul protagonistului, fie că răul dispare în mrejele blestemului), pe când, în descântec pedepseşte necruţător corpul şi norocul agentului nociv (după cum Dan Horia Mazilu îl numeşte), textul blestemului (al imprecaţiei) încorporat în descântec îşi dublează puterea, unindu-şi forţele într-o manieră de temut. De data aceasta nu mai putem vorbi despre un final fericit, ba din contră.

În ambele creaţii avem de-a face cu un blestem inclus într-un alt text şi nu cu un blestem independent, tocmai din această cauză am ales să evidenţiem în ultima parte a lucrării aceste două tipuri şi să le aducem faţă în faţă; este, poate, singurul element pe care îl au în comun. Prin faptul că blestemul nu se găseşte singur, se poate spune că îşi măreşte capacitatea de acţionare şi împlinire; în basm maledicţia este ajutată de tărâmul, abundenţa magicului, dar şi de

caracterul acestei specii, pe când în descântec este ajutat de forţa acestuia, dar şi de anumite gesturi făcute.

Cele două blesteme sunt foarte puternice şi se poate spune că se află şi ele printre cele mai importante, cu efect realizabil.

Poate fi văzut blestemul ca pe o practică pozitivă, atât în cadrul basmului, cât şi în descântec? Este posibil, deoarece în basm aduce protagonistului ajutor, participă la triumful binelui, în descântec vindecă „pacientul”, dar în umbra binelui stă veşnica latura negativă care pedepseşte rău-făcătorii.

După cum am spus mai sus, blestemul din basm nu are un caracter ireversibil (doar foarte rar), mai ales în cazul reprezentanţilor părţii pozitive, deoarece blestemul este aruncat pe anumite perioade de timp (şapte, nouă ani, de regulă) şi necesită îndeplinirea unor cerinţe.

În descântec nu avem acelaşi lucru, aici nu se vorbeşte despre anularea blestemului, dar nici despre permanentizarea acestuia. În descântec există doar dorinţa acerbă de răzbunare şi de vindecare a victimei, fiindcă descântecul este considerat un medicament verbal al culturii populare româneşti.

„Descântecul în care este inclus un blestem beneficiază de o putere magică rectificată, considerată, consolidată şi întărită.”[46]

Raportându-ne la legile matematicii, două părţi negative au ca rezultat un întreg pozitiv, dar pe de altă parte distrug presupusul duşman.

Dacă basmul aparţine literaturii frumoase, pentru copii, textul său a fost creat pentru pătrunderea într-o lume unică, pentru evadarea din realitatea zilnică, spre un alt tărâm magic al tuturor posibilităţilor, în schimb, descântecul nu mai presupune acelaşi limbaj liniştitor, preocuparea pentru frumos, ci utilizează un limbaj indecent, necenzurat, înclinaţia poporului spre astfel de formulări putând fi privită ca pe o strategie aplicată pentru a fi sigur de eficacitatea textului.

---

[46] Dan Horia Mazilu, *O istorie a blestemului*, pag. 219.

Metamorfoza prin blestem este deseori întâlnită, de exemplu, în basmul *Broasca ţestoasă cea fermecată*. Aici găsim un fiu de împărat, cel mai mic, care este obligat să-şi găsească soarta; magicul este activat încă din momentul găsirii smicelei pe care o vântura pe deasupra apei, picăturile cheamă broasca ţestoasă care se îndrăgosteşte de fiul împăratului. Adevărata înfăţişare a broaştei era de zână, ea îi povesteşte băiatului despre „blestematele de farmece" care au adus-o în această postură. Blestemul nu a afectat doar înfăţişarea fetei, ci şi palatul său care a fost înghiţit de apă. Imprecaţia a fost ruptă în momentul în care cei doi s-au căsătorit.

Metamorfoza în animal este cea mai des întâlnită în basm; actanţii reuşesc să revină la forma iniţială, adevărată în anumite momente ale zile, cum este cazul feciorului de împărat transformat în porc de blestemele zmeoaicei, fiindcă i-a omorât fiul cel mic, acesta fiind tare iscusită în farmece şi vrăji. Blestemul are caracter temporal, pentru că soţia i-a împiedicat transformarea în animal, însă cele trei zile s-au transformat în trei ani; de ciudă, el şi-a blestemat soţia: „Şi numai atunci vei da cu mâna de mine, când vei rupe trei perechi de opinci de fier şi când vei toci un toiag de oţel, căutându-mă, că eu mă duc."[47] Prin aceste vorbe îşi supune femeia la chin şi suferinţă, blestemul se dezleagă, iar efectul său se încheie numai după ce vorbele băiatului se împlinesc. Suferinţa şi devotamentul fac posibilă împlinirea şi realizarea spuselor.

Acelaşi lucru se întâmplă şi în basmele *Povestea porcului* (Ion Creangă) şi *Zâna Zorilor*. În prima poveste menţionată, nevasta este învăţată de surorile ei să ardă pielea porcului. De mânie, băiatul îşi blesteamă soţia care era însărcinată, punându-i un cerc de fier în jurul pântecului, şi nu va putea să nască până ce nu va atinge el acel cerc. Blestemul se anulează în urma împlinirii vorbelor, dar şi a eforturilor femeii de a-şi găsi soţul ieşit din tărâmul pământesc.

În *Zâna Zorilor* avem de-a face cu şapte bufniţe, Zâna şi ucenicele sale; pieile lor sunt aruncate în foc de prinţ, iar fetele sunt

---

[47] Petre Ispirescu (culegător), *Legendele sau Basmele românilor,* Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1968, pag. 34, 50.

silite să părăsească acel tărâm şi să-şi ducă pedeapsa mai departe, deşi erau pe punctul să scape de blestem.

Blestemul este inactiv în momentul în care condiţia este împlinită, blestematul scapă de această povară verbală şi revine la normal. Pentru că fiul împăratului – din povestea *Pasărea măiastră* – îl primeşte lângă foc îi dă apă şi mâncare, vulpoiul se transformă în om, pentru că aceea era condiţia, să fie luat lângă foc, să se încălzească, să primească o bucată de pâine şi apă, putând abia atunci blestemul să se rupă.[48]

Nici măcar caracterul basmului nu poate înmuia atrocitatea blestemului, blestematul nu poate trişa deoarece nu îi este permis, ba mai mult, pedeapsa se măreşte.

În basmul *Tinereţe fără bătrâneţe şi viaţă fără de moarte,* fiul împăratului află de la cal de moşia unei Gheonoaie; aceasta era o fată foarte rea şi neascultătoare, iar părinţii ei au blestemat-o şi s-a transformat în Gheonoaie. Şi în basme blestemul survine unei mânii sau supărări.[49]

În ultimul basm amintit metamorfoza este ireversibilă, fiindcă este vorba despre un reprezentant al răului, pe când celelalte au leac şi efectul blestemului trece.

În textele descântecelor blestemul ia proporţii cutremurătoare, adresarea descântătoarei amplifică trăsătura terifiantă a acestor două practici care îşi unesc forţele în scop purificator şi tămăduitor.

Poezia paramedicală apelează la o serie de gesturi şi practici în atingerea scopului. „Descântecul constituie un aspect al medicinei populare şi anume forma de artă care însoţeşte anumite practici ale terapeuticii populare.”

Blestemul din descântec se dezlănţuie şi îşi arată adevărata faţă atât în momentul rostirii cât şi al acţiunii, este distrugător faţă de „vinovat” şi reprezint un remediu pentru victimă.

Descântătorul sau descântătoarea îi clădeşte (descântecului) drum spre toate organele corpului, acţionând asemenea unui virus

---

[48] *Ibidem*, pag. 182-187, 256.
[49] *Ibidem*, pag. 3-9.

care distruge treptat – dar în totalitate – fiinţa umană, iar altele provoacă suferinţă prin moartea celor dragi ş.a.

Oare boala, deochiul, paguba etc. sunt scoase din (sau de la) cel afectat în momentul în care se împlineşte blestemul? Este posibil, altfel care ar fi rolul acestei pedepse, introducerii blestemului în descântec. Este greu de dovedit acest lucru, pentru că agentul răufăcător nu este cunoscut, tocmai de aceea întâlnim descântece care menţionează toate categoriile sociale şi toate categoriile de vârstă. „Asemenea descântece se pot intitula descântece prin indicare."[50]

Blestemele abundă în descântecul de deochi, dar nu numai:

„Fugi deochi, dintre ochi!
De-i fi deochiat de fată mare,
Să-i cază părul,
Să rămâie chelbaşe;
De-o fi deocheat de strigoi;
Crape ochii, curgă sângele
De-o fi deocheat de-o strigoaică,
Curgă sângele, crapă ţâţele."

„De-i fi deocheat de femeie,
Crapă-i-s-ar ţâţele
Să-i curgă laptele!"

Blestemul atentează la corpurile făptaşilor, caracterul magic al acestor două practici devine imbatabil prin unire. În primul text descântătorul/descântătoarea blesteamă până şi strigoii, aceşti reprezentanţi ai necuratului primesc şi ei pedepse necruţătoare, asemenea oamenilor.

Pe lângă suferinţa pricinuită, textul menţionează că ar trebui să fie făcut de râs în tot satul:

„De-o fi deocheat de fată mare,
Să-i cadă cosiţele
Să râză de ea fetele.
De-o fi deocheat de fată mare,

[50] Artur Gorovei, *Literatura populară, vol. II,* pag. 132.

Să-i crape ţâţele
Să mire lumea
Cum s-a mirat
De l-a deocheat pe (X)!"

Blestemele din deochi acţionează asupra întregului corp al ţintei:

„De-o fi deocheat de băiat,
Să-i crape ochii în capu,
Să nu se mai mire de altul!
De-o fi deocheat de femeie,
Să-i sară măselele din gură
Să se sature de deochetură!
De-o fi deocheat de bărbat
Să-i sară ochii din cap."

Imprecaţia din descântece este aducătoare de suferinţă insuportabilă, degradare:

„De-o fi deocheat de om,
Să-i crape boaşele, să-i iasă maţele.
De-o fi deocheat de femeie
Crape-i ţâţele, să-i curg cosiţele!
De-o fi deocheat de fată mare,
Crapă-i călcâiele, să-i dea sângele."[51]

Nu primesc milă nici măcar copiii:

„De-o fi deocheat de copii,
Să le sară ochii
Să rămână scăfârliile
Să ouă ciocârliile!"

„De-o fi deocheat de om
Să-i cadă urechile;
De-o fi deocheat de copil
Să-i sară ochii.

[51]Adriana Rujan (coordonator), *Folclor poetic din Argeş. Descântece,* Editura Alean, Piteşti, 2006, pag. 123, 127, 143, 129, 147.

De-o fi deocheat de flăcău,
Să-i cadă dinţii,
De-o fi de femeie,
Să-i cadă degetele."

prin descântec se alungă liniştea:

„De-o fi deocheat de bărbat,
Să fie blestemat,
Să n-aibă sufletul împăcat."

Se crede că elementele naturii deoache, astfel creatorii textului descântător au introdus pedepse specifice:

„De-o fi deocheat de pom
Să nu mai rodească,
De-o fi de lună
Să nu mai lumineze!" [52]

„De-o fi deocheat de muiere,
Să-i curgă laptele!
De-o fi deocheat de fată mare
Să-i sară ochii din cap
Să-i crape pieptul!
De-o fi deocheat de codru
Crengile să i se usuce
De-o fi strigoi
De-o fi strigoaică
Să moară!"

Prin acest ultim descântec sunt pedepsiţi reprezentanţi din regnuri diferite, pentru siguranţa ajungerii şi împlinirii vorbelor blasfemitorilor:

De-o fi deocheat de vânt,
Să nu mai bată
De-o fi deocheat de soare
Să-i pieie razele
De-o fi deocheat de drum

[52] *Ibidem,* pag. 151, 152, 48, 146, 148.

Să-l părăsească lumea,
De-o fi deocheat de codru
Să-i cadă frunzele
Să-i rămână beţele!"
Imprecaţiile sunt aducătoare de moarte şi au efect de mutilare:
„De-o fi deocheat de fată mare,
Să-i cază părul,
Să rămâie cheală;
De-o fi deocheat de nevastă
Să-i crape ţâţele,
Să-i moară copilul de foame
De-o fi deocheat de codru
Să-i pice frunza
De-o fi deocheată de soare
Să-i piară razele"

Există mult mai mulţi agenţi nocivi, dar rolul textelor culese a fost să evidenţieze atitudinea populaţiei rurale, necruţătoare, neiertătoare în momentul în care i se greşeşte fie voluntar, fie involuntar, precum şi puterea blestemului, importanţa acestuia şi nu în ultimul rând crezul comunităţii de la sat în magia verbală.

Chiar şi deochiul propriu-zis este blestemat pentru faptul că-şi chinuie gazda:

„Ieşi deochetură,
Ieşi apucătură,
De la (X)
Din cap ...!"[53]
„Să te duci să locuieşti departe,
Unde cocoş nu cântă
Unde câinii nu latră
Unde popa nu toacă
Acolo să locuieşti
Şi-napoi să nu porneşti."

[53] *Ibidem,* pag. 149, 140, 138, 119.

„Ieşi deochi
Dintre ochi,
Pus din culcare
Din sculare
Din zgârciul nasului,
Din faţa obrazului
Cu limba te-oi blestema!”[54]

În descântecele de deochi am avut de-a face cu persoane, elemente ale naturii care au introdus deochiul în corpul uman; ei au primit pedeapsa blestemului. Acest blestem este pus în partea mediană a textului fără a putea fi dezlegat, acelaşi fel de blestem l-am întâlnit în balade şi legende, unde textul blasfemitor l-am găsit de regulă la final, făcând astfel imposibil finalul fericit cum îl întâlnim în basm, unde blestemul stă în partea iniţială a textului, astfel ca până la sfârşit el are timp să fie anulat.

În descântecele care vor fi citate vom întâlni blestemul asupra forţei care acţionează direct în trupul, gândul omului sau în animale. Pe lângă descântecele de deochi mai sunt şi alte descântece care au în textele lor blesteme: pentru făcătură de urât:

„Neagră mi-e găina,
Negru e şi cocoşul;
Neagră e căldarea,
Neagră e şi noaptea;
Negru mi-e capul
Neagră
Şi mai neagră
Să fie (cutare)
Înaintea (cutăreia);
Proastă şi urâtă,
Strâmbă şi pocită,
Colţată şi buzată,
De toţi să fie uitată,
În toată viaţa ei!”[55]

---

[54] *Ibidem,* pag. 120.

-descântec de dragoste

„Cum nu poate răbda copilul de ţâţă,
Aşa să nu poată răbda (X) până nu m-o vedea!"[56]

„Voi, Ielelor, Măiestrelor,
Duşmane oamenilor
Stăpânili vântului
Vă duceţi în locuri departe
În baltă, trestie, pustietate,
Unde popa nu toacă
Şi cocoş nu cântă
Şi fată nu joacă!
Vă duceţi la Vântul turbat,
Unde ciocârlanul se dă peste cap;
Vă duceţi la gura vântului,
Să vă loviţi de toarta pământului!"
„Fugi, sobol, fugi, sobol,
Din ugerul vacii (X)
Unde cocoşii nu cântă
Unde câinii nu latră,
Oaia nu zbiară,
Porcul nu guice,
Să te aşezi pe bolovani."
„Blestemu-te Domnul
Pe tine, spurcatule!"
„Pe coadă l-am călcat,
Şi el m-a muşcat
Şi l-am blestemat
De ce a muşcat pe (X)."[57]

Aceste ultime texte sunt mai mult nişte ordine rostite sub formă de blestem, drept pedeapsă pentru faptul că boala a venit în

[55] Artur Gorovei, *op. cit.,* pag. 139.
[56] Adriana Rujan, *op. cit.,* pag. 181, 215.
[57] *Ibidem,* pag. 279, 282, 309.

corpul celui descântat. „Descântătoarea porunceşte direct boalei să fugă, să părăsească pe pacient."[58]

Descântatul mai este numit de către Ovidiu Papadima „Poezia riturilor de însănătoşire" şi afirmă: „Descântecul constituie – în cea mai largă accepţiune a lui – un aspect al medicinei populare, şi anume forma de artă care însoţeşte anumite practici ale terapeuticii populare şi arareori i se substituie cu totul, în timp ce... foarte multe practici ale acestei medicine nu sunt însoţite de descântec."[59]

Deochiul este o boală generată de privirea umană şi nu numai, de aici şi denumirea de „deochi"; de regulă, boala este introdusă de ochiul omului într-o fiinţă umană, dar şi animală. „Credinţa în deochi este una dintre cele mai înrădăcinate şi răspândite superstiţii în întreaga lume (din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre), indiferent de gradul de civilizaţie al diferitelor popoare. Faptul că omul şi-a acordat lui însuşi posibilitatea de a vătăma, distruge şi chiar ucide prin simpla privire ne convinge de înrădăcinarea acestei obsesii universale."[60]

Formula finală a descântecului aduce în prim-plan imaginea purificată a celui descântat, iar în alte texte se observă urarea de însănătoşire rostită de cea care descântă asupra bolnavului.

„Curat, luminat,
Ca argintul strecurat."
„Ca argintul strecurat,
Ca toţi marii,
Ca toţi micii
Ca toţi voinicii."
„Ca soarele înseninat,
Ca argintul strecurat,
Ca Maica sa ce l-a făcut,
Ca Dumnezeu ce l-a lăsat."[61]

---

[58] Artur Gorovei, *op. cit.,* pag. 116.
[59] Ovidiu Papadima, *Literatura populară română,* pag. 347.
[60] Andrei Oişteanu, *Grădina de dincolo. Zoosophia,* pag. 167.
[61] Artur Gorovei, *op.cit.,* pag. 171, 173,174.

SNOAVA – ARTA CUVÂNTULUI

Prof. Raluca Mihaela Marinescu, Piteşti

„De ce”- urile sunt simultan farmecul şi poticneala minţii. Ele semnalează inocenta curiozitate a unei specii febrile, în perpetuă expansiune intelectuală, dar şi stupoarea paralizantă a interogaţiei gratuite. „De ce”- întreabă şi deştepţii şi proştii.„Proştii” produc ceea ce se numeşte „de ce”- ul castrator, adică o întrebare căreia nu i se poate răspunde şi care blochează orice înfăptuire eficientă: nu există soluţie, dar se suspendă şi bruma de soluţie anterioară întrebării. E ca şi cum ai spune: nu mă urc în lift până nu înţeleg cum funcţionează. S-ar putea să urci toată viaţa pe scări…”
(Andrei Pleşu, *Despre îngeri*)

„Să aibi vreme şi cu cetitul cărţilor /.../, că nu e alta mai frumoasă şi mai de folos în toată viaţa omului zăbavă /.../.”
(Miron Costin)

Şcoala trebuie să ofere o educaţie laică, o educaţie care dezvoltă funcţiile spirituale, fără a li se da o orientare precisă, „o educaţie care nu face un credincios, nici un ateu, nici un om de stânga, nici un om de dreapta /.../ O educaţie care, preluând un tânăr în egocentrismul său, ajunge printr-un fel de decentrare să-i deschidă căile de acces spre multiple stiluri de viaţă, fără să îi dea vreunul”.

Astfel înţelegem şi idealul educaţional al dascălilor: formarea unui om liber, capabil să înţeleagă şi să manevreze circumstanţele, şcoala trebuind să asigure mijloace de formare cu accent pe activitate ca atare, nu pe „materia” sa.

Literatura pentru copii, mai ales în ceea ce-i priveşte pe copii, ultima verigă a lanţului educaţional, dar şi cea mai importantă, îşi propune, printre altele, şi educarea „autocunoaşterii – premisă a identităţii personale”. Această competenţă devine o necesitate în realizarea cu succes a numeroaselor acţiuni care ne privesc –

autocontrol, autoeducaţie, autoorientare, autorenunţare, sacrificiu, precum şi a trăsăturilor de caracter: generozitate, conlucrare, devotament, corectitudine, toleranţă, importante pentru imaginea pe care şi-o fac alţii despre noi. În acest sens, cultivarea unei trăsături fundamentale – libertatea – ca una dintre dimensiunile indispensabile oricărei personalităţi, ar trebui să constituie pilonul întregii activităţi educative. Tânărul, „stimulat să conştientizeze acest fapt şi să-l transforme într-o pârghie a propriei dezvoltări", va fi ajutat în realitate să evite numeroase eşecuri şi să-şi construiască un drum propriu de afirmare, provocat fiind şi de găsirea sensurilor plurale ale textelor, de negarea „unicului sens" ori a direcţiei univoce.

Oamenii au trăit odinioară şi s-au condus după legi tradiţionale nescrise, dar acceptate tacit de întreaga comunitate. Ori de câte ori aceste norme nu erau respectate, fie printr-o conduită necorespunzătoare, ori printr-un viciu, se distrugea un echilibru social şi moral.

Snoava – cu forţa ei satirică, cu acea artă a comicului de natură populară – încerca să refacă acest echilibru, demascând răul, anulându-l în felul ei.

„Comicul este o calitate estetică obiectivă, proprie omului social. Comicul este un raport estetic, în care obiectul voluntar sau involuntar, apare disimulat, iar subiectul sesizând neconcordanţa obiectului cu sine însuşi, îi neagă aparenţa străină prin atitudinea sa critică, de cele mai multe ori materializată prin râs".

Râsul, voioşia au fost arme puternice de rezistenţă, procedee sănătoase de a spori tăria sufletească generatoare de optimism şi de încredere în zile viitoare mai bune.

„Râsul este o reacţiune fiziologică dintre cele mai precis localizate; iar comicul este un complex obiectiv cu forme foarte diverse. Râsul are semnificare vitală, considerabilă pentru societăţi. Râsul este un mijloc însemnat de autoapărare a organismului social, el e control şi eliminare a otrăvurilor de ordin moral şi estetic."

De fapt snoava nu-şi propune distrugerea răului, ea rezumă atitudinea colectivităţii faţă de aspectele reprobabile şi urâte din societate, pe care le semnalează ca un avertisment ce va trebui luat în

considerare, răspunzând astfel într-o măsură mult mai mare decat basmul ori legenda anumitor comandamente sociale.

Fapt este că românul a cultivat snoava ca armă puternică împotriva greutăţilor vieţii şi a împilărilor dinăuntru şi din afară.

„**Comicul** este o categorie estetică fundamentală, care denumeşte una dintre atitudinile esenţiale ale spiritului uman în faţa vieţii şi a artei avându-şi sursa în dezvoltarea unui contrast sancţionat printr-o gamă largă de reacţii morale, de la compasiune la dispreţ, şi provocând o participare afectivă directă, de la zâmbet la râsul cu hohote".

În chip curent, snoava e definită ca o satiră populară îndreptată împotriva cusururilor omeneşti. Definiţia este incompletă fiindcă snoava satirizează glumind, făcând haz, ca atare râsul este un element indispensabil. Cea mai importantă este însă nuanţarea surâsului criticului popular anonim, petru că satira din snoave nu e vehementă, nu provoacă indignarea, revolta ascultătorului, ci e puternic îmbibată de o bonomie care îl face pe ascultător să nu uite nici o clipă că greşelile sunt profund omeneşti, ieşiri reprobabile, iar nu acte criminale.

„În mentalitatea tradiţională, comicul are o dublă valenţă: pe de o parte el reprezintă o expresie mascată a isteţimii şi inteligenţei omului simplu, pe de alta, un mod de satirizare a defectelor morale şi nedreptăţii sociale. Satira de moravuri este ridiculizarea imperfecţiunilor omului mai ales ca atitudine, în contrast cu tipul ideal de om pe care poporul îl acceptă".

Când defectul semnalat pare a-şi atinge apogeul, urmează pedeapsa firească prin care se restabileşte echilibrul moral al comunităţii. Este o viziune satirică simpatetică îndulcită umoristic, în care se respectă gradaţia penalităţii, râsul fiind sancţiunea agreată la început, urmată de expunerea la oprobiul public şi abia în ultimă instanţă recurgându-se la pedepse drastice, exemplare. În fond, admonestarea astfel gradată are un profund caracter modelator şi de exorcizare a răului, critica de acest fel – foarte asemănătoare cu preceptele biblice de „certare" a semenului – păstrându-şi valenţe sacre şi constructive.

Conştiinţa omului din popor face o selecţie atentă între cei supuşi atenţionării sau penalizarii prin râsete. În concepţia lui Bergson „Râsul este înainte de toate o corecţie. Făcut pentru a umili el trebuie să dea persoanei care îi serveşte drept obiect o impresie penibila. Societatea se răzbună prin râs pentru libertăţile pe care am îndrăznit să le luăm faţă de ea."

În general, snoava este definită drept *„specie a literaturii populare, cu multiple şi străvechi infiltraţii în cea cultă, constând într-o scurtă naraţiune cu intenţii umoristico-satirice, în care elementele realiste (şi, uneori, naturaliste) sunt împinse câteodată până la limita verosimilului, fără însă a se trece decât rareori în fantastic*" (*Dicţionar de termeni literari*, Ed. Academiei R.S.R. Bucureşti 1976, p. 407).

Cuvântul *„snoavă"* provine din vechea slavă „izu nova"= „din nou". În sens larg, snoava este numită „poveste glumeaţă", „poveste cu măscărici, cu minciuni, bazaconii, parascovenii, taclale („*Snoava populară românească*", ediţie critică de Sabina-Cornelia Stoenescu, Prefaţă de Mihai Al. Cancovici, Bucureşti, Ed. Minerva, 1984, p. VI.)

Folcloriştii şi istoricii literari remarcă dimensiunea ei redusă în comparaţie cu basmul, apoi faptul că ea demască aspecte negative din societate, defecte umane, vicii sociale, ţintind efecte moralizatoare în sensul îndreptării răului prin afirmarea principiilor eticii populare. Prin caracterul lor satiric şi moralizator, snoavele se referă nu la oameni ca persoane, ci la caracterul acestora, la slăbiciuni şi defecte, încât din conţinutul lor se poate constitui un „manual de morală populară", în care leneşii, proştii, mincinoşii, beţivii, lacomii, hrăpăreţii, linguşitorii ş.a. sunt biciuiţi cu armele răului şi ridicolului.

Umorul ia forme variate: de la râsul sănătos şi inofensiv, în cascade, până la cel sarcastic" (A.D. de Rougement, *Partea diavolului*, traducere de Mircea Ivănescu, Fundaţia Anastasia, 1994, p. 127).

Aşadar funcţionalitatea snoavei constă în restabilirea unor norme ale eticii populare, încălcate de comportamente reprobabile. În

vecinătatea snoavei s-a născut gluma, considerată de unii o subspecie a snoavei. Gluma este o naraţiune scurtă şi concentrată, încheiată cu o poantă, ce evidenţiază iscusinţa şi inteligenţa creatorului ei. În timp ce snoava aparţine, prin origine şi conţinut, mediului rural, gluma are o origine livrescă şi este specifică mediului citadin. Ea s-a născut datorită vieţii moderne ahtiată după povestiri, cu poante vesele, care solicită ascultătorilor o atenţie de scurtă durată.

Anecdota este tot o povestire veselă şi cu un final moralizator, cu un pronunţat caracter pitoresc, dezvoltată în jurul unui personaj cunoscut.

În cele mai multe cazuri, anecdotă povesteşte farsa pusă pe seama unui personaj istoric, pentru a-i dezvălui caracterul sau poziţia faţă de un eveniment trăit. Referindu-se la personalităţi cu renume, anecdota se aseamănă cu legenda istorică. Ambele pun pe seama oamenilor mari ceva în legătură cu conduita şi capriciile acestora. Aceleaşi resurse spirituale şi aceleaşi medii sociale au dat naştere poreclei, care înveseleşte mintea şi satirizează caracterul. Porecla se compune dintr-un cuvânt sau grup de cuvinte prin care este stigmatizat năravul ori defectul cuiva. Spre deosebire de celelalte specii amintite, **snoava clasică** are un statut literar distinct, prin vitalitatea exprimată şi prin aria largă de răspândire. De obicei, povestitorul de snoave este un temperament vesel, dotat cu spirit critic, inventiv şi cu putere de sinteză.

Există mai multe tipuri de povestitori de snoave:

a) povestitori de snoave tradiţionale;

b) povestitori de bancuri şi anecdote;

c) povestitori de snoave licenţioase sau de glume „fără perdea”.

În toate epocile *snoava* a fost un produs folcloric al râsului. Ea era prezentă în cupletele satirice rostite la petrecerile „saturnale” ale Antichităţii romane, în povestirile licenţioase ale Evului Mediu, până la snoavele cu caracter satiric, puse pe seama unor eroi populari precum Nastratin Hogea (la turci), Ivan Turbincă (la ruşi), Till Eulenspiegel (la germani) şi Păcală (la români). Pe de altă parte,

snoava a apărut şi din motivul că, în anumite epoci, nu se putea spune adevărul.

Din perspectivă cronologică, snoavele au fost introduse din colecţiile de basme ale folcloriştilor începând cu epoca romantică.

Prima colecţie este cea a fraţilor Grimm din 1812, iar în cultura română prima colecţie care include snoave aparţine fraţilor germani Arthur şi Albert Scholtt, din 1845. Au urmat colecţiile lui Petre Ispirescu, I. C. Fundescu, Theodor Speranţia ş.a.

Precum alte creaţii populare, **snoavele** au constituit un preţios izvor de inspiraţie pentru scriitorii noştri din diferite epoci: I. Budai Deleanu, Anton Pann, Ion Creangă, I.L. Caragiale ş.a. Pe de altă parte, unii scriitori au prelucrat snoava populară, transpunând-o în versuri, cum a procedat Petre Dulfu cu „Isprăvile lui Păcală". După personajul principal din ele, snoavele au fost clasificate de către cercetătorii străini în patru mari grupe:

- snoave despre proşti;
- snoave despre căsătoriţi;
- snoave care au ca personaj central femeia;
- snoave care au ca personaj central bărbatul.

Cercetătorii români au întocmit o tipologie pe temeiul familiilor de subiecte, ţinând seama de personajele snoavei şi de relaţiile lor sociale.

După aceste criterii, au fost întocmite mai multe grupe:

- snoave axate pe relaţii sociale;
- snoave care reflectă relaţii de familie;
- snoave despre defecte fiziologice;
- snoave despre armată, preoţime ş.a.

Cele mai cunoscute şi citite sunt snoavele româneşti care îl au drept personaj principal pe Păcală, vestit prin isteţimea şi aventurile sale comice.

Petre Dulfu are meritul de a fi versificat, într-o viziune originală, cunoscutele snoave despre Păcală. Prin intermediul acestui personaj exponenţial se exprimă atitudinea omului simplu faţă de unele concepţii retrograde, slăbiciuni ori defecte omeneşti, pe care experienţa de viaţă multiseculară a poporului le condamnă şi le

sancţionează. Sunt aduse în prim-plan aspecte diverse din lumea satului de altădată şi prezentate într-o viziune realistă, veridică.

Opera sa se remarcă printr-o tematică variată: relaţii sociale, familiale etc., întâmplările gravitând în jurul lui Păcală, care este secondat de tipuri caracteristice din mediul rural: preotul hapsân, boierul lipsit de omenie, femeia necredincioasă, soţul încornorat ş.a. Umorul, ironia, zemflemeaua, satira sunt doar câteva din modalităţile artistice folosite pentru sancţionarea răului, sub orice formă ar apărea acesta.

Un „Cuvânt înainte" de dimensiuni reduse subliniază frumuseţea snoavelor, rolul lor de-a amuza şi de-a instrui: „Ce ne-am face tot cu-amaruri, dacă n-ar mai fi pe lume şi câte-o poveste plină de-n-veselitoare glume ...". (Petru Dulfu, *Isprăvile lui Păcală*, Galaţi, Editura Porto-Franco, 1993, p. 3)

Compoziţia ciclică a operei evidenţiază, în cele XXIV de episoade, care se succed într-un ritm alert, calităţile omului simplu, capacitatea de a învinge greutăţile vieţii, păstrându-şi nealterate cele mai alese însuşiri sufleteşti. Acţiunea este plasată în spaţiul geografic românesc, într-un timp nedeterminat. Vechimea povestirii, farmecul ei arhaic sunt sugerate cu ajutorul formulei introductive:

„Nu azi, nici ieri, hei! de-atuncea apa-a curs pe Olt cam multă
Undeva, pe-aici, sub cerul scumpei noastre Românii"...

Prezenţa elementului miraculos se remarcă în două capitole: „Fluierul fermecat" şi „Moara dracilor". Cadrul, populat cu elemente ale mitologiei creştine, rămâne însă preponderent realist. Versificaţia cu măsuri lungi şi ritmuri variate, adecvate conţinutului de idei, rima împerecheată, repetiţiile, inversiunile etc., imprimă versului cursivitate, muzicalitate şi dinamism. Personajele sunt situate la antipod, având calităţi şi defecte caracteristice: înţelepciune, generozitate, omenie sau dimpotrivă: prostie, lene, egoism etc. Cel care animă lumea satului românesc este Păcală, eroul snoavelor şi autorul atâtor isprăvi. El este compus pe contrastul dintre aparenţă şi realitate. În aparenţă pare un prost, un nerod, însă cititorul cărţii lui Petre Dulfu îşi dă seama repede că Păcală utilizează arta prefăcătoriei, a disimulării. El mimează prostia şi buimăceala pentru

a-şi prinde potrivnicii în capcană, pedepsindu-i după greşelile comise.

Atât *snoava populară* cât şi cea *cultă* evidenţiază o serie întreagă de antinomii: bun-rău; inteligent-prost; cinstit-hoţ; harnic-leneş; moral-imoral; stăpân-slugă; bogăţie-sărăcie; dreptate-injustiţie ş.a.

Aceste concepte şi principii etice, trăsături de caracter şi defecte general-umane, nu sunt prezentate abstract şi nici sub forma unor propoziţii moralizatoare, plate şi plicticoase. Ele transpar din spusele şi conduita persoanelor, puse în situaţii comice care stimulează râsul şi motivează satira. Cele mai multe snoave vizează viciile şi defectele oamenilor ca indivizi sau ale anumitor colectivităţi în ansamblul lor. În snoava lui Petre Dulfu se ridiculizează:

• Prostia omenească ce apare în diferite ipostaze, pentru că povestitorul conturează, pe o scenă imaginară, o galerie de proşti aflaţi în grade felurite, ceea ce provoacă deopotrivă o reacţie de respingere din partea cititorului şi o stare de bună-dispoziţie când descoperă resorturile şi manifestările acestuia. Proştii sunt iniţiatorii unor acţiuni fără noimă. Fie masculină, fie feminină, prostia întreţine hazul şi, prin contrast, purifică spiritul şi luminează mintea.

• Lenea masculină sau feminină, care are un loc privilegiat în snoave.

• Zgârcenia şi lăcomia – trăsături ale unor boieri sau preoţi. Un preot se roagă să fie lungită ziua de lucru a secerătorilor, pentru a munci cât mai mult pe moşia sa. Boierii zgârciţi sunt dispuşi să trăiască numai cu apă de izvor sau cu fasole stricată, fapt ce provoacă cititorului sentimente de compătimire şi condamnare, înveselind spiritele.

• Femeia necredincioasă care pune la cale diferite farse pentru a-şi înşela bărbatul. Situaţiile prezentate devin comice, iar personajele sunt ridiculizate, conduita lor fiind dezaprobată de tinerii cititori.

• Relaţia stăpân-slugă ce pune în evidenţă trăsăturile pozitive de caracter faţă de cele negative. Pe de-o parte avem: inteligenţa,

înţelepciunea, cinstea, spiritul practic, aspiraţia spre adevăr şi dreptate, iar pe de altă parte avem: prostia, lenea, stângăcia, răutatea.

Personajele cu defecte fac gafe, sunt incapabile de a judeca în mod corect faptele şi cad uşor în ridicol. Întrucât Păcală este un erou comic al snoavei româneşti, se pune întrebarea: în ce măsură este un „model” de conduită pentru cititorul tânăr? Sigur, acesta îl simpatizează pentru isteţimea, inteligenţa şi inventivitatea puse în serviciul restabilirii dreptăţii şi adevărului. Apoi, şcolarul se distrează copios de pe urma farselor înscenate de erou potrivnicilor săi. Însă, atunci când Păcală devine crud, răzbunător, chiar sadic, el se transformă în „antimodel” pentru tinerii aflaţi în plin proces formativ.

Exemple de snoave auzite

Chinul beţivului

Un beţiv se înfundase ca de obicei într-o cârciumă şi nu se mai gândea să plece acasă. Nevastă-sa l-a aşteptat ce l-a aşteptat şi dacă a văzut că nu mai vine, l-a trimis pe băieţelul mai mare:

- Dă fuga tu, Mitică, maică, şi cheamă-l pe tac-tu să vie acasă, că e târziu. Dar vezi să nu te lipeşti şi tu acolo. Băiatul se duce la cârciumă. Tată-su, când auzi că-l cheamă, zise:

- Hai, că vin acuma. Da’ ia şi tu un păhărel de vin d-ăsta. Şi-i dete un pahar de pelin din care bea el. Băiatul a băut şi se vede că i-a plăcut, că a rămas acolo; a uitat să-l mai ia pe tată-său, dupa cum îi spusese mă-sa. Dacă vede că nu mai vin odată, femeia trimise şi pe fata mai mare să-i cheme. Cum e la ţara: nu vrea să stea la masă fără bărbat. Când a intrat fata-n cârciumă, tată-său, la fel. Fata gustă din pelin şi începu să se vaite:

- Au, ce amar e! Ptiu! Dar beţivul de colo:

- Păi mă-ta crede că eu ling miere aici?

Fricosul şi cuţitul

Un fricos, care era şi lăudaros din fire, mergea cu nevastă-sa printr-o pădure. El a găsit un cuţit lung.

- Ia sa-l iau, că e bun.

Nevasta-sa, de colo:

- Dar dacă o veni stăpânul cuţitului şi o păţeşti cu el?
- A, uite-aşa l-aş băga în el!

Şi dă cu cuţitul în dreapta şi-n stânga prin toate bălăriile. Mai deoparte s-a întâmplat să fie un om curajos, care l-a auzit pe ăla cum se laudă. A luat-o mai înainte şi s-a pitit după un tufiş. Când să treacă ăia doi, ăla a strigat fioros:

- Beu!
- Na-l dacă e-al tău!

Ca miercurea la stână

Un mâncău, care mai era şi leneş, după alte toate, avea câteva oi la munte şi s-a dus pe acolo să vadă ce mai e cu ele. Nu mai mâncase cum trebuia de câteva zile: îşi pusese în gând să mănânce la brânză şi la lapte, să-şi bage burta-n draci. Când s-a apropiat de stână şi a tulit-o de pe plai la vale spre ea, şi-a descheiat simbocul de la curea, ca să poată să mănânce cât mai mult.

- „Desfă-te cataramă/Că mă duc la pomană".

După ce au stat de vorbă, mai de una, mai de alta, baciul l-a trimis să pască şi el o parte din oi, în locul unui cioban care se dusese în sat dupa mălai. Mâncăul n-a vrut, zicând că l-a ros opinca pe drum. După aia a cerut de la obraz nişte brânză, că i s-a făcut foame. Baciul de colo:

- Nu-ţi dau brânză, nici lapte, că e miercuri şi ne mor oile. Mănâncă o ţâră de ceapa d-asta, cu mămăligă.

Mâncăul a sfeclit-o şi a zis către cuiul curelii:

- La loc, zimboc/ Că n-avuseşi noroc!"...

Şi de atunci a rămas vorba: o nimereşti ca miercurea la stână.

Peştele leneşului

Un băiat leneş şi lăudăros de nu avea pereche, se ducea pe la o fată, cu gând s-o ia în căsătorie. Cum intră în casă, alta vorbă n-avea, îi tot spunea fetii:

- Mai dă-mi şi mie o cană cu apă, că nu mai pot de sete.

De la un timp, tatăl fetii l-a întrebat:

- Dar ce mănânci tu, măi Ioane, de ţi-i aşa de sete mereu?

- Peşte.

Tatăl fetii, care-l ştia că de muncit nu munceşte, l-a pândit la geam, să vadă ce mănâncă el acasă. Băiatul mânca terci cu zeamă de varză. Când l-a văzut tatăl fetii, i-a strigat:

- Mai Ioane, terci mănânci, terci te faci, dar vorbă cu fata mea să nu-ţi mai faci!

Şi nici nu l-a mai lăsat să-i calce pragul.

Măslina obosită

Nişte oameni neieşiţi din sat s-au dus la oraş cu nişte treburi şi au intrat într-o cârciumă să mănânce ceva. Văzând pe unii de alături că mâncau măsline, au cerut şi ei „de-alea”, deşi nu mai mâncaseră aşa ceva până atuncea. Ospătarul le-a adus măsline şi scobitori. Au mâncat oamenii şi le-a plăcut. A rămas numai o măslină în farfurie. Ei nu puteau deloc să o prindă în scobitoare, că aluneca. Au chemat pe ospătar. Acesta, fiind de meserie, cum a pus mâna pe scobitoare, a şi înţepat măslina.

Oamenii noştri, văzând asta, au zis:

- După ce am obosit-o noi, acu’ te credem că ai prins-o numaidecât!...

Nu e cum o făcea mama

O femeie măritată de curând îi făcea bărbatului mâncarea cum putea mai bine. El mânca şi era mulţumit de toate, dar mămăliga nu-i plăcea şi pace.

- Nu e cum o făcea mama, o ţinea el întruna. Ea se muncea să o facă mai bună: o potrivea din sare, din fiert, o mesteca bine, degeaba. El o ţinea întruna:

- Nu e cum o făcea mama şi gata.

Într-o zi, lasă ea mămăliga pe foc şi se duse iute la o vecină mai bătrână, care o ştia pe mama bărbatului ei.

- Spuneţi-mi, fraţilor, cum făcea bătrâna mămăliga, că eu una nu-i intru în voie bărbatului şi pace...

Aia începu să îi spună cum se face asta, că aşa o face şi ea. Din vorbă în vorbă, de amărâtă ce era, femeia a uitat şi de mămăliga de

acasa şi de tot. Când şi-a amintit că a lăsat mămăliga pe foc, a dat fuga, dar a găsit-o afumată. Tocmai atunci venea şi bărbatu-său de la muncă. Ea nu avu încotro: îi puse mămăliga pe masă, aşa cum era, afumată, el luă o dată şi zise mulţumit:

- Ei, acuma zic şi eu că ai făcut o mămăliga bună, cum o făcea mama...

Aşa? zise în gândul ei femeia, bine că ştiu cum era de bună mămăliga făcută de mă-ta.

Şi aşa i-a făcut-o cât a trăit cu el, că nu-i era greu să o lase să se afume...

Bolnavul căutat de doctor

Un băiat neieşit din sat se tot văita la ai lui că nu-i e bine, că-l doare ba colo, ba colo... Un frate mai mare i-a spus:

- Du-te şi tu la oraş, să te cate doctorul.

Băiatul, zis şi făcut. Se duce la oraş şi vede pe o casă că scrie „Doctor" - cum era pe atunci - şi bate la uşă. Când a ieşit doctorul să-i deschidă, băiatul ia-l de unde nu e; se ascunsese după oblon, acolo. Doctorul, dacă a văzut că nu e nimeni, a închis uşa. Băiatul a sunat şi s-a ascuns iaraşi. A făcut aşa de mai multe ori, încât a ieşit şi nevasta doctorului şi copiii lui, să vadă cine e; şi nu l-au văzut.

- Mă, e cineva care-şi bate joc de noi...

Când a mai sunat, n-a mai ieşit nimeni să-i deschidă. Băiatul s-a întors acasă.

- Ei, te-a căutat doctorul? Ce ţi-a zis?

M-a cătat şi doctorul, şi nevasta, şi copiii lui şi tot nu m-a găsit!...

Cum se roteşte soarele

Trăia cândva un bogătan tare-tare zgârcit. De fiecare dată când se aşezau la masă, se străduia în fel şi chip să nu-i cadă argatului său o bucată de carne mai bună ca a lui.

Şi iată că odată, când au pus pe masă farfuria cu carne, cea mai mare bucată s-a nimerit în partea argatului. Stăpânul cel zgârcit a

început să vorbească despre soare, a întors farfuria cu bucata de carne mai mare spre sine, zicând cu mulţumire:

- Iaca aşa se roteşte soarele pe cer!

Argatul (care nu era deloc prost) şi-a dat seama ce-i treaba şi a adăugat:

- Da' iaca aşa apune!... Şi a întors farfuria cu bucata de carne spre sine.

Răbdarea lui Tândală

Îmi spune nevasta într-o zi:

- Bre, Tândală, du-te de-mi adă o căldare de apă!

Eu rabd.

- Taie-mi, omule, vreo două lemne!

Eu rabd.

- Bre, Tândală, vezi de ce rag vitele alea!

Eu rabd iaraşi.

- Vină, bărbate, şi-i mâncă!

Aici m-a scos de-a dreptul din sărite!...

La vânătoare

Într-o iarnă se puseră la cale Tândală şi cu Păcală să se ducă la vânătoare. Punând mâna deci pe arme, o pornesc ei pe câmp, prin pădure, dar nu le căzu nimic în mână.

La gura unui hârtop, Păcală îi zice lui Tândală:

- Măi Tândală, şezi aici cu arma la pândă, că eu mă duc să stârnesc iepurii. Tu, cum îi vezi, trage de îndată!

Se duce Păcală, acesta aşteaptă, dar nu vede în zare nimic. De frig, de urât, pune Tândală arma pe umăr şi trage! Împuşcă o dată, de răsunau zările.

Auzind împuşcătura, Păcală îndată veni şi întrebă.

- Ei, ai împuşcat ceva?

- N-am împuşcat nimic! răspunde Tândală.

- Atunci de ce-ai tras, bre? se miră Păcală.

- Am tras, ca să nu am nevoie pe urmă să trag, în caz că apare vreun iepure!

Tot la vânătoare

Păcală şi Tândală s-au dus odată la vânătoare. Nimerind într-o pădure, se cam îndepărtaseră unul de altul, şi Tândală, pe neprins de veste, se pomeni în braţele unui urs.

- Măi Păcală, măi! răcni el atunci. Am prins un pui de urs!
- Adă-l încoace.
- Dară nu pot !
- Atunci lasă-l încolo!
- Dară el nu mă lasă!...

Te-ai şi deşteptat!

Un ardelean şi un oltean călătoreau odată împreună cu trenul. Făcându-li-se foame, ardeleanul scoate tacticos pita şi slana, brişca şi începe să mănânce cu poftă. Olteanul scoate şi el acolo nişte fâţe de peşte, mănâncă puţin peste şi apoi pune oasele deoparte pe un ziar... Ardeleanul îl vede şi curios din fire cum era, îl întreabă pe oltean:

- Mă oltene, da' ce faci tu cu oasele alea?
- Ohoho, vere! face olteanul. Oasele astea, dom'le, sunt foarte bune, deosebit de sănătoase, conţin fosfor şi asta ne face pe noi, oltenii, aşa de deştepţi!

Stă ardeleanul, se gândeşte şi în cele din urmă îi propune olteanului să facă schimb de mâncare. Acum olteanul se înfrupta din slană şi din pită cu poftă, în vreme ce ardeleanul, cu o figură scârbită, încerca să ronţăie şi el acolo oasele de peşte...

- Mă oltene! zice el deodată. Bag seamă că m-ai păcalit cu oasele astea de peşte, mă!...
- Păi, vezi, vericule, ce-ţi spusei eu? Nici n-ai apucat să guşti prea bine din ele, şi te-ai şi deşteptat!

Una mie...

Cică se întovărăşiseră cândva un român şi un ţigan pentru a-şi găsi împreună de lucru. Astfel înţeleşi, ei purceseră la drum către un sat din apropiere.

Cum treceau ei prin pădure, vorbind de una, de alta, numai ce se pomeniseră deodată în faţa lor cu un hoţ. Acesta stătea pitit într-o tufă şi-şi număra gologanii furaţi.

Dând cu ochii de străini, hoţul o rupse la fugă, lăsând tot bănetul baltă în mijlocul pădurii. Tovarăşii noştri rămaseră mai întâi nedumeriţi, apoi românaşul, mai tare din fire, se apropie de bani şi zise:

- Bun chilipir, măi ţigane, ce zici? Hai să-i împărţim pe din două!

- Fie, bre române! zise ţiganul cu mulţumire, în vreme ce românul începu să numere banii, hârtie cu hârtie, punându-le lângă el şi spunând de fiecare dată: „Una mie,una mie...”

- Păi, stai, bre române! sări de colo ţiganul iute cu cloanţa. Stai! Pai, asta ţi-i împărţeala? Spusese-şi parcă pe din două, ori tu...!

- Ai puţintică răbdare, măi vere! îl potoli românaşul nostru. Tu nu vezi ce scrie pe fiecare din aceste hârtii? „Una mie, una mie...” Când o scrie „una ţie”, abia atunci vor fi banii tăi! îi explica el, înfundându-şi hârtiile în chimir...

Răspuns nimerit

Odată un boier porni la drum cu vizitiul său – un ţigan foarte isteţ –, dar fără să-şi ia de-ale gurii. De la o vreme, vizitiul, nemaiputând de foame, zice către boier:

- Cucoane, d' apoi ce mâncam noi astăzi?

- Ce să mâncăm, bre? răspunse boierul. Ia răbdări prăjite!

Dar ţiganul de colo:

- Dumneata asta, dar eu?!...

Stăpân şi slugă

Stăpânul către slugă:

- Ţi-am spus de atâtea ori, Ioane, când îţi dau vreo poruncă, să nu faci niciodată treaba pe jumătate, ci s-o faci întreagă. Ăşa, de pildă, dacă-ţi spun să pui caii la trăsură, trebuie să ai grijă să faci tot ce se cere, adică să scoţi trăsura, să înhami caii, să vii cu biciul şi toate cele de trebuinţă!

Puţin timp după această scurtă, dar severă muştruluială, i se face cucoanei rău şi domnul trimite pe Ion după doctor. Trec însă vreo două ceasuri, şi vizitiul nu se mai iveşte. În sfârşit, soseşte.

- Unde-ai zăbovit atâta, bre? îl ia de îndată la rost stăpânul, furios peste poate.

- Apoi, de, cucoane, mi-aţi spus să nu fac niciodată treaba pe jumătate! D-aia n-am chemat numai pe domnul doftor, ci am adus şi un preot şi un gropar!

El crede

Într-o zi Păcală ducea un porc să-l vândă la târg. Pe drum nu ştiu ce-i veni porcului, ca nu voia nici în ruptul capului să meargă înainte.

Trage Păcală încoace, trage încolo, înjură, se înfurie, dar porcul să se mişte: neam!

Văzând că nu o poate scoate la cap cu animalul, îi veni lui Păcală o idee: începu să se învârtească împrejurul animalului şi, luându-l apoi de frânghie, porni din nou la drum. De astă dată porcul îl urma supus.

Pe drum se întâlni cu Tândală, care-l întreba:

- Dar unde duci porcul ăla, măi Păcală?

- Vorbeşte mai încet, vere! răspunse Păcală în şoaptă. El crede că-l duc înapoi acasă!

Păcală copil

Păcală, copil,mergea în tren cu tatăl său la oraş şi, cum îşi scoase capul pe fereastra deschisă, tatăl său îi zise:

- Păcală, bagă capul înăuntru, căci vântul o să-ţi ia pălăria din cap!

Cum însă Păcalaă nu voia s-asculte, tatăl său îi smulse pălăria din cap şi i-o ascunse. Păcală începu atunci să plângă.

- Vezi ce se întâmplă când n-asculţi? îi spuse tatăl, voind să-l liniştească. Hai, fii cuminte, căci eu am să suflu o dată şi ţi-o voi aduce înapoi de îndată!

Şi zicând acestea, fluieră o dată, trase pălăria de la spate şi i-o dădu lui Păcală, care nu mai putu de bucurie. După ce îşi puse pălăria pe cap, Păcală smulse şi el pălăria tatălui său şi, aruncând-o pe fereastră, îi zise cu veselie.

- Suflă încă o dată, tată, ca să vie şi asta înapoi.

Întâi munca!

Unui oltean îi moare soacra în timp ce dânsul era la cosit trifoiul. Vasile, un vecin de-al său, vine repede la el şi-l anunţă:

- Ioanee, măi, ţi-a murit soacra!

Omul nostru însă continua să cosească fără grijă. Crezând că vecinul său n-auzise tragica veste, Vasile îi strigă din nou:

- Bre omule, încetează lucrul, că ţi-a murit soacra!

La această a doua strigare, olteanul se opri din cosit şi îi răspunse vecinului agale:

- Întâi munca şi apoi distracţia, bre!

Ion argat

Ion, un ţăran între două vârste, cu mâncărime la limba şi poznaş nevoie mare, era, cică, slugă la un boier tare hapsân.

- Măi, Ioane, du sacii la moară!
- Să trăiesti, boierule, nu-i duc!
- Măi Ioane, pleacă la prăşit!
- Să trăieşti, boierule, n-oi pleca!
- Măi Ioane, să nu te pună păcatul să pleci de-acasă cumva!
- Ba am să plec, boierule!

Dacă văzu boierul că argatul său face totul pe dos, începu să dea porunci şi el tot pe dos.

Într-o zi boierul plecă de acasă cu Ion. Mergând ei aşa, întâlnesc un pârâu cam mare, peste care trebuiau să treacă. Punte nu era. Atunci Ion se descalţă, ia pe boier în cârcă şi intră cu el în apă. Boierul simţea puţină răcoare la picioare.

- Măi Ioane, zice el atunci, ia să-mi dai drumul în pârâu, să fac şi eu o baie!

- Hai, boierule, să te-ascult şi eu o dată şi să fac cum spui mata! zise Ion şi dădu buf! cu boierul în apă.

PORTUL POPULAR DIN ARGEŞ-MUSCEL

Dr. Sorin Mazilescu, Coşeşti

Element constitutiv al patrimoniului cultural naţional, portul popular reprezintă, în esenţa sa, un autentic document istoric, un reper semnificativ al identităţii şi spiritualităţii neamului românesc. Portul popular românesc, a cărui geneză este atestată prin mărturii arheologice, şi-a păstrat individualitatea morfologică şi caracterul unitar, în pofida diversităţii aspectelor sale zonale.

Formă a culturii populare, portul popular din Muscel impresionează prin varietatea motivelor ornamentale realizate într-o bogată gamă cromatică, reliefând, astfel, dragostea de frumos a oamenilor care şi-au statornicit vetrele existenţiale la poalele Munţilor Carpaţi.

Călător pe meleagurile României pitoreşti, Alexandru Vlahuţă consemna cu evidentă emoţie, descriind zona Muscelului: *Toate te înveselesc aici: aerul curat, freamătul pădurii, şuierul apelor, casele albe presărate printre copaci, înfăţişarea mândră şi voinicească a gospodarilor, chipul rumăn şi luminos al ţăreancilor şi portul lor adevărat românesc ţesut, lucrat şi înflorit de mâna lor c-o măiestrie pe care nu ştiu singure de unde au învăţat-o* [1972: 97].

Portul popular din Muscel l-a înfiorat, cu frumuseţea-i ştiută, şi pe marele istoric Nicolae Iorga: *De pe toate cărările şi potecile* – scrie cărturarul român – *izvorăsc în strada albă ţăranii cu sumane negre şi cojocele cusute, ţărance a căror bogăţie de fluturi şi podoabe e acoperită în parte de mantăli cafenii; unele dintre dânsele poartă ştrengăreşte pe albul fin al vălului ce înfăşoară faţa oacheşă o pălăriuţă bărbătească. Ţesut în arnici, în fluturi, în flori de fir de argint şi de mătase pe fota roşie de aur, nu-şi poate afla părechea în cât ţinut locuieşte Românimea"* [1912: 40].

Descriind, în volumul „Câmpulung Muscel – monografie

istorică”, *frumuseţea portului muscelean,* autorul, preot Ioan Răuţescu, detalia: *Bărbaţii au cămăşi albe cu râuri pe la piept, mâneci şi poale, pantaloni albi de dimie. Fetele mari au capul neacoperit, cu coade de păr lăsate pe spate; sunt sprintene şi vioaie şi în acelaşi timp mândre că atât iile cusute cu arnici şi umplute cu fir, cât şi fotele strânse în jurul trupului, sunt lucrate de mâinile lor. Femeile măritate au capul acoperit sau cu cârpe subţiri de diferite culori, sau marame albe ce atârnă până aproape de călcâie. Iile şi fotele lor sunt lucrate cu deosebită îndemânare şi artă* [1943: 65].

Pretutindeni, pe dealuri şi în câmpie, a înflorit în sărbători, dând strălucire localităţilor Muscelului, minunatul port naţional.

Mărturiile călătorilor străini care ne-au vizitat ţara sunt edificatoare pentru relevarea caracterului distinct al portului oamenilor care şi-au durat locuinţele în această zonă. Astfel, francezul Joseph Reinach, impresionat de aspectul pitoresc al înaintaşilor noştri, consemna: *O rasă de oameni frumoşi, înalţi, cu trăsăturile feţei regulate şi fine, cu umerii largi, cu părul lung atârnând pe umeri, cu picioarele şi mâinile delicate ca ale femeilor. S-ar crede că sunt statui de bronz aurit. Atitudinile lor sunt cele ale oamenilor din antichitate. Înfăşuraţi în haine largi din blană de oaie, au păstrat costumul străbunilor aşa cum se văd pe Coloana lui Traian, cu cămaşa deschisă, cu pantalonii fixaţi cu o curea din piele.*

Femeile sunt graţia personificată, visătoare şi senzuale în acelaşi timp, fragile şi totuşi puternice, încântătoare în costumul lor minunat: o cămaşă largă brodată, o vestă acoperită cu arabescuri aurite, un şorţ roşu şi albastru, şi în părul negru, o învelitoare de cap şi bani metalici [apud Gr. Constantinescu, 2006: 101].

Costumul femeiesc de Muscel a înrâurit puternic portul femeilor din alte zone ale ţării.

Fota simplă, învărgată sau fota aleasă cu fir şi lână, ia cu alesături bogate au dat, întotdeauna şi pretutindeni, o notă de distincţie femeii din zonă.

Astfel, celebra musceleancă Zinca Golescu, purtătoare de stindard pe baricadele revoluţiei paşoptiste din Ţara Românească, le îndemna pe sătencele din Goleştii Muscelului, potrivit

corespondenţei familiale: *să nu mai poarte rochii de oraş* [S. Mazilescu, 2006: 136]. *Noi însene* – menţiona nepoata acesteia, Catinca Rosetti – *ne-am făcut fiecare un costum şi-o să-l purtăm la vară. Unele ţărănci au început să se ia după noi şi să-şi facă şi ele cămăşi cu râuri* [Ibidem].

Costumul popular local se încadrează în coordonatele muscelene ale tradiţiei zonale, cu unele nesemnificative imixtiuni care îmbogăţesc gama ornamentală a pieselor de port.

Lucrate, la început, doar din pânză de cânepă, in şi lână, elementele componente ale portului popular s-au diversificat şi prin adaptarea folosirii bumbacului, mătăsii, firului metalic ca materii prime.

Portul femeiesc cuprinde:

- fota din lână sau „aţică", aleasă în război, ornamentată cu vărgi sau motive geometrice şi floral-stilizate;
- bete din lână sau fir metalic;
- vestă strâmtă, cusută cu mărgele şi fluturi;
- pe cap, tulpane şi basmale înflorate (port de lucru) sau maramă cu legătoare (port festiv);
- opinci cu nojiţe, mai târziu ghete din piele, încheiate cu nasturi;
- ia este obiectul cel mai important al costumului popular de pe Valea Râului Doamnei. Este o piesă din bumbac plină sau topită, ce aparţine tipului de cămaşă cu altiţă, care se poate regăsi şi în alte zone din ţară. Decorul este prin excelenţă geometric, ordonat în câmpuri decorative care vin de la un exemplar la altul. El atestă existenţa unei concepţii asupra spaţiului, ce derivă din nevoia de ordonare a universului. Ca expresie a concepţiilor de ordonare a spaţiilor a luat naştere un motiv ornamental specific, numit zăbrea – o suită de romburi care se ating cu vârfurile, creând impresia unui adevărat grilaj. În cadrul acestor câmpuri geometrice, posibilităţile de distribuire a motivelor decorative şi varietatea lor sunt practic nelimitate. În genere, însă, pentru a evita aglomerarea de motive ornamentale izolate, ornamentul de la altiţă se reia în grupări mai mari sau mai mici pe toate câmpurile ornamentale ale piesei. Prin

geometrismul decoraţiei, ia se pretează în mod deosebit la o distribuţie ritmică, repetată a motivelor. Există foarte multe motive care se repetă, iar ele sunt legate de ocupaţiile locuitorilor: coarnele de berbec, amintind oieritul, capra şi stâlpii sau ulucile vorbind de vechi îndeletniciri forestiere, fusul şi furca – unelte ale femeii din perioada industriei casnice şi, alături de acestea, vârtelniţa cu încărcătura ei simbolică.

Vegetaţia are un loc aparte în decorul iilor din zonă, atât în formele sale generice – frunza şi floarea – cât şi în formele mai concrete: creanga de brad sau brăduţii, floarea-soarelui, vioreaua, trifoiul.

Cromatica se caracterizează printr-o exuberanţă decorativă dominată de culoare roşie şi vişinie, la care se adaugă albastrul, verdele şi violetul într-o proporţie mai mică. Trebuie menţionat faptul că, din punct de vedere compoziţional, iile se diferenţiază în funcţie de vârsta purtătoarei şi de scopul pentru care au fost create: ie de lucru, ie de sărbătoare, ie de ceremonie – de logodnă, de nuntă, de înmormântare. Această piesă se remarcă prin prezenţa câtorva câmpuri ornamentale de dimensiuni variate, dar constant prezente: mânecă, guler, piept, spate.

La mânecă se disting mai multe zone decorative şi anume:

- *Altiţa* este partea superioară a mânecii - umărul - care alcătuieşte câmpul ornamental cel mai compact, desfăşurat pe orizontală. De multe ori este încadrată de un alt motiv mai mărunt ce-i limitează desfăşurarea în spaţiu. Imediat sub altiţă, la iile mai vechi, apare încreţul. Indiferent de punctul în care este lucrată altiţa, de motive şi de cromatică, încreţul se lucrează în punct la fir, doar cu motive geometrice, în culoare albă sau galben-deschis. De multe ori s-a folosit firul de mătase vegetală mai strălucitor.
- *Râurile* sunt fâşii drepte sau oblice ce se desfăşoară de la încreţ la manşetă. Reiau, în general, motivul de bază al altiţei, transpunându-l pe verticală şi încadrându-l cu motivul de la ancadramentul altiţei. Dispunerea oblică a râurilor este mai rară şi atestă receptarea influenţelor altor zone. În genere, apar la iile din ultimii 50 de ani. La iile mai vechi, râurile pot fi despărţite prin

ajururi sau şabace, lucrate cu aţă în culoarea ţesăturii, ceea ce le dă o notă de eleganţă aparte. Mâneca se termină într-o manşetă largă, pe care se reia motivul altiţei, sau în brăţară (manşetă strâmtă) – bentiţa care foloseşte motivul de la guler.

Pe gulerul sau bentiţa de la gât apare întotdeauna un motiv separat, de mici dimensiuni, de regulă triunghiuri sau mai rar spice de grâu, fier de plug sau solzi de peşte, toate desfăşurate în câmp ornamental compact, în cromatica iei.

Pe piept se reiau râurile - verticale sau oblice - în funcţie de dispunerea lor pe mânecă. Râurile pot fi complete sau doar jumătăţi de râuri şi ele poartă denumirea de râul mic şi râul mare.

Spatele poate fi şi el împodobit cu fragmente din nucleul decorativ al altiţei sau cu râuri mici, dar la cele mai multe ii, aceste decoraţiuni lipsesc.

În completarea iei sunt poalele cămăşii – partea de jos a cămăşii ce se vede parţial sau total din faţă. Poalele reiau de obicei motivul principal al altiţei pe care îl dispun la intervale de zece-cincisprezece centimetri. În partea inferioară sunt mărginite de găurele, feston sau dantelă lucrată cu croşeta.

Pe timp de iarnă se foloseau broboade şi scurteici (haine lungi, căptuşite cu piei şi blană de vulpe la gât şi în faţă) peste aceste ii, în scopul de a proteja împotriva frigului. De remarcat este faptul că tinerele îşi realizau aceste ii într-o secretomanie desăvârşită. Lucrau numai noaptea la ele, pentru a nu li se fura modelul. Era o întreagă competiţie între tinerele satului pentru conceperea şi realizarea într-un mod cât mai original a iei. Ele le expuneau la marile sărbători ale anului, la Paşti şi Crăciun, când ieşeau la horă. Cu cât iile erau mai frumoase, cu atât peţitorii erau mai atraşi de tinerele fete. Acestea nu îşi acopereau capul nici cu basmale, nici cu marame.

Portul popular bărbătesc consta din:

- cioareci din dimie albă, strâmţi şi mult încreţiţi pe picior;
- cămaşă albă din in sau bumbac, modest ornamentată pentru zilele de lucru şi frumos împodobită cu cusături la poale, gât şi mâneci, pentru ocazii festive. Cămaşa ginerelui trebuia să fie cusută de către viitoarea mireasă. Cu cât aceasta era mai bogată în

decoraţiuni, cu atât era mai mare dragostea dintre tinerii miri. Cu cât cămaşa era mai săracă şi mai neatent cusută, cu atât diferenţele dintre tineri erau mai mari, iar căsătoria lor era organizată sub presiunea părinţilor. În felul acesta, fata îşi arăta nemulţumirea faţă de proprii părinţi şi de cel ales de aceştia;

- vestă neagră, închisă la gât, cu guler şi buzunare;
- chimir, brâu sau bete din lână;
- opinci din piele de bou sau cal, argăsită şi lucrată în casă, peste ciorapi sau obiele din lână, legate cu nojiţe până sub genunchi. Mai târziu apar bocancii şi cizmele din piele;
- pălărie mocănească, scundă şi cu boruri mici, sau căciula cu fund rotund.

Iarna, vestimentaţia era completată cu mintean din dimie sau postav, pieptar sau cojoc, zeghe (palton larg, din dimie), sarică şi dulamă îmblănită (scurteică). Tinerii au înlocuit pălăriuţa mocănească cu pălăria neagră, (cu boruri mari) şi căciula cu vârf ţuguiată.

Un lucru interesant se produce în Corbi, o zonă de interferenţă între portul popular muscelean şi cel „ungurenesc” din vecinătatea Sibiului. Analizând, sub aspect morfologic, portul popular din Corbi, C. Rădulescu-Codin observa în studiul său *Literatură, tradiţii şi obiceiuri din Corbii Muscelului* : „Portul este curat al românilor din Transilvania (Jina). Mai toată îmbrăcămintea e făcută din lână. Chiar sătenii cari se trag din primii locuitori ai satului se poartă tot ca mai sus. La sătenii care nu se poartă ca ei, li se zice Munteni, pe când lor îşi zic Corbeni” [1929: 234].

Florea Bobu Florescu remarca în *Portul popular din Muscel* (1957) că întotdeauna costumul bărbătesc sibian a fost considerat ca un port profesional păstoresc. El s-a răspândit în întreaga zonă musceleană, la toţi păstorii, indiferent dacă ei sunt ungureni sau neaoşi musceleni. În schimb, portul sibian femeiesc nu s-a impus. În Corbi a pătruns portul muscelean, iar în alte sate cu populaţie veche ardelenească, cum sunt Berevoeşti-Ungureni, Boteni, n-a mai rămas nicio urmă din vechiul costum sibian.

Portul păstoresc sau terminologia elementelor care compun

costumul femeiesc sau bărbătesc indică un strâns contact de-a lungul istoriei, între sudul Ardealului şi Muscel. Prezenţa unor sate cu populaţie ardelenească în zona Muscelului, care îşi păstrează încă portul, iar în parte şi graiul, aduce şi astăzi în configuraţia costumului muscelean o notă particulară. Procesul de influenţă reciprocă între costumul muscelean şi cel ardelenesc din satele ungureneşti este încă în curs.

Este remarcată linia unitară a structurii portului popular muscelean. La zona de contact a populaţiei muscelene cu cea ardelenească au existat permanente raporturi etnografice, a căror urmare se reflectă şi în costumul popular. În costumul muscelean găsim urme de influenţe ardeleneşti reduse uneori doar la terminologie, iar în aşezările de păstori ardeleni din sudul Carpaţilor există chiar un port transilvănean denumit ungurenesc, care se deosebeşte fundamental de cel muscelean.

Linia structurală simplă, ornamentaţia bogată dar echilibrată şi coloritul mai mult sobru conferă o notă de eleganţă cu totul deosebită acestui costum. Deosebit de interesante pentru valoarea lor artistică şi pentru lămuririle pe care le aduc cu privire la raporturile etnografice care s-au ţesut pe linia Carpaţilor, între cei doi versanţi ai săi, portul popular din Muscel şi portul enclavei culturale Corbi sunt nu doar obiecte de îmbrăcăminte şi de podoabă; ele definesc o comunitate şi o legitimează etnografic şi spiritual.

Costumul femeiesc cu „catrinţe" este reflexul vestimentar al originii ardeleneşti a unora dintre locuitoarele satului Corbi. Confecţionate din lână, catrinţele se disting prin repertoriul cromatic (catrinţa din faţă este neagră, iar cea din spate este vărgată), prin dispunerea paralelă a unor benzi formate, în general, din culorile verde, albastru, alb şi negru.

Găteala capului – diferenţiată în raport cu vârsta – constituie un element aparte de individualizare a portului local, ca, de altfel, şi portul pălăriuţei mocăneşti. Învelitura capului este formată din „vălitură" – un carton alb de formă tronconică, secţionat oblic, care se poartă pe vârful capului – şi o broboadă de pânză albă, care maschează vălitura. Tinerele femei folosesc, în găteala capului, în loc

de broboadă, o „hiliuţă" – batistă albă, brodată cu ample cusături. Încălţămintea femeilor constă din „tureci" – ciorapi fără talpă, făcuţi din dimie, care îmbracă piciorul de la gleznă până la genunchi – şi opinci cu obiele, sau călţuni.

Cămaşa din pânză albă, ţesută în casă – ia – care prezintă sumare broderii (exclusiv la mâneci şi la gât), completează portul femeiesc ce include, în componenţa sa, în funcţie de sezon, o zeghe din lână neagră, sau o sarică de culoare albă.

Costumul bărbătesc are ca piese constituente: cămaşa cu barbur, pieptarul înfundat, cojoaca ciobănească din piei de oaie, prevăzută cu mâneci foarte largi sau zeghe şi sarică, cioareci strâmţi de dimie albă, căciulă sau renumita pălăriuţă mocănească (clopul), specifică zonei Sibiului. Un element specific portului bărbătesc din Corbi îl reprezintă cămaşa de flăcău care are brodate pe spate „cruci" – motiv ornamental cu semnificaţii profunde, relevând, sub aspect vestimentar, în accepţia publică locală, maturizarea purtătorului devenit „crucea casei" – aşadar, un sprijin de nădejde al grupului familial.

Bibliografie

1. Constantinescu, Grigore, *Corbi-Muscel, monografie etnoculturală*, Ed. Tiparg, Piteşti, 2006.

2. Iorga, Nicolae, *Portul popular românesc*, Vălenii de Munte, 1912.

3. Florescu, Florea Bobu, *Portul popular din Muscel*, E.S.P.L.A., Buc., 1957.

4. Mazilescu, Sorin, *Monografia comunei Coşeşti*, Ed. Alean, Piteşti, 2006.

5. Mazilescu, Sorin, *Râul Doamnei – identitate și habitat,* Editura Tiparg, 2009.

6. Rădulescu-Codin, C., *Literatură, tradiţii şi obiceiuri din Corbii Muscelului,* 1929.

7. Vlahuţă, Al., *România Pitorească*, Ed. Minerva, 1972 (1902).

8. Răuțescu, Ioan, *Câmpulung-Muscel – O monografie istorică,* 1943.

LEGENDA SATULUI SMEI (JUDEŢUL ARGEŞ)

Nicolae Necşoiu, Costeşti, Argeş

Am cules această legendă din folclorul local, găsită într-un jurnal al bunicului meu, Necşoiu Gheorghe, în anul 1969.

Satul Smei odinioară
Se spune că a fost pădure,
Şi în pădure locuiau
Nişte zmei veniţi din lume.
Nişte călători odată
Rătăcind pe aceste locuri
Au văzut din depărtare
Vâlvătaie mari de focuri,
Au văzut din depărtare
Au văzut ieşind scântei,
Se-ntrebau unul pe altul
Cum se poate, măi, vecine,
Acolo să fie lume?

Au venit cu toţi aceia
Şi-au făcut câte-un bordei
Au format un mic cătun
Şi i-au pus numele *Smei.*
Şi s-au apucat de lucru
Mai tăiau un stejar doi,
Mai făceau câte-o binală,[62]
Ca fiecare din noi,
Şi-au cumpărat apoi vite

[62] Anexă gospodărească (nota culegătorului).

Şi-au format gospodărie,
Au mai tăiat din pădure
Să aibă de plugărie.

S-a mărit cătunul acela
Au acum câte-un bordei;
L-au construit mai bine
Cu biserică şi şcoală,
Cum e astăzi satul Smei.
Ne-a rămas ca amintire
Că a fost adevărat
Pădurile de stejar
Care sunt pe lângă sat.

CĂLUŞUL – RIT COMPLEX CU FUNCŢII MULTIPLE

Marina Pantazi, Slobozia

Căluşul este un rit complex, reprezentând un amestec sincretic de jocuri populare, acompaniament muzical (acordeon, fluier, vioară, ţambal), strigături de joc, teatru popular. Obiceiul căluşului este practicat de Rusalii în mai multe zone ale ţării, în special în zona Munteniei. Acest obicei are un farmec aparte şi a atras de-a lungul timpului atenţia multor cercetători români şi străini.

În ceea ce priveşte originea sa incertă, jocul de căluşari a fost pus în legătură cu *Rozalia*, o sărbătoare precreştină, prin care strămoşii noştri romani sărbătoreau renaşterea vegetaţiei. Simbolic, numele de *Căluş* pare a face trimitere la figura calului, animal psihopomp şi simbol al fertilităţii. Analizând complexul ceremonial folcloric al acestui obicei se constată că el marca simultan: renaşterea în plan simbolic a naturii (jocul în cerc al căluşarilor făcea trimitere la discul solar, fiindu-i asociat un cult solar) şi totodată era pus în legătură cu sărbătoarea Moşilor, căreia îi era închinat un adevărat cult de cinstire a *dalbului de pribeag*.

Dincolo de originea sa incertă, jocul de *Căluşari* are o vechime ancestrală, datând încă din veacul al XIII-lea şi fiind atestat în perioada medievală de documente şi cronici din timpul domnitorului Ţări Româneşti, Mihai Viteazu. Acest joc era descris şi în secolul al XVII-lea de domnitorul şi cărturarul Dimitrie Cantemir în lucrarea monografică *Descripţio Moldavie*.

Simultan cu obiceiul *Căluşului* se practica un obicei numit *Datul de veri* şi *Datul de surată*, obicei care se mai practică şi astăzi. De asemenea, în sâmbăta Moşilor exista tradiţia de a se împărţi pentru sufletele celor răposaţi câte o oală umplută cu apă şi împodobită la coadă cu flori şi un colac sau o strachină umplută cu păsat.

Ce face ca obiceiul *Căluşului* să fie atât de fascinant? Ce scop

avea pentru oamenii satului tradiţional? Şi de ce era practicat de *Rusalii?*

La toate aceste întrebări, răspunsuri sunt destul de greu de oferit. Se pare că în mentalitatea românească acest obicei era încărcat de numeroase funcţii ritualice, şi nu era practicat de orice individ, ci se adresa tinerilor iniţiaţi în practica obiceiului.

Despre jocul *Căluşarilor* se crede că avea ca scop alungarea *Ielelor* şi a duhurilor rele, deoarece în tradiţia creştină populară exista credinţa că de *Rusalii* sufletele celor răposaţi ies din morminte. Cât despre *Iele,* acestea sunt fiinţe fabuloase reprezentate în mentalitatea românească de tinere frumoase înveşmântate în haine albe, care joacă în cerc la răscruce de drumuri, pe câmpuri, în poieniţe, la marginea pădurii, înnebunindu-i pe tinerii care le văd şi lăsându-i muţi sau paralizaţi pe cei care le răspund la chemări. Etnograful şi cercetătorul român Ovidiu Bârlea considera că acest joc, înzestrat cu numeroase funcţii rituale, este cel mai însemnat şi mai complicat dintre toate dansurile româneşti, îmbinând practici din registre diferite, adesea contradictorii. În plan coregrafic *căluşul* e o alternanţă de mişcări line şi altele foarte rapide, fiind un „summum" de mişcări armonioase şi în acelaşi timp deosebit de grele.

Ceata *căluşarilor* era alcătuită numai din bărbaţi, numărul lor fiind variabil de la o zonă la alta a ţării, de obicei impar, însă există şi zone în care se formează cete în număr par.

Dintre membrii cetei cei mai importanţi sunt *vătaful* şi *mutul*, un personaj mascat. Ceata de *căluşari* se constituia prin prestarea unui jurământ, ale cărui reguli au rămas necunoscute până azi de către cei neiniţiaţi în acest joc. Se pare că acest jurământ se reînnoia anual, mai ales când în ceată erau iniţiaţi noi membri.

În ceea ce priveşte vestimentaţia, membrii *Căluşului,* purtau costume tradiţionale, peste cămaşă purtau pe umeri două *bete* puse cruciş, iar la picioare aveau pinteni şi clopoţei.

Ce era specific satului meu?

Se pare că, spre deosebire de celelalte zone ale ţări unde *căluşarii* purtau pe cap pălării împodobite cu panglici şi mărgele, în Slobozia *căluşarii* purtau pe cap fes. Ei aveau şi o anumită recuzită;

fiecare membru deţinea un *băţ* încrustat cu motive populare, steagul – în vârful căruia era legată o năframă şi plante care în credinţa populară au efecte *profilactice* si *apotropaice* (usturoi si pelin) –, o sabie de lemn sau băţ ce reprezenta un simbol al fertilităţii şi fecundităţii. Din ceata *căluşarilor* nu făcea parte orice tânăr din sat, ci doar aceia care trecuseră printr-un ceremonial iniţiatic şi depuseseră un jurământ specific acestui *obicei.*

Jocul *Căluşului* nu se juca niciodată înainte de răsăritul şi apusul soarelui. Fiind un rit complex, i se atribuiau numeroase funcţii, precum: funcţia *apotropaică* (se credea că prin acest joc erau alungate spiritele rele şi *Ielele* – divinităţi care suceau minţile oamenilor şi îi paralizau); funcţie *taumaturgică* sau de vindecare (deoarece se credea că oamenii jucaţi de *căluş* se vor vindeca de boli, femeile dându-le *căluşarilor* copii mici pentru a-i juca în *Hora Căluşului*, spre a-i feri de boli) funcţie de *fecunditate* şi *fertilitate* (*Căluşarii* jucau în jurul unui drob de sare despre care se credea că dacă va fi dat la vite, acestea nu se vor mai îmbolnăvi şi se vor prăsi); şi funcţia de *purificare*, fiind în acelaşi timp un rit de iniţiere. Însă pentru omul satului tradiţional aceste funcţii nu erau neapărat evidente, ele rezidând inconştient în spiritualitatea colectivă.

Căluşarii se deplasau pe uliţele satului, ca şi colindători, şi jucau în curtea gospodarului care îi primea. De cele mai multe ori, în satul meu, căluşarii erau primiţi doar de gospodarii înstăriţi, în curţile cărora se executau diferite dansuri. Însă nu toţi gospodarii îşi permiteau să primească şi să răsplătească jocul *Căluşului* (considerat aducător de belşug); drept răzbunare *Mutul* obişnuia să distrugă obiectele de prin curţi (de obicei oalele de lut primite la Moşi, care erau ţinute de gospodari în gard); de aceea, printre altele, *Mutul* purta mască pentru a nu fi recunoscut. În satul meu *Războiul* se juca de obicei la marginea comunei, în izlaz. Aici patru căluşari ţineau cu mâna dreaptă steagul, iar cu stânga umărul drept al vecinului; alţi doi se urcau pe umerii lor, iar al şaptelea pe umeri celor doi. Toţi strigau: *Război*! apoi se dădeau jos şi se aliniau în spatele steagului, vătaful fiind primul în rând, iar *Mutul* fiind singur în spate. Toţi porneau în pas de paradă, bătând pământul şi strigând: *Hop-şa! Hălăi-şa! Hăi! Hăi!*

Mutul mergea în mod intenţionat în spate, făcând tot felul de gesturi comice. Când *căluşarii* ajungeau la steag, îşi lăsau ciomegele şi se aruncau peste cap, când în faţă, când în spate. Săreau şi se rostogoleau unul peste altul, după care se ridicau brusc în picioare şi căutau să îşi ia ciomegele pe care *Mutul* le amestecase. Când un *căluşar* nu îşi găsea ciomagul, era lovit de *Vătaf,* spre bucuria *Mutului.*

Dintre toate personajele cel mai fascinant este *Mutul*, care nu vorbeşte în timpul jocului, având faţa acoperită cu o mască zoomorfă, confecţionată din materiale colorate şi având un nas lung, roşu, de care atârnă clopoţei. *Mutul* este de obicei îmbrăcat în haine zdrenţuite şi poartă pe cap o căciulă din blană de oaie.

De ce era ascunsă identitatea *Mutului*? De frica *Ielelor,* dar şi ca să a nu fie recunoscut şi tras la răspundere de săteni pentru obiectele sparte sau distruse în timpul jocului, figura sa fiind învăluită într-o aură magică, ocultă. De obicei *Mutul* ţine în mână un băţ sau o sabie de lemn, fiind un simbol falic şi în acelaşi timp având datoria de a face loc căluşarilor şi de a-i feri de înghesuială.

Mutul trebuie să aibă şi talent actoricesc, deoarece închipuie tot felul de scene comice mimate în care el este actorul principal, oamenii din mulţime devenind actori involuntari. *Mutul* îi face pe omeni să râdă prin diverse gesturi şi manifestări, unele chiar groteşti. Aşadar, jocul de căluş include şi manifestări teatrale, *mutului* fiindu-i permis orice gest, fiind privit de către oameni cu fascinaţie şi teamă totodată.

Steagul era şi el foarte important, fiind păzit de stegar să nu cadă în timpul jocului. *Steagul* simboliza un adevărat stâlp cosmocentric şi nu era lăsat să cadă, deoarece acest lucru ar fi însemnat un adevărat ghinion în acel an pentru întreaga comunitate. În mentalitatea colectivă steagul simbolizează – ca şi arborele sacru – legătura dintre cer şi pământ, asigurând comunicarea cu cerul. Înainte de a porni pe uliţele satului, membrii *Căluşului* fac numeroase repetiţii coregrafice, învăţând toate jocurile necesare, pentru a fi bine pregătiţi. Ei sunt conduşi de vătaf care le dă comanda ce jocuri să joace, şi tot el strânge răsplata de la gazde, urmând ca

banii să fie împărţiţi la destrămarea cetei, după îngroparea steagului. La nivel coregrafic, jocul *căluşarilor* are o structură complexă, aceştia executând dansuri de mare dificultate, precum: *Hora din Căluş, Sârba din Căluş, Amploieţul, Joiana, Murguleţul, Brâul din Căluş ş.a. Jocul Căluşului* nu are o ordine sau o structură prestabilită, tipul de dansuri practicate diferă de la o zonă la alta şi este adaptat specificului local.

Pe lângă *Vătaf, Mut* şi *Stegar,* un rol important îl avea şi *lăutarul* care acompania grupul de *căluşari,* el trebuind să fie capabil să schimbe tempo-ul ori melodia, sau să improvizeze.

Căluşarul trebuie să fie, aşadar, o persoană energică, îndemânatică, înzestrată cu un simţ deosebit al ritmului. Jocul *Căluşului* era energic, dinamic, antrenant, încărcat de exuberanţă tinerească, fiind un spectacol în adevăratul sens al cuvântului, un fenomen sincretic de dansuri populare, chiuituri şi strigături de joc, acompaniament muzical, cât şi teatru popular (prin manifestările hazlii ale *Mutului*), iar *Războiul* interpretat de căluşari reprezenta o adevărată scenă de teatru. După încheierea *Războiului căluşarii*, rupeau ceata şi îngropau „*Steagul*", iar cu bani câştigaţi era organizată o petrecere pentru membrii cetei.

În prezent, *Căluşul* şi-a pierdut din semnificaţiile şi funcţiile ce i se atribuiau în trecut, cât şi din aspectul superstiţios, deşi am întâlnit persoane care refuză să vorbească deschis despre acest obicei. *Căluşul* e practicat şi astăzi ca o suită de dansuri executate armonios, *căluşarii* trezind admiraţia publicului prin portul popular şi prin mişcările coregrafice pline de energie şi vitalitate.

Ca o concluzie, în comuna Slobozia *Căluşul* este performat de Ziua Comunei sau chiar de *Rusalii*, însă *căluşarii* nu mai colindă uliţele întregului sat, ci se deplasează la gospodării dinainte stabilite. Ca spectacol artistic, *Căluşul* este însă lipsit de acel amestec de credinţe şi superstiţii care îl înconjurau în trecut şi nu mai antrenează întreaga comunitate a satului. Obicei încărcat de semnificaţii, Căluşul reprezintă – alături de portul popular şi de gastronomie – o marcă identitară a poporului român.

CREDINŢE ŞI SUPERSTIŢII DESPRE APE ŞI FÂNTÂNI ÎN SATUL BĂJEŞTI

Nicolae Pantazică, Băjești-Argeș

În mitologia românească, apa (împreună cu pământul şi cerul), constituie una dintre materiile primordiale din care a fost închegată lumea. Unii învăţaţi o consideră „sângele pământului” care curge dintr-o rană naturală sau artificială, pricinuită de om. Iată de ce în viaţa vechiului sat fântâna era un spaţiu încărcat de valenţe sacre, în afara celor practice. Important este faptul că în jurul lor s-au format aşezările umane, iar modalităţile de existenţă încă de pe vremea obştilor devălmaşe au fost tradiţionalul şipot în zonele de deal şi munte, iar în zonele de câmpie puţul (fântâna) săpată pe verticală, la adâncimi mai mari sau mai mici.

Apa ca element indispensabil vieţii a fost şi este permanent în atenţia oamenilor. Primele aşezări, cele lacustre, aveau apa drept scut în orice primejdie venită din partea oamenilor sau a animalelor. Apa purifică şi fortifică trupul. Dacii, înainte de a pleca la luptă, se împărtăşeau şi beau apă din fluviul sfânt Danubius.

Literatura, fie populară, fie cultă, îmbogăţeşte gama simbolistică a apei. Făt-Frumos bea apă din „Fântâna tinereţii”, este readus la viaţă cu „apă moartă” şi apoi „apă vie” adusă de unde se bat munţii în capete, dovedindu-se capacitatea ei de regenerare/restaurare.

Tot în basme întâlnim „Apa Sâmbetei” care coboară spre tărâmul morţilor, de unde expresia care s-a păstrat „a se duce pe Apa Sâmbetei”, a se irosi, Sâmbăta fiind simbolul sfârşitului.

Zodiacul aşază între 20 ianuarie - 18 februarie zodia „Vărsătorului”, ilustrată de ieroglifa egipteană a unei duble linii frânte care semnifică unda apei.

Mihail Sadoveanu – în romanul „Baltagul" – desluşeşte în visul Vitoriei „o apă neagră" ca un hotar între lumea celor vii şi a celor morţi. Nechifor apare dincolo de această apă, dar cu spatele, semn că era mort.

În medicină, afecţiunea devastatoare care este glaucomul poartă şi denumirea de „apă neagră". Apa are rost tămăduitor în credinţa populară. Unele izvoare sunt denumite „de leac", iar când se sărbătoreşte „Izvorul Tămăduirii" se organizează adevărate procesiuni în prima Vineri de după Paşti.

Ion Budai-Deleanu, în „Ţiganiada", vorbeşte despre două izvoare în pădurea în care se rătăceşte Parpanghel: cel din dreapta este binecuvântat, cel din stânga face mintea nătângă.

În credinţa populară îşi face loc „apa morţilor" sau „fata morgana", fenomen optic ce se manifestă spectaculos în zonele calde, unde imaginea obiectelor aflate la orizont apare răsturnată ca şi când s-ar reflecta într-o apă, dar şi „apa de mort" care se foloseşte mai ales în magia neagră.

Lumea poveştilor nu este străină de fiinţe acvatice: împăratul peştilor, peştişorul de aur, ştima apelor (făptură acvatică fabuloasă, care atrage pe flăcăi pentru a-i îneca, asemenea lostriţei lui Vasile Voiculescu, din nuvela cu acelaşi nume). Apa este un simbol al creaţiei şi nu lipsită de interes este credinţa că barza, pasăre acvatică, este în strânsă legătură cu natalitatea.

Multe asemenea credinţe şi poveşti am auzit în copilărie de la bătrânii care se adunau înainte de colectivizare la claca de porumb, la taifasul de duminica din vestita „Poiană a lui Fecior", ori la cazanul de ţuică ce funcţiona toamna şi iarna în gospodăria vecinului nostru Ion Ţupurug. Când venea vorba despre apă, factor indispensabil pentru funcţionarea unei poverni care nu era instalată pe malul apei, discuţiile se purtau mai ales între cei avizaţi: moş Apostu Bucurel, Ion Oancea zis Roma şi moş Vasile Onofrei. Fiecare avea specificul său.

Moş Apostu era un adevărat vraci. Avea un ochi alb, scurs, şi spunea că i-a crăpat deoarece a văzut într-o noapte ielele jucând în poiană şi a atins una cu mâna. Cunoştea semnele vremii ca nimeni

altul, iar pe uliţa noastră nu începea vreunul coasa înaintea lui. Mai mult, nimeni nu-l vedea plecând sau venind acasă. Spunea că poate descoperi izvorul cu o nuia de salcie pe care o ţinea cu două degete în dreptul inimii. Când ajungea deasupra izvorului, simţea vibraţia pe care o producea nuiaua. După poveştile lui, şi noi copiii, toată vara căutam izvoare, dar în zadar.

Ion Oancea, poreclit Roma, găsea izvorul după vegetaţie – prun, salcie, mentă. Capta firul de apă într-un „ştiubeu”, un trunchi de copac scobit, nu mai mare de 1,5 – 2 m. pe care-l aşeza vertical. Aşa a ctitorit el „Puţul Sandului”, izvor pomenit în documente de pe vremea Legii Rurale din 1864.

Cel mai iscusit era Vasile Onofrei, cunoscut sub numele de „Tăticuţu”, un bătrân blajin, iubit de toată lumea, mai ales de copii. Era cel mai priceput căutător de izvoare şi cel mai destoinic fântânar, întrecându-l chiar şi pe Vasile Neacşu, din neamul fântânarilor vestiţi de pe Râul Doamnei, căsătorit în Băjeşti pe la 1930.

Căutarea izvorului era pentru el elementul cheie, dar nimeni nu l-a văzut într-o asemenea acţiune. Totul se petrecea în taină, iar noi ştiam doar din poveştile lui. Instrumentul căutării era „nuiaua” sau „crăcana”, care trebuia ochită din timp şi neapărat să fie sub forma literei Y. Era tăiată în noaptea de Sânziene. Bătrânul spunea că înainte de a pleca să taie crăcana se îmbăia şi se primenea ca să fie curat. Spăla cuţitul în agheazmă, la fel şi o batistă. Se apropia de tufă cu spatele şi cu mâna stângă înfăşurată în batistă apuca nuiaua, o trăgea printre picioare, o tăia, o curăţa şi o punea la uscat. Niciodată nu ne-a spus altceva despre acest ritual, despre rostul sau semnificaţia lui. Când căuta izvorul, ţinea strâns cele două ramuri în mână, iar nuiaua vibra ori se apleca în jos. Se crede că de câte ori se apleca, la atâţia metri se afla izvorul.

Uneori spunea că încercase cu crăcana pe „Dealul cu crucile”, unde se zice că ar fi îngropate comorile haiducilor, dar fără folos.

În conştiinţa sătenilor, primul care a folosit nuiaua pentru a găsi izvorul a fost moşul Niţă Bănuţă (n. 1818), întâlnit atât în

Catagrafia din 1838, cât şi în documentele împroprietăririi de la 1865, izvorul găsit de el devenind un toponim important pe dealul Iuzilor, sub denumirea „Ştiubeul lui Bănuţă”, la 1865, iar mai târziu „Fântâna lui Lazăr” deoarece a fost refăcută de nepotul său Lazăr Bănuţă, născut 1864.

În timp ce căuta izvorul, moş Onofrei rostea o rugăciune – să găsească izvor bogat, cu apă rece, curată, limpede, binefăcătoare, care să spele rufele şi să fiarbă fasolea.

Încă din vechime se cunosc trei modalităţi de a aduce apa la suprafaţă în zona de deal: şipotul, ştiubeul şi fântâna săpată pe orizontală, iar puţul în zona de câmpie. Asemenea fântâni au existat încă de pe vremea satului risipit, în jurul lor concentrându-se zonele cu aşezări umane. O dovadă concludentă este Planul moşiei Băjeşti din anul 1810, unde casele sunt grupate în jurul şipotelor de la Vistierie, şi „Nefta” pe Valea lui Băj, în „Prunii Florii” ori la „Uşurei”, în partea sudică a satului, locuri unde izvoarele au dăinuit până astăzi. După 1842, când se poate vorbi de un sat adunat în vatra actuală, ele au continuat să existe datorită grijii sătenilor.

Săpatul unei fântâni se efectua după un adevărat ritual. De comun acord cu proprietarul, fântânarul stabileşte locul unde se va săpa, apoi fixează stâlpii de susţinere a vârtejului cu care va scoate pământul săpat sau apa. Pe un scaun cu spătar aşezat în drum, în faţa porţii, sunt rânduite o icoană, de obicei „Botezul Domnului”, un vas cu agheazmă, un buchet de busuioc şi o lumânare, toate pe un şervet frumos cusut în casă.

La fântânile zidite cu lespezi de piatră fără mortar, spun bătrânii că se înălţa un stâlp lângă vârtej, ca la orice zidire punându-se un vârf de brad de crengile căruia se legau ştiuleţi de porumb, covrigi, sticla cu ţuică şi un şervet pentru meşterul fântânar.

Vecinul meu, Vasile Neacşu, cel mai priceput săpător de puţuri, spunea că înainte de a săpa o fântână ţinea post trei zile şi nu începea să sape până când proprietarul nu făcea legământ că nu va refuza nimănui, prieten, duşman, străin, o cană cu apă.

Structura de jos a fântânii o făcea din lemn cioplit şi era de formă pătrată. Spaţiul dintre ghizd şi săpătură se umplea cu

bolovani, după cum tot bolovani se aşezau pe fund ca să nu se tulbure apa mai ales în perioadele de secetă. Peste acest ghizd de lemn se aşeza zidăria, de obicei din lespezi de piatră fără mortar, mai târziu din tuburi de beton, spaţiul dintre ea şi săpătură umplându-se cu pietriş.

După înălţarea cumpenei sau a roţii, timp de o lună, fântâna se sleia de trei ori, golirea fiind aproape completă, dacă nu până la ultima picătură. Se arunca în fântână un bulgăre de sare ca să desfunde izvoarele şi unul de var nestins pentru purificare. După a treia sleire urma sfeştania. Preotul stropea fântâna şi prinoasele (darurile pentru meşteri, mâncarea, băutura) cu agheazmă, iar după slujbă toţi beau apă din oale noi zicând: „Să-i fie de pomană lui X, Să fie de sufletul lui X, iar oalele din care s-a băut se aruncau în fântână, şi se lasă acolo, ca să bea morţii cu ele.

Ca să fie apărată de duhurile rele, se ridica o troiţă, o cruce sau se fixa o icoană pe furca puţului sau pe un copac plantat în „piaţa puţului”, de obicei „Botezul Domnului”, „Maica şi pruncul”, „Sfântul Ioan Botezătorul”.

Pe gura puţului se scrijelau numele ctitorilor, ale membrilor familiei sale, sau ale unor soldaţi morţi pe front în memoria cărora se săpa fântâna.

Cea mai veche fântână din Băjeşti datează din anul 1662, ctitorie a marelui ban Mareş Băjescu, în curtea conacului său. A fost un puţ săpat şi zidit cu lespezi de piatră, iar ghizdul aerian este din piatră de Albeşti, pe care a fost săpată o pisanie: „Din mila lui Dumnezău făcutu-s-au această fântână în zilele prealuminatului domn Ion Gligorie Ghica Voievod din osteneala şi cheltuiala robilor care se află stăpânitorii acestui sat Băjeşti Gheorghe i suprojneţa Stanca i Mareş vel vistiar i jupaniţa ego Mariia meseaţa iulie 20, 1662.”

Câteva observaţii se impun pentru a elucida povestea acestei fântâni. Mai întâi se observă că se respectă tradiţia de a se săpa fântâni în lunile secetoase. În al doilea rând, locul amplasării ei în incinta conacului nu se cunoaşte, săpăturile efectuate de istoricul Spiridon Cristocea scoţând la iveală doar conducta subterană prin

care era alimentată curtea boierească, probabil povarna şi eleşteul, cu apă de la izvorul numit „Vistierie", aflat la cca 750 m pe versantul vestic al „Dealului Nebunilor", izvor care curge şi astăzi. Se zice că acolo exista o piuă de împâslit ţesăturile, de unde şi numele de „Vistierie" de la „Vâltoare". O parte din apa adusă pe această conductă de olane (ce poate fi văzută şi astăzi în mai multe puncte unde terenul este brăzdat de şanţuri), credem că era depozitată în această fântână pentru nevoile gospodăriei. O altă conductă ocolea biserica pe la sud şi credem că se vărsa în incinta povernii din apropiere, unde la 1871 învăţătorul Thoma Ionescu afirmă că exista o „baie" pătrată cu latura de 5 stânjeni şi adâncimea de un stânjen, cam 200.000 de litri de apă.

Alte două izvoare sunt marcate pe o hartă a moşiei Băjeşti, aşa cum arăta ea la 1810 când a intrat în posesia lui Barbu Bellu şi a fratelui acestuia Ştefan, biv-vel clucer. Este vorba despre fântâna de la poalele dealului Gurgui, la cca 300 m vest de biserică, lângă care se află crucea lui Băra, fratele jupâniţei Maria, soţia lui Mareş Băjescu. Credem că această fântână exista încă din anul 1662, anul morţii cumnatului marelui ban înscris pe cruce. Cauza morţii este un atac de cord care s-ar fi putut produce după ce acesta, întorcându-se acasă după o plimbare, a făcut un popas la fântână pentru a se răcori, timp în care s-ar fi putut produce acest atac. Astăzi această fântână este părăsită, deoarece autorităţile comuniste au săpat pe deal în vecinătate un „puţ sec" unde erau aruncate animalele moarte.

Al doilea izvor este cel din Dealul cu crucile, lângă Poiana Mare, pe locul numit „Pruni Florii" unde existau case marcate pe aceeaşi hartă din 1810. Peste ani izvorul a curs pe şipot, apoi prin 1950 Vasile Onofrei l-a captat într-o fântână orizontală (o groapă săpată în mal şi căptuşită cu pereţi din lemn, iar preaplinul se scurge într-un jgheab) pentru ca acum să revină la „şipot".

Alte fântâni sunt menţionate în documentele de împroprietărire din 1865 ca toponime de identificare a suprafeţelor de teren cuvenite foştilor clăcaşi: Fântâna Unguroaicii de la Cânipişti, Puţul Sandului de la Onceşti, Ştubeul lui Bănuţă din Luncă.

După 1842 – când se poate vorbi despre un sat adunat aşa cum apare pe o hartă a timpului – pe noua vatră a satului au apărut puţurile săpate pe verticală, izvoare bogate care asigurau fiecare apa necesară pentru 25-30 de gospodării: La Briceag, La Tomeceşti, La Pârvu, Puţul lui Tintere, Fântâna lui Lipie etc.

În anii de după al II-lea Război Mondial au început să se sape puţuri în gospodăriile mai multor locuitori, primul fiind al lui Vasile Onofrei, ceea ce a condus la neglijarea celor publice, fenomen accentuat după 1997 când satul este racordat parţial la o reţea de alimentare cu apă. Dureros este faptul că şi multe fântâni din gospodării au fost neglijate, oamenii amintindu-şi de ele în perioadele de secetă, când izvoarele nu mai asigură debitul necesar funcţionării pompelor de adâncime, alimentarea de la reţea întrerupându-se.

Colectivizarea, la rândul ei, a avut o influenţă nefastă. Puţurile de pe luncă, 6 la număr, s-au redus la două, pentru că oamenii nu au mai avut nevoie de ele, pe zonele respective munca făcându-se mecanizat. Au rămas toponimele legate de ele, dar localizarea lor pentru cei tineri necesită foarte multe explicaţii.

Astăzi, pe întinsul satului Băjeşti există cinci şipote, un ştubeu, nouă fântâni orizontale şi 35 de puţuri publice. Dintre aceste 35 de fântâni 19 sunt funcţionale (14 cu roată, patru cu cumpănă, una cu vârtej), cinci sunt incluse abuziv în gospodării şi 11 părăsite.

În această lume fascinantă a satului românesc cultul apei e la loc de cinste, iar din mulţimea de credinţe şi superstiţii am ales câteva de largă circulaţie:

- Apa se curăţă după ce trece de 9 pietre.
- Cine sapă o fântână are pomană până într-al nouălea neam.
- Fântâna în care s-a înecat om sau animal se astupă.
- Copiii să se uite în fântână ca să vadă cerul şi să fie frumoşi.
- Femeia lăuză să nu meargă la fântână, că spurcă apa.
- Dacă visezi apă limpede e de rău, tulbure e de bine.
- Copiii botezaţi în aceeaşi apă sunt fraţi, deci în aceste condiţii băiat şi fată nu se pot căsători.
- Dacă-ţi iese cineva înainte cu găleata goală, să te întorci.

- Copilului care nu vorbeşte să-i dai să bea apă din clopot.
- Descântecul se face cu apă ne-ncepută.
- Bolile de ochi se vindecă cu apă de la izvoarele „de leac”.

Apa şi fântâna, pe lângă faptul că sunt elemente „sine qua non” ale existenţei umane, sunt totodată şi purtătoarele unor valori istorice, sentimentale şi materiale. Este suficient să amintim că apa este nucleul în jurul căruia gravitează cele trei mari momente ale ciclului existenţial: naşterea, nunta şi moartea.

MEŞTEŞUGURILE ARTISTICE

Donia Felicia Poştoacă, Câmpulung Muscel
Maria Soare, Piteşti

Potrivit informaţiilor oferite de cercetarea istorică, meşteşugurile se dezvoltă în legătură cu ocupaţiile de bază, creşterea animalelor şi agricultura, pentru ca, o dată cu conturarea unei economii de tip urban, să asistăm la diferenţierea unor meşteşuguri specializate în diferite branşe, organizate în bresle: fierari, cizmari, cojocari, blănari, croitori etc. Concomitent are loc şi diferenţierea meşteşugurilor ţărăneşti legate de prelucrarea materiilor prime obţinute din practicarea ocupaţiilor tradiţionale.

Apariţia meşterilor ţărani, la început pentru a acoperi nevoile locale, cu timpul, pentru a satisface cerinţele de produse pe spaţii largi, este diferită de la o zonă la alta şi, de cele mai multe ori este dependentă de materiile prime existente.

Cercetarea etnografică a clasificat meşteşugurile folosind drept criteriu de bază materia primă utilizată în:

- meşteşuguri specializate în prelucrarea produselor agricole;
- meşteşuguri specializate în finisarea textilelor;
- meşteşuguri specializate în prelucrarea lemnului;
- meşteşuguri specializate în prelucrarea pieilor;
- prelucrarea lutului;
- pietrărit;
- fierărit,
- aurărit;
- meşteşuguri secundare: împletituri din nuiele, împletituri din papură, confecţionarea plaselor de pescuit şi a funiilor

Un rol deosebit între acestea îl constituie ***meşteşugurile specializate în prelucrarea lemnului.***

Bogăţia în păduri a comunelor şi satelor argeşene a făcut ca generaţii după generaţii să se îndeletnicească cu tăiatul, fasonatul şi prelucrarea lemnului. Haina groasă a pădurilor cu frunze căzătoare, care acoperă atât spinările dealurilor cât şi versanţii acestora, pătrunzând până în cele mai adânci văi, oferă o mare cantitate de material lemnos.[63]

Deşi munca la pădure era grea, folosindu-se, până acum câteva decenii, unelte simple precum toporul, joagărul, ţapina, oamenii noştri au practicat neîntrerupt această îndeletnicire. De fapt, satul românesc, mai ales din zonele de deal şi de munte, a fost creatorul unei civilizaţii proprii a lemnului, în care funcţionalul şi frumosul s-au îmbinat armonios. Din lemn, sătenii noştri şi-au construit, în primul rând, casa de locuit, cu toate anexele gospodăreşti precum şi majoritatea mobilierului, uneltelor, armelor, obiectelor casnice sau mijloacelor de transport tradiţionale – căruţele şi săniile.[64]

Locuinţa ţărănească din lemn are o tehnică străveche, întrucât elementele sale componente poartă în majoritate denumiri latineşti, cum ar fi: perete, uşă, coamă, căprior, scaun, dulap, putini, hârdaie, buţi, butoaie, doniţe, poliţă, cuier, masă, laviţă etc.[65]

Tot din material lemnos erau lucrate şi furcile de tors, vârtelniţele pentru cănuri, urzitoarele, războaiele de ţesut cu toate ustensilele sale: spete, vătale, suveică. Până şi obiectele necesare în vechea bucătărie ţărănească – ca blide, linguri, piuliţe, copăiţe – erau lucrate din acelaşi material.

Majoritatea acestor obiecte de uz casnic erau decorate cu crestături de mică adâncime, realizate cu mâna liberă, redând diverse motive de ornament, fie florale, fie geometrice. Revelatoare în acest sens sunt afirmaţiile istoricului Dinu Giurescu: „ acest geometrism constituie însuşirea esenţială a ornamentelor populare româneşti şi

---

[63] Valeria Pravăţ, *Monografia comunei Hârtieşti*, Piteşti, Editura Paralela 45, 2005, p. 153;
[64] Ibidem.
[65] Ibidem.

reprezintă capătul unei lungi evoluţii, marcând un efort de cultură şi de civilizaţie milenare.”

Aşadar, lemnul a avut multiple întrebuinţări în gospodăria ţărănească, atât pentru încălzitul acesteia, cât şi pentru diversele construcţii, obiecte casnice, unelte şi chiar arme. Totodată, lemnul a făcut şi obiectul schimbului de produse (troc) sau al vânzării.[66]

Mulţi dintre sătenii argeşeni, până în jurul anului 1950, se ocupau cu vânzarea lemnului, pe care îl transportau în satele de câmpie sau în târgurile din oraşele învecinate. Fie că erau comercializate sub formă de lemne de foc, lemne fasonate în căpriori, grinzi, laţi, ulucă, bulumaci, scândură, ori în obiecte precum mese, scaune, hambare pentru păstrarea cerealelor, acestea constituiau surse aducătoare de venituri.[67]

În timpuri mai îndepărtate, la sate, fiecare gospodar cunoştea cele mai simple tehnici de prelucrare a lemnului. Cu timpul, în Evul Mediu, mai ales în satele cu teren agricol mai puţin productiv, dar cu suprafeţe întinse de păduri, se ajunge la o specializare a celor mai iscusiţi şi chiar a majorităţii locuitorilor în anumite ramuri: satele cu păduri de foioase, în confecţionarea pieselor de mobilier, a hambarelor, a războaielor de ţesut, care satisfăceau cererea de produse în satele din zonele joase; satele de pe înălţimi, situate în apropierea pădurilor de conifere s-au specializat în confecţionarea lăzilor de zestre, lăzilor de făină, războaielor de ţesut, vaselor de uz casnic, şiţe, şindrile, care deserveau zone întinse, străbătute de o reţea de drumuri parcurse de meşterii populari spre locurile unde avea loc schimbul de produse.

Cercetarea etnografică deosebeşte o grupă de ramuri comune de meşteşuguri specializate în prelucrarea lemnului: dulgherit, tâmplărit, rotărit, văsărit, butnărit, cărbunărit şi anumite meşteşuguri locale cum ar fi: bozăritul, spătăritul, construcţia instrumentelor muzicale.

---

[66] Ibidem, p. 154.
[67] Ibidem.

Un meşteşug mai vechi care presupune şi cunoştinţe tehnice de îmbinare a lemnului, dar şi de respectare a unor raporturi matematice între părţile componente ale construcţiei, a fost **dulgheritul**. Organizaţi în echipe, dulgherii specializaţi erau solicitaţi la construirea cetăţilor, înălţarea construcţiilor obşteşti (în special biserici).

Ca meşteşug specializat, **tâmplăritul** se desprinde din dulgherit o dată cu evoluţia arhitecturii, când uşile şi ferestrele caselor, precum şi mobilierul făcut de dulgheri sunt înlocuite cu cele confecţionate din scânduri tăiate la joagărele acţionate de forţa apei.

Rotăritul, specializat în confecţionarea roţilor de la căruţă, cunoaşte amploare în satele situate în apropierea pădurilor de foioase, a celor de frasin, folosit pentru butucul roţii, de stejar, indicat pentru spiţe şi de mesteacăn – utilizat la construirea căruţelor.

Butnăritul sau dogăritul este un meşteşug specializat în confecţionarea vaselor de mare capacitate (buţi, căzi, butoaie) din doage de stejar sau de dud, utilizate pentru prelucrarea fructelor, păstrarea vinului şi a ţuicii, solicitate, mai ales, în zonele pomicole şi viticole.

Văsăritul este un meşteşug specializat în confecţionarea vaselor mai mărunte de uz gospodăresc, din doage de brad, dezvoltat mai ales în zonele cu păduri întinse. Alte sate mai practicau confecţionarea instrumentelor muzicale: fluiere şi cobze. Meşterii mai confecţionau bote şi ciubere pentru apă, găleţi de muls şi putinee.

Rudăritul era practicat în sate din Argeş, unde se lucra în esenţe moi: linguri, căuşe, troci şi coveţi.

Lemnul era exploatat în secolele care au trecut şi pentru încălzirea locuinţelor, fiind transportat cu carele cu boi.

Casele de lemn erau decorate cu motive geometrice stilizate precum: arborele vieţii, razele solare, calul cu chip omenesc. Acestea se vor regăsi cioplite şi în arhitectura bisericilor de lemn, admirabil proporţionate şi decorate. Organizarea interiorului bogat şi cu gust amenajat, ca şi mobilierul lucrat de meşteri din lemn de fag „horjit”

sau din lemn de stejar cu decor crestat sau incizat (lăzile de zestre, băncile de lemn, laviţele) prezintă şi ele o remarcabilă unitate stilistică. Adăugând marea diversitate de obiecte sculptate şi crestate în lemn – bâte ciobăneşti, linguri, găleţi, furci de tors, fuse, războaie de ţesut, instrumente muzicale, juguri, cozi de unelte agricole – putem constata că românii au dezvoltat o adevărată „civilizaţie ţărănească a lemnului".

Bibliografie:

1. Florescu, Radu, *Istoria artei*, Bucureşti, Editura Metropol, 1994.
2. Pravăţ, Valeria, *Monografia comunei Hârtieşti,* Piteşti, Editura Paralela 45, 2005.

„FOLCLOR 2.0”

Sorin Dănuţ Radu, Piteşti, Argeş
Andrei Stăncescu, Bucureşti

ARGUMENT

Ideea de a avea un blog (de antropologie) este mai veche şi rezidă din dorinţa de a avea o platformă on-line de lucrări din domeniul antropologiei, în limba română. Există destule link-uri, bloguri şi chiar site-uri dedicate (gen Scribd.com) pentru lucrări în format digital, dar nu am găsit un „loc” anume unde să fie lucrările de referinţă. Atunci ne-am decis să facem noi acest lucru, prin noi înţelegând echipa care stă în spatele acestui blog.

Vom explica mai jos de ce am ales această titulatură de „2.0” (doi punct zero). Deşi vom prezenta multe aspecte tehnice, necunoscute celor care nu sunt familiarizaţi cu domeniul IT-ul şi, implicit, al Internetului, vom încerca să fim foarte succinţi şi cât mai pe înţelesul comun, fără a intra în prea multe detalii.

INTERNET 2.0, TERMENUL DE *BLOG*

Internetul de tip 2.0 (sau Web 2.0) este un termen generic care vizează aspecte interactive ale Internetului, apărut prin anii 2004-2005. Nu este vorba de un update (îmbunătăţire) a vreunui soft sau tehnici web. Promotorul acestui termen este Tim O'Reilly. Până la apariţia Web-ului 2.0, „primul” inetrnet se va numi, simbolic, Web 1.0. Web 2.0 desemnează noi căi de a exploata cât mai eficient posibilităţile organizatorice ale Web-ului.

Tehnicile folosite de Web 2.0 sunt numeroase, dar cele mai care importă aici sunt:

- o mai mare flexibilitate;
- integrarea software-ului de natură socială (exemplu: bloguri şi wiki-uri);

- Rich User Experience – „experienţă bogată a utilizatorului";
- *perpetual Beta* – în traducere „stadiu beta perpetuu" implică o permanentă îmbunătăţire; în domeniul IT „beta" se referă la o versiune „aproape gata". Dacă site-urile din Web 1.0 erau rigide şi nu aveau interacţiune, în cazul blogurilor update-ul este continuu şi feeb-back-ul între administator (echipa) şi useri este unul care poate îmbunătăţi calitatea datelor furnizate. Blogul are „intrări" care nu sunt „complete", ele fiind tot timpul sub semnul îmbunătăţirii.

Un *blog* (provine din expresia web log – jurnal pe internet) este o publicaţie web (un text scris) care conţine articole periodice (intrări) actualizate permanent, ce au, de obicei, un caracter personal. Termenul a apărut în anul 1997, când americanul Jorn Barger şi-a denumit propiul site „weblog". Acum blogurile sunt foarte accesibile publicului larg, existând mai multe platforme pentru blog-uri, de exmeplu Wordpress, Blogspot, Blogger ş.a.

FOLCLOR 2.0

Am ales ca platformă Blogspot-ul şi l-am numit „folklore romanesc" (folclor doi punct zero), iar adresa la care poate fi accesat este http://folkloreromanesc.blogspot.ro/. Prima *postare* (intrare) este din data de duminică, 1 iunie 2014, unde am subliniat că „intenţia autorilor acestui blog este de a oferi o bibliotecă digitală adecvată (...) „a lucrărilor din domeniul antropologiei. Toate lucrările vor fi doar în limba română (scanate & în format PDF). Am ales acest format doarece este cel mai practic şi mai cunoscut pentru publicul românesc".

În principiu căutăm cărţi de specialitate din domeniul antropologiei, pe care le scanăm la o rezoluţie acceptabilă (300 dpi pe orice *scanner*), le transformăm cu un soft într-un singur fişier PDF şi apoi îl urcăm pe site. Avem şi două pagini speciale de Bibliotecă, una conţinând cărţile deja postate în blog şi una cu cele dorite a fi postate. De regulă, pe blog apar câte cinci lucrări pe fiecare lună.

Deoarece spaţiul de stocare necesar pentru blog este unul limitat, ne folosim de servere. Un mare ajutor de server (loc de depozitare a formatului digital) este site-ul Monoskop, un site pe structura wiki(pedia), dedicat studiilor din artă, media şi ştiinţe umaniste. Este creaţia artistului şi activistului cultural slovac Dušan Barok şi este on-line din anul 2004. Din anul 2008, site-ul a primit un „depozit afiliat on-line de publicaţii", numit Monsokop Log.

În final vom prezenta „mica" noastră bibliotecă on-line, care poate fi descărcată la un simplu *click*. Menţionăm este că aceste titluri se găsesc în ordine inversă, ca postări pe blog:

Marcel Mauss, *Eseu despre dar*, traducere de Silvia Lupescu, studiu introductiv de Nicu Gavriluţă, Iaşi: Editura Polirom, 1997.

Cătălin Zamfir, Lascăr Vlăsceanu (coord.), *Dicţionar de sociologie*, Editura Babel, 1998;

Dimitrie Gusti, Traian Herseni, *Îndrumări pentru monografiile sociologice*, Bucureşti: Institutul de Ştiinţe Sociale al României, 1940;

Dimitrie Gusti (editor), *60 sate româneşti cercetate de echipele studenţeşti, volumul 1, „Populaţia"*, Bucureşti: Institutul de Ştiinţe Sociale al României, 1941;

Émile Durkheim, *Sociologia: Regulile [Regulele] metodei sociologice*, traducere C. Sudeţeanu, ediţie îngrijită de Dimitrie Gusti, Bucureşti: Cultura Naţională, 1924;

Claude Lévi-Strauss, *Antropologia structurală*, traducere de I. Pecher, Bucureşti: Editura Politică, 1978;

Arnold van Gennep, *Riturile de trecere*, traducere de Lucia Berdan şi Nora Vasilescu, Iaşi: Polirom, 1996;

Arnold van Gennep, *Formarea legendelor*, traducere de Lucia Berdan şi Crina Ioana Berdan, Iaşi: Polirom, 1997;

David Le Breton, *Antropologia corpului şi modernitatea*, traducere de Doina Lică, Timişoara: Editura Amarcord, 2002;

David Le Breton, *Despre tăcere*, traducere de Constantin Zaharia, Bucureşti: Editura ALL EDUCAŢIONAL, 2001;

Mircea Eliade, *Sacrul şi profanul*, traducere de Brânduşa Prelipceanu, Bucureşti: Humanitas, 2000;

Joachim Wach, *Sociologia religiei*, traducere de Florin Iorga, Iaşi: Polirom, 1997;

Lucian Boia, *Pentru o istorie a imaginarului*, traducere de Tatiana Mochi, Bucureşti: Humanitas, 2000;

Max Weber, *Sociologia religiei. Tipuri de organizări comunitare religioase*, traducere de Claudiu Baciu, Bucureşti: Editura Teora, 1998;

Annick de Souzenelle, *Simbolismul corpului uman*, traducere de Margareta Gyurcsik, Timişoara: Amarcord, 1995, ediţia a doua, 1999;

Richard Leakey, *Originea omului*, traducere de Ion Oprescu şi Ana Maria Glavce, Bucureşti: Humanitas, 1995;

Joseph Mitsuo Kitagawa, *În căutarea unităţii. Istoria religioasă a omenirii*, traducere de Claudia Dumitru, Bucureşti: Humanitas, 1994;

Émile Durkheim, *Regulile metodei sociologice*, traducere de Dan Lungu, Iaşi: Polirom, 2002;

Brian Davies, *Introducere în filozofia religiei*, traducere de Dorin Oancea, Bucureşti: Humanitas, 1997;

Marcel Detienne, Jean-Pierre Vernant, *Vicleşugurile inteligenţei. Metis la greci*, traducere de Margareta Sfirschi, Editura Symposion, 1999;

Jacques Le Goff, *Omul medieval*, traducere de Ingrid Ilinca şi Dragoş Cojocaru, Iaşi: Polirom, 1999;

Mircea Eliade, *Mefistotel şi androginul*, traducere de Alexandra Cuniţă, Bucureşti: Humanistas, 1995;

Michel Foucault, *Boala mentală şi psihologia*, traducere de Dana Gheorghiu, Timişoara: Amarcord, 2000;

Thomas Laqueur, *Corpul şi sexul de la greci la Freud*, Bucureşti: Humanistas, 1998;

Hannah Arendt, *Condiţia umană*, Cluj: Idea Design & Print, 2007;

Seria Mircea Eliade (*Naşteri mistice*, 1995; *Mituri, vise şi mistere*, 1998; *Făurari şi alchimişti*, 1996; *Imagini şi simboluri*, 1994; *Şamanismul şi tehnicile arhaice ale extazului*, 1997; *Mitul eternei reîntoarceri. Arhetipuri şi repetare*, 1999; *Tehnici Yoga*, 2000; *Cosmologie şi alchimie babiloniană*, 1991; *Dicţionar al religiilor*, 1993 şi *Istoria credinţelor şi ideilor religioase*, 2000), Bucureşti: Editura Humanitas;

Georges-Hubert de Radkowski, *Antropologie generală*, traducere de Florin Ochiană, Timişoara: Amarcord, 2000;

Giovanni Filoramo, *Manual de istorie a religiilor*, traducere de Mihai Elin, Bucureşti: Editura Humanitas, 2003;

Mircea Eliade, *Comentarii la Legenda Meşterului Manole*, Bucureşti: Editura Publicom, 1943;

Raymond Aron, *Istoria şi dialectica violenţei,* traducere de Cristian Preda, Bucureşti: Editura Babel, 1995;

Immanuel Kant, *Antropologia din perspectivă pragmatică*, traducere de Rodica Croitoru, Editura Antaios, 2001;

Georges Minois, *Istoria sinuciderii*, traducere de Mircea Ionescu, Bucureşti: Humanitas, 2002;

Mircea Eliade, *Solilocvii*, Bucureşti: Humanitas, 1991; 2003;

Jean Delumeau, *Păcatul şi frica. Culpabilizarea în Occident (secolele XIII-XVIII)*, vol. I, traducere de Ingrid Ilinca şi Cora Chiriac, Iaşi: Polirom, 1997;

Jean Delumeau, *Păcatul şi frica. Culpabilizarea în Occident (secolele XIII-XVIII)*, vol. II, traducere de Mihai Ungurean şi Liviu Papuc, Iaşi: Polirom, 1998;

Jaroslav Jan Pelikan, *Tradiţia creştină. O istorie a dezvoltării doctrinei*, 5 volume, Iaşi: Polirom, 2004-2008;

Ion Pop-Reteganul, *Poveşti ardeleneşti. Basme, legende, snoave, tradiţii şi povestiri*, ediţie îngrijită şi studiu introductiv de Vasile Netea, Bucureşti: Editura Minerva, 1986

WEB-grafie:

1. http://ro.wikipedia.org/, 26 ianuarie 2015.
2. http://en.wikipedia.org/, 26 ianuarie 2015.
3. http://monoskop.org/, 26 ianuarie 2015.
4. http://monoskop.org/Monoskop_Log, 26 ianuarie 2015.
5. http://folkloreromanesc.blogspot.ro/, 26 ianuarie 2015.

IOAN TIMUȘ - ETNOGRAF ȘI FOLCLORIST

Mihail M. Robea, Mioveni

Un număr restrâns de etnologi români s-au ocupat de cultura populară a altor popoare. Unul dintre aceștia este și musceleanul Ion Timuș.

El s-a născut în orașul Câmpulung-Muscel, la 8 noiembrie 1890. S-a instruit în toate tipurile de învățământ – la o școală primară de pe Șoseaua Viilor din Capitală, la Liceul „Gh. Lazăr" și la Facultățile de litere-filozofie și de drept. Concomitent, încă din anii copilăriei, a învățat să cânte la pian, preocupare artistică deosebită care în anii maturității, printre străini, îi va asigura existența.

Tânărul Timuș, spirit aventurier și dominat de pasiunea cunoașterii unor orizonturi exotice, își propune să investigheze poporul și cultura japoneză. În acest sens, pleacă în anul 1917 din Iași la Moscova și de aici, cu transsiberianul, cale de peste 10000 km, spre Japonia. Călătorește în condiții extrem de dificile, în vremea revoluției socialiste. Atacat de bandele de hoți, rămâne fără bani, devenind muritor de foame. În cele din urmă debarcă în portul Kanagasaki și, cu sprijinul financiar al conaționalului Aristide Blank, conducătorul coloniei de români din Extremul Orient, ajunge la Tokyo. A stat în Japonia – după propria mărturisire – 4 ani și 3 luni. A cunoscut aproape toate orașele mari, dând concerte în sălile lor de teatru.

Dându-și seama de importanța și de valoarea culturală a Japoniei, cu multe aspecte inedite, Timuș a declanșat acțiunea de cercetare prin anchete sociologice complexe, în mai multe direcții, în paralel cu metodologia sociologică a lui Dimitrie Gusti. „Când am izbutit să posed limba binișor și să strâng un capitol informativ destul de bogat – declara el – am pornit-o cu numeroase anchete în toate direcțiile, studiind viața, moravurile și sufletul acestui popor". Însă

pentru a-și atinge directivele științifice în cadrul anchetelor, el a căutat să se contopească cu oamenii de rând. În continuare, el ține să sublinieze instructiv: „Am trăit acolo nu în hotel, ca europenii ceilalți, ci în casă pur japoneză, cu pereți de carton și ferestre de hârtie; am renunțat la tot confortul european, dormind ca japonezii pe tatami și mâncând ca ei, șasiuni (pește crud), le-am învățat limba și, pe cât mi-a fost posibil, scrisul; am luat zilnic parte la tot felul de ceremonii, la bucuriile și necazurile lor, apropiindu-mi mulți prieteni cu care izbutisem să am afinități: am făcut în sfârșit toate sforțările să cunosc ceva din viața acestui popor, atât pe tărâm social și artistic, cât și pe cel economic și sufletesc, m-am gândit apoi la un studiu comparat, fapt pentru care am vizitat Coreea, China, Indochina, India și Egiptul". Citatul este cam întins, dar edificator pentru colectarea unor informații directe, proaspete și certe. Tocmai de aceea, etnologul se arată refractar față de studiile unor cercetători europeni, viciate din cauză că vedeau Japonia de la ferestrele hotelurilor și automobilelor. Recomandă multă prudență în utilizarea unor astfel de „studii".

În urma unor astfel de anchete complexe, Ioan Timuș a adunat în fișele și dosarele sale, deschise încă din primele zile ale începerii cercetării sale, un enorm material etnografic, folcloric și sociolog, care i-au fost un fundament solid în compunerea lucrărilor sale de specialitate după întoarcerea în țară.

Primă operă este una de etnografie și se intitulează *Japonia. Viața și obiceiurile,* apărută în anul 1924, la București, fiind primită în termeni elogioși de Nicolae Iorga. Într-o formă succintă, autorul evocă frumusețea fizică a acestei țări, istoria ei frământată și se oprește îndelung asupra vieții materiale a locuitorilor, asupra numeroaselor aspecte etnologice ale lor. Nu omite locuința, îmbrăcămintea și hrana, ocupațiile și mijloacele de obținere a alimentației, căile de comunicație și mijloacele de transport, tipurile de religie și alte forme de manifestare. Toate acestea cu multe detalii. Pe primul plan stă descrierea locuinței. „Casa japoneză e construită din lemn, carton și hârtie, de cele mai multe ori cu un singur etaj, și mai rar cu două. Un pridvor, un fel de verandă face înconjurul casei,

ziua fiind deschis, iar noaptea sau pe ploaie, protejat de amado, un fel de uşi din lemn, care alunecă pe un mic jgheab”. Zidurile exterioare, kabe, sunt făcute din împletituri de nuiele „umplute cu pământ, pe dinafară căptuşite cu scânduri, iar pe dinăuntru tencuite, ca paianta românească. Pereţii dintre odăi, numiţi fâsâma, sunt foarte subţiri şi constau din planuri dreptunghiulare în forme de mari rame de lemn, umplute cu carton şi tapiţate cu hârtie colorată”. Pe jos, pardoseala de lemn e pardosită cu tatumi, un fel de saltele lungi de 2m, late de 1m, groase de 2-3 degete şi acoperite cu un fel de rogojini din împletitură de pai, foarte măruntă şi fină. Pe această pardoseală moale şi cât se poate de curată calci întotdeauna cu piciorul desculţ.

În privinţa hranei, „orezul ţine loc de pâine şi îl mănâncă simplu, numai fiert în apă, fără nici un condiment”... Populaţia săracă nu-l vede la masă decât la mari sărbători: şi-l înlocuieşte cu alte cereale. Peştele e însă hrana universală în Japonia. Se consumă enorm şi de toată lumea. Băutura naţională este sake, preparată din orez.

Populaţia Japoniei practică una dintre cele patru religii importante: şintoismul, budismul, confuncianismul şi creştinismul. Apoi japonezii sunt adepţii a numeroase credinţe şi superstiţii. În încheierea acestui capitol, Timuş constată că: „Poporul japonez e puţin religios, în schimb e foarte superstiţios”.

După această carte urmează una nouă, cu titlul *Japonia. Arta. Femeia. Viaţa socială.* (1925). Volumul, legat intim de primul, se ocupă de viaţa socială şi spirituală a japonezilor. Se opreşte deci asupra tipurilor de artă, categoriilor de instituţii, diversităţii economiei, mentalităţii şi caracterului oamenilor, precum şi asupra obiceiurilor populaţiei.

În privinţa obiceiurilor tradiţionale distinge cele două categorii ale lor, adică cele calendaristice şi obiceiurile familiale, pe care le prezintă succesiv cu denumirea şi rostul lor în viaţa comunităţii. Lista sărbătorilor calendaristice cuprinde următoarele manifestări.

Anul Nou este sărbătoarea cea mai importantă și la ea participă toți bărbații și toate femeile. Se ornamentează străzile și casele.

Sărbătoarea păpușilor, la 3 martie, așteptată îndeosebi de fete cu păpuși mari și mici.

Sărbătoarea băieților, la 5 mai.

Sărbătoarea adolescenților, la 7 iulie.

Sărbătoarea crizantemelor, la 9 septembrie.

Sărbătoarea Bon, la mijlocul lunii iulie. Sărbătoarea e dedicată spiritelor strămoșilor morți care vin să le viziteze locuințele descendenților. „Se aprind lumini lângă altarul cu tăblițele strămoșilor din fiecare casă".

Sărbătoarea Ebisu, la 20 octombrie, în care zeii părăsesc sanctuarele lor ca să meargă la marele templu Idzuma.

Obiceiurile familiale privesc tot cele trei momente din viața omului. La obiceiurile privind nașterea copilului este interesantă practica tunsului părului de pe cap, la a șaptea zi după naștere. Căsătoria se face, de obicei, de timpuriu – băiatul la 16 ani, iar fata la 20 de ani – sub supravegherea părinților. Ceremonialul nunții constă în organizarea unei mese cu mâncăruri alese, fără vreo intervenție religioasă. Tânăra ia o cupă plină cu sake, soarbe din ea, o trece tânărului (acțiune repetată în trei rânduri), ea constituind legătura dintre tineri. În timpul ceremonialului, fata îmbracă mai întâi un kimono alb și apoi altul, oferit de mire. După nuntă părinții tinerilor fac deseori o simplă declarație în fața autorităților. Apoi tânărul își va lua una sau mai multe „me kake" – „amantă", nevastă de gradul al doilea – pe care soția legitimă o va respecta.

Decesul unei persoane sensibilizează comunitatea. Înmormântarea se face în spiritul practicat – șintoist, budist. În ultimul caz, sicriul are forma unei cutii cilindrice sau cubice în care defunctul stă „zgârcit" pe vine, ghemuit. Sicriul, plasat pe două prăjini, e transportat pe umeri de doi oameni. Costumul de doliu are culoarea albă. Înmormântarea japoneză se produce într-o atmosferă veselă.

Mult mai târziu, Timuș a sudat cele două volume într-unul singur și l-a publicat cu minime modificări, intitulat *Japonia de ieri și azi,* în 1943, distins cu marele premiu „Năsturel Herescu” al Academiei Române.

Tot cu rolul cunoașterii Extremului Orient publică cărțile *Transsiberianul* (1943) și *Insula Okinaua* (1961), ultima carte fiind o traducere împreună cu Pericle Martinescu.

Integrându-se profund în colectivitățile japoneze, Ioan Timuș a avut prilejul să cunoască și folclorul acestei țări, în special proza populară. A cunoscut și a reținut mai multe basme care au apărut repovestite în volumul *Cocorul Alb. „Povești culese și tălmăcite din folclorul japonez”,* în1967.

Peste mai mulți ani, în 1938, Timuș va reveni în spațiul folclorului cu o nouă culegere de basme, prin volumul *Basme japoneze.* Cartea însumează 20 de basme, un număr destul de ridicat, dacă ținem seama de circumstanțele concretizării lucrării. Apariția volumului semnifică o altă latură a atașamentului etnologului față de poporul și cultura japoneză.

În fine, ultima carte despre Japonia o constituie romanul *Ogio-san (Domnișoara)* care s-a bucurat de un succes nesperat, fiind editat în trei ediții (1982, 1984 și 1988). Romanul este inspirat din viața cotidiană și din propria biografie.

Nici în ultimii ani de viață Timuș n-a încetat să facă cunoscută viața și cultura poporului japonez, în calitate de profesor în cadrul Universității Populare din București, prin convorbiri, conferințe, teatru etc.

Ioan Timuș a murit în București, la 10 iunie 1969.

Ioan Timuș rămâne, prin opera și acțiunile sale, un deschizător de drumuri în apropierea relațiilor româno-nipone, un scriitor militant și un savant care ne-a lărgit orizontul spiritual cu rezultatele cercetărilor lui.

DE PE ULIŢ'-ADUNATE...

Camelia Sighiartău, Arefu

„Iiii-hi-hi-hi" chiuie nea Gheorghe de răsună toată valea Arefului. Iar s-a făcut criţă[68] la bufetu' lu' nea Vasile Gingiuţă şi când o ia mai tare pe ulei[69] îl apucă chiuitul... Nea Gheorghe e subţirel, ascuţit la faţă şi e-ncălţat tot timpul cu nişte ceoalfe[70] de cauciuc. Porneşte tala-tala[71] cu litruţa[72]-n mână spre casă. Se-opreşte din când în când, mai trage câte-o duşcă[73] şi-şi şterge stropii poşircii[74] cu mâneca de la cămaşa cârpită[75] pe ici-pe-colo. Coregrafia o ştie pe de rost de când s-a luat de băutură: doi paşi înainte, 1-2 înapoi, cu variaţiuni hăis şi cea[76]. Când nu-l mai ţin cotonoagele[77], se propteşte[78] de câte-un palan[79] de gard şi stă agăţat de el ca o momâie[80].

---

[68] *A se face criţă* – (reg.) a se-mbăta foarte tare.
[69] *A o lua pe ulei* – (reg.) a se-mbăta.
[70] *Cioálfă* (*pl. cioálfe*) –1. (aici) cizme/încălţări pentru vreme rea. 2. noroi.
[71] *Tála-tála / teleáp-teleáp* – (reg.) încet-încet.
[72] *Litrúţă* (pl. *litruţe*) – jumătate de litru.
[73] *A trage-o dúşcă* – a bea o înghiţitură.
[74] *Poşírcă* (pl. *poşírci*) – ţuică de proastă calitate.
[75] *A cârpi* – a coase, a peteci.
[76] *Hăis/cea* – stânga/dreapta.
[77] *Cotonóg* (pl. *cotonoáge*) – picior.
[78] *A se proptí* – a se sprijini.
[79] *Palán* (pl. *paláne*) – parte din gard, formata din doi laţi aşezaţi paralel, pe care se bat ulucile. Un gard e format din mai multe palane.
[80] *Momâie* (pl. *momâi*) – „Schelet de lemn, înfăşurat cu paie şi acoperit cu zdrenţe, care se pune în semănături pentru a speria păsările şi animalele dăunătoare; sperietoare" (www.dexonline.ro).

Nea Gheorghe are ce-are cu pălăria lui de culoarea leşiei[81], boţită şi cu panglica roasă pe-alocuri... Când îl apucă dracii o ia şi dă cu ea de pământ. Pălăria îi stă cuminte proţăpită[82]-n creştetul capului mai tot timpul. Nu se mai miră de toanele lui nen-su Gheorghe... Se-aruncă-n glodul[83] uliţei stârnind un praf de ţărână şi scoţând la iveală un şomoltoc[84] de păr suriu[85], rămas de-odată prostit în poziţie de drepţi în moalele capului. Nea Gheorghe îşi ia pălăria la trei păzeşte:[86] „Na, fir'a dracu de pleaşcă[87]!”. Apoi, împăciuitor, cată[88] s-o ridice. Scuipă-n palmă şi-şi netezeşte zulufii treziţi din somn: „Guriţa mă-tii de păr!” Se bălăngăne încolo şi-ncoace, dă să se-aplece, apucă pălăria de-un bor şi când să se-ndrepte de şale îl lasă picioarele şi se duce de-a berbeleacul[89] în şanţ. Pleaşca-i sare cât colo. Preţ de câteva clipe rămâne tâmp, privind în gol, mai să dea a zice: „Cum dumnescrişii mă-sii? Că adineaori fusei în picioare...” Apoi privirile-i cad pe litruţa din mână. E de bine, n-a scăpat-o... O ridică-nspre cer, ca un tată ce-şi ridică fălos pruncul în braţe. Ultimul gât de rachiu limpede de prună gângureşte zglobiu în razele de soare. Aşază clondirul[90] tacticos în iarbă şi boscorodeşte[91] ceva, da' şi limba i se-mpleticeşte de la atâta băutură. Se dumireşte[92]-ntr-un târziu ce şi cum, apoi iarăşi se-oţărăşte[93]: „Cristoşelu' mă-tii! Treci

---

[81] *Leşíe* (pl. *leşíi*) – apă fiartă cu cenuşă, folosită la spălatul vaselor în gospodărie.

[82] *A sta proţăpít* – a sta nemişcat, fix.

[83] *Glod* – (aici) ţărână; noroi.

[84] *Şomoltóc* (pl. *şomoltoáce*) – (reg.) smoc de păr.

[85] *Suríu* – cenuşiu-deschis.

[86] *A lua pe cineva la trei păzeşte* – a lua la ceartă, a cere socoteală cuiva.

[87] *Pleaşcă* (pl. *pleşti*) – pălărie.

[88] *A cătá* – (reg.) a încerca.

[89] *De-a berbeleacul* – peste cap, de-a rostogolul.

[90] *Clondír* (pl. Clondíre) – „Vas de sticlă cu gâtul scurt şi strâmt, în care se păstrează băuturi” (www.dexonline.ro)

[91] *A boscorodi* – „A vorbi (singur) spunând vorbe neînţelese” (www.dexonline.ro).

[92] *A se dumiri* – a pricepe.

[93] *A se oţârî* – a se răsti.

încoa, dare'ar dracii-n tine de pălărie!". Se-ntinde către drum, trage pălăria către el şi-o scutură bine de glod... „Na, fire-ai a dreacu de bleambă[94]". Se mai opinteşte de câteva ori să se ridice, da' cum picioarele au intrat de mult în „pe loc repaos", se resemnează mioritic şi dă pe gât cu nesaţ şi ultima picătură de ţuică din sticluţă. Se-ntinde-n şanţ cu litruţa goală la căpătâi, apoi smulge-un pai, îl lasă atârnând bezmetic în colţul gurii şi-şi trage pălăria pe ochi...

Aşa-l găseşte seara Murgana[95], vaca lui, tot pufăind prin şanţ după iarba mai zemoasă şi tacticoasă-i ia la molfăială[96] pălăria lu' nea Gheorghe. Murgana se-ntoarce de la grădină cu muierea lui nea Gheorghe, Vasilica. Vasilica lu' nea Gheorghe e-o pălugă[97] de femeie zdravănă şi cu 4 ţânci după ea. Ea duce greul casei şi-i tot timpul cu gura pe bărbatu-so şi pe băieţi. „Ptiu, fire-ai tu al dracu' de om! Aci erai, mă? Scoal' că te iau toţi dracii acu'! Io cad pe brânci de-atâta treabă[98] toată ziulica şi tu-mi dormişi ca belferu[99]', ai? Treci acasă, că te ia mama dracu' de beţivan!"

Nea Gheorghe, trezit parcă din visele cele mai duioase, se ridică-n capul oaselor şi-i smulge pălăria Murganei din gură. Se răţoieşte[100]-ntâi la vacă „Hee. Io-te a dreacu de hoaită[101]. Nea, boală, că mi-o năclăişi[102] de bale[103]". Apoi o ia-n-primire pe nevastă-sa: „Ce mănânci, fă, terci[104] acilişea[105]? Tacă-ţi, fă, fleanca[106]. Cin' m-o fi

---

[94] *Bleámbă* (pl. *blembe*) – (reg.) lucru prost, de nimic.

[95] *Murgu/Murgana* – nume dat cailor sau vitelor cu părul de culoare-nchisă („cenuşiu, negru-roşcat, castaniu-închis"), www.dexonline.ro.

[96] *Molfăiálă (pl. molfăieli)* – molfăít, mestecat.

[97] *Pălúgă* (pl. *pălúgi*) – (reg.) persoană înaltă.

[98] *A cădea pe brânci de treabă* – (reg.) a munci până la epuizare.

[99] *Bélfer* (pl. *bélferi*) – (reg.) om care-o duce bine şi trăieşte fără griji; boier.

[100] *A se răţoí* – (reg.) a se răsti.

[101] *Hoit/hoáită* – (reg.) animal obraznic.

[102] *A (se) năclăí* – „A (se) îmbiba sau a (se) acoperi cu substanţe cleioase, unsuroase, murdare" (www.dexonline.ro).

[103] *Bale* – salivă.

[104] *A mânca terci* – a pălăvrăgi, a spune vrute şi nevrute.

[105] *Acilişea* – (reg.) aici.

[106] *„Tacă-ţi fleanca!"* – (reg.) Taci din gură!

procopsit[107] cu tine, că nu-ţi mai tace meliţa[108] aia. Du-te-acasă, cin' te ţine?”. „Treci, fir-ai al dreacu de clănţău[109], cu ma-ta care te-a ouat, că mi-ai mâncat ficaţii. Râde lumea de tine şi le crapă copiilor obrazu' de ruşine la şcoală.” „Iiii-hi-hi-hi” mai trage-un chiot nea Gheorghe. „Las, fă, să-şi belească fasolele[110], că doar d-aia are gură.” Opintindu[111]-se-oleacă[112], lu' nea Gheorghe i-a cam mai pierit din vervă[113]. Ştie că n-o s-o scoată uşor la capăt cu ţaţa Vasilica, că-i aprigă la mânie şi-o să-l toace la cap tot drumul. În timp ce nevastă-sa turuie la sudălmi[114], nea Gheorghe se-ndreaptă-ncet de şale şi se saltă copăcel[115], proptit de Murgana lui, care rumegă liniştită la un şomoiog de iarbă. Îşi trage pălăria pe-o ureche şi porneşte nel-cătinel[116], cu paşi niţeluş[117] mai siguri, în urma Murganei şi-a muierii. Din loc în loc se mai opreşte şi mai trage-un chiot, să-l audă şi-ai lu' Trăncănel, de peste vale.

Chiotul lui se pierde-n dangătele talăngilor caprelor lui nea Ilie al lu' Cociobuţă, care se-ntoarce cu cioporul[118] lui de pe coastă. Cociobuţă e mai sărac cu duhul, dar e blând şi cu drag de animale. Umblă-mbrăcat c-o bască turtită, o jintilică[119] de pardesiu cenuşiu plin de turiţă[120] pe la poale, cizme mari de cauciuc şi-un ciomag[121].

---

107 *A se picopsi* (reg. *a se procopsi*) – a se căpătui, a se îmbogăţi.

108 *Meliţă* (pl. *meliţe*) – (reg.) gură.

109 *Clănţău* (pl. *clănţăi*) – „Om care vorbeşte mult (şi adesea pe ton impulsiv, agresiv)”, www.dexonline.ro.

110 *A-şi beli fasolele* – (reg.) a râde.

111 *A se opinti* – „a-şi încorda puterile, a se sforţa” (www.dexonline.ro).

112 *Oleácă/olecúţă* – (reg.) puţin.

113 *Vervă* – elan, însufleţire.

114 *Sudálmă* (pl. *sudălmi*) – ocară.

115 *A se sălta copăcel* – a se ridica în picioare încet şi cu grijă.

116 *Nel-cătinel* – încet.

117 *Niţelúş* – (reg.) puţintel, niţel.

118 *Ciopór* (pl. *ciopóare*) – turmă.

119 *Jintilíca* (pl *jintilíci*) – haină subţire.

120 *Túriţă* (pl. *túriţe*) – „Plantă erbacee cu tulpina în patru muchii, cu flori albe sau verzi şi cu fructe acoperite cu peri curbaţi la vârf, care se agaţă de hainele oamenilor, de lâna oilor etc. (*Galium aparine*)”, www.dexonline.ro.

Când se lasă seara vin agale, el şi ţapul lui cu coarne întoarse şi groase, în mijlocul turmei de capre şi iezi, parcă-n ritm de talangă: „danga-langa, langa-danga". Două ţăţici proţăpite-n poartă la taclale se minunează: „Sara bună. Ce faci bre, nea Ilie?" De-alde-a lu' Cociobuţă se face că n-aude şi merge târşâindu-şi cizmele mai departe-n sunet de talangă... „Danga-langa"... „Io-te-al dreacu', te făcuşi fudul de urechi[122], ha'?" îl muştruluieşte muierea şi-apoi îşi continuă sporovăiala cu surata[123] leliţă: „şi cum ziceai, fă, surată, că faci castravanii[124] cu lapte prins[125]?" „Fă, vezi scăişorii să-i culegi dimineaţa, pe rouă, că *e* mai fragezi..." Cioporul de capre-şi vede molcom de drum şi-n urma lui de pe uliţă te trăzneşte-un iz de pâci[126].

E pe-amurgite, câinii latră dinspre Măgurea şi Mohor[127], iar greierii-şi potrivesc viorile pentru încă un concert de înaltă virtuozitate în fapt de seară. Peste sat coboară molcom noaptea şi luna răsare dinspre Ghiţu[128] gălbie[129] ca un bulz[130] proaspăt frământat. Cerul îşi pune salba de steluţe şi miroase-a fân proaspăt lăsat în polog[131].

---

[121] *Ciomág* (pl. *ciomége*) – bâtă mare şi groasă.
[122] *A fi/ a se face fudul de urechi* – a nu auzi bine.
[123] *Surátă* (pl. *surate*) – (reg.) prietenă foarte bună.
[124] *Castraván* (pl. *castraváni*) */scăişór*(pl. *scăişóri*) – (reg.) plantă care creşte pe lângă apă, cu frunze late, lungi, ghimpoase şi păroase, cu flori verzi spinoase, asemănătoare scaieţilor.
[125] *Lapte prins* – (reg.) lapte bătut.
[126] *Pâci* – (reg.) ţap.
[127] Măgurea şi Mohor – zone ale satului Arefu. Local, sătenii-şi spun *deleni* (cei dinspre culmea Măgurelei, din partea de nord-vest a satului), *văleni* (de pe valea Arefului, în partea de sud) şi *mohoreni* (dinspre Mohor, partea de nord-est a Arefului).
[128] Muntele Ghiţu, alt. 1622 m.
[129] *Gălbíu* – galben, bălai.
[130] *Bulz* (pl. *bulzi*) – „cocoloş de mămăligă caldă în care s-a pus brânză de oaie sau urdă" (www.dexonline.ro).
[131] *Pológ* (pl. *poloáge*) – (reg.) „brazdă de iarbă cosită". (www.dexonline.ro).

SĂRBĂTORI PĂSTOREŞTI

(Capitol din lucrarea **Termeni păstoreşti în limba română**, vol. III, inedit)

Prof. univ. dr. Ion Popescu-Sireteanu, Piteşti

Sunt numeroase sărbători păstoreşti, unele (puţine) calendaristice, iar altele (foarte multe) precreştine, moştenite din lumea traco-dacilor, cărora cu timpul li s-au acordat numele unor sfinţi creştini.

„**Alesul** e o sărbătoare a păcurarilor sau ciobanilor români, care se serbează totdeauna în ajunul Sântului George, adecă în 22 aprilie, calend[arul] vechi, cu pregătire în 21 şi încheiere în 23 aprilie, adecă în ziua de Sân-Georgiu.

Alesul e timpul când poporul iese afară la câmp şi începe viaţa păstorească, când se fac strungile şi colibele pentru anul curgător. În înţeles strâns, **Alesul** e începutul economiei cu oile, întâia mulsoare a acestora, întâiul ales al mieilor de la oi şi al iezilor de la capre, şi sărbătoarea de la acest ales – odârnire sau înţărcare – şi-a căpătat numele. În 21 aprilie se înţeleg oierii, adecă stăpânii de oi, câte 3-5 inşi, cari vreau să se însoţească cu turmele şi înţelegându-se, fiecare însoţeşte oile sale, câte 20-50 sau 100, într-o turmă comună.

În 21 aprilie se aleg sau se tocmesc şi păcurarii pe timpul de la **Ales** şi până la Sân-Medru, adecă până la 26 octomvrie, st. v. Şi tot în această zi se alege şi locul unde are să se facă strunga şi stâna şi, înţelegându-se, unii păcurari mână oile la păşune, iară alţii aduc pari şi nuiele pentru facerea strungei şi colibei.

Stăpâna turmei, iar dacă oile sunt ale mai multora, atunci stăpânele acestora, fac în 21 aprilie după amiază unsoarea sau untura de oi, pe dosul scaunului sau pe o scândură curată şi, învălind-o într-un petic de pânză, o trimet păcurarilor ca s-o aibă pe la apunerea soarelui, pentru că atunci pornesc fermecătoarele ca să ia laptele de

la oile neunse, şi tot în această seară începe şi puterea halelor şi a tuturor relelor asupra oilor". (Marian, *Sărbătorile*, II, 276-284). Marian prezintă importante informaţiii privitoare la pregătirea medicamentului numit **unsoarea** sau **untura de oi**, unsul pulpei oilor mulse. În continuare, p. 277-283, se consemnează numeroase informaţii cu privire la apărarea turmei şi a manei, fără stricăciuni din partea fermecătoarelor, şi a făcăturilor acestora. Ciobanii când aleg oile, strigă **bâr, oaie! ales, oaie, ales la strungă!** şi ele se aleg (**DA**).

În **MDA**, **ales** are următoarele sensuri păstoreşti: „Sărbătoarea păcurarului, care are loc la 22 aprilie, la întâia mulsoare a oilor şi întâia separare a mieilor dintre oi"; „Separare a oilor mulgătoare de cele sterpe, când sunt aduse la muls"; „Exclamaţie care se strigă atunci când se aleg oile în strungă". Tot **ales** sau **rascol** sau **împărţitul oilor** se numeşte despărţirea oilor pe stăpâni, toamna, la spartul stânii.

Credinţe şi practici

Sfântul Andrei

Sfântul Andrei „e mai mare peste turme, vite şi fiare", e „stăpânul lupilor", „e rău de urs şi de lup", „e apărător de fiarele sălbatece". Se ţine „pentru fiare", „pentru fiarele sălbatece", „contra fiarelor", „contra gadinelor", „pentru paza turmelor", „pentru ferire de fiare", ca fiarele sălbatice „să nu facă rău turmelor şi vitelor", ca animalele „să fie ferite de jigănii", să nu-i mănânce lupul, pe oameni, în iarna următoare, „pentru lupi şi pentru strigoi", „să nu se apropie duhurile rele, care aduc jivinele şi mai ales strigoii", „să nu poată intra farmecele în casă". Sunt o seamă de interdicţii: „nu se dă gunoiul în acea seară din casă afară", „femeile nu împung cu acul", „nu se mătură prin casă, nici nu se piaptănă pe cap", „nu dă gunoiul afară şi nu se împrumută foc", „nu fac nici o treabă, nu înjugă, nu mătură casa, nu se piaptănă", „nu lucrează nimeni, nu dau de pomană, nu împrumută pe nimeni cu lucruri din casă". Sunt urmate unele practici: „se ung ferestrele şi uşile cu usturoi", „ung ferestrele pe dinafară şi hornul pe dinăuntru cu usturoi şi toţi ai casei mănâncă

usturoi”, „se ung ferestrele cu usturoi în semnul crucii”, „se unge cu usturoi pragul uşilor şi ferestrele”, „seara, în ajun, pisează usturoi şi ung vitele pe bot”, „pisează usturoi şi ung poarta, ferestrele, şurile, sobele”, „gospodinele ung cu usturoi poarta, uşile şi ferestrele casei, grajdului şi al altor închisori de animale”. Păzirea usturoiului este o importantă preocupare a oamenilor, mai ales a tinerilor.

În preseara Sf. Andrei, se încleştă pieptenii cu care se pieptenă fuioare, ca să se încleşte şi gura lupilor, să nu strice turmelor”.

Sinonime ale acestei sărbători sunt: **sâmbăta ursului, sărbătoarea lupului, Andreiul de iarnă**. „O altă sâmbăta ursului cade primăvara, a cincea sâmbătă din post, în ajunul Floriilor” (Fochi, *Datini şi eresuri,* 15-17). În anchetele noastre în Bucovina, am consemnat informaţia că în noaptea de Sf. Gheorghe **strâgoii** sau **strâguaica** îşi leagă de picior o strecurătoare şi umblă pe dealurile unde pasc oile şi spune: **Câtă rouă îi pi dialu ista, sâ hiie la uoili meli ori la vaca mea”.**

Gura lupilor este legată dacă la Sf. Andrei legi gura cuptorului, pieptenii de lână, foarfecele (Morariu, *Material*, 24-25).

Credinţe şi obiceiuri

Armindeni:

„fiecare păstor înjunghie câte un miel şi se ospătează în mijlocul pădurii”, „mănâncă miel fript”, „pun pelin în brâu şi pălării”, „beau vin cu pelin în iarbă verde”, „beau rachiu cu pelin”. **Armindenul** este contaminat cu **Marcul oilor**, care este, de obicei, la 25 aprilie; „armendenul este sărbătoarea boilor: nu se pune mâna pe coarnele boilor, nu se înjugă”. Se ţine „să nu moară boii”. (Fochi, *Datini şi eresuri,* 22-25). De Arminden se împodobesc stâlpii porţilor şi caselor, intrările în adăpostul animalelor cu ramuri verzi, pentru protecţia oamenilor şi animalelor de tot ce înseamnă forţă malefică. Se împlantă în curte, în mijlocul satului, la stână ori între hotare o prăjină ori un copac cu crengi verzi împodobit cu flori şi spice de grâu numit **Arminden**, **Arminder**, **Maial**, **Pomul de Mai**. E zi de petrecere în Bucovina, Moldova, Muntenia (Radu Anton Roman,

Bucate, vinuri şi obiceiuri româneşti, Bucureşti, Ed. Paideia, 1988, p. 183, 310, apud Blănaru, 34-35).

Ridicarea Armindenului este o „secvenţă ceremonială a Pomului de Mai; reprezintă naşterea simbolică a zeului vegetaţiei, înlocuit de un arbore tăiat din pădure, împodobit de ceata feciorilor la date calendaristice diferite (Sângeorz, Arminden, Ispas, Rusalii). Armindenul împodobit veghează holdele, turmele de vite, îndepărtează furtunile şi grindina precum şi vrăjitoarele care încearcă să fure rodul semănăturilor şi laptele vitelor" (Blănaru, după RAR, 356).

Bárbura este o sărbătoare băbească în Almăj (**Almăj**, 147) (Fochi, *Datini şi eresuri*).

Bărburătură. „La ales, mieii se însemnează la urechi cu semnele următoare: berbărătură sau bărburătură [se zice] când se face o tăietură la ureche în forma unui unghi drept". Din **bărburá**, verb neîntrebuinţat (**DA**).

Berbecarii este o sărbătoare închinată lupilor (26-28 septembrie) (Latiş, **Păstoritul**, 117). Este epitetul unuia dintre cei trei Filipi şi se serbează toamna, la 26 septembrie (**DA**).

Căraga la aromâni, în nord, este „sâmbăta morţilor". Şi: **căreagă, cârleagă**. **Căreagă**, în nord, este „un praznic păstoresc de la începutul fătatului oilor" (**DDA**, 342, 245).

Câşlegi este „timp în care se mănâncă (de) dulce", se mai numeşte **Dulcele Crăciunului**, care ţine de la Crăciun până în postul mare, sin. cu **carnaval, cârneleagă, fărşang, frupt**. Se numeşte **câşlegii de iarnă**, sau **câşlegile Crăciunului**, spre a le deosebi de **Câşlegile Paştelor**, care ţin opt săptămâni după Paşte; **câşlegile de toamnă**, de la Sântă-Mărie până în postul Crăciunului. În **DA**, de unde preluăm aceste precizări, se prezintă şi numeroase exemple din literatură. Se şi spune că „E pluralul unui compus străvechi **caş+leagă**, după modelul lui **cârneleagă**. Înţelesul verbului **a lega** în aceste compoziţii este cel opus verbului **dezlega**, adecă cel de a opri, a interzice carnea, caşul". Este perioada în care se mănâncă de toate. Prezentăm câteva contexte din lecturi proprii: **Trecu post, trecu câşlege** (Oprişan, 361); **Săracile fetele, Dacă vin câşlegile, Ele tot**

ca rozele (Jarnik – Bârseanu, 435); **Când punea mama laptele la prins, eu, fie post, fie câşlegi, de pe-a doua zi şi începeam a linchi groşciorul** (Creangă, I. 177). Aromânii spun **câşleagă** (**DDA**) şi tot **câşleagă** se spune în părţile Bihorului: **Trecu vara şi toamna, Ş-acuş vine câşleaga** (Pavelescu, *Bihor*, 80).

Cârneleagă denumeşte „cea din urmă zi care încheie câşlegile, înainte de post, cea din urmă săptămână a carnavalului, săptămâna hârţii, săptămâna cărnii, săptămâna antepenultimă a câşlegilor de iarnă, săptămâna din urmă a postului mare” (**DA**; vezi şi **MDA**). În dicţionar se precizează că acest cuvânt se explică prin lat. **carnem ligat.** Aromânii au **carleadzi** şi **cârleagă.**

Drăgaica sau **Ursina** „e o sfântă care urseşte ca vitele unora să fie mâncate de urs, de aceea sărbătoarea se numeşte şi Ursină” (Fochi, *Datini şi eresuri*, 116)

Dochia este considerată cea mai mare sărbătoare a lunii martie; nu se serbează; se cheamă **zilele babei Dochia** şi ţin de la 1 la 9 martie sau până la 12 martie. A plecat cu oile sau cu caprele la munte, să facă brânză; „în muntele Ceahlău (Pionul) se află o piatră în formă de om şi pe care oamenii o numesc Dochia”. A fost fata lui Decebal. A fost transformată în stane de piatră cu tot cu oi şi cu capre.

Filipii. „Sunt mai mari peste gadini, peste fiarele sălbatece, peste turme”. Se ţin pentru „apărarea turmelor, pentru apărarea vitelor de fiare, pentru a apăra oile de lup”, „pentru a feri pe oameni de fiarele sălbatece”, „pentru paza vitelor”, „ca lupii să nu vie la turme”, „ca să nu facă lupii stricăciuni la oi şi porci”, „ca fiarele să cruţe turmele”, „spre a nu veni lupoaicele să răpească vitele”, „să nu fie atacaţi copiii de fiare”, „să fie vitele sănătoase şi apărate de fiarele sălbatece”...

Sunt numeroase interdicţii, între care: „nu scot gunoiul din casă pe toată durata sărbătorilor”, „nu scot cenuşă din vatră”, „nu dau nimic din casă”, „nu cos”, „nu torc”, „nu ţes”, „nu spală lâna”, „nu piaptănă lână”... Mai important este Filipul cel şchiop. Este sărbătoare mai mare decât duminica (Fochi, *Datini şi eresuri*, 122-128).

Gadineţ, „sărbătoare de iarnă ţinută pentru vite, să nu le mănânce lupul" (Densusianu, *Graiul*, 209, 318).

Sf. Gheorghe „e apărătorul ţarinelor şi al vitelor", „e mai mare peste turme", „e mai mare peste fiare (lupi)", „îngrijeşte de sporirea turmelor şi rodul câmpului", „mai mare peste dihănii", „fereşte vacile şi câmpiile de luătorii de mană", „apără mana vitelor", se pun ramuri verzi la poartă şi la ocolul vitelor, „pentru a da vacile mult lapte". Oamenii nu dorm în această zi pentru a nu căpăta **somnul mieilor**, „să nu ia somnul mieilor". Noaptea „ciobanii cântă din trâmbghiţă, ca să nu li se ia mana oilor". Acum „gospodarii îşi tocmesc turmele la un loc", „se închid ţarinile şi se fac mutările".

Acum au loc **alesul** şi **măsurătoarea oilor**; „se însemnează toţi mieii", „se numără oile şi **se potricălesc**", adică se înseamnă la urechi cu **potricala**, apoi se întocmesc turmele, le încredinţează ciobanilor; „nimeni nu umblă desculţ printre vite", „ies şi intră ciobanii în slujbă", „se duc la suhaturi formând stâne", „la Sf. Gheorghe se întocmesc cirezile şi stânele, la Sf.. Dumitru se desfac". (Fochi, *Datini şi eresuri*, 282, 306).

Sărbătoarea de Sf. Ilie, la 20 iulie, este la miezul verii pastorale. În credinţele creştineşti acest sfânt a preluat atribuţiile unui zeu precreştin al soarelui şi al focului şi este „celebrat la Nedeile sau Sântiliile ţinute pe munţi". „Mai mult temut decât iubit, Sântilie era pomenit la ziua lui şi la sărbătorile care îl precedau". Până la Sf. Ilie „ciobanii nu aveau voie să coboare în sat şi nici să fie vizitaţi de parte femeiască". „Pentru prosperitatea turmei, ei trebuiau să rămână curaţi şi să nu vadă trup de femeie". Tot în preajma zilei de Sf. Ilie se tundeau mieii la păşunile de vară. „**Miţuitul**" era prima întâlnire a ciobanilor cu nevestele după urcarea turmelor la munte". Erau credinţe care reglementau aceste întâlniri. „Păstoritul a fost dependent de o ideologie solară" (Comănescu, 45). Sântilie este precedat de sărbătorile numite **Ana-Foca, Pricolul, Panteliile, Ciurica, Circovii de vară, Marina,** sau care îl urmau; **Ilie-Pălie, Foca, Opârlia, Sf.. Ana, Pintilie Călătorul**.... (idem, 46).

Sărbătoarea ciobanilor este Sf.. Ilie, când ei merg în sat, iar la stână stau stăpânii de oi (informaţie din Frumosu, jud. Suceava).

Lucinul, sărbătorit la 18 septembrie. „Lucinul este cel care protejează haitele de lupi în această periodată a anului". „Ziua e dedicată unui divinităţi protectoare a lupilor. Acum începe formarea haitelor, înaintea împerecherii acestor animale. Sărbătoarea e întâlnită mai puţin în zonele de câmpie, ea fiind specifică mediilor pastorale, în ţinuturile montane. În ziua Lucinului, oamenii din satele de munte, în special oierii, săvârşeau fel de fel de practici pentru prevenirea pagubelor provocate de lupi" (V. Panţiru ş. a., *Obiceiuri şi credinţe la români,* Piteşti, Ed. Pământul, 2011, p. 287). Ov. Densusianu, în **Graiul**, 323, prezintă ca dată a sărbătorii ziua de 18 octombrie (Sf. Luca). Se serbează în Ţara Haţegului.

Lunea păstorilor, în Banat; „prima luni din Păresimi, lunea curată, este lunea păstorilor; mama care are fii la oi face dimineaţa o turtă din făină şi o coace pentru Sfânta Maică Luni, care îi va feri feciorii şi turmele de spurcăciune. În această zi nici o femeie nu lucrează la „gura cămăşilor" ca să nu deschidă gura lupilor către turmă" (Blănaru, 244-245, după Muzeul Ţăranului Român, *Foaie despre oaie*). Este lunea de după postul Paştelui. Femeia nu lucrează, ci face o turtă dată Sfintei Maici Luni să-i păzească fiul sau fiii şi turmele acestora de lupi (Marian, *Sărbătorile*, I, 233).

„**Marcul boilor** şi al vitelor e Sf. Marcu evanghelistul"; „nu se înjugă boii c-apoi se îmbolnăvesc"; se bea vin roşu de aceea vor avea sânge mult şi vor fi sănătoşi tot anul (Fochi, *Datini şi eresuri*, 22). „Marcu evanghelistul este peste boalele vitelor"; „nu înjugă boii şi nu înhamă caii, ca să nu păţească ceva"; „nu se pun vitele la nici o treabă"; „nu lucrează cu vitele în acea zi", că sângeră vitele şi se poate chiar să moară. Pe alocuri, în loc de Marcul boilor se ţine Sf. Modest. În alte părţi nu se ţine această sărbătoare. (Fochi, **ibidem**, 21-22).

Martinii este o „sărbătoare respectată de ciobani; Martinii de iarnă sunt trei şi cad la 40 de zile după Crăciun. Se serbează tot împotriva lupilor, ca să nu strice turmele şi să nu atace oamenii. Oile nu sunt scoase la păşune şi, înainte de Martini, se posteşte. Martinul mijlociu este Ziua Ursului" (Blănaru, 247-248).

Ar. **mâcătoare**, s. f. şi adj., pl. **mâcători**, „(zi) de dulce" (**DDA**).

Mâtcălău este o „sărbătoare populară în săptămâna de după Paşti" (Pătruţ, *Folclor*, 381).

Mina. La 11 noiembrie este sărbătorit Sf. Mina; nu se scarmănă lână, ca să le meargă bine turmelor. O femeie mai bătrână leagă pieptenii cu o aţă, ca să stea legată limba lupului" (Capidan, **Rom. nom.**, 128).

Năpustitul berbecilor se mai numeşte **Nunta oilor**. Este „ziua în care se amestecă cu oile berbecii în vederea împerecherii". „Nunta oilor începe la Vinerea mare şi marchează începutul ciclului de reproducere a oilor" (Blănaru, 273). Această sărbătoare se mai numeşte **Areţi** (Comănescu, 208).

Nedeia. Autorii **MDA** spun că apelativul **nedeie** a fost atestat la 1654. Are variantele **nedeaie, nidiaie**, pl. **nedei**. Vine din val. **nedealia** „duminică". Este cunoscut cu sensurile: 1) „serbare populară câmpenească organizată, de obicei, cu prilejul unei sărbători sau unui hram"; 2) „(reg.) târg ţinut în zi de sărbătoare"; 3) „(reg.) târg săptămânal"; 4) „loc unde se adună oamenii să petreacă şi să danseze la nedeie"; 5) „(prin Transilvania) vârf de munte fără vegetaţie sau acoperit cu iarbă şi muşchi"; 6) „(prin Transilvania) loc unde se trece, peste munte, în localitatea vecină".

După **DERS**, 153, toponimul **Nedeie** a fost atestat mai întâi la 1428 ca nume topic în Moldova, ca munte, în Ţara Românească la 1520, 1533, iar ca nume de sat în Moldova la 1490, 1497, şi în Ţara Românească la 1543. Nicolae Dunăre, în *Civilizaţie*, 121, precizează că localitatea **Nedeile** din Munţii Rodnei a fost atestată la 1373. În aceeaşi zonă sunt şi **Nedeia Bârladelor, Nedeia Grajdului, Nedeia Mică, Nedeia Miraşii, Platforma Nedeilor**. Toate acestea erau locuri pentru nedei. Amintim şi **Cornu Nedeii** tot în Munţii Rodnei (idem, **ibidem**, 120). Un păstor îl informează pe T. Morariu că „Pă Nedeia Poienilor iera târg de mărhăi şi de oi" (Morariu, *Material,* 14). **Nedeia Laptelui** este nume topic în Sângeorz-Băi (*ALRR. Transilvania. Date, 17).*

Din Bucovina prezentăm numele **Bâtca Nedeii**, munte, în bazinul râului Suha Bucovineană (Diacon, *Vechi aşezări*, 9). Alt nume **Bâtca Nedeii**, în zona Ostra, la cumpăna apelor dintre Valea Bistriţei şi Valea Moldovei (Tufescu, *Pe Valea Moldovei*, 27); **Cornul Nedeii**, pe Dorne, în Bucovina (Conea, *Plaiuri*, 121). Un munte **Nedeia** din masivul Parâng este amintit de Conea, *Plaiuri*, 25; tot aici **Nedeile Borăscului**. Autorul ne spune că „În muntele **Nedeia** sunt două vârfuri cu acest nume: **La Nedei** (2108 m) şi **Vârful Nedeii** (2130 m), p. 31, nota 36). Radu Sp. Popescu, în *Graiul*, p. 139, citează numele topice **Nedeia lu Cioace** „terasă în munte", **Nedeile, Nedeuţa**. Din Ţara Loviştei, reţinem aici numele unui munte în Valea Lotrului (Marinoiu, 127-128). Sunt şi alte nume topice **Nedeia**. O descriere a nedeilor a făcut Ion Pop Reteganul (vezi Densusianu, *Graiul*, 275-278). Vezi, pentru alte descrieri, Godea, *Caracteristici*, 154 ş. urm.; Muşlea, *Cercetări*, II, 349-388; Apolzan, *Carpaţii*, 26; Buhociu, 263 ş. urm.; Hasdeu, **Et.**, **3**, p. 740 ş. urm. Pentru nedeile din munţi, vezi Oltean, 135-138; Ioniţă, **Nume**, 176-178; **MDGR**, IV, 475-476.

Din bogata bibliografie a nedeilor, amintim aici: Nicolae al Lupului, *Povestiri olteneşti*, Bucureşti, Fund. Cult. Regală, f. a., p. 175-200; Ion Cornea, *Din geografia istorică a Carpaţilor*, în **BSRG**, LV, 1936, p. 74-79; Ion Conea, *Vechile târguri-nedei de pe culmile Carpaţilor,* în „Buletin ştiinţific", Secţia Ştiinţe geologice şi geografice, 1957; Conea, *Plaiuri, Nedei, păstori, nume de munţi,* p. 32-53; Vasile Cărăbiş, *Nedeile* [Craiova], 1966; Al. Neamţu, *Date noi privire la nedei,* în „An. Inst. Ist. şi Arg.", 1978, Cluj-Napoca; Tufescu, *Oameni din Carpaţi*, p. 62 ş. urm. La p. 63, Tufescu scrie că nedeile erau „serbări ale munţilor, cu cert fond pastoral".

Nedeia este o localitate în sudul jud. Dolj, fost port la Dunăre. B. P. Hasdeu, în *Etymologicum*, consideră că în numele Ledian din folclorul bulgăresc şi sârbesc recunoaştem numele localităţii Nedeia din Dolj. Numele acesta apare într-un basm, *Fiul Vânătorului*, cules de Petre Ispirescu, aici însă apare **Nedeia-cetate**. „La olteni **nedeie** însemnează **bâlci** sau **târg**. Cuvântul însă în vechime pare a fi fost comun tuturor românilor"; „cuvântul este foarte vechi la români,

astăzi aproape dispărut din grai". Hasdeu respinge explicarea acestui cuvânt prin sl. **nedelea** „duminică" şi propune ca etimon cuvântul latin **nundina, nundinae** „bâlci, târg". Găseşte cuvântul atestat la 1530. „Locuitorii din Nedeia sunt **nedeiani**. Într-o epocă nedeterminată, un număr oarecare dintre dânşii au emigrat mutându-se în munţii Moldovei şi întemeind acolo un sat în districtul Neamţului, numit **Nedeiani**, de unde prin metateză **Indeiani**, sat menţionat cu acest nume la 1657. „Astăzi acel sat se numeşte **Ghindăoani**, printr-o etimologie populară de la **gaindă**" (Hasdeu, *Etymologicum*, **3**, p. 740-743). Hasdeu nu ştia că în jud. Gorj sunt multe nume topice (deal, munte, platou, terase montane, dar şi sate în Dolj) cu acest nume (**DTRO**, vol. 4, p. 293-294).

Nedeile sunt „Nişte serbări şi sărbători populare româneşti, care se mai ţin şi azi în Haţeg, în Apuseni, în Banat şi Oltenia. Sunt jocuri cu petrecanie în Clopotiva". În trecut aceste nedei se ţineau pe munţi. „Erau un fel de «târguri de fete», ca cel de pe Găina; suiau la munte, la nedei, nu numai ciobanii şi populaţia de păstori, ci şi ţăranii agricultori – şi petreceau acolo, cu joc şi cântece şi mese păcurăreşti îmbelşugate, punându-se la cale şi viitoare căsătorii între tineri" (Conea, *Clopotiva*, I, 62).

Comănescu, 50, realizează o prezentare a sărbătorii numită **Nedeie** în diferite zone de munte. „În Corbi nu mai are loc nici o nedeie de cel puţin 100 de ani". Autoarea prezintă informaţii după volumul I al lucrării *Sărbători şi obiceiuri. Oltenia*, 2001, p. 343-345; după Buhociu, *Folclorul de iarnă*, din Vidra-Vrancea. Nedeile aveau rol comercial, social, artistic şi spiritual. „Este vorba de sărbători populare la care participă societatea păstorească întreagă, bărbaţi, femei, copii, în locuri şi la date tradiţionale , îndeosebi în lunile iulie-august, în zona fâneţelor, a păşunatului şi pe culmile munţilor, uneori şi la 2000 de metri înălţime". „Nedeile au avut loc pe culmile Carpaţilor, în zonele de intensă păstorie: Carpaţii Meridionali cu Banatul, Munţii Apuseni, Carpaţii de Nord – Rodna şi Dornele, Carpaţii Orientali, în special ai Bucovinei şi ai Vrancei". La aceste nedei, „târgul era dublat de petreceri"; „aveau loc servicii

religioase precum şi schimburi de inele şi chiar căsătorii" (Comănescu, 50).

„La mijlocul sezonului pastoral, la Sântilie, proprietarii oilor şi nevestele ciobanilor urcau la stâne pentru **miţuirea mieilor.** În vechime, în această perioadă se ţineau renumitele nedei şi sântilii pastorale" (Ghinoiu, *Cărările*, 53).

Erau **târguri ale oilor** şi nedei ale oilor (Vulcănescu, *Etnologie*, 94).

În Haţeg, „nemeşii au nedeia d-a băşca [separat], fac jocu s-a băşca de rumâni" (Conea, *Clopotiva*, II, 528).

Un alt cunoscător al păstoritului, Tiberiu Morariu, în *Material*, 14, prezintă următoarea informaţie din Munţii Rodnei: „Cân ieram păcurar, cân să făce fân, vineu fetele şi ficiorii, şî petreceau pe munt, cu gioc. Amu nu să mai face târg, nici nu mai petrec ficiorii pă munce. Pă Nedeia Şasă, între Poieni şî între Izvoru Lapcelui, Mniraşa şî Nedeia Lapcelui, pasc amu stărpele, iară mai de mult să făce târg şî iereau şî drumuri, pă care vineu moroşănii aici". O informaţie din Bucovina: era **nideia**, sărbătoare veche; ciobanii coborau de la munte cu cămăşile unse şi petreceau, în Pojorâta (*NALR. MB, Date*, 53); „petrecere câmpenească"; „în fiecare vară are loc, la Ignat în Zlatna" („Apulum", VI, 682). În trecut Nedeia era o sărbătoare de Sf. Ilie, în Câmpulung Moldovenesc. Vezi şi Vasile Cărăbiş, *Nedeile româneşti: obiceiuri traco-dace*, în „Noi Tracii", XI, 1982, nr. 93, iulie, p. 8-12. Sinonime ale termenului nedeie: **govie, rugă**.

Probabil cu gândul la spusele lui Hasdeu, Vasile Lovinescu, în *Creanga de aur*, 40, face precizarea: „e de remarcat că **Nedeia** este o aliteraţiune a Indiei". Şi spune mai departe: „Este interesant că la noi Nedeia nu desemnează numai un loc, ci şi un moment al anului foarte important".

În **DERS**, 153, se spune că termenul **nedeie** a fost atestat ca toponim în Moldova la 1428, iar ca munte în Ţara Românească la 1520, 1533. Ca sat a fost atestat în Moldova la 1490, iar în Ţara Românească la 1543.

Ion Conea găseşte că prima atestare istorică a cuvântului este de la 1373 ca nume de munte, **Cornul Nedeii**, în Transilvania, apoi la 1484 ca apelativ; la 1520 se amintesc trei munţi cu numele **Nedeia** în Retezat. „Şi astăzi există un munte cu numele Nedeia Petreanului. Toponimia carpatică posedă numeroase nume cu indicaţii precise de nedei/../: **Nedeiul, Nedeuţa**, **Nedeuţul**, **Nedeuţele**... Ion Conea a identificat în masivul Sebeş-Parâng circa 20 de munţi pe care au avut loc nedei, iar în munţii Lotrului alţi cinci, în munţii dintre râurile Olt – Buzău şapte, în Vrancea Nedeia de pe Penteleu, în Carpaţii moldavo-bucovineni alte toponime-nedei, iar în munţii Rodnei cel puţin opt munţi vetre de vechi nedei şi târguri de vite. Munţii Apuseni şi Banatul posedă, de asemenea, denumiri de munţi şi de culmi de acelaşi gen. În 1957 se cunoşteau astfel circa 60 de munţi-nedei, iar cercetările ulterioare au ajuns la peste 100, cu centrul de greutate în aceeaşi zonă a Retezatului" (Comănescu, 52, după O. Buhociu, p. 270).

Ion Ghinoiu crede că vechile nedei aveau legătură „cu celebrarea unei sărbători precreştine, dedicată zeului focului şi al soarelui". În creştinism, sărbătoarea veche a fost acoperită de cea a Sfântului Ilie.

Ion Pop Reteganul scria: „Nedeia e mai luată în seamă decât Crăciunul, Paştele şi Rusaliile... Nedeia e şi mai mult decât Anul Nou. Nime din popor nu numără anii de la Anul Nou, ci de la nedeie, nime nu doreşte mai cu foc ca sosirea nedeii" (Comănescu, 53, după Conea; *Ţara Loviştei*, 48)

Nunta Oilor sau **Năpustitul Berbecilor** este astfel numită ziua în care sunt amestecate oile cu berbecii pentru împerechere. Este începutul perioadei de reproducere (Blănaru, 273; vezi şi Radu Anton Roman, *op. cit.,* Ed. Paideia, Buc., 1988).

Petrecania oilor este **măsuratul** sau **măsurişul laptelui** de la oile fiecărui proprietar de oi date în turmă (în Valea Almăjului). De obicei înainte de 1 mai (Blănaru, 299)

Preir este „ajunul lui Sf. Gheorghe" (**GS**, **III**, 343); „mana vitilor să ia în noaptea de preiru lu sântu-Ghiorghi" (**ibidem**, II, 328).

Rascolu oilor are loc toamna şi se cheamă **alesu oilor** sau **împrăştiatu oilor**. Atunci vii la rascol să-ţi iei oile. Vezi **Ales.**

Sacrificarea mielului. „Ziua de sacrificiu a mielului este o sărbătoare a primăverii care începe prin sfinţirea mielului la biserică, urmată de jertfa şi ospăţul ritual, în ziua de Sf. Gheorghe, străvechiul început de An Nou Pastoral" (Blănaru, 333, după RAR, 128).

Săptămâna Nebunilor se mai numeşte Săptămâna Albă sau Săptămâna Brânzei. În unele părţi din Muntenia, joia de săptămâna brânzei se numeşte Joia tuturor jivinelor, în special joia furnicilor. „Românii din aceste părţi serbează această zi împotriva tuturor sălbăticiunilor, mai ales împotriva furnicilor" (Blănaru, 339, după RAR, 224).

Sâmbră este o sărbătoare importantă a păstorilor şi constă în mulsul oilor la munte, când tot satul urcă la stâna de la munte. După măsurarea laptelui, are loc o masă comună cu petrecere la stână (pentru **sâmbră**, vezi şi Ion Popescu-Sireteanu, *Termeni păstoreşti în limba română*, vol. I, pp. 274-275; Blănaru, 340-341).

Sânmedru este o importantă sărbătoare a păstorilor. „Prin Oltenia se crede că celui ce va păzi cu sfinţenie această sărbătoare îi vor fi ferite vitele de stricăciunile lupilor. Prin jud. Muscel, ciobanii cari vor să afle dacă iarna va fi moinoasă sau geroasă, îşi aştern dulama în mijlocul oilor şi se uită ca să vadă ce fel de oaie se va culca pe dânsa. Dacă se va culca oaie neagră, e semn pentru ei că iarna e bună; dacă se va culca oaie albă, după socotinţa lor, iarna va fi aspră" (Pamfile, *Sărbătorile*, 187).

Sângiorzul vacilor. „În această zi, de cum înserează bine şi până după miezul nopţii, sau mai bine zis până la cântători, umblă spiritele cele rele, cu deosebire însă strigoii şi strigoaicele, pe la casele oamenilor, ca să ia mana, adecă laptele de la vitele mulgătoare şi mai ales de la vaci". Să nu le fure limbile de la meliţe ori de la meliţoi, „femeile, şi mai ales cele cu vaci cu lapte, ascund în noaptea de Sf. Gheorghe toate meliţele şi meliţoaicele sau cel puţin limbile acestora, ca să nu le poată afla şi lua strigoaicele când vin după dânsele" (Marian, *Sărbătorile*, I, 257-258; vezi şi p. 270, notele 2 şi 8; vezi şi p. 271).

Sânpetru sau **Sf. Petru** „e mai mare peste lupi" ; „e mai mare peste fiarele pădurii" ; „peste turme şi vite" ; „nici o fiară nu mănâncă vita cuiva fără voia Sf. Petru" ; „lupii se adună la răspântii şi cer mâncare urlând. Sf. Petru vine şi-i trimite care încotro" ; „Sf. Petru le orânduieşte prada: oi, vaci, boi" ; „nu pot strica turmele fără porunca lui" (Fochi, 307-308). Se mai cheamă Sânpetru Lupilor. Acest sfânt „adună lupii în pădure, o dată pe an, şi le împarte ce va prăda fiecare. Cel care încearcă să-i surprindă în această noapte a împărţelii, va fi mâncat de un lup şchiop" (Blănaru, 342). Sânpetru de iarnă este o divinitate năpraznică", având rolul de a împărţi lupilor, în noaptea de 15-16 ianuarie, pe un an întreg, oi, vite şi oameni (Comănescu, 42).

Sântoader. Se ţine în prima săptămână din postul Paştelui; la o săptămână după lăsatul secului de postul Paştelui; după lăsatul secului de brânză, în „sâmbăta din prima săptămână după săptămâna albă" ; „în sâmbăta primei săptămâni a păresimilor". Sunt şi alte informaţii: Acum „se tunde coama şi coama noatenilor" ; se „taie cozile şi coamele mânjilor", „se tunde coada cailor, boilor şi vacilor" (din păr se fac nojiţe; „Dacă nu ţii sărbătoarea, fiarele şi păsările răpitoare distrug vitele" , „îi ţin mai ales ungurenii veniţi din Transilvania, care se ocupă cu păstoria" (Fochi, 308-316).

Sfântul Lup. „În ziua de 23 august, oierii trebuie să urmeze un ritual anume şi să invoce puterea Sfântului Mucenic Lup. Cât este soarele sus pe cer, ei nu vorbesc şi nu mănâncă, pentru ca gura lupului să fie închisă când vine la turmă. Spre seară, aruncă în mâncarea oilor nodurile de la pornitul pânzei în care fac brânza, ca atunci când lupul va intra în turmă, să i se pună nodul în gât, iar gura să-i fie încleştată" (Panţiru ş. a. *Obiceiuri şi credinţe la români*).

Sfântu Trifon. Este la 1 februarie, în ajunul Întâmpinării Domnului; este sărbătorit pentru apărarea turmei de lupi; Sf. Trifon este protectorul lupilor. Cei care nu ţin această sărbătoare, au pagubă în oi (Blănaru, 350).

Mr. **sirnitsa** (=sirniţa) este săptămâna brânzei sau, cum spun meglenoromânii, *săptămona din bronză.* Din bg. **sirnica** (Capidan, II, 266).

Spartul Plaiului este „plecarea ciobanilor din munte, toamna, dar şi o sărbătoare a oilor (plecarea din munte)". (Anda Preda, *Contribuţii lexicale. Spartul plaiului*, în „Philologica", II, Craiova, 1972, p. 173-174).

Tecle (din Tecla). Teclele Berbecilor este o „sărbătoare religioasă creştină care se ţine în septembrie sau în ianuarie de către proprietarii de oi" (**MDA**).

Tunderea vitelor. Este datina tunderii vitelor cornute şi viţeilor, iar pe cai şi pe mânji a-i costruji „a le tunde sau reteza coama şi coada şi părul de pe frunte", cu scopul să crească mai mare şi mai frumos". În unele părţi se dă sare descântată la vite (Marian, *Sărbătorile*, I, 263-265).

Tunderea oilor şi **Fătarea mieilor** sunt două mari sărbători păstoreşti la aromânii fărşeroţi (D. Bolintineanu, *Călătorie la românii din Macedonia şi muntele Athos,* Bucureşti, 1863, apud I. Neniţescu, 191).

Turta Arieţilor se numeşte o „coptură din mălai sau făină preparată în ziua de Arhangheli (8 noiembrie), când se amestecă oile cu berbecii pentru împerechere. Pentru a afla dacă le va fi bine sau rău oilor peste aproximativ 21 de săptămâni, durata de gestaţie a ovinelor, turta se aruncă în mijlocul turmei şi se face pronosticul; dacă turta cade cu faţa în sus e semn bun, dacă turta cade cu faţa în jos e semn rău (Blănaru, 405, după RAR, 316).

Ziua Lupului este o „sărbătoare populară ce se ţine la Sf. Andrei (30 noiembrie) pentru a păzi vitele de lup (din Ţara Haţegului, Densusianu, *Graiul*, 341).

Ziua Ursului este o „sărbătoare populară ce se ţine la 1 august pentru a păzi vitele de urs" (din Ţara Haţegului, Densusianu, *Graiul*, 341). Vezi **Martini.**

Bibliografie

ALRR. Transilvania. Date = Atlasul lingvistic român pe regiuni. Transilvania. Date despre localităţi şi informatori, de Grigore Rusu, Viorel Bidian, Dumitru Loşonţi, Bucureşti, Ed. Academiei, 1992.

Almăj = Emil Petrovici, **Folclor din valea Almăjului**, în **Anuarul**

Arhivei de Folclor, III (1935), p. 25-158.

Apolzan, **Carpații** = Lucia Apolzan, **Carpații, tezaur de istorie. Perenitatea așezărilor risipite pe înălțimi**, București, Ed. Șt. Encl., 1987.

„Apulum", Alba Iulia, VI.

Blănaru = Alma Blănaru, **Dicţionar de termeni păstoreşti**, Suceava, Muşatinii, 2002.

Buhociu, **Ziorile** = Octavian Buhociu, **Folclorul de iarnă, ziorile şi poezia păstorească**, Bucureşti, Ed. Minerva, 1979.

Capidan, **Rom. nom.** = Theodor Capidan, **Românii nomazi**, în **DR**, IV 1, p. 183-352.

Capidan, III = Theodor Capidan, **Meglenoromânii.** Vol. III. **Dicţionar meglenoromân**, Bucureşti, 1935.

Vasile Cărăbiş, **Nedeile româneşti: obiceiuri traco-dace**, articol apărut în „Noi Tracii" (Fondator: prof. dr. Josif Constantin Drăgan), nr. 93, 1982.

Conea, **Clopotiva** I-II = Ion Conea, **Clopotiva – un sat din Haţeg**, I-II, Bucureşti, [1940].

Conea, I., **Plaiuri Carpatice**, Bucureşti, Ed. Sport-Turism, 1984.

Conea, Ion, **Ţara Loviştei: geografie istorică**, Bucureşti, Monitorul Oficial şi Imprimeriile Statului, 1935.

Comănescu = Elena Cremona Ţintatu-Comănescu, **Migraţiile interne şi enclavele culturale,** Piteşti, Ed. Tiparg, 2009.

Creangă, I. = Ion Creangă, **Opere**, vol. I, ediţie de Iorgu Iordan şi Elisabeta Brâncuş, Bucureşti, Minerva, 1970.

DA, I = **Dicţionarul limbii române** (A-L) publicat de Academia Română între 1913-1949.

DDA = Tache Papahagi, **Dicţionarul dialectului aromân. General şi etimologic**. Ediţia a 2-a, Bucureşti, Ed. Academiei, 1974.

Densusianu, **Graiul** = Ovid Densusianu, **Graiul din Ţara Haţegului**, Bucureşti, 1915.

DERS = **Dicţionarul elementelor româneşti din documentele slavo-române**, **1374-1600**, Bucureşti, Ed. Academiei, 1981.

Diacon, **Vechi aşezări** = Vasile Diacon, **Vechi aşezări pe Suha Bucovineană**, Iaşi, Univ. „Al. I. Cuza", 1989.

DLR = **Dicționarul limbii române**, publicat de Academia Română începând cu litera **M**. (pentru literele **A-L**, vezi **DA**).

DTRO = Prof. univ. dr. Gheorghe Bolocan (sub redacția ~), **Dicționarul toponimic al României. Oltenia**, vol. 4 (**J-N**), Craiova, Ed. Universitaria, 2003.

Dunăre, **Civilizaţie** = Nicolae Dunăre, **Civilizaţie românească tradiţională în Curbura Carpatică Nordică**, Bucureşti, Ed. Şt. Encl., 1984.

Fochi, **Datini şi eresuri** = Adrian Fochi, **Datini şi eresuri populare de la sfârşitul secolului al XIX-lea. Răspunsurile la Chestionarele lui Nicolae Densuşianu**, Bucureşti, Ed. Minerva, 1976.

Godea, **Caracteristici** = Ioan Godea, **Caracteristici ale culturii populare din Bihor**, Bucureşti, Ed. Sport-Turism, 1977.

Ghinoiu, **Cărările** = Ion Ghinoiu, **Cărările sufletului**, Bucureşti, Ed. Etnologica, 2004.

GS = „Grai şi suflet”, I (1923).

Hasdeu, **Et.** 3 = B. Petriceicu Hasdeu, **Etymologicum Magnum Romaniae. Dicţionarul limbii istorice şi poporane a românilor**. Ediţie îngrijită şi studiu introductiv de Grigore Brâncuş, Bucureşti, Ed. Minerva, **3**, 1976.

Ioniţă, **Nume** = Vasile Ioniţă, **Nume de locuri din Banat**, Timişoara, Ed. Facla, 1982.

Jarník – Bârseanu = Ioan Urban Jarník şi Andrei Bârseanu, **Doine şi strigături din Ardeal**. Ediţie definitivă (studiu introductiv, inedite, note şi variante) de Adrian Fochi, Bucureşti, Ed. Academiei, 1968.

Latiş, **Păstoritul** = Vasile Latiş, **Păstoritul în Munţii Maramureşului**, Ediţia a II-a, Baia Mare, Ed. Proema, 2000.

Lovinescu, Vasile, **Creangă şi Creanga de aur**, Bucureşti, Ed. Cartea Românească, 1989.

Marian, **Sărbătorile** = S. Fl. Marian, **Sărbătorile la români**, vol. I. **Cârnilegile**, Bucureşti, Ed. Fundaţiei Culturale Române, 1994.

Marinoiu = Costea Marinoiu, **Toponimia Ţării Loviştei**, Bucureşti, Ed. Vestala, 2001.

MDA = Micul dicţionar academic, 4 volume, Bucureşti, Ed. Univers Enciclopedic, 2001-2004.

MDGR, IV = Marele dicţionar geografic al României, vol. I-V, Bucureşti, 1898-1901.

Morariu, T., **Material** = Tiberiu Morariu, **Material etnografic şi folclor ciobănesc din Munţii Rodnei**. Extras din revista „Vatra”, V [f. a. 1939 ?], nr. 6-12, Bistriţa.

Muşlea, **Cercetări II** = Ion Muşlea, **Cercetări etnografice şi de folclor**. Ediţie de Ion Taloş, Bucureşti, Ed. Minerva, 1972.

Muzeul Ţăranului Român, **Foaie despre oaie.**

NALR. MB. Date = **Noul atlas lingvistic al României. Moldova și Bucovina. Date despre localități și informatori,** de Vasile Arvinte, Stelian Dumistrăcel, Ion A. Florea, Ion Nuță, Adrian Turculeț, București, Ed. Academiei, 1987.

Nenițescu = Ioan Nenițescu, **De la românii din Turcia Europeană**. Studiu etnic și statistic asupra aromânilor, București, 1895.

Oltean = Dan Oltean, **Munții dacilor. Călătorii pe plaiurile regești ale Sarmizegetusei**, București, Ed. Dacia, 2008.

Oprișan = I. Oprișan, **Folclor din Moldova de Jos**, în **Folclor din Moldova**, vol. II, p. 1-444, București, Ed. ptr. Literatură, 1969.

Pamfile, **Sărbătorile** = Tudor Pamfile, **Sărbătorile la români**. Studiu etnografic, Ediție de Iordan Datcu, București, Ed. Saeculum I. O., 1997.

Panţiru, V., I. Gheorghe, C. Stancu, **Obiceiuri şi credinţe la români**, Piteşti, Ed. Pământul 2011.

Pavelescu, **Bihor. Cercetări folclorice în sudul județului Bihor**, în **AAF**, VII (1945), 35-122.

Pătruţ, **Folclor** = I. Pătruţ, **Folclor de la românii din Sârbia**, în **AAF**, VI, 1942, p. 329-384.

„Philologica", Craiova, 1972, II.

Popescu, Radu Sp., **Graiul** = Radu Sp. Popescu, **Graiul gorjenilor de lângă munte**, Craiova, Scrisul Românesc, 1980.

Popescu-Sireteanu, Ion, **Chestionar păstoresc**, Piteşti, Ed. Tiparg, 2013.

Popescu-Sireteanu, Ion, **Termeni păstoreşti în limba română**, I, Iaşi, Ed. Princeps Edit, 2005.

Radu Anton Roman, **Bucate, vinuri şi obiceiuri româneşti**, Bucureşti, Paideia, 1988.

Tufescu, Victor, **Pe Valea Moldovei**, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică, 1970.

Vulcănescu, **Etnologie** = Romulus Vulcănescu, **Etnologie juridică**, Bucureşti, Ed. Academiei, 1970.

ALIMENTAȚIE TRADIȚIONALĂ

Floriana Stăncescu, Stâlpeni

Când spunem tradiție ne ducem cu gândul la ceva ce astăzi nu se mai practică, nu mai există sau dacă există se practică mai rar, se folosește doar ca element de sărbătoare, CU OCAZIA DIFERITELOR EVENIMENTE.

TRADIȚIA este „un ansamblu de concepții, de obiceiuri, de datini şi de credințe care se statornicesc istoricește în cadrul unor grupuri sociale sau naționale şi care se transmit (prin viu grai) din generație în generație, constituind pentru fiecare grup social trăsătura lui specifică".

Pe oricare pagină din istoria unui neam, dacă ne-am opri o clipă măcar, am observa că în fiecare domeniu de activitate a omului străbate prin ani ACEL CEVA (trăsătură lui specifică) care la început este foarte practicat, apreciat, dar cu timpul este supus unei metamorfoze firești, unor transformări pozitive, din nevoia de a-l întrebuința mai cu folos, de a obține ceva mai bun, mai repede şi mai frumos, ceva care să ușureze viața şi să rămână pentru a-l practica şi peste ani. Ce-i vechi se împletește cu ceva nou, se interferează şi rezultă ceva mai bun, sau elementul vechi poate fi desfiinţat ori nemaipracticat. Sau apare ceva cu totul nou, înlocuind pe cel vechi definitiv şi in totalitate.

Acum se pune întrebarea: cine a determinat toate aceste schimbări? Răspunsul este simplu şi clar: dorința şi nevoile omului de mai bine, adică fenomenul civilizației care modifică TRADIȚIA sau chiar o desfiinţează, aducând în locul ei elementul nou, elementul modern.

Uneori modernismul omoară tradiția chiar şi acolo unde nu ne-am așteptat. De exemplu, la hora satului, chiar și în cele mai îndepărtate sate, foarte repede s-a înlocuit costumul național cu blugi şi adidași. Aici nu trebuie să uităm că un rol negativ l-a avut şi

televizorul care a încurajat enorm aceste dispariţii.

Dar ... cu respect şi mândrie, cu dragoste faţă de neam şi de rădăcinile din care ne tragem nu vom uita, NU TREBUIE SĂ UITĂM, tot ce-au practicat înaintaşii noştri căci cine nu-şi cunoaşte tradiţiile neamului său, acela nu se poate numi OM ÎMPLINIT.

Am auzit deseori spunându-se că TOT CE-I ROMÂNESC NU PIERE. Aşa este, timpul cerne toate practicile tradiţionale şi rămân doar cele peste care uitarea nu se poate aşeza.

Din sfera marilor tradiţii fac parte şi MÂNCĂRURILE TRADIŢIONALE. Nici ele nu au fost scutite de influenţa elementului străin şi modern.

Omul a muncit, a experimentat, a cercetat, a observat şi uşor-uşor, a trecut din treaptă-n treaptă obţinând mâncăruri alese, fie româneşti, fie după reţete străine, fie combinate, diferite de cele tradiţionale, dar a păstrat şi elementul românesc la unele dintre ele.

De când lumea se ştie că omul a muncit producând hrana pentru existenţa sa. Dar nu toţi s-au hrănit la fel, ci în funcţie de categoriile sociale din care făceau parte, în funcţie de stadiul de civilizaţie în care se aflau. Niciodată cel sărac nu s-a hrănit ca cel bogat, deşi prin sudoarea muncii lui a obţinut cele necesare atât traiului său, cât şi al celui bogat. Omul de rând îşi agonisea pentru iarnă fel de fel de produse, unii mai mult, alţii mai puţin, în funcţie de posibilităţi, având la baza pregătirii şi conservării produselor diferite:

- Prin uscare
- Prin opărire
- Prin murat

Iată, de exemplu:

- Opărea prune şi le usca pe gratii special făcute din nuiele de salcie, sau le cocea la cuptor, sau, prunele mari şi grase le despica în două făcând aşa-zisa pastramă, prin uscare la soare.
- Opărea fasole teci pe care, de asemenea, le usca pe gratii speciale.
- Înşira pe aţă ardei şi-i punea la soare să se usuce.
- La fel făcea şi cu roşiile (le usca la soare).

- Varza era pusă la murat în putini de lemn.
- Punea la murat (în apa cu sare) diferite legume ca: ardei gras, gogoşar, gogonele, ţelină, morcovi ș.a.
- Grâul şi porumbul îl ţineau în hambare, folosindu-le la prepararea pâinii și a mămăligii.
- Usca sau mura ghebele.
- Usca diferite plante ca: lobodă, urzici ș.a.

Am vorbit despre pregătirea acestor alimente la timpul trecut, dar metodele amintite de preparare se folosesc şi astăzi alături de altele nou apărute, de exemplu baia marină, congelarea.

Cele mai folosite metode de preparare a hranei erau: fiertura, coptul (cartofi copţi în jar, dovleac), friptul la proţap (metodă practicată mai mult de cei înstăriţi). Țin să mentionez că aceste practici culinare erau transmise cu minuțiozitate şi responsabilitate tinerei generații, pentru ca şi ea la rândul ei să poată transmite viitoarelor generații. Numai astfel mâncărurile învățate de la părinți deveneau tradiționale.

Românul a fost dintotdeauna un bun gospodar, că avea mai mult sau mai puţin, totuși avea. El se îngrijea să aibă în gospodărie o vită de muncă, o vacă sau mai multe, unul-doi porci, oi, păsări ș.a. cu care făcea faţă nevoilor gospodăriei. Din carnea de porc realiza diferite preparate pentru tot anul: cârnați afumați sau băgaţi la oală, şuncă, sloi (carne tăiată bucăți mici şi puse-n untură, în oale mari, la unele umblând vara), untură la oală, tobă, cartaboşi. De la vacă folosea laptele pentru brânza pusă la putină şi afumată, din oaie făcea pastramă, brânză de burduf, telemea ș.a. Din nuci ţăranul român prepara în casă ulei.

Gospodinele se întreceau în măiestria artei culinare, făceau ciorbe bune de burtă, de perişoare, din os afumat, folosind zeama de varză; din carnea tocată făceau sarmale, faimoşii mici care au devenit nelipsiţi de la masa românilor în zilele de sărbătoare. Micii, sarmalele, ciorba de burtă, pastrama de oaie sunt adevărate mâncăruri pur românești. Ele ar putea fi brand de ţară.

Dar omul sărac înlocuia de multe ori carnea şi brânza cu produse vegetale. Spre exemplu CHISALIŢA era o mâncare a

săracului, o zeamă de prune obţinută prin zdrobirea prunelor coapte; PURICEII erau sfărâmituri de mămăligă prăjită într-o tigaie cu untură; diferite ciorbe din verdeţuri ca salata sălbatică, dragabei (ştevie), lobodă, ştir, laba gâştei ş.a. de altfel pregatite şi astăzi, fiind bogate în vitamine.

Ca dulciuri (prăjituri) ţăranul român a folosit: păsatul, (porumb măcinat mai mare decât mălaiul), boabe de porumb fierte, care se serveau la clăci, dovleac fiert sau copt, cartofi copţi, magiun din prune grase (magiunul de Topoloveni este renumit), poame uscate din care se făceau compoturi, scoverji (un fel de gogoşi), colarez (făină fiartă în lapte, turnat apoi în blide), colivă (numită „tortul ţăranului" de către tinerii de acum). 90% dintre aceste mâncăruri se prepară şi astăzi, motiv pentru care ele sunt cu adevărat tradiţionale; pe mesele românilor se înalţă triumfătoare şi cu mândrie ţuica de prună şi pălinca de Ardeal.

La toate acestea se adaugă o mare preocupare a ţăranului român pentru culegerea plantelor medicinale şi prepararea ceaiurilor, o adevărată farmacie vegetală (tei, soc, coada calului, coada şoricelului, muşeţel ş.a.).

Oricât de gustoase şi aromate sunt mâncărurile străine care au pătruns şi-n bucătăria noastră, mâncărurile tradiţionale româneşti se înalţă deasupra tuturor reţetelor străine, românii preferându-le şi consumându-le frecvent şi cu poftă.

La toate acestea se adaugă faptul că alimentaţia tradiţională la români a fost şi mai este naturală, fără îngrăşăminte chimice, fără E-uri sau alte substanţe nocive, pământul fiind îngrăşat cu îngrăşământ organic care asigură o recoltă ecologică. Totuşi, cerinţele actuale fiind foarte mari, metodele moderne se aplică şi-n agricultura noastră, dar (din fericire) nu pe o suprafaţa de 100%.

Oamenii de ştiinţă ne avertizează analizând efectele dăunătoare ale folosirii „chimicalelor", mai cu seamă privind sănătatea şi dezvoltarea copiilor. Efectele dăunătoare constau în aceea că folosirea unei alimentaţii bazate pe produse chimice determină apariţia unor boli ca: diabetul, boli cardio-vasculare, boli renale, obezitate, intoxicaţii, tulburări hormonale ş.a., iar copiii se dezvoltă

anormal şi precoce. De aceea, revenirea la ingrediente tradiţionale sănătoase este urgent necesară, este o cerinţă vitală. Lucrul acesta este foarte posibil, el depinzând de voinţa şi mai ales de educaţia agricultorului și a aceluia care consumă toate produsele agricole necesare traiului de zi cu zi.

FOCUL ÎN MENTALITATEA COMUNITĂŢILOR DE PE VALEA CRICOVULUI DULCE

Ion Gh. Stoica, Moreni-Dâmboviţa

Lucrarea „Focul în mentalitatea comunităţilor de pe Valea Cricovului Dulce" prezintă coordonatele specifice unor obiceiuri populare ale focului în bazinul geografic al Cricovului Dulce, regiune etnografică aflată la contactul zonelor etnografice Bran, Muscel, Dâmboviţa, Prahova.

În prezentarea teoretică a temei am încercat să surprindem aspecte legate de cultul focului în concordanţă cu anumite momente ale calendarului popular, religios sau civil. În felul acesta am putut surprinde reminiscenţe ale focului de „Sumedru", extensiunea deosebită a focului şi sărbătorilor de „Mucenici", prezenţa focului de „Înviere" în izolatele sate de la izvoarele Cricovului Dulce, manifestările legate de focul de colind sau de Revelion.

Am încercat să evidenţiem aspecte pe care noi le-am considerat ca fiind legate de „focul purificator", creaţie anonimă specifică zonei.

Zona etnografică „Bazinul geografic Cricovul Dulce" nu a stat în atenţia cercetătorilor, considerându-se că nu există un specific ce poate fi relevant nici în ceea ce priveşte costumaţia populară, nici în ceea ce priveşte instalaţiile, echipamentele tehnice, casa ţărănească sau folclorul.

Întâmplarea a făcut ca noi să descoperim obiceiuri „stranii", pe care am încercat să le prezentăm într-o anumită modalitate. Analizând pe cât posibil materialul documentar strâns ne-am convins că studii aprofundate ar putea duce la descoperirea unei complexe zone etnografice de-a lungul Văii Cricovului Dulce.

În ceea ce priveşte obiceiurile legate de foc am constatat că majoritatea manifestărilor sunt corelate cu calendarul agricol („Sumedru", „Mucenici"), de cel religos („Sumedru", „Focul de Înviere") sau de calendarul civil („Focul de Anul Nou").

Focul lu' Sumedru

Dintre relativ multiplele forme sub care se prezintă cultul focului la noi – „focul viu", cele de primăvară, (la „Joi Mari", la „Paşti", la „Măcinici") în timpul verii, la „Sânziene" (24 iunie), toamna (la „Sf Dumitru"), iarna (la „Revelion"), sau sub orice altă formă – ne vom opri numai la acele elemente ale cultului focului care încă mai sunt prezente în mentalul colectivităţilor de pe Valea Cricovului Dulce.

„Focul lu' Sumedru", aşa cum îl denumesc ţăranii, reprezintă un moment important al colectivităţilor din zonă. Aria de răspândire a obiceiului este localizată în Subcarpaţii Muscelului şi ai Dâmboviţei, reminiscienţe întinzându-se spre bazinul Cricovului Dulce. O denumire de Sân Medru se întâlneşte până la Finta de Dâmboviţa, un Sumedru găsim şi la Ocina de Prahova, dar nu mai îl descoperim spre câmpie, la Călineşti de Prahova spre exemplu.

Cu privire la dată nu sunt deosebiri esenţiale, obiceiul fiind legat de Sf. Dumitru; creştinismul şi-a apropriat datina. Focul lui Sâmedru („Sumiedru" la izvoarele Criovului Dulce) va avea loc în seara acestei zile, 26 octombrie, cu regularitate în fiecare an, marcând sfârşitul unui anotimp, când roadele câmpului sunt strânse şi aşezate la locul lor în vederea pregătirii pentru iarnă.

Cei ce pun în scenă actul ritual constituie elemental dinamic şi ca atare urmează să întrunească anumite însuşiri. Dintre toate vârstele, copiii vor intra în scenă. Toţi informatorii sunt de acord în această privinţă: că pentru „Focu' lu' Sumedru" se strângeau copiii până la 15 ani. Cu o săptămână înainte, copiii sunt apucaţi de un fel de febră, se simt mânaţi de un fel de instinct. De cu vreme se pornesc în grupuri după „târâşuri" la pădure sau după tot ce arde: ogrinji, paie etc. De obicei se căuta numai lemne uscate „care să ardă bine".

Focul era aprins exclusiv de copii, ca şi când ar fi fost o sărbătoare a lor. În timp ce limbi uriaşe de foc se ridicau spre cer, dânşii strigau: „hai la foc, la Sumiedru, c-a mâncat Dumitru iedu". Lumea venea şi împărţea copiilor adunaţi acolo mere, nuci, pere,

covrigi, scovergi. (Lenţ Paraschiva, 83 ani în 2007, din Ursei, făcând referiri la focul de la Pietroşiţa şi Râmata).

Un alt aspect rămâne de precizat: câte focuri se fac? Se face un singur foc (aşa cum se întâmplă la Costisata)? Se fac mai multe focuri (ca la Bezdead)? S-ar putea spune că numărul focurilor variază de la o localitate la alta.

O altă problemă e să se ştie unde se fac focurile? La această întrebare s-ar putea răspunde: pe la răspântii de drumuri. Se preferă câte un deal: „din Costisata se văd focuri în Ţalea", în Vf. Banului, pe Ursei, „Bănulescu făcea foc, dar nu se ducea nimeni la el. Cred că îl făcea fiindcă îi era frig" (Rozica lu' Vulpescu, 86 de ani); condiţia era să nu fie prea izolat de sat.

De îndată ce se dă foc grămezii de material adunat, copiii strigă de parcă s-ar lua la întrecere cu focul, care, luând proporţii, măreşte interesul tuturor. Chemarea exprimată în cor îndeamnă femeile să vină cu târne pline cu covrigi, mere, pere, nuci, alune, poame, pe care le împart la copii. Ei răspundeau cu „bogdnoste".

Privit sub acest aspect „Focu lu' Sumiedru" se înfăţişează ca un veritabil colindat al copiilor la o anumită dată din an. La Ursei, Puturosu, Vârfuri, Stiubee, unde obiceiul a dispărut, după slujba de la biserică, femeile dau copiilor „pomana" în ziua Sf Dumitru", probabil reminiscenţă a vechiului obicei. În felul acesta simbolul arhaic al focului îmbracă o formă creştină.

În privinţa unui alt element caracteristic ce intră în constituţia obiceiului – acolo unde bătrânii îşi mai amintesc „din bătrâni" de foc – se afirmă că e obiceiul să se sară peste foc, aşa cum se face şi la Măcinici. Ba la Costisata se spune că „cine sare mai sus acela primea mai multe poame" (Pascu Steliana din Bezdead). Evident, acest lucru dovedeşte un rest de „rit de iniţiere", stimulându-se şi verificându-se vitalitatea.

Oamenii au terminat culesul. La povarnă ţuică de prune curge cu vedrele. Nu trebuie să ne surprindă că la asemenea manifestări sunt prezenţi bărbaţi, ce fac roata focului, având în mână o ploscă şi o cinzeacă „pentru a se cinsti" şi care îşi amintesc de obiceiurile din trecut. Majoritatea celor chestionaţi au recunoscut că „astăzi focul nu

se mai ţine”, dar că îl ştiu de la „moşii ăi bătrâni”. „La Costişata am prin focul lui Sumidru dar pe urmă au venit războaiele şi necazurile şi nu s-a mai ţinut” (Pascu Steliana).

Mircea Ciobanu, venit de la Stoienești de Muscel, prin căsătorie, spune că la ei „aşa s-a pomenit”, dar la Ursei „obiceiul nu se mai ţine”, că după război „au rămas copii puţini”. „Eu mai făceam câte un foc la Sf. Dumitru şi puneam copiii mei să sară peste el, ca la mine acasă, ca să le meargă bine”.

E greu de spus ce semnificaţie arhaică are focul de Sumedru. Oricum, focul sacru, în formă pură este în centru. Pe margine, un prim cerc al copiilor puri. Aceştia îl fac, aceştia îl slăvesc. Apoi, vin darurile aduse de femei. Un moment de prăznuire. Finalul arată că sacralitatea a fost respectată. De acum suntem oameni. Mai bem o ţuică, mai facem o glumă. Doar suntem la o sărbatoare. Până la urmă se vrea cu orice preţ fertilizarea însăşi a vieţii. Ritualul săvârşit poate sconta şi pe mai departe, prin mijlocirea focului, la bunăstare, belşug şi sănătate. Prin foc „se distruge totul, şi relele şi boalele”, de aceea „se face foc, nu numai de Sumedru”.

FOCUL DE COLIND

Timpul, asemănător divinităţii ce o reprezintă, se naşte la Anul Nou Civil, se maturizează („Dragobetele”, „Sângiorzul”, „Sânt Ilie”), îmbătrâneşte („Sumedru”), devine moş („Moş Niculaie”, „Moş Ajun”, „Moş Crăciun”) şi moare. Noaptea care încheie anul-cerc, împarte simetric scenariul ritual de înnoire a timpului (20decembrie-7ianuarie) în două părţi.

În prima parte a ciclului este creată – prin obiceiuri, acte rituale, gesturi, formule magice – spaima de altădată a oamenilor că lumea merge spre pierzanie la solstiţiul de iarnă, când se măreşte neîncetat noaptea, sporeşte frigul şi întunericul. De la formele preistorice ale ceremonialului sacru s-a ajuns la manifestările din zilele noastre, cu specific aparte în multe zone din ţară.

Pe Valea Cricovului Dulce, în activităţile complexe ce marchează sfârşitul anului, un rol deosebit îl joacă Colindul prin care

se aduce la cunoştinţă credincioşilor vestea Naşterii Fiului lui Dumnezeu.

În cartierul Tisa din Moreni, obiceiul Colindatului are caracteristici aparte. Pentru a înlătura oboseala pricinuită colindătorilor de deplasările anevoioase de pe versanţii dealurilor, bătrânii, prelund obiceiul de la Ursei şi Puturosu (la Izvoarele Cricovului), au hotărât să se adune la intersecţii şi, aşezaţi în şir, aşteptau cârdul de colindători. Pe malul apei, un foc mare menţine o atmosferă de linişte şi bună dispoziţie. Încercând să aflăm semnificaţia focului la acest moment al obiceiului, răspunsurile au rezolvat rapid nedumerirea:

„Acum câţiva ani, find extrem de frig Ţambulea a adus un braţ de lemne şi a făcut un foc, să ne încălzim şi noi şi colindătorii. Apoi, pe jarul focului, bărbaţii au început să fiarbă ţuica, iar în ultimii ani, Primăria (politizându-se acest obicei şi „modernizându-l" cu foc de artificii) se interesează ca focul să fie cât mai frumos. Iată cum s-a ajuns ca toată semnificaţia magică a focului să fie redusă la aspectul profan al lucrului.

În schimb, focul magic nu-şi pierde peste tot nici semnificaţia şi nici reminiscenţele ritualului precreştin.

FOCUL „PURIFICATOR"

Un tulburător obicei al purificării prin foc am descoperit la Ursei, ulterior întâlnit şi în amintirea bătrânilor din alte sate (Ogrea, Colibaşi). Este vorba de purificarea puilor „lunatici" prin obiceiul cernutului în sită. Pui care „ieşeau" în aceiaşi lună în care erau puse ouăle sub cloşca nu trăiau dacă nu „beneficiau" de un obicei căruia nu i-am descoperit toate valenţele. Imediat cum ieşea din ou ultimul pui, aceştia erau puşi într-o sită şi „cernuţi" deasupra focului pentru a scăpa de moarte. Purificarea prin foc era continuată cu alte acţiuni menite să salveze puii de la moarte, focul jucând rolul de a distruge toate relele abătute asupra puilor în urma încălcării unor cutume arhaice.

FOCUL DE MĂCINICI

Focurile de Măcinici sunt prezente în toate satele de pe Valea Cricovului Dulce. Ele marchează incinerarea simbolică a spiritului iernii şi renaşterea spiritului verii în dimineaţa zilei de Măcinici. Focurile sunt aprinse în curţi şi grădini cu ogrinji de la vite, cu resturile de plante şi gunoaiele măturate. Copiii sar peste flăcări în aşa fel încât fumul să pătrundă printre haine. Focurile de Măcinici au funcţii polivalente: purificatoare, (curăţirea spaţiului de forţe malefice în ultima zi a anului vechi şi în prima zi a Anului Nou ce începea acum 3000 de ani în martie), profilactică (preîntâmpinarea verii), fertilizatoare (a grădinilor), divinatorie (pronosticuri meteorologice după felul cum ardea focul, se înălţau flăcările şi se împrăştia fumul).

O interesantă desfăşurare a focului de Măcinici am întâlnit la Darmăneşti şi Cocorăşti Capli unde, în noaptea de Revelion se aprind flăcări pe stradă, la interesecţii, „pentru că aşa e bine”, „să ne meargă bine în noul an”. La fel ca la Măcinici (în urmă cu milenii noul an începea în martie), la acest ritual se presară alimente rituale, se bea în jurul focului, se purifică oamenii şi vitele cu apă sfinţită.

În jurul focului de Măcinici, figurile antropomorfe şi geomorfe sunt „sacrificate” în ziua de 9 Martie. Ca aliment ritual, Măcinicii se împart şi sunt mâncaţi în fiecare an în ziua de 9 Martie.

Fiind aprinse cu exactitate astronomică la echinocţiul de primăvară pe stil vechi, este de presupus că principala funcţie rito-magica a focului de Măcinici a fost ajutorarea Soarelui să depăşească momentul critic al echilibrului perfect între lumină şi întuneric, să se înalţe tot mai sus spre cer.

Focul de Măcinici avea şi un rol practic: diminua pagubele aduse în livezi de brumele şi îngheţurile fercvente în luna martie... Soarele e tot mai puternic... Lumina inundă satele Văii Cricovului... Magia focului fascinează permanenet, fiind legată de alte evenimente ale calendarului creştin.

FOCUL DE PAŞTE. FOCUL DE ÎNVIERE

Paştele e sărbătoarea esenţială a localnicilor pentru perioada de primavară. Postul Paştelui, mult mai aspru decât cel de la Crăciun, debutează cu obiceiuri variate legate de „Lăsatul secului". Un interesant moment al ceremonialului este „Strigatul pe muche", practicat până acum câteva decenii la Ursei, Costişata, Bezdead şi în alte localităţi de pe Valea Cricovului. În aceste sate, de „lăsatul secului", mai mulţi flăcăi sau oameni pricepuţi în versificaţie şi puşi pe glume se grupau în cete de până-n zece persoane şi se urcau pe dealurile aşezate faţă-n faţă („Pe Ursei unii se duceau la Vârful Banului şi alţii pe Muchea Glodului"), la distanţele cele mai mici. Acolo aprindeau focuri şi începeau strigarea, dialogând unii cu ceilalţi. Unii luau gaz în gura şi-l pulverizau (aprinzându-l cu chibritul) într-un mănunchi de limbi de foc, ca de balaur. Nu am găsit nici un indiciu plauzibil privitor la rolul focului în acest ceremonial. Probabil era folosit pentru atragerea atenţiei sătenilor aflaţi pe vale, mai ales că în aceste strigături erau biciuţi oameni răi, erau ironizate defectele unora dar, mai ales strigătele se adresau fetelor cusurgii care refuzaseră cererea în căsătorie a unor flăcăi (prilej de răzbunare)[132].

Focurile din marea sărbătoare a Paştelui se mai menţin doar la Ursei şi Sultanu. „Focul de Joi Mari" şi-a pierdut şi semnificaţia creştină şi magia păgână . În prima jumătate a secolului XX obiceiul era prezent în toate satele de la izvorul Cricovului Dulce. El se aprindea joia seara, înainte de începerea deniei, pentru toate spiritele morţilor ce se întorceau în sat să petreacă sărbătorile pascale cu cei vii. În noaptea de Joi Mari, când se deschid mormintele, cerul, uşile iadului şi raiului, se întorc spiritele morţilor în sat şi pentru aceasta se făceau pregătiri speciale: se dădeau pomeni peste tot, se ocolea focul, se aşezau buturugi drept scaune pentru morţi, în jurul focului.

---

[132]https://www.google.ro/search?q=strigatul+peste+sat&safe=active&es_sm=93&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ei=j3lVU4bTHOqN4ATNlYHIDw&ved=0CAYQ_AUoAQ&biw=974&bih=658#facrc=_&imgdii=_&imgrc=JnTavO2ChLWU_M%253A%3BL5-NOMfnYpoG2M%3Bhttp

Din acest obicei, la Ursei şi Sultenu (Puturosu) s-a păstrat numai obiceiul „Focul Învierii”. Obiceiul aprinderii unui foc de incinerare simbolică a morţilor, în cimitirul satului, în noaptea de Paşte, reprezintă încă o dovadă a suprapunerii elementelor creştine peste simbolistica păgână. În sâmbăta Paştelui tinerii (nu obligatoriu feciorii!) aduc din pădure lemne (cu căruţele) şi le depozitează în cimitir. Seara, la lăsatul întunericului, se aprinde „Focul Învierii”, care arde neîntrerupt până după pomană de luni, de la prânz. Odată terminată slujba Învierii şi ceremonialul Împărtăşaniei, oamenii ies din biserică cu lumânările aprinse. Primesc la uşa bisericii pomană pentru sufletul morţilor: o bucată de pâine, o bucată de peşte sărat, un pahar de vin. Cu toţii se îndreaptă spre focul ce fusese păzit de tineri şi maturi (bărbaţi) ce nu participau la toată slujba de Înviere. În jurul focului mâncau pâine cu peşte, ciocneau ouă roşii şi se gândeau la sufletul morţilor, tămâiat în cimitir de femei cu lumânări apinse.

Anul Nou începuse şi pentru cei vii şi pentru sufletul morţilor. De acum începe un nou ciclu magic pentru sătenii de pe Valea Cricovului Dulce.

Focul din Moreni[133]

La 28 mai 1929, la sonda 160 Româno-Americană s-a produs o erupţie extrem de puternică, declanşând cel mai îndelungat foc din istoria omenirii. Focul s-a stins de la sine la 10 octombrie 1931, după de a trimis Moreniul pe prima pagină a ziarelor din toată lumea.[134]

În istoria comunităţilor de pe valea Cricovului Dulce, „Focul de la Moreni” a schimbat mentalul colectiv. Atât demult a influenţat focul gândirea şi comportamentul uman încât cuvântul „Flacăra” a devenit reper pentru localnici, care îl folosesc pentru a desemna echipa de fotbal, restaurantul, ştrandul, cazinoul, cinematograful,

---

133 http://www.romanialibera.ro/exclusiv-rl/documentar/focul-de-850-de-zile-98639

134 http://arhivaneamulromanesc.wordpress.com/dezvaluiri/ion-stoica-%E2%80%9Eastra-romana-100-ani-de-la-infiintare-evocarea-unui-model-de-economie-moderna%E2%80%9C/

strada, colonia muncitorească, festivalul naţional muzical, valorificare în scop turistic, denumirea diferitelor concursuri etc.

Bibliografie

1. Bârlea, Ovidiu, *Folclor românesc*, vol I, Editura „Minerva", Bucureşti 1981.
2. Buhociu, Octavian, *Folclorul de iarnă, ziorile şi poezia păstorească*, Editura „Minerva", Bucureşti 1979.
3. Butura, Valeriu, *Cultura spirituală românească*, Editura Minerva, Bucureşti, 1992.
4. Chelcea, Ion, *Focul lui Sumedru* (cu privire specială la zona Muscel şi Dâmboviţa), în *Valachica –Studii şi Cercetări de istorie a culturii*, vol 10-11, Muzeul Judeţean Dâmboviţa, 1978 – 1979.
5. Chevalier, J. Gheerbrant A, *Dicţionar de simboluri,* vol I-III, Editura „Artemis" 1994.
6. Ghinoiu, Ion, *Obiceiuri populare de peste an*, Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 1997.
7. Kernbach Victor, *Universul mitic al românilor*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1994.
8. Muslea, Ion, *Cercetări etnografice şi de folclor*, Editura „Minerva", Bucureşti, 1972.
9. Papahagi Theodor, *Mic dicţionar folcloric*, Editura „Minerva", Bucureşti, 1978.
10. Pop, Mihai, *Obiceiurile tradiţionale româneşti*, Consiliul Culturii şi Educaţiei Socialiste, Bucureşti, 1976.
11. Tufescu, Victor, *Oamenii din Carpaţi*, Editura Sport Turism, Bucureşti, 1982.

MÂNCĂRURI... CUM ERAU ODATĂ!

Prof. Ion Stroe, Vlădeşti, Argeş

Factorii geografici, economici şi sociali alcătuiesc laolaltă aşa-numitul mediu extern în care omul îşi găseşte permanent alimentaţia necesară dezvoltării organismului, întreţinerii sănătăţii şi capacităţii de muncă individuală.

Cercetări ştiinţifice repetate şi aprofundate au demonstrat că, pe lângă rolul preventiv sau vindecator al unor boli, alimentaţia raţională are importanţă deosebită şi în prelungirea duratei de viaţă a omului: nici deficit cantitativ şi calitativ, dar nici abuz alimentar sistematic, ci mod de hrănire care să menţină omul la greutatea sa ideală, adică cea *care este egală cu numărul de centimetri care depăşesc un metru înălţime, ceea ce înseamnă că un individ înalt de 1,70 m va trebui să cântărească circa 70 kg*[135].

În acest scop, oamenii au căutat să pregătească mâncăruri variate în funcţie de anotimp, de vârstă, de starea sănătăţii, de mediul în care îşi desfăşoară activitatea, de greutatea muncii fizice şi intelectuale desfăşurate, de necesităţile, mai bine zis de poftele organismului fiecăruia.

Preparatele culinare – mâncărurile, cum se numesc ele popular – au variat cu timpul de la o naţiune la alta, după contactele dintre indivizii diferitelor zone geografice (regiuni, ţări, continente) dar şi diacronic, istoric, evolutiv, în funcţie de mediul extern în care oamenii au trăit.

În perioada actuală se consumă abuziv alimente de origine animală, care ar trebui folosite în combinaţie cu cele vegetale, în procent de 50%, şi dulciurile, dorite de om pentru gustul lor plăcut,

---

[135] Sanda Marin, *Carte de bucate*, Editura Tehnică, Bucureşti, 1966, pag. 5.

dar care în cantități neraționale duc la instalarea obezității și uneori la diabet.

Mai trebuie amintit că marea bucătărie țărănească de la noi românii a fost abandonată, toate *mâncărurile străbunicii* au devenit uitate. Se mănâncă pizza, chebab, sushi, hamburger, se bea votcă, wihisky și lichioruri fabricate din cereale, în sticle cu etichete atrăgătoare, în locul țuicii de prună și vinurilor de Carpați.

De aceea, ne-am zis să ne întoarcem, cu gândul, mulți ani în urmă, să facem o călătorie în trecut pentru a readuce, ca amintire cel puțin, mâncărurile pregătite în oale de pământ, sub țest, pe mașină/plită, în tuciuri și tigăi din aluminiu cu trei picioare, că doar gastronomia românească are originalitatea ei.

În funcție de anotimp, primele mâncăruri, de primăvară, erau cele pregătite din urzici, plante folosite și astăzi în alimentație, mai ales de cei săraci, pentru că în afară de efortul de a le culege, nu costă nimic.

Ciorba de urzici se gătește imediat ce se topește zăpada și apare căldura, când ele sunt tinere, crude. Vârfurile plantei sau frunzele se fierb, după ce sunt bine spălate. Scurse puțin, tocate mărunt, se pun peste o prăjeală cu ceapă, la care s-a adăugat un amestec de ardei și morcovi tăiați în bucățele fine. Se lasă un pic, apoi se toarnă lapte bătut (merge și dulce), amestecat cu o cantitate – în funcție de cum vrem să fie ciorba de lungă – din zeama rezultată din scurgere. Când se dă în fiert, se toarnă un ou bătut în puțin oțet. Dacă vrem ca ciorba să fie de post, nu mai folosim laptele și oul, ci, înainte de a fierbe, adăugăm orez.

Înlocuind urzicile cu loboda (Atriplex), mai târziu cu frunzele de sfeclă furajeră (Beta vulgaris), după același procedeu de pregătire culinară, obținem mâncăruri la fel de gustoase și cu aceleași substanțe nutritive: calorigene, minerale și vitaminoase. Se folosesc astfel și frunzele unor plante din flora spontană: castravanul/castrăvanul/susaiul (Sanchus oleraceus, Sanchus asper, Sanchus ar-vensis, Sanchus tenerrimus), laba ursului/laba sau talpa găștei/crucea-pământului (Geranium dissectum), untișorul (Ficaria ranunculoides), știrul (Amarantus blitum), ștevia (Rumex patientia).

Se folosește astăzi, în cantități mari, cartoful în detrimentul unei alte legume: fasolea. Doar la pomenile făcute în post, în mediul rural, se mai servește la masă fasole bătută/fâcâit.

Boabele de fasole se pun în apă la muiat câteva ore, dacă sunt prea tari. Amestecate cu răsură de morcovi în cantitate mică, după preferința gospodinei, pentru a da un gust mai plăcut și a schimba puțin culoarea mâncării, se fierb bine. Cu apa scursă, dar nu în totalitate, și puțină sare, atât câtă trebuie, se dă totul prin mașina de tocat sau se mestecă/se fâcâie până la obținerea unei materii dense cu aspect omogen, având consistența dorită. Această pastă se pune în farfurii/străchini și se garnisește cu o prăjeală rezultată din ulei și ceapă rumenită și se îndulcește cu zahăr, miere sau sirop de fructe. Se consumă caldă sau rece, cu mămăligă, coaptă pe mașină, de preferat.

În timpul verii, prin august, dar și înspre toamnă, țărăncile făceau din prune văratice bine coapte o mâncare numită pisăliță/chisăliță.

Prunele spălate se pun la fiert adăugându-se și puțină apă. Se mestecă din când în când, după care se face separerea sâmburilor cu ajutorul dârmonului. Se îndulcește cu zahăr, după preferință, sau se lasă așa, iar când fierb în colcot, se presară o mână de mălai în timp ce se bate cu o lingură sau cu făcălețul pentru a se omogeniza compoziția. Se putea servi caldă, ca desert pentru copii, și cu mămăligă, pâine, cine avea, ca orice mâncare. Astăzi nimeni nu mai face așa-ceva, tinerele gospodine nici nu au auzit de-o asemenea mâncare.

În flora spontană, prin livezi și păduri, cresc, mai ales după ploaie, fel de fel de ciuperci. Este un soi dintre acestea care se numește buretele lăptos sau usturos (Lactarium piperatus), dar nimeni nu-l mai pregătește ca altădată.

Se culege, nu se spală, ci doar se curăță prin scuturare sau cu mâna de frunze și alte impurități. Apoi se așază cu codița în sus pe jar aprins, nu pe grătar sau pe plită, presărându-i-se sare, după gust, pe partea de deasupra. Așa fierbinți, după ce s-au fript, se pun într-o strachină de pământ cu oțet. Se consumă cu mămăligă caldă, nu cu

pâine, ca fel de mâncare, separat, sau drept garnitură la friptură, mititei, tocăniță.

Ghebele (Armillaria melea), un burete care apare în septembrie-octombrie, în funcție de căderea ploilor, se pot păstra în stare nealterată, nu cu ajutorul conservanților moderni, ci prin afumare. Alese dintre cele mai frumoase și de mărime potrivită, fără a fi spălate, se înșiră pe o ață, de codițe, ca mărgelele pe un colier, și se agață în podul casei, la fum, așa cum se pune carnea porcului de Crăciun. În post sau oricând, se iau, se spală și se lasă aproximativ o jumătate de oră în apă, pentru a se umfla. Se gătesc apoi ca și când ar fi fost culese atunci. De regulă se fac din ele ciorbe, puțin acrite cu oțet și când sunt consumate alunecă ușor pe gât, ceea ce mărește senzația de gust. Nu folosim pâine pentru a le consuma, ci mămăligă făcută sau rămasă din ziua precedentă, coaptă pe mașină sau pe jar, e mai bine!

Astfel, mămăliga se folosește și pentru ciorbele gătite din varză, prune uscate în cuptor sau la soare, după ce au fost opărite; fasole, mai ales dacă se pun în ea, în timpul fierberii, câteva felii de gutui (fasole cu gutui).

În posturi, dar și când medicul ne-a interzis mâncărurile cu grăsimi, gospodinele pot pregăti sarmale cu mălai mare (uruială, sau crupe din boabe de porumb), care se pun în locul cărnii. În rest, procedeul de gătire este același. Se pregătesc sarmale și din orez, numai că în foile de varză se mai pune, pe lângă pasta respectivă, și o prună uscată, care dă un gust mai altfel decât cel obișnuit. În Oltenia, și de aici s-a răspândit și în alte părți, se făceau sarmale folosindu-se în locul cărnii, crupelor de porumb sau orezului, sâmburi de nucă pisați mai mare decât în mod obișnuit.

O altă mâncare, de care tinerii n-au auzit, că cei mai în vârstă au uitat-o și ei, este păsatul, care era tradiție cândva, la Moșii de Vară, când se practica Datul de-a verii și de-a suratele; se pregătește ca și grișul, numai că în locul acestuia se folosește mălaiul de porumb alb.

Un aliment legat de tradiția șezătorilor de iarnă era mâncarea făcută prin fierbere din boabe de porumb amestecate cu sâmburi de nucă pisați mai mare, puțin sărată sau îndulcită cu miere/zahăr.

Bunicii pregăteau nepoțeilor o mâncare ce purta numele de *puricei în tigaie*, de care puțini își mai aduc aminte.

În tigaia de aluminiu cu trei picioare se punea untură, nu neapărat nefolosită, ci de cele mai multe ori din cea rămasă de la gătit sau de la conservarea cărnii și cârnaților la oală. Se fărâma mămăliga rece peste untura din tigaia înfierbântată la gura sobei și se mesteca bine cu o lingură de lemn, până se rumenea puțin. Făcea plăcere nu numai celor mici, mai ales dacă pe masă era o strachină cu zeamă de varză, din care arareori sau după preferință se lua câte o lingură, pentru a atenua grăsimea *puriceilor*.

Cine n-ar vrea să mănânce astăzi ou copt în cuptor sau în vatră, acoperit cu jar, amestecat cu unt? Cu ceapă, puțină sare, cu mămăligă coaptă sau caldă, ar fi o mare plăcere, dar nu are cine să mai gătească acest aliment, pentru că a dispărut obișnuința.

Mai coace cineva pâine în cuptor folosind spuma de prune – care curge pe doagele buților, în afară, în timpul fermentării, spre sfârșitul verii și începutul toamnei – în locul drojdiei? Cine mai consumă astăzi turtă în vatra bine încinsă, făcută din mălai (făină de porumb) amestecat cu puține firișoare de mărar și câteva frunzulițe de pătrunjel?

Câți copii mai merg astăzi cu vacile, oile sau caprele și care coc dovleac și-l consumă după ce mulg direct, în scofleaja fierbinte, unul din animalele pe care le pasc?

Cine mai folosești astăzi oțetul preparat în gospodărie? Toți merg la magazin și-l cumpără, dar nu-și dau seama de superioritatea celui natural: într-o putinică special fabricată din stejar, uneori din salcâm, după ce este bine opărită până la ieșirea taninului din lemn, se pune zeamă de prune, grase de preferat, atunci când aceasta este bună pentru fabricarea țuicii. Prin fermentație, lichidul devine oțet după un timp de câteva luni. Pentru scurtarea acestei perioade, se pune un castron (sau două) de boștină, care este substanța ce s-a lăsat pe fundul altei putini în care este deja oțetul bun de consumat.

Ceea ce nu pare deloc a fi normal este folosirea băuturilor moderne în locul celor tradiționale, atât pentru copii, cât și pentru adulți. A ieșit din obișnuința femeilor bucătărese de a pune pe masă un pahar de apă curată, de izvor, îndulcită cu sirop pregătit în casă din mugurii de conifere, flori de soc și fel de fel de fructe, foarte sănătos față de Fanta, Adria, Coca-Cola etc.

Ceva asemănător se întâmplă și cu alte băuturi pe care unii le numesc sucuri, mai modern se folosește termenul de cidru. Se pregătesc din fructe: coacăze, agrișe, vișine, cireșe, căpșuni, mure, smeură, afine. Într-un borcan mai mare, se pun câteva straturi din aceste roade în intercalare cu cele de zahăr. După câteva zile, când și-au lăsat mustul, se toarnă apă, se lasă la fermentat până când lichidul devine dulce-acrișor. Se păstrează în sticle la rece, în beci sau frigider. Se consumă ca orice băutură răcoritoare. Nu se face în cantități mari, pentru a nu se oțeti, ci doar atât cât se poate consuma având gustul plăcut.

Și astăzi sunt în localitățile rurale prisăcari, stupari, și astăzi se recoltează miere de albine. Nu mai este acel obicei practicat de regulă la Sfântul Ilie (20 iulie), cunoscut sub denumirea de Tunsul știubeielor sau Retezatul știubeielor/stupilor, dar nici ceea ce era odată esențial pentru copii cu acest prilej: băutura dulce-acrișoară rezultată din apa cu care s-au spălat vasele și ustensilele mânjite cu miere în timpul recoltării, după o fermentație de câteva zile, cunoscută sub diferite denumiri: mursă de miere, lapte de miere, nied, mñied, ñied.

Am devenit cosmopoliți și în domeniul băuturilor alcoolice. Nu mai consumăm țuica, mai ales cea de prună, fabricată de noi la alambic. Bătrânii o foloseau ca medicament în amestec cu unele plante tămăduitoare de boli – cimbru de câmp, izmă/mentă, sunătoare, coada șoricelului etc. – sau pentru frecții. Ceva asemănător se întâmplă și cu vinul nostru românesc, pe care îl considerăm, greșit, inferior celor străine.

Nu suntem total împotriva rețetelor din import, precum nici absolutizarea tradiției, dar ce este mult nu este bun și nu trebuie să uităm că din patrimoniul românesc face parte și *bucătăria veche*,

care, alături de alte aspecte ale civilizației, reprezintă un fragment original de istorie a românilor.

Se simte nevoia, mai mult ca oricând, de înființare a unor muzee, sau anexe ale celor existente în domeniu – muzeele satelor sau Cel al Țăranului Român – în care să se păstreze, sub anumite forme, gastronomia românească în pas cu vremea, pentru că aceasta este astăzi percepută ca ceva necunoscut, primitiv, fără importanță și chiar derizoriu.

Nu știm dacă e normal ca un bărbat, să scrie un asemenea material despre *mâncăruri* și să atragă atenția asupra tradiției bucătăriei românești, așa *cum era odată*. Firesc sau nefiresc, eu am făcut-o, chiar dacă femeile ar afirma *păi în glumă, păi în râs:*

- Băăă, pe ăsta trebuia să-l fi făcut mă-sa fată!

Informatori:

- Magdalena Bebeșelea, secretară a primăriei locale, 49 de ani; a învățat să pregătească mâncăruri de la bunica sa, Maica Predoaica.
- Veruța Duhomnicu, pensionară, 78 de ani.

(Data informării: 24 martie 2014)

LUNGUL DRUM AL FIRULUI DE LÂNĂ

Lucreţia Tiţa, Gheorghe N. Tiţa, Galeş

Oaia domestică (lat. *Ovis aries*) este un animal erbivor, rumegător, domesticită în jurul anului 10.000 î. Hr. şi provine din specia de muflon sălbatic de prin părţile sud-vestice ale Asiei. Este un animal preţuit, pentru că oferă celui care o creşte bunăstare, şi îndrăgit, pentru că este blândă şi curată. Dacii o venerau, considerând-o un simbol al sacrificiului adus divinităţii şi sufletului strămoşilor.

La început, animalele erau crescute pentru carne, care asigura o bună parte din hrana zilnică a oamenilor. Încă din mileniul II î. Hr., oamenii din ţările nordice şi cele din bazinul mediteranean şi-au dat seama că şi lâna poate fi folosită, în special, pentru obţinerea postavurilor. Timpul a dovedit că ţesăturile din lână sunt cele mai rezistente la umiditate şi, în acelaşi timp, bune izolatoare termice – lâna acumulează căldură, pe care apoi o redă lent corpului. Ca urmare a procesului domesticirii şi ameliorării au fost create rase noi de oi. *Ţurcana* este o oaie rustică ce are şi astăzi, după câteva mii de ani de evoluţie, aceeaşi configuraţie, aceeaşi rezistenţă la boli, dar şi aceeaşi grosime şi lungime a firului de lână. Este mai rezistentă la temperaturile scăzute ale iernii. Şi *ţigaia* este veche de peste 2000 de ani, originară din partea de sud-est a Mării Caspice, are lâna albă sau roşcată şi preferă zonele de şes, mai calde.

Aşezarea Galeşului pe versantul sudic al Masivului Făgăraş – cu plaiuri mai domoale şi păşuni mai extinse – a făcut ca păstoritul să devină o activitate de tradiţie. „Pe Valea Vâlsanului, cei mai ciobănoşi erau găleşenii. Aceştia au temeiul lor, în stâna din Gruişorul şi cea de la Moldoveanu: 1800 mânzări, 100 mioare şi 800 miei.” (Mara N. Popp, *Contribuţii la viaţa pastorală din Argeş şi Muscel*, Bucureşti, 1934).

E limpede că oieritul a adus după sine o bună practică a prelucrării lânii – o activitate ce se desfăşoară în gospodăriile sătenilor, cu unelte relativ simple, având ca obiect obţinerea unor produse destinate în mare parte nevoilor proprii. În mod tradiţional, calendarul pastoral al găleşeanului este marcat de urcatul oilor la munte, miţuitul mieilor, împărţirea brânzei, răvăşitul oilor...

„Cam în jurul datei de 21 mai (sărbătoarea Sfinţilor Împăraţi Constantin şi maica sa Elena), deja vedem nişte gâze mici, nişte fluturaşi mici, aşa, mici de tot, care zboară d'ici-colea şi se spune c-au sosit *tunzătorii*. Atunci când au sosit tunzătorii începem şi noi să tundem oile..." (informaţii culese de la Andrei Brătulescu, recunoscut ca un vechi păstrător al tradiţiilor găleşene).

Tunderea oilor se face o dată pe an, după ce au fost scoase la păşune, când lâna *e în pai* (firele de lână au la bază o porţiune mai dură), situaţie în care tunsul se face mult mai uşor. Tunderea se face manual, folosindu-se o foarfecă specială. De la o oaie se pot obţine, în medie, 2-3 kg de lână pură.

Ieşitul oilor la munte este un eveniment anual care îmbracă haine de sărbătoare şi se petrece cam pe la sfârşitul lunii mai şi începutul lunii iunie. Cu o zi înaintea plecării se adună cârdurile şi se îmbăiază. A doua zi, rând pe rând, în oboarele deja pregătite se formează turmele: mânzări, sterpe, berbeci, mioare şi miei. De multe ori, ploaia a însoţit turmele chiar din momentul plecării spre înălţimea Moldoveanului, făcând parcă şi mai tristă despărţirea de sat...

...'Nalt îi vârful Moldoveanu
Unde urcă găleşeanu'.
El se suie până-n munte
Cu oiţele cornute,
Toată vara stă la stână
Ca să facă brânza bună.
Toamna, când îngălbeneşte,
Turma la vale porneşte...
(cules de la solista Ileana Chivereanu)

Prima turmă (mânzările) porneşte cu ciobanul în frunte, însoţit de prietenul de nedespărţit (câinele), cu bâta ciobănească în mână, fluierul la chimir şi cu ţolul în spate. După un timp porneşte şi cioporul oilor sterpe, berbecii şi mioarele, apoi turma mieilor. Urmează plecarea cailor şi măgarilor, a căruţelor, care duc bagajul ciobanilor şi al baciului. Până la Poieni (primul popas), mersul este mai anevoios. Câţiva tineri însoţitori ajută la transportul bagajelor, la rostuirea treburilor de început, la stâna deja pregătită. Muntele îi aşteaptă cu iarbă fragedă, cu aer curat şi cu raze blânde de soare. Activitatea începe pentru o vară întreagă. Însoţitorii revin în sat.

Un alt eveniment important din viaţa pastorală a găleşenilor este **miţuirea (tunderea) mieilor** – îndeletnicire ce are loc între sărbătoarea Sfântului Ilie (20 iulie) şi a Sfântului Pantelimon (27 iulie). Pe timpul verii, mulţi săteni urcă la munte cu legume şi fructe proaspete pentru ciobani. După tunderea mieilor din acel an, are loc o adevărată petrecere „la înălţime”, cu fluieraşi şi cu doinaşi.

Prelucrarea primară a lânii

Vara este anotimpul în care sătencele încep prelucrarea primară a lânii. Mai întâi o sortează, o scutură, apoi o spală şi o usucă. Sortarea lânii se realizează manual, în funcţie de regiunea corporală de pe care s-a făcut tunsoarea, în funcţie de culoarea fibrelor şi de conţinutul de impurităţi vegetale. Urmează operaţia de îndepărtare a impurităţilor care însoţesc firele de lână (vegetale, animale sau minerale, impurităţi aplicate la însemnarea oilor).

Desfacerea şi scuturarea lânii înainte de spălare prezintă unele avantaje:

a) se realizează o mai bună protejare a fibrelor prin desfacerea lânii în stare brută, datorită grăsimilor ce îndeplinesc rolul de lubrefiant;

b) îndepărtarea impurităţilor pe cale manuală este mai simplă şi mai ieftină;

c) se uşurează operaţia de spălare, datorită conţinutului mic de impurităţi şi a şuviţelor de volum redus (în care spălarea se face mai uşor).

Spălarea lânii are drept scop îndepărtarea usucului şi a impurităţilor care au rămas pe fibre după operaţia de scuturare. Se aplică procedee tradiţionale ca înmuierea lânii: „într-o copaie de lemn, mai mare, sau într-un hârdău se aşază 3-4 lâni; peste ele se toarnă apă clocotită până le acoperă bine; se lasă preţ de o oră, timp necesar pentru spălarea legăturilor între grăsimi şi firele de lână.” (cules de la Uţa Maria)

Spălarea propriu-zisă a lânii

Lucrarea se face manual, folosindu-se şi maiul de rufe pentru îndepărtarea impurităţilor minerale, a usucului – impurităţi care se depun pe fundul copăii sau hârdăului.

Clătirea (limpezirea) lânii

Se scoate câte o lână într-un coş, apoi gospodina merge la un şipot cu apă curată pentru a îndepărta ultimele impurităţi.

Uscarea lânii

După limpezire, lâna este pusă pe o prăjină de lemn sau chiar pe gard, cu expunere la soare; lâna uscată se păstrează în desagi, până când va fi prelucrată.

Răvăşitul oilor

Cam pe la mijlocul lunii septembrie, proprietarii oilor *vărate* pe Moldoveanu înhamă caii la căruţe, alţii îi înşăuează şi o pornesc de cu noapte spre stâna din munte. Aici baciul le împarte brânza şi urda, în raport cu numărul mânzărilor fiecărui proprietar. După câteva zile, coboară şi ciobanii cu turmele. Urmează *răvăşitul oilor*, un nou prilej de bucurie pentru întregul sat. Fiecare proprietar îşi alege (recunoaşte) oile, le îmbăiază şi le va paşte în propriile grădini şi ogrăzi până la sosirea iernii. Ciclul pastoral se încheie la Sânmedru (26 octombrie), când oile sunt adăpostite în *saiale* şi hrănite cu fân. Iarna activităţile se restrâng în jurul casei.

Gospodinele încep **clăcile pentru scoaterea spicului (părului)** din lâna albă de la oile ţurcane, spre a fi folosit la confecţionarea plocatelor (renumite în zonă).

Părul se piaptănă cu ajutorul a doi piepteni speciali şi se obţine astfel *caierul*. Caierul se aşază pe o masă, deasupra se pune o *blănăţuie*, peste care se pune un bolovan (o greutate). Cu ajutorul

unui fus mare (*drugă*), caierul de păr se îndrugă, se obţine un fir gros, folosit pentru bătătură. Lâna moale, rămasă după ce i s-a scos părul, este *dărăcită* apoi la maşina de lână şi transformată într-un val din care se fac caiere.

Unelte folosite pentru prelucrarea lânii: foarfece special de tuns oile, copăi de lemn de diferite mărimi, hârdău de lemn, coşuri de nuiele, piepteni din lemn cu dinţi de fier, mai de rufe, drugă, furcă de tors, fuse de diferite mărimi, mosoare, vârtelniţă, ţevi de soc, rotan, război de ţesut de diferite mărimi, suluri de lemn, vergei, iţe, spete de diferite mărimi, vătale, suveici, tocălii, răsucitori ş. a.

Furca şi caierul de lână

„...Caierul este pus în furcă şi tors cu un fus de lemn mai mare. Firul se toarce niţel mai subţire decât cel îndrugat pentru bătătură. Firele sunt depănate pe mosoare şi urzite pe ulucile de la gard sau pe furci, apoi date pe sul, folosindu-se mai mulţi *vergei*. Urmează *năvăditul*, cu ajutorul a două persoane, şi se leagă ‹‹gură fără pauză››" (cules, în 1981, de la Victoria Retevoi-Poinăreanu, recunoscută în zonă ca specialistă în ţesutul plocatelor).

La război. Foile se ţes într-un război special, se cos pe mijloc, se înnoadă ciucurii la capete şi *se împiedică* (se însăilează la capete cu aţă de cânepă).

La piuă, plocatul este îngroşat şi periat, apoi uscat. Se taie ciucurii şi piedica şi plocatul este aşezat pe lada de zestre.

Lâna ţurcană (din care s-a scos părul) şi cea ţigaie sunt duse **la maşina de lână**. Din valurile obţinute se fac caiere, apoi se torc. Grosimea firelor depinde de obiectele la care vor fi folosite:

a) pănură (*dimia*), din care se fac cioareci, pantaloni, veste bărbăteşti, zeghi;

b) ţoluri, feţe de perne, desagi, fote, bete;

c) pentru tricotat: flanele, ciorapi, mănuşi, fulare.

Vopsitul firelor de lână

Pentru înfrumuseţarea obiectelor din lână, o parte din fire se vopsesc cu vopseluri obţinute din plante. Florile plantelor se recoltează înainte de a începe să le cadă petalele. Frunzele se recoltează vara (în lunile iulie-august) sau toamna devreme, înainte

să cadă bruma. Cojile de ceapă se adună treptat, când sunt uscate. Cojile de păr, stejar sau arine se recoltează spre toamnă. Cojile de nuci se pot folosi verzi sau uscate. Gospodinele se îngrijesc să aibă la îndemână şi unele substanţe care întăresc culoarea: piatra acră (alaum de potasiu), calaican (sulfat feros de culoare verde – când e cristalizat), zerul de la caş, borşul de putină, zeama de la varza murată, sarea şi oţetul. Ştiu, de asemenea, să folosească numai apă de izvor sau de la râu.

Lâna trebuie să fie bine spălată. Înainte de a introduce firele în vasul în care urmează să fie vopsite, ele sunt muiate în apă călduţă mai bine de o jumătate de oră, apoi, fără a le stoarce, sunt introduse în vopsea. În timpul vopsitului, sculele (care nu trebuie să fie prea mari) se mestecă uşor pentru a prinde uniform culoarea. Vasul în care se vopseşte e indicat să fie foarte curat.

Combinaţii şi reţete de culori:

Culoarea *bej* se obţine din: flori de tei, foi de ceapă, frunze de gutui;

Culoarea *gri*: din coajă de mesteacăn;

Culoarea *maron închis*: din coji de nucă;

Culoarea *verde deschis*: din urzică, brusture de grădină;

Culoarea *roşie*: din moţul curcanului, sfeclă roşie;

Culoarea *gri deschis*: din bobiţe de soc şi oţet;

Culoarea *verde-nuc*: din frunze de nuc.

„Plantele se pun la macerat timp de câteva zile în apă rece, apoi se fierb în clocot cam o oră, după care se strecoară printr-o cârpă, astfel încât să rămână doar lichidul, fără pic de plante în el. În vopseaua astfel obţinută, se introduc cănurile, nu înainte de a fi muiate în apă caldă, şi se lasă la fiert până a intrat vopseaua în ele, după care vasul se trage în sus, şi se moaie după caz în oţet, piatră vânătă sau piatră acră, să iasă culoarea dorită, apoi cănurile se pun la uscat.” (informaţii culese, între 2013-2014, de la Uţa Maria, specialistă în operaţiunile de vopsire a firelor).

Graţie priceperii şi măiestriei lor, ţărăncile au ştiut să lucreze din lână produse greu egalabile atât pentru decorarea casei, cât şi pentru uzul familiei. Lăzile de zestre – cu toate că astăzi nu mai sunt

la modă – stau mărturie în acest sens. Să ne bucurăm, aşadar, de binefacerile satului tradiţional, de „secretul" atâtor meşteşuguri, ce se pierd în istorie! *Traiectul* unui astfel de meşteşug am încercat şi noi să parcurgem cu rigurozitate sau, cum se spune în popor, „*de-a fir a păr*".

Glosar de termeni populari

dimie – ţesătură ţărănească groasă, din lână albă; pănură.

drugă – fus mare cu ajutorul căruia se îndrugă (toarce) părul pentru bătătura plocatului.

miţuirea mieilor – tunderea mieilor din anul respectiv.

pănură – postav ţărănesc din fire de lână, din care se confecţionează diverse articole de vestimentaţie, ornamentate de obicei cu motive populare.

piuă – instalaţie hidrotehnică ce îndeseşte şi înfrumuseţează ţesăturile din lână, prin baterea acestora cu maiul sau cu ciocanul greu de lemn, în vase din lemn, în care se pune apă caldă. Prin această batere (care durează circa o zi şi o noapte) firele de lână se umflă, se îngroaşă şi se îndeasă, obţinându-se un postav gros, dar flexibil şi moale. La întoarcerea acasă, atât pănura cât şi celelalte ţesături sunt înfăşurate pe câţiva pari înfipţi în pământ sau între stâlpii cerdacului, la uscat.

rotan – roată, cu ajutorul căreia se deapănă firele pe ţevi.

tocălia – unealtă folosită la răsucitul nojiţelor.

vătală – o componentă a războiului de ţesut, care susţine spata şi permite dirijarea suveicii prin rost, menţinerea paralelă a firelor de urzeală şi îndesarea firului de bătătură.

PRACTICI PREMARITALE DE CIURLEZ ÎN SATUL AREFU

Georgiana Nicoleta Tucă, Arefu, Argeş

Satul – izvorul nesecat de cunoştinţe, de imagini, de datini, sursa bucuriei, liniştea, puritatea.

Satul – cel care îşi învăluie cu mantaua grijei bătrânii, locuitorii milenari, care păstrează cu stricteţe tradiţia, obiceiurile, şi toate credinţele pe care modernitatea doreşte cu îndârjire a le înlocui cu kitsh-uri de o calitate îndoielnică.

Conform Dex-ului, obiceiurile sunt moduri tradiţionale de comportare, caracteristice unui popor, unui grup social[136] şi fără îndoială, pentru cei care le privesc din afară, pitoreşti manifestări folclorice, mari spectacole[137].

Sunt legi transmise din generaţie în generaţie pe cale orală şi respectate cu stricteţe de membrii colectivităţii. Însă, atunci când legătura dintre străbuni şi urmaşi se frânge, obiceiurile nu mai sunt transmise calitativ, iar informaţia îşi pierde din valoare.

Asemenea fenomen s-a petrecut şi cu *Ciurlezul*.

Întrebarea este, câţi dintre dumneavoastră, cei tineri, cunoaşteţi definiţia ciurlezului?

După spusele bătrânei Maria Jogăraru, numită şi *Aurica lu' Ciocan*, în vârstă de 87 de ani din satul Arefu, revelionul de azi este ciurlezul de odinioară.

În linii mari, ciurlezul în Arefu era văzut ca pe o petrecere cu dansuri și jocuri la Cârciuma lu' Păuneci, dar răscolind mai adânc în istorie am descoperit şi o altă formă de manifestare a sa, chiar în casa ţăranului, unde obiceiurile şi tradiţiile erau impregnate mai adânc,

---

[136] *Dex*, Editura Univers Enciclopedic Gold, Bucureşti, 2009, p. 728.

[137] Mihai Pop, *Obiceiuri tradiţionale româneşti,* Editura Univers, Bucureşti, 1999, p. 7.

neatinse de materie sau de timp. Am avut bucuria să-mi fie relatată noaptea ciurlezului din trecut, iar puritatea acelor oameni, tăria cu care credeau în semne şi mai ales credinţa că viitorul le apartine m-au îndemnat să v-o povestesc şi dumneavoastră, ca mărturie clară pentru urmaşii urmaşilor noştri.

La casa gazdei, ciurlezul era sărbătorit numai de fetele nemăritate şi, pe lângă distracţia cuvenită, esenţa trebuia să fie întreţesută cu diverse practici premaritale, care aveau să le dezvăluie sortitul. Aşa era pe timpuri, fata trebuia să se căsătorească de la o vârstă fragedă, căci de nu, era marginalizată, exclusă... Ce vremuri!!

Intrând în atmosfera de atunci, cea care se hotăra să primească ciurlezul în casă aşeza mai multe scaune în jurul unei mese. Fetele se strângeau în jurul acesteia, puneau oale noi şi scriau bilete cu toţi băieţii vicioşi, cu defecte din sat, toţi hazliii, după cum îmi spunea însăşi tanti Aurica: beţivi, limbuţi, guşaţi, fumători, cocoşaţi ori iubăreţi. Aşezau apoi biletul în oală şi oala pe masă cu gura în jos.

Tare se mai amuzau când trebuiau să îşi aleagă fiecare oala – şi implicit sortitul – căci, după cum am văzut, pretendenţii nu erau tocmai buni de însurătoare.

Când orologiul bătea miezul nopţii, fetele ieşeau în grădină, pe lângă gard şi numărau parii: 1, 2, 3,... până la 9. Cum era al nouălea par, aşa le era şi viitorul sot, credeau ele. Ori era scurt, ori înalt, ori cojit, ori decojit, de prun sau de salcie. Pentru fiecare atribut aveau o clară tălmăcire, după care se ghidau fară tăgadă.

Dovadă a veridicităţii acestor semne premaritale stă chiar mărturia bătrânei Aurica lu' Ciocan, căsătorită de două ori într-un timp relativ scurt: *Prima dată am facut Ciurlez la noi acasă şi m-am dus noaptea să număr parii. Am nimerit un par de salcie, înalt şi strâmb, dar cu coaja pe el. Şi l-am luat pe Ionel al lu' Nistor. El era slăbuţ, înalt şi adunat de spate. Avere avea, pământ a avut (...). Nu am stat cu el decât un an şi patru luni (...). Şi a venit din nou timpul să facem petrecerea noastră şi iar m-am dus să număr parii. Ce credeţi că am nimerit? Parul mi-a ieşit un bulumac scurt, dar fără coajă, deci omul meu a fost sărac.*

Să fie o coincidenţă? Sau poate nu. Cert e că aceste semne ancestrale le erau ghid, potecă, îndrumare, iar orice sursă exterioară care voia să le modifice raţionamentul era eliminată.

O a treia practică premaritală din noaptea ciurlezului avea să se desfăşoare la revărsatul zorilor. Se spunea că cea care voia să ştie cu cine se va mărita, să adune pe făraş gunoiul şi în dimineaţa zilei de Anul Nou să se aşeze cu picioarele pe el, având privirea îndreptată către Răsărit. Încotro va auzi prima dată cocoşul cântând, sau câinele lătrând, într-acolo îşi va găsi sortitul.

Interesantă era orânduiala acestor practici premaritale, ca într-un joc de puzzle, dezvăluindu-se întâi caracterul moral al pretendentului, completând cu trăsăturile fizice şi încheind cu domiciliul acestuia.

Acum, Ciurlezul mai există doar în gândurile şi în sufletele celor bătrâni, pentru că modernitatea şi-a pus amprenta asupra societăţii şi chiar asupra satului, iar distracţia de Anul Nou e percepută ca pe ceva extravagant, inedit.

Doar noi, tinerii, putem reînvia tradiţia, aşa că, ce spuneţi, anul acesta facem un Ciurlez?

***Bibliografie**:*

1. ***, *Dicţionarul explicativ al limbii române,* Editura Univers Enciclopedic Gold, Bucureşti, 2009.

2. Mihai Pop, *Obiceiuri tradiţionale româneşti,* Editura Univers, Bucureşti, 1999.

BREZAIA DE LA RUCĂR, DE LA OBICEI DE SORGINTE PĂGÂNĂ LA MANIFESTARE LUDICO-RITUALĂ CONTEMPORANĂ

Vlad Tudor, Rucăr

„Satul a fost şi rămâne pentru deapururi energia noastră vitală"...
(Valer Ceuca, Gheorghe Bledea) „Ţara Durerilor – reportagii şi evocări").

Zestrea tradiţiilor populare româneşti izvorăşte în general din straturi europene pre-creştine, străvechi, unele dintre ele fiind chiar de origine traco-dacică sau daco-romană, cât şi din contextul de convieţuire cu alte grupuri etnice sau popoare vecine.

De altfel se poate concluziona că spaţiul spiritualităţii româneşti este modelat de acea acţiune ondulatorie regăsită în muzică, în poezie, dar şi în toate activităţile creatoare, în care s-a exprimat şi esenţa naţională dar şi universală, venind dinspre lume, dinspre spaţiul mioritic, dar investită cu toată bogăţia gândului omenesc interferat cu cel universal. (Dumitrescu-Buşulenga, 1982, p. 72).

Multe din obiceiurile, datinile şi tradiţiile românilor sunt legate în mod direct de realităţile ocupaţionale, de îndeletnicirile care în mod peren au asigurat viaţa şi succesiunea generaţiilor.

Altele – numeroase şi esenţiale – au la bază concepţia creştină despre lume şi viaţă, dată de creştinism chiar de la începuturile sale. Adâncirea experienţei şi cunoaşterii religioase cere o vocaţie specială sau o inteligenţă şi o voinţă ieşită din comun (Eliade, 1994, p.180). Sărbătorile din ciclul vieţii şi cele de peste an punctează calendaristic viaţa comunităţilor locale, fiind oglinda vie a gândirii filozofice româneşti tradiţionale. Ele sunt expresia directă a tradiţiei, iar tradiţia

este influenţa muncii culturale anterioare asupra celei prezente (Vianu, 1982, p. 248).

Datinile şi obiceiurile, aşa cum apar ele în realitate, sunt fenomene complexe, ansambluri de elemente şi forme care pot la un moment dat să vorbească despre o veche civilizaţie locală.

Prin intermediul lor oamenii s-au simţit mereu alături unii de alţii, celebrându-le şi dedicându-le timpul şi atenţia. Tradiţia şi sărbătoarea sunt direct legate, individul şi comunitatea trăindu-le cu maximă intensitate. Ele aparţin vieţii, marcând intrarea omului într-un nou ciclu cosmic, integrate pe deplin în calendarul popular.

Sărbătoarea Crăciunului, ca hotar major al timpului, cuprinde una dintre cele mai bogate şi mai complexe structuri rituale în care sunt antrenate toate categoriile de vârstă şi socio-profesionale. Este necesar de amintit că, în acest sezon al schimbării, toate gesturile şi sunetele folosite au o valoare apotropaică, protectoare. Atunci se spune că **„cerurile se deschid, dar minunea asta n-o pot vedea decât cei buni la Dumnezeu"** (Pamfile, 2006, p. 286).

Obiceiul despre care este vorba în rândurile următoare se numeşte Brezaia, sau Brezoaia (cum se numea în vremuri mai îndepărtate), datorită unei basmale albe ce se punea deasupra ciocului, şi care o făcea să pară „breazǎ".

Ca încadrare tipologică generală, Brezaia face parte din categoria jocurilor animaliere cu măşti, acestea fiind prezente într-o multitudine de variante pe tot cuprinsul ţării. Este posibil să se fi realizat un transfer prin aculturaţie din Transilvania, Rucărul fiind vreme de secole, vamă între Ţara Românească şi Transilvania.

La Rucăr sunt mai multe Brezăi, de regulă câte una de fiecare cartier mai important, alcătuită din 10-15 persoane, copii şi adolescenţi, dar Brezaia Satului, ajunge cea mai mare să aibă în unele cazuri peste 50 de colindători, aceştia fiind de regulă oameni maturi.

Flăcăii cu Brezaia încep colindul din seara de 24 decembrie şi-l ţin până a doua zi dimineaţa. Ca dar ei primesc bani, dar şi băutură. La unele case colindătorilor li se dă şi de mâncare, mai ales preparate tradiţionale din carne de porc.

Cu banii primiţi se plătesc lăutarii care le-au cântat şi se cinstesc cu vin fiert sau ţuică fiartă toţi cei din ceata Brezăii.

Când încep să colinde la poarta gospodarului, brezăiaşii strigă: „Hăi-hăp''!!! Hăpăiturile sunt onomatopee, adaptate specificului social şi personal al fiecărui gospodar şi ele cuprind de cele mai multe ori ironia, dar şi urările de belşug.

Acestea sunt cuvintele cu care colindătorii îşi încep urarea la orice casă, apoi urmează partea specifică celui colindat.

Din observaţiile directe asupra obiceiului, precum şi din descrierile destul de minuţioase pe care le deţinem, rezultă principalele trăsături funcţionale ale acestuia.

Colindătorii sunt obligatoriu îmbrăcaţi în costume populare şi poartă pe umeri cojoace miţoase mari şi grele.

Costumaţia grupului de colindători respectă canoanele portului popular, deoarece fiecare nivel de vârstă îşi avea semnele sale culturale, un veştmânt adecvat al cărui mesaj era cunoscut şi acceptat de toţi membrii grupului respectiv (Ghinoiu, 2011, p. 34).

Lăutarii se tocmesc din timp, li se dă arvună, iar în cazul în care ei nu pot să vină – indiferent de motiv – sunt obligaţi să dea de trei ori banii înapoi faţă de valoarea arvunei (*Informaţie înregistrată în teren de la Găbiţă Urdea -18 ani- brezăiaş în Brezaia mare a satului).* Colindul este adaptat diferitelor persoane, şi mai ales stării lor sociale.

Măştile zoomorfe, jocul ritual dar şi costumaţia brezăiaşilor sunt elementele care indică provenienţa păgână a acestei manifestări. După cum se manifestă, brezaia poate fi socotită şi un fel de teatru popular, dar net inferior la acest capitol în comparaţie cu capra.

Moşul este îmbrăcat în haine obişnuite, având pe spinare o piele de oaie, are în faţă o scândură, pe care este desenat cu roşu un cap de animal, iar în mână ţine o măciucă sau mai bine zis un pămătuf, format dintr-un băţ (are legat de el un ghem de cârpe), cu el bătând copiii care-1 aleargă şi chiar pe oamenii mari, cerându-le bani. Pielea din spatele moşului se numeşte hârcă. A doua persoană, soţia moşului, este Brezaia. Din creştetul capului şi până jos ea este îmbrăcată cu un fel de pelerină, care-i acoperă tot corpul şi care este

formată numai din basmale de diferite culori şi modele, ce le-au căpătat flăcăii de la fete, cu câteva zile înainte de Crăciun.

În partea de sus, Brezaia are un cioc de lemn ca pliscul raţei, al cărei maxilar de jos este mobil şi plescăie ori de câte ori este tras de sfoară de mâna brezăiaşului. Brezaia nu vorbeşte nimic, numai se ia după trecători şi începe să ciocănească, dând a înţelege că trebuie a i se plăti. Banii ce i se dau îi primeşte printr-o deschizătură aflată sub cioc.

Brezaia este de fapt o mască de structură compozită, ce reuneşte înfăţişări dintre cele mai diverse: animaliere, de pasăre, umane şi – trebuie subliniat pentru tipul de mască din Rucăr – inducând ideea unei creaturi acvatice sau de reptilă („basmalele" ce alcătuiesc veşmântul Brezaiei sunt aşezate ca solzii la un peşte). Policromia şi amestecul de trăsături precum şi figurarea cuplului arhetipal Brezaie-Moş constituie alături de alte componente din structura de ansamblu a colindului, o probabilă reprezentare a disoluţiei şi totalizării în haosul ce preceda ciclic eterna naştere a lumii şi timpului în forme strălucitoare, deosebite. Brezaia este o prezenţă „mută", comunicând însă gestual, prin mişcări ale capului, prin scuturarea întregului corp, prin dansul şi săriturile imprevizibile din timpul cântării colindelor.

O trăsătură pertinentă funcţional atât pentru masca brezaiei cât şi pentru Moş, credem că o constituie acea marcă de „străini", „neobisnuţi", purtătoare de sacralitate, de noroc, dar implicând în revers şi conotaţii groteşti, parodice prin întreaga vestimentaţiei care subliniază odată mai mult opoziţia faţă de realitatea cotidiană a satului: în varianta din Rucăr a măştii, basmalele pentru veşmântul Brezaiei (obţinute de la femei şi mai ales de la casele cu fete mari) nu sunt dintre cele confecţionate, în casă, ci sunt basmale de mătase, cumpărate din târg. La rândul său, Moşul „se încalţă de obicei cu cizme, ia pe dânsul pantaloni negrii – (ceilalţi locuitori ai satului având aproape toţi pantaloni de dimie albă) - iar pe cap pune o bucată de lemn care are faţă de om, lucrată din vreme şi vopsită de vreun meşter iscusit, sprâncenele şi mustăţile sunt făcute din lână, dinţii din gură din boabe de fasole albă sau de altă culoare.

Unele elemente ce compun vestimentaţia şi recuzita Moşului par de-a dreptul parodice, carnavaleşti: Hârca este susceptibilă de a fi interpretată ca o parodie de steag sau prapor bisericesc, în unele variante ea fiind confecţionată dintr-o piele de ţap, de care atârnă o bucată de scândură cu un chip omenesc sau, mai nou, având pictura aplicată direct pe această piele prevăzută cu un mâner pe care Moşul îl sprijină pe umăr cu o mână.

La un nivel de analiză aprofundată aceste elemente reprezintă un fel de „cheie" a măştii umanoide: sabia de lemn şi măciuca sunt binecunoscute simboluri falice, funcţionând ca însemne ale principiului masculin creator, după cum cenuşa este interpretabilă şi ea simbolic ca marcă a regenerării: pe durata intonării colindelor şi în timp ce brezaia joaca şi sare, Moşul se repede spre cei care asistă, atingându-le încălţările cu pămătuful, iar aceştia încearcă mai mult de formă să se ferească, făcând mult haz.

Dacă se întâmplă ca gazda să nu fie binevoitoare, brezăiaşii scot porţile din balamale, le poartă o bucată de vreme prin sat, iar apoi le aruncă în şanţuri sau le lasă în mijlocul drumului, ca să vadă toţi care gospodari nu au fost vrednici să primească şi să cinstească brezăiaşii.

În varianta de desfăşurare a obiceiului de la Rucăr, secvenţa de contactare a gazdei (păstrând caracterul glumeţ) deţine în primul rând funcţia de urare, colindătorii prezentându-se ca aducători de prosperitate, şi adaptând această vestire stării sociale sau ocupaţiei celui colindat (Rujan, 2011, p. 9-12).

Colindele cântate la casa gazdei de brezăiaşi sunt colinde din repertoriul local actualizat şi în funcţie de familia colindată. De cele mai multe ori ele se prezintă sub forma unei suite din care nu lipseşte colindul generic al casei, primul în ordinea interpretării, apoi colinde de fată sau de fetiţă, cu texte diverse ca stil şi mesaj.

Din multitudinea de colinde care se cântă la Brezaie am ales un text de o valoare deosebită, deoarece conţinutul său are două elemente stranii, nedescifrate încă de cercetători, în ciuda unor eforturi notabile în această direcţie. Este vorba de prezenţa unor „doamne", deşi ceata de colindători este exclusiv masculină, iar

„prundurile mării” întregesc misterul, deoarece Brezaia este „enclavizată” ca ritual numai în zona Rucărului, zonă montană prin excelenţă.

Doamnele-n prundurile mării
Născut-au, crescut-au,
Doi, trei păltiori
Nalţi şi gălbiori,
Sus e frunza deasă
Jos dumbriţa-aleasă.
Supt umbriţa lor
Cine să dumbreşte?
– Cele oşti leşeşti.
Sunt şi româneşti.
Cele oşti leşeşti
Ele Domn că-şi au
Cele româneşti
Ele Domn că n-au
Şi ce-au mai umblat
Şi ce-au trepădat
Până mi-au aflat
D-un tânăr cocon
Pe nume Ion,
Bun de-al pune Domn
Dintâiu îl cerură:
Dă-ni-l taică, dă-ni-l,
Dă-ni-l pe Ion
Că e bun de Domn!
Taică-său nu vrură,
Maică-sa nu vrură.
D-al doilea-l cerură:
Dă-ni-l taică, dă-ni-l,
Dă-ni-l maică, dă-ni-l
Dă-ni-l pe Ion
Că e bun de Domn!
Tata se-nvoia,
Dar mama-l opria
Noi cum vi l-om da?
Că e mititel
Şi e crudicel
Şi încă nu ştie
Cizme de-a-ncălţa,
Cal de-a-ncălica,
Cal în chingă-strânge
Săbioara-ncinge,
Grele oşti a frânge
D'al treilea-l cerură:
– Dă-ni-l taică, dă-ni-l,
Dă-ni-l maică, dă-ni-l,
Dă-ni-l pe Ion
Ca e bun de Domn.
Şi în oastea noastră
Sunt ostaşi bătrâni
Carii l-o-nvăţară
Cisme de-a-ncălţară,
Cal-de-a –ncălicară,
Cal în chingă-a strânge,
Săbioară-ncinge,
Grele oşti a-nfrânge.
Şi l-om dăruiră
Cu vestmânt lung,
Lung pân-la pământ,
Cu zale cusut,
Frumos zugrăvit.
Podoabele toate,
Pe piept şi pe spate
Soarele cu raze,
Cerul tot cu stele,

Luna cu lumina,
Pământul cu flori.
Şi taică-său vrură
Şi maica-sa vrură.

Ion Făt Frumos
Fie sănătos
'n ştirea lui Hristos.

(Ispas, 2007, p. 195)

(Cuvântul „Doamnele" se cântă la începutul fiecărui rând. Al doilea vers se cântă de două ori).

O analiză sumară a acestui text scoate în evidenţă câteva elemente deosebite. Este prezentat în acest colind un univers socio-istoric, cu numeroase elemente de iniţiere, de factură ezoterică, de certă origine pre-creştină, chiar dacă spaţial şi temporal acţiunea pare a fi din perioada Evului Mediu. Copilul (Ion) are un nume românesc des întâlnit, originea acestui nume fiind bizantină. În Evul Mediu particula„Io" era primul cuvânt din titulatura oficială a domnitorului, arătându-se prin aceasta dreptul divin la domnie. Se observă aşadar că feciorul e sortit să devină domn şi conducător militar peste două oştiri, leşeşti şi româneşti.

Prezenţa soarelui, a lunii, a cerului cu stele şi a pământului cu florile sugerează că feciorul are sprijinul cerului şi al pământului spre a domni cu vitejie, reieşind de aici faptul că respectivul „cocon" – fiu de domn, trebuie să-şi împlinească destinul, iar părinţii trebuie să se supună.

De remarcat faptul că acest colind a fost cules în 1938, şi la Rucăr, dar şi în comuna Dragoslavele, de etno-muzicologul Constantin Brăiloiu, care i-a dat o apreciere deosebită, ,fapt care-i sporeşte şi mai mult valoarea.

Ca încadrare temporală distinctă, colindatul cu Brezaia se desfăşoară numai în noaptea de Crăciun „până a doua zi în răsăritul soarelui, celelalte apariţii ale măştii fără a mai fi asociate cu colindul, înregistrându-se în zilele următoare ca plimbare prin sat, în alaiul parodic al copiilor care o îndeamnă: «Brezăiţa Moşului/Pe valea cocoşului/Nu te da /Nu te lăsa/Că mă leg de hârca ta!».

Ultima apariţie are loc a treia zi de Crăciun, la hora satului, a cărei organizare revine de asemenea cetei de flăcăi: „a treia zi de Crăciun se face o horă mare la care iau parte toţi flăcăii şi toate

fetele. Brezaia moare iar Moşul o jeleşte şi după aceea e dusă pe braţe mai departe să fie îngropată, «praznicul» – «pomana» Brezăii – constând în petrecerea de la cârciuma satului. Scena înmormântării brezăii încheie cele mai frumoase zile ale Crăciunului. Brezaia este dusă la han, unde se desfac basmalele, fiecare băiat având grijă să le înapoieze fetei de la care le-a cerut" (Tăraş, 2007, p. 55).

În desfăşurarea actuală a obiceiului, când instituţia horei satului şi rosturile ei ceremoniale din sărbătoarea Crăciunului au fost treptat destructurate, moartea rituală a măştii şi învierea ei au devenit secvenţe ludice.

Dincolo însă de toate aspectele de cercetare ştiinţifică, dincolo de aspectele de ordin social, cultural, religios ori ritualic, Brezaia rămâne pentru toţi cei care au cunoscut-o direct, o minunată poveste din vremurile de demult... dar şi de acum... dar şi de acum înainte...

Mai avem poveşti, mai avem doruri. Astea ne-au mai rămas. Şi ele sunt curgătoare, mângâie şi stâmpără (Grigore Leşe).

Bibliografie selectivă

1. Ceuca, Valer, Bledea, Gheorghe, *Ţara Durerilor - reportagii şi evocări*, Editura Ziarului „Desrobirea", Sf. Gheorghe, 1944.

2. Dumitrescu-Buşulenga, Zoe, *Itinerarii prin cultură*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1982.

3. Eliade, Mircea, *Nostalgia originilor*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1994.

4. Ghinoiu. I (coordonator), *Atlasul Etnografic al Romaniei,* Vol. IV, Editura Academiei Române, Regia Autonomă „Monitorul Oficial", Bucureşti, 2011.

5. Ispas, Sabina, *Colindatul Tradiţional Românesc. Sens şi Simbol,* Editura Saeculum Vizual, Bucureşti, 2007.

6. Leşe, Grigore, *Acum ştiu cine sunt. Însemnări şi aduceri aminte,* Editura Humanitas, Bucureşti 2013.

7. Pamfile, Tudor, *Sărbătorile la Români,* Editura Saeculum I.O., Bucureşti, 2006.

8. Rujan, Adriana, Alexandrescu, Costin, *Colinde şi obiceiuri de iarnă din Argeş-Muscel,* Editura Paralela 45, Piteşti, 2011.

9. Tăraş, Ilie, *Istorie şi folclor Rucărean*, Editura Larisa, Câmpulung, 2007.

10. Vasile, V. Filip, *Universul colindei româneşti,* Editura Saeculum I.O., Bucureşti, 1999.

11. Vianu, Tudor, *Studii de filozofia culturii*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1982.

DINAMICA LEXICULUI PASTORAL

Prof. dr. Elena-Cremona Țintatu-Comănescu, Pitești

Dinamica lexicului pastoral – Reluarea anchetei *Atlasului lingvistic român*

De alte ocupaţii colaterale păstoritului. Am refăcut traseul urmat de cercetători în zona Muscelului şi am consemnat răspunsurile pe care mi le-au dat locuitorii din enclava culturală Corbi şi din zonele circumvecine. Întrebările pe care le-am adresat sunt legate strict de ciobănie.

Întrebări: 1940-1950 2005-2006

1. Cum chemi oile? - Se fluieră, se strigă: brrr. //Idem
2. Cum alungi oile? - Fugi d-aici! // Idem
3. Cum îi ziceţi unei miele de un an? - Noatină.//Idem

Cum îi ziceţi unei grămezi de oi care este mai mică decât o turmă? - Clăţău, cleţaie, ciopor. // Clăţău, ciopor.

4. ***Atlasul lingvistic român- serie nouă*** (7 volume), are în volumul al II-lea apărut în 1956 un segment pastoral, cu un număr de 101 întrebări legate de această îndeletnicire şi

5. Cum îi ziceţi aceluia care are în seamă toată târla, fie că are cele mai multe oi, fie că este ales de ceilalţi stăpâni ai oilor? -Stăpân. // Şef de cârd, **vătaf.**

6. Cum îi ziceţi locului îngrădit unde stau oile, de obicei, iarna? –Târlă.// Idem

7. Cum îi ziceţi adăpostului aceluia acoperit, sub care ţineţi oile iarna?- Adăpost. // **Saiva, saia.**

8. Cine paşte oile?- Ciobanul. // Idem

9. Cum numiţi băţul acela lung, cu cârlig la un capăt, cu care ciobanii prind oile, ca să sugă mieii sau ca să le tundă?- Caţă // Idem

10. Ce faceţi din laptele oilor?- Brânză, băgăm oile în brânză. // Idem

11. Cum îi ziceţi aceluia care mână oile la muls?- Strungar. // Idem

12. Ciobanul se tocmeşte?- Oamenii îşi pun cioban la ciopor. // Idem

13. Ce ziceţi că faceţi când fiecare îşi ia acasă oile din turmă, după ce nu mai faceţi brânză?- Nu există răspuns.// **Se răvăşesc.**

14. Cum numiţi casa din munte unde stă baciul şi se face brânza?- Stână. // Idem

15. Cum îi ziceţi deschizăturii strâmte prin care trec oile la muls?- Uşe.// Uşă.

16. Cum se ţin mieii închişi?- În târlă, staulul mieilor, închizătoarea mieilor.// Idem

17. Ce semn este acesta?- Pişcătură. // Idem

18. Ce semn este acesta?- Preducea. // Idem

19. Ce semn este acesta?- Trăsură. // Idem

20. Ce semn este acesta?- Teşală. // Ureche teşită

21. Ce vas este acesta?- Tuci sau căldare. // Idem

22. Pe ce se merge de la stână la izvor sau în sat?- Potecă. // **Hăţaş.**

23. De ce ţineţi găleata?- De urechi. // De **toartă**, de urechi.

24. Cum numiţi vasul acela mic, de lemn sau de metal, care se pune între aţele găleţii şi în care mulgeţi oile?- Ulcică, Cupă. // Cupă.

25. Ce-i faceţi laptelui după muls?- Se strecoară. // Idem

26. Cu ce îl strecuraţi?- Cu o strecurătoare. // Cu **sidila** sau cu strecura.

27. Cum îi ziceţi cercului de lemn, în care sunt împletite câteva sfori, care se pune pe gura putinii şi pe care se aşază strecurătoarea, când strecuraţi laptele, ca să nu cadă strecurătoarea în putină?- Vârzog. // Nu se cunoaşte obiectul, este denumit alt obiect cu acest termen.

28. Cum îi ziceţi vasului în care se închiagă laptele?- Hârdău. // **Cazan.**

29. Cum îi ziceţi laptelui de oaie care, după ce aţi pus chiag în el, s-a închegat în putină?- Stereghеaţă. // Idem

30. Ce se face mai apoi?- Se frământă cu mâna. // Idem

31. Cum îi ziceţi scândurii sau bucăţii de lemn scobite pe care se stoarce caşul sub teasc?- Crintă. // Idem

32. Ce rămâne în vas?- Jintiţă. // Idem

33. Cum îi ziceţi lingurii mari cu care luaţi urda din căldare?- Lingură mare. // Idem

34. Cum îi ziceţi la ceea ce rămâne în căldare după ce scoateţi urda?- Zăr. // Idem

35. Ce se întâmplă cu caşul?- Se dospeşte. // Idem

36. Cum îi ziceţi zerului gros, ca smântâna, care curge la urmă din caşul stors de sub teasc?- Janţ. // Idem

37. În ce se păstrează brânza?- În burdufi, în burduşi.// Idem

38. Cum îi ziceţi la tot laptele care se mulge o dată de la toată turma de oi?- Mulsoare, mulsoi, lapţ. // Mulsoare (cantitatea de lapte din 6-8 găleţi de 10 litri), toată cantitatea de lapte de la turmă poate fi de 10 mulsori.

39. Ce fel de brânză este aceasta?- Brânză care ustură. // **Hoampă.**

40. Ce fel de brânză este aceasta?- Brânză mucedă. // Idem

41. Când nu mai au oile lână cum se zice?- S-au împăiat. // Împăiază, năpârlesc.

42. Ce le faceţi oilor?- Le tundem // Idem

43. Cu ce?- Cu foarfeci. // Idem

44. Ce face ciobanul când tunde oile pe burtă? (şi la coadă)- Le codinează. // Codinit.

45. Ce iese din lână când o spălaţi?- Usuc. // Idem

46. Ce faceţi cu lâna după ce s-a uscat?- O scarmăn. // Idem

47. Cum se numeşte unealta prin care treceţi lâna (**părul**) prima dată?- Chepteni mari. // Piepteni.

48. Ce ziceţi că faceţi cu lâna (**părul**) când o treceţi prin unealta aceasta?- O cheptin. //O pieptăn.

49. Cum numiţi lâna cea mai bună, care are firul mai lung?- Păr. // Idem

50. Când lucraţi lâna acasă, cum numiţi, după ce aţi lucrat-o, lâna cea mai rea, cea mai măruntă?- Ştim. // Idem

51. Ce se face mai apoi?- O facem la maşină. // Se dărăceşte, **după această etapă** se face la maşină.

52. Cum numiţi lâna lucrată acasă, atâta cât puneţi o dată în furcă?- Caier. // Idem

53. Apoi ce faceţi cu ea?- O torc. // Idem

54. Cum numiţi unealta aceea cu care toarceţi apăsând cu piciorul?- Maşină de tors. // Nu le este cunoscut acest obiect.

55. Cum numiţi fusul acela mai mare şi mai gros cu care femeile torc aşa?- Drugă, drug. // Idem

56. Cum se numeşte tehnologia?- Îndrugăm. // Idem

57. Ce face firul când toarce femeia?- Se îndrugă, se toarce, se suceşte. // Idem

58. Cum se aude?- Sfârâie. // Idem

59. Cum se numeşte când vă întâlniţi mai multe femei la tors?- Şezătoare. // Idem

60. Ce faceţi cu lâna toarsă?- O dăm pe rischitor. // Idem

61. Cum se numeşte obiectul acesta?- Rischitor, risfitor. // Răşchitor.

62. Din ce este format?- Furcă şi pană. // Idem

63. Ce obiect este acesta?- Vârtelniţa. // Idem

64. Din ce este făcută?- Fofeze, fus şi capră. //Fofeze, **picior şi talpă.**

65. Ce obiect este acesta?- Sucala. // Idem

66. Din ce este făcută?- nu se menţionează.// **Cutie sau talpă, fus şi roată.**

67. Ce faceţi cu urzeala, ca să nu se roadă de spată?- O scrobim. // Se dă pe fire şi pe spată cu **săpun sau cu parafină.**

68. Ce obiect este acesta?- Urzitor. // Idem

69. Din ce este făcut?- Fus, fofeze, stâlpii urzitorului şi talpă. // Idem

70. Acum ce faceţi? Urzesc. // Idem

71. Când nu băgaţi bine de seamă la urzit, ce se întâmplă cu firele?- Se-ncurcă. // Idem

72. După ce urziţi, după ce învăliţi şi după ce năvădiţi prin iţe şi prin spată, ce faceţi cu firele la sulul dinainte?- Leg gura pânzei.// Idem

73. Ce este acesta?- Un război de ţesut.// Idem

74. Pe ce stă războiul?- Pe drugii războiului. // **Picioare**

75. Cum numiţi bucăţile de lemn care sunt băgate cu capătul de jos în tălpile războiului? Dar pe cele care se încheie la capătul de sus al acestora şi pe care se sprijinesc beţele care ţin vatalele şi iţele?- Braţili războiului. // **Mănuşi**

76. Cum numiţi bucata de lemn de care sunt agăţate iţele? Dar pe cea de care sunt prinse vatalele?- Un băţ la iţe unu la vatale. // Beţe

77. Cum numiţi bucăţile de lemn (de obicei două) care leagă tălpile războiului una de alta?- Blănili războiului. // Blăni

78. Ce sunt acestea?- Vătale. // Idem

79. Cum numiţi cele două bucăţi de lemn cu care sunt prinse vatalele de băţul vatalelor?- Braţili vătalelor. // Braţe

80. Cum numiţi băţul mai lung care se bagă într-o gaură a sulului dindărăt, pentru ca sulul să nu se învârtească şi să ţină urzeala întinsă?- Zăvor. // Idem

81. Cum ziceţi la fiecare dintre bucăţile de lemn cu care se ţine nemişcat sulul dinainte, ca să stea pânza întinsă?- Măiucu dă la întinzător.// **Întorcător** (format din măiuc şi blăniţă).

82. Cum numiţi ochiurile iţelor prin care treceţi firele urzelii când năvădiţi?- Cocleţi.// Idem

83. Ce este acesta?- Scripete.// Scripete (se poate renunţa la el)

84. Cum numiţi bucăţile de lemn pe care se apasă cu picioarele, ca să se schimbe iţele?- Iepe.// Idem

85. Ce face femeia în urzeala de pe război când calcă pe iepe şi schimbă iţele?- Face rost. // Face rost, face model

86. Cum numiţi firele trecute cu suveica prin rost şi bătute cu vatalele între firele urzelii?- Bătătură. // Idem

87. Cum numiţi băţul din suveică pe care stă ţeava?- Lemnuşi.// Idem

88. Ce este aceasta? –Ţavă.// Ţeavă

89. Cum numiţi bucata de fier sau de lemn, cu dinţi la capete, cu care întindeţi pânza lângă rost, ca să se ţească frumos?- Zimţi.// Idem

90. Cum numiţi cele două beţe dintre firele urzelii, de lângă sulul dinapoi?- Fuşceii cu rostu. // Fuşcei cu rost sau **vergei**

91. Ce se face în pânză când se rupe un fir din urzeală şi femeia ţese mai departe, fără să pună altul în loc?- Lăturoaie.// Idem

92. Ce este acesta?- Val de pânză.// Idem

93. Cum numiţi pânza cea mai subţire pe care o ţes femeile acasă?- Pânză d-a subţire.// **Pânză de casă**

94. Ce este acesta?-Prosop. // Idem, **ştergar**

95. Ce este aceasta?- Faţă dă masă.// Idem

96. Cum numiţi pânza aceea deasă în care sunt puse penele pernei? Deasupra acestei pânze este faţa de pernă. –Fultucă.// Idem

97. Cum numiţi ţesătura mai groasă şi mare de lână pe care bateţi porumbul, fasolea?- Procov. // Procov (rar), ţol.

98. Ce este aceasta?- Baieră la traistă. // Idem

99. Cum numiţi ţesătura de lână, lucrată în casă, din care faceţi cioareci?- Dimie // Dimie, **pănură, aba**.

100. Ce se întâmplă cu aceasta?- O ducem la piuă, o bate cu ciocanele, o îngroaşă. // Idem

101. Cum se mai numesc aceste ciocane de piuă?- Ciocane. // **Pisălugi.**

Concluzii: Evoluţia lexicului nu surprinde printr-o dinamică accentuată, obiectele sau tehnologiile se denumesc, în mare, prin aceleaşi noţiuni. Se dau răspunsuri identice la 77 de întrebări; apar alte denumiri la 10 dintre răspunsuri: „saivan” sau „saia”, „hăţaş”, „sidilă”, „cazan”, „hoampă”, „picioare”, „mănuşi”, „întorcător”, „pisălugi”, „pânză de casă”. Pe lângă vechiul nume, încă utilizat, se foloseşte altul nou: „vătaf”, „vergei”, „ştergar”, „pănură”, „aba”, „toartă”. Nu se cunoaşte obiectul la întrebarea nr. 27 („maşină de tors”), iar la întrebarea nr. 54 noţiunea denumeşte alt obiect („vârzog”); nu s-a consemnat în atlas răspunsul la întrebarea nr. 13 („răvăşit”) şi nr. 66 (părţile componente ale sucalei). Informatorii

cred că întrebările nr. 38, 47, 48, 51 era necesar să fie altfel formulate pentru exactitatea răspunsului. La părţile componente ale unor obiecte se schimbă denumirile, cu toate că obiectul rămâne cu acelaşi nume: nr. 64 („vârtelniţa"); se schimbă tehnologia de creştere a rezistenţei firelor la spata războiului: nr. 67.

Resemantizare-Recontextualizare

A cădea ca un topor – a cădea greu, a nu se putea salva;
A se copăi – a se cocoşa, a se lăsa;
A se umfla butuc – a se inflama, a pierde forma iniţială;
A strugăni – strungă – a constrânge;
A sufla ca foalele – a respira greu;
A te bate ca pe nicovală – a te lovi;
A te înfiera – a te însemna, a te ţine minte;
A te potcovi – a te tempera, a te bate, a te lovi, a te pune la punct;
A te prinde la cârlig – a te prinde la înghesuială, a profita;
A te proţăpi – a încremeni;
A te scărmăna – a te părui, a te bate;
A te strânge cu menghina – a te constrânge la ceva;
A te ţesăla – a te pune la punct – a te da prin piepteni;
A trage iţele – a aranja o situaţie în favoarea sa;
Amnar – om lovit de soartă, precum amnarul de cremene;
Andrea – articulaţie a mâinii;
Arac – persoană înaltă şi slabă;
Bălaie – blondă;
Bătătorit ca ceafa boului – palme muncite;
Bătut ca leuca – dricul bate leuca – persoană simplă, sărac cu duhul, prost;
Beat leucă – bătut de băutură, foarte beat;
Breaz – însemnat, moţat;
Burduf – copil cu burta mare dar slab, rahitic;
Ca pe gard – îmbrăcat fără gust;
Ca un mai – om mare şi fără minte;
Ca un sfredel – om băgăcios, interesat excesiv;
Capră – femeie afurisită, încrezută, infidelă;

Căpială, căpiat – nebun;

Chingă – strânsură, constrângere;

Coporâie – femeie slabă şi înaltă;

Cu resteul de brâu – om rău, greu de mulţumit, căruia nu-i intri în voie, care se răsteşte mereu;

Dinţii ca la greblă – ca la grapă – dinţi rari;

Dinţii ca un ferăstrău – dinţi ascuţiţi;

Drug – a îndruga lâna – a o toarce gros – a înşira multe vorbe, a spune vrute şi nevrute;

Fuior, a curge fuior – cu aspectul fuiorului de cânepă, lung şi subţire;

Gânjos – gânj – persoană rezistentă, solidă, vânjoasă;

Gâtul ca osia – gât murdar, subţire şi lung;

Iapă – femeie înaltă, osoasă, iute;

Întins ca o opincă – solicitat prea mult;

Japiţă – femeie infidelă, care nu este „de casă";

Jug – înjugat – oprimat, înrobit;

Jujeu – obiect care se agaţă de gâtul câinilor de vânătoare, sau de gâtul porcilor ca să nu treacă prin garduri; a trece porcul cu jujeul – cu picioarele în paranteză;

Mană – o ciupercă dar şi hrană, mana cerească;

Măturoi – îmbrăcat fără gust;

Melniţă – femeie care vorbeşte mult;

Oacăşă, oacheşă, ochenată, ochişică – brunetă;

Obadă – obădat – curbat, despre picioare: curbate;

Obiele – încălţăminte ruptă, ponosită, murdară;

Om ca o obială – om cu un caracter murdar, om de nimic;

Picioare ca fusele – picioare subţiri;

Scoabă – persoană cocoşată;

Scoarţă – îmbâcsit, întărit de mizerie;

Sloi, îngheţat sloi – întărit, încremenit, cum devine sloiul de gheaţă sau de grăsime, o crustă;

Stearpă – despre femei – care nu puteau avea copii;

Suveică – femeie suplă şi iute;

Şută, fără coarne – femeie instabilă emoţional, aeriană;

Tânjala – a se lăsa pe tânjală – a aştepta până în ultimul moment;

Târnă – persoană grasă şi scundă, fără forme, rotundă;

Tărcată – despre ţesături – în mai multe culori, în dungi, învărgată;

Te bat de ies scântei – amnarul se bătea de cremene până se produceau scântei care aprindeau iasca, o ciupercă numită babiţă şi care se fierbea;

Tesle, teslău – cu dinţii proeminenţi;

Toacă, tocălie – persoană cicălitoare, pisăloagă, în acelaşi timp needucată, necioplită;

Uscat ca iasca – om foarte slab;

Observaţia pe care o pot face este că resemantizarea s-a produs ca mijloc de manifestare a ironiei, simţul umorului fiind extrem de dezvoltat în colectivitatea tradiţională care nu percepe neapărat drept ofensă persiflarea celorlalţi. Defectele fizice şi morale necesită adoptarea unui ton peiorativ, un bun prilej de a recontextualiza, de a găsi asemănări, de a face comparaţii cu obiecte cunoscute sau cu tehnologii uzuale.

Atitudinea comică înseamnă implicarea omului în dinamica vieţii sociale. Există orgoliul şi vanitatea superiorităţii faţă de alţii, de aceea obiectul sau persoana supusă râsului era o realitate neacceptată, avea o poziţie de inferioritate, ceea ce justifică atitudinea de ridiculizare:

Iu, iu, iu, pe dealul gol,
Că mireasa n-are ţol,
Şi i-o face ginerli,
Când o tunde câinili.

Sau:

Poalele le-au ros guzganii
Şi-am rămas numai cu stanii.

Sau:

Mocanii beau turmele,
Şi rămân cu caţele.

(Corpusul de strigături)

Comicul este produs de contrastul dintre perfecţiune şi imperfecţiune, dar comicul este şi o sancţiune socială cu finalitate moralizatoare. Acesta exprimă o atitudine profundă asupra vieţii, pentru că omul sesizează contrastele şi le sancţionează prin râs. Râsul devine unul social, reflexiv, un mijloc de autoapărare a organismului social, cu forţa de a biciui viciile.

Ironia este felul cel mai rafinat de a expune defectele altora, căci omul este, cum spunea Aristotel, „singurul animal care râde.”

***Bibliografie*:**

Atlasul lingvistic român – serie nouă, vol. II, 1956, Bucureşti, E.A.R.P.R.

Ţintatu-Comănescu, Elena-Cremona, *Migraţiile interne şi enclavele culturale*, Tiparg, Piteşti, 2009.

CĂRATUL APEI PENTRU MORŢI – RITUAL AL LOCUITORILOR DIN BAZINUL INFERIOR AL RÂULUI DOAMNEI, SATELE: VALEA NANDRII, JUPÂNEŞTI, PETREŞTI, COŞEŞTI, DÂRMĂNEŞTI, NEGRENI, PISCANI, PURCĂRENI

Prof. univ. dr. Victor Zaharescu, Câmpulung Muscel

1. Consideraţii tematice:

În mitologia poporului român, „apa a reprezentat, ca de altfel în mitologia tuturor popoarelor indo-europene, substanţa primordială, esenţială şi germinativă, fără de care viaţa în cosmos şi pe pământ nu ar fi putut fi concepută” [138].

Geto-dacii şi apoi romanii cuceritori ai Daciei, acordau apei „funcţiuni mitice deosebite: existenţiale şi cognitive. Arealul carpatic a început să filozofeze şi, datorită contactului cu apa să o considere substanţă esenţială a vieţii, iar în medicina magică un panaceu universal.”[139]

Din punctul de vedere al omului obişnuit apa reprezintă sursa vieţii terestre pentru regnul vegetal şi cel animal. Dacă apă n-ar fi, nici lumea n-ar putea fi.

Şi astăzi ţăranii când înnoptează au grijă să fie apă în casă, fiindcă „ceasul rău vine noaptea şi cată în toate vasele, şi de nu găseşte, aprinde casa”.[140]

Numeroase sunt ritualurile în care apa are un rol purificator sau ordalic sau apotropalic sau vindecător.

Peste vechile credinţe păgâne s-au aşezat ritualurile creştine – Acestea au dat sensuri noi, au îmbogăţit conţinuturile. Venirea pe lume a noului-născut îl integrează prin botezul cu apă unui destin spiritual, pe viitorul om social, încreştinat prin cufundarea în apa

---

[138] Romulus Vulcănescu, *Mitologia română*, p. 475.
[139] Ibidem, p. 475.
[140] Elena Niculiţă Voronca, *Datinile şi credinţele poporului român*, p. 214.

sfinţită din cristelniţă. Când tânărul se însoară, se bărbiereşte şi se spală pe mâini şi pe faţă în cadrul unui ritual purificator, de integrare în comunitatea căsătoriţilor.

Basmele românilor vorbesc despre „apa vie" şi „apa moartă" iar miturile româneşti, despre Apa Duminicii şi Apa Sâmbetei. Cultul creştin acordă apei înalte virtuţi magice prin folosirea agheasmei cu rol purificator dar şi medical şi apotropaic.

Ciclul existenţial al omului prinde trei etape fundamentale: naşterea, trecerea prin viaţă (copil-adolescent-matur-bătrân) şi încheierea ciclului, respectiv, moartea.

„Dacă naşterea omului constituie începutul unui nou sistem de viaţă cosmică în ipostază terestră, nunta constituie integrarea acestui sistem în ritmul alert al vieţii pământeşti, iar moartea revenirea peregrinului terestru în cosmos"[141].

Momentul ultim, respectiv moartea, presupune „o rupere brutală a corpului uman, al mediului uman (comunitate socială, rude, prieteni, cunoscuţi) de mediul lui şi catapultarea spiritului în cosmos".[142]

Aventura existenţială a omului pe pământ constituie „un rit de trecere din cosmos pe pământ şi de pe pământ în cosmos".[143]

Mircea Eliade, în eseul „Experienţa senzorială şi experienţa mistică la primitivi" consideră că „sufletul omului" după ce a parcurs etapele vârstelor până la senectute „se reîntoarce în lumea spiritelor sau cealaltă lume, unde duce o postexistenţă conformă vieţii lui; pentru ca întoarcerea să fie o integrare cu comunitatea morţilor, trebuie respectate toate riturile funerare."[144]

În legătură cu moartea, oamenii din cele mai „îndepărtate timpuri" şi-au pus o sumedenie de întrebări, rămase „fără răspunsuri" sau cu „răspunsuri de consolare". Ciclul existenţial al vieţii omului sistetizează din punct de vedere al conţinuturilor trei tipuri de rituri:

---

[141] Romulus Vulcănescu, op. cit., pag. 168.
[142] Ibidem, p.168.
[143] Ibidem, p.168.
[144] M. Eliade, *Experienţa senzorială şi experienţa mistică la primitivi*, în volumul *Eseuri*, p.185.

1) rituri de integrare în comunitatea viilor (intrarea în viaţă);

2) rituri de despărtire – ruperea corpului individual din comunitatea viilor;

3) rituri de integrare în comunitatea morţilor.[145]

Aşadar, comunicarea noastră vizează atât semnificaţia mitico-magică a apei, cât şi descrierea unui rit de integrare a unui defunct în comunitatea morţilor.

2. Descrierea ritului:

După îngroparea mortului, cei ramaşi în viaţă continuă să se preocupe de soarta celui drag prin organizarea de parastase care culminează la patruzeci de zile cu un praznic mai substanţial de pomenire a sufletului adormitului. Pentru uşurarea călătoriei defunctului şi purificarea sufletului acestuia se practică ritualul căratului apei – apa având rolul magic al curăţării sufletului pentru o călătorie lină către o destinaţie de veci închipuită mitic ca luminoasă şi „*loc cu verdeaţă*". Obiceiul (ritualul) mi l-a prezentat în calitate de informatoare Gârtan Ioana, în vârstă de şaptezeci şi şapte de ani din satul Valea Nandrii, care practică „*căratul apei*" de la vârsta de cincizeci de ani. Ritualul este împlinit numai de o femeie văduvă sau de o fată necăsătorită, neprihănită, de cincisprezece – şaptesprezece ani. Apa este luată de la izvor (nu din conducta de canalizare) şi dusă pentru cinci-şapte familii unde sunt bolnavi în familie, bătrâni neputincioşi, persoane ce se deplasează greu. Dacă la înmormântare au fost scoase oasele unui înaintaş, se cară apă şi pentru acela (aceea). Aşadar, în zori, persoana care asigură ritul trece pe la porţile gospodarilor cu una (două căldări, după caz), timp de patruzeci de zile, numai în zilele lucrătoare. Duminica nu se cară apă.

După împlinirea celor patruzeci de zile, persoana desemnată împreună cu unu-doi membri din familie merg la Râul Doamnei „*să dea drumul apei*", cum mi-a mărturisit Ioana Gârtan. Prin urmare, în mentalul popular apa cărată vecinilor se adună paralel călătoriei sufletului mortului, pentru a fi slobozită, şi odată cu năvala ei se

---

[145] Vezi Romulus Vulcănescu, Mitologie română, pag. 168.

curaţă de păcate ramăşiţele imateriale, conform credinţelor mitico-religioase creştine.

Ce înseamnă momentul „*a da drumul apei*"?

Persoanele ajung la râu. Femeia (sau fata, după caz), intră în apa Râului Doamnei şi scot din râu patruzeci de căni de apă şi le aruncă pe uscat. Apoi, zice din memorie, sau citeşte, „Psalmul 50" pentru purificarea sufletului. Printre altele, în Psalm apar anume conţinuturi: „*mă spală de fărădelegea mea şi de păcatul meu mă curăţeşte* ", ...„*stropi-mă-vei cu isop şi mă voi curăţi, spala-mă-vei şi mai vârtos decât zapada mă voi albi*", ...„*întoarce faţa Ta de către păcatele mele şi toate fărădelegile mele şterge-le*"... etc., etc.

După textul psalmului, femeia zice „Tatăl nostru" pe marginea apei, bea apoi de trei ori apă din râu (semn că apele sunt curate!) se face semnul crucii cu apa luată din râu, după care aşază pe râu o zgăvleajă de dovleac (jumatate din dovleac, după ce s-a scos miezul, lăsată la uscat, ca să poată pluti ca o bărcuţă) unde se pune o lumânare aprinsă în mijlocul acesteia (dacă s-a cărat apă pentru doi morţi se pun două lumânări) şi se dă drumul pe cursul apei. Ritualul îmbină conţinuturi creştine alături de forme ritualice străvechi, precreştine, ale locuitorilor acestor ţinuturi. Călătoria „*micii ambarcaţiuni*" înseamnă probabil periplul defunctului în ţinuturile mitice. Momentul instalează o linişte adâncă cu rezonanţe mitice, atât în sufletul celor apropiaţi, cât şi pentru persoana care a cărat apa. Persoanele stau în apă şi privesc „*călătoria*" jumătăţii de dovleac cum alunecă pe suprafaţa apei, până se pierde la cotitură. Apoi merg acasă, unde se organizează praznicul de patruzeci de zile.

Odată cu introducerea canalizării în sate, obiceiul este pe cale de dispariţie.

Bibliografie:

1. Eliade, Mircea, *Eseuri*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti 1991.

2. Voronca, Niculiţă, Elena, *Datinile şi credinţele poporului român*, Editura Saeculum Vizual ,Bucureşti, 2008.

3. Vulcănescu, Romulus, *Mitologie română*, Editura Academiei R.S.R., 1987.

CONTRIBUŢIA SCULPTORILOR ÎN PIATRĂ DIN ALBEŞTII DE MUSCEL LA CONSOLIDAREA ŞI RESTAURAREA UNOR MONUMENTE ISTORICE ŞI DE ARTĂ DIN ROMÂNIA

Ionel Marius Popescu, Vlădeşti

În operă sa de sinteză *Civilizaţia pietrei în arealul etnocultural Argeş-Muscel*, etnologul Grigore Constantinescu afecta un spaţiu generos renumitului centru de pietrari din zona de nord a fostului judeţ Muscel, relevând, printre altele, contribuţia esenţială a meşterilor pietrari la construirea sau refacerea unor monumente de arhitectură din spaţiul de cultură şi civilizaţie românesc, menţionând că „exploatarea calcarului numulitic de Albeşti s-a intensificat în perioada edificării sau restaurării importantelor monumente de arhitectură feudală: Mănăstirea Curtea de Argeş, Mănăstirea Negru Vodă din Câmpulung-Muscel, Curtea domnească din Târgovişte etc.”.

În argumentarea acestei constatări se invoca un important document medieval „Condica de venituri şi cheltuieli a vistieriei de la leatul 7202-7212”, întocmită de cancelaria domnească a lui Constantin Brâncoveanu [1688-1714], care cuprindea, printre altele, evidenţa sumelor achitate în 1694 „pietrarilor de la Albeşti pentru nişte pietre ce au tăiat de treaba caselor domneşti”; în 1696, „pentru plata pietrarilor ce au lucrat pietrele la Curtea domnească de la Târgovişte”, pentru ca, în 1698, să se menţioneze suma de 30 taleri drept valoarea „lucrării pietrelor de la foişorul din Târgovişte”.

Un document emis în anul 1673, în care se consemna „tocmeala pietrarilor de la Albeşti” pentru schitul Fedelesciori, menţiona numele unui vătaf al acestora, Stoica, el fiind coordonatorul lucrărilor ce urmau a fi efectuate la acest important edificiu religios.

Documentele medievale confirmă astfel parţial arealul geografic în care meşteri pietrari din Albeştii Muscelului efectuau operaţiuni de consolidare şi restaurare a unor construcţii laice sau religioase din Ţara Românească în perioada Evului Mediu.

Realizarea unor obiective remarcabile din spaţiul românesc de cultură şi civilizaţie – Mănăstirea Curtea de Argeş, Podul de peste Dunăre construit, la Cernavodă, de Anghel Saligny[146], Palatul regal din Bucureşti, Palatul Patriarhiei Bisericii Ortodoxe Române din Capitală, Palatul telefoanelor, Arcul de triumf din Bucureşti, Opera Română, Teatrul Naţional, Hotelul Intercontinental, Casa Presei Libere (fosta Casa Scânteii), Podul prieteniei de la Giurgiu, Fabrica de penicilină Iaşi – şi a unor monumente memoriale, cruci de piatră etc. nu ar fi fost posibilă fără participarea efectivă a unor meşteri pietrari din Albeştii Muscelului.

De asemenea, în perioada secolului XX, dar şi în secolul XXI, calcarul din Albeşti a fost folosit în edificarea caselor de locuit, în special, pentru ornamentarea acestora (ancadramente la uşi şi la ferestre, stâlpi), lucrările de artă fiind efectuate în atelierul pietrarilor din Albeşti, situat în imediata apropiere a carierei de unde se exploata calcarul.

Asigurarea materialului calcaros necesar lucrărilor angajate de către pietrarii albeşteni a fost facilitată de existenţa carierelor de exploatare a pietrei în zona sudică a satului Albeşti şi în satul Cândeşti, în puncţele: Colţ, Dosul Coşerilor, Fruntea Plesnitorichii şi Valea Pietroasă.

La sfârşitul secolului al XlX-lea erau angajaţi în munca de extragere a minereului circa o sută de pietrari, majoritatea lor fiind formată din italieni specializaţi în efectuarea unor asemenea operaţiuni, dar, mai ales, în edificarea sau restaurarea unor construcţii laice şi ecleziastice de amploare.

Experienţa acumulată de-a lungul vremii de către meşterii pietrari din Albeşti în acest domeniu a fost relevată de renumitul

---

[146] Dan Ghinea, *Enciclopedia geografică a României,* Bucureşti 2002, pag. 408.

sculptor în piatră, Gheorghe Manta, care evoca, într-un interviu acordat sociologului Radu Oprea, participarea sa împreună cu alţi pietrari din Albeşti la „renovarea mai multor monumente din ţară: aripa de la Universitate, pe la Snagov, pe la diferite vile, am lucrat pe la Sinaia, la Castelul Pelişor, am lucrat la Mangalia, la Calu' Bălan, la diferite hoteluri p-acolo, la placagerie, pardoseli interioare, exterioare, la Biserica Cozia, la Curtea de Argeş şi mai multe, poate, nu le reţin eu toate acuma. În afară d-astea, la monumente prin diferite oraşe ale ţării: Câmpulung, Constanţa, Piteşti, Sibiu, Slatina, Suceava şi poate ar mai fi care mi-au scăpat"...

Meşterul pietrar Gheorghe Manta devine personajul central al inspiratului reportaj intitulat „Pietrarii de platină de la Albeştii de Muscel" al publicistului Dumitru Mihalache, apărut în ziarul „Lumina" din 9 august 2012, sculptorul rememorându-şi viaţa pe care o asociază constant cu munca la carieră şi pe unele dintre şantierele unde a contribuit la consolidarea şi înfrumuseţarea unor monumente: Am lucrat 30 de ani în cariera de aici. Pentru mine, piatră este viaţa mea. E o plăcere să o faci să vorbească. Să râdă. Să înflorească. Şi eu moştenesc meşteşugul de la tata. Cea mai frumoasă lucrare pe care am executat-o mi se pare a fi cea de la Foişorul Sinaia. Am piatră lucrată de mine în fundaţiile acestor două case, îmbrăcate cu coloane, cu tot ceea ce am putut face şi eu în timpul liber. Am ridicat şi troiţa asta de lângă casă. Este acolo o cruce mai mică, făcută de un om de aici, Isbăşoiu, când a plecat pe front, în 1943, ca să-i rămână şi lui numele. A trăit până la peste 80 de ani. Aşa m-am gândit să fac şi eu, să rămână ceva aici şi de la mine. Să dăinuie, dacă tot sunt de meserie pietrar. Din nefericire, tradiţia noastră nu mai interesează pe nimeni. Am trei feciori, dar nici unul nu a prins meseria. Piatra s-a lucrat rudimentar, cu ciocanul şi cu dalta. La fel s-a ridicat şi ţara, şi acum au distrus-o bandiţii!... Mai am oleacă şi plec şi eu, şi nu văd nimic să se facă bine acum. Dar asta este lumea, conchidea meşterul – o mărturisire de credinţă pentru o meserie pe care a respectat-o până la a o identifica cu propria sa viaţă.

Simpla menţionare a contribuţiei sale la „renovarea” unor obiective confirmă multitudinea şi diversitatea operaţiunilor efectuate, antrenarea acestor specialişti din Albeştii Muscelului în acţiunea de conservare şi înfrumuseţare a unor construcţii de interes naţional situate într-un areal geografic extins incluzând provinciile româneşti Muntenia, Oltenia, Transilvania şi Moldova.

CUPRINS

Cezar Bădescu, **Din cămara mamii mă-sii**	**5**
Graţian Bădescu, **Contemporaneitatea colindatului în vatra folclorică Arefu**	**13**
Cosmin Bloju, **Aspecte ale influenţei artei bizantine paleologe în arta medievală românească**	**25**
Mariana Bordeanu, Cristina Sava, **Particularităţi ale graiului din zona Berevoeşti-Muşcel**	**37**
Ion Bratu, **Ciuleandra – o strămoaşă îndepărtată a Drăgaicei**	**44**
Ion I. Bratu, **Descântecul românesc. Evoluţie – Involuţie – Tipologie**	**48**
Daniela Florentina Chiriloiu, **Ceasul de amiază în Şuici, Argeş**	**66**
Constanţa Cristescu, **Tezaure folclorice bucovinene de la începutul secolului XX. Documente inedite**	**71**
Adriana Cuciureanu, **Istoriile orale – mărturie a timpului trecut**	**80**
Dinu Constantin, **Jocuri pentru copii şi tineret**	**88**
Grigore Constantinescu, **Aurel Calotă 1923-2006, un CV sumar**	**103**
Mariana Claudia Filipescu, **Practici tradiţionale de prevenire, combatere şi vindecare a bolilor**	**111**
Naziana Georgiana Ilinescu, **Forme ale magiei în basm**	**114**
Raluca Mihaela Marinescu, **Snoava-arta cuvântului**	**126**
Sorin Mazilescu, **Portul popular din Argeș-Muscel**	**143**
Nicolae Necşoiu, **Legenda satului Smei (Judeţul Argeş)**	**151**
Marina Pantazi, **Căluşul-rit complex cu funcţii multiple**	**153**

Nicolae Pantazică, **Credinţe şi superstiţii despre ape şi fântâni în satul Băjeşti**	**158**
Donia Felicia Poştoacă, Maria Soare, **Meşteşugurile artistice**	**166**
Sorin Dănuţ Radu, Andrei Stăncescu, **Folclor 2.0**	**171**
Mihail M. Robea, **Ioan Timuș - Etnograf și folclorist**	**176**
Camelia Sighiartău, **De pe uliţ'-adunate...**	**181**
Ion Popescu-Sireteanu, **Sărbători păstoreşti**	**186**
Floriana Stăncescu, **Alimentaţie tradiţională**	**204**
Ion Gh. Stoica, **Focul în mentalitatea comunităţilor de pe Valea Cricovului Dulce**	**209**
Ion Stroe, **Mâncăruri... cum erau odată!**	**218**
Lucreţia Tiţa, Gheorghe N. Tiţa, **Lungul drum al firului de lână**	**225**
Georgiana Nicoleta Tucă, **Practici premaritale de ciurlez în satul Arefu**	**232**
Vlad Tudor, **Brezaia de la Rucăr, de la obicei de sorginte păgână la manifestare ludico-rituală contemporană**	**235**
Elena-Cremona Ţintatu-Comănescu, **Dinamica lexicului pastoral**	**243**
Victor Zaharescu, **Căratul apei pentru morţi – Ritual al locuitorilor din bazinul inferior al Râului Doamnei, satele: Valea Nandrii, Jupâneşti, Petreşti, Coşeşti, Dârmăneşti, Negreni, Piscani, Purcăreni**	**253**
Ionel Marius Popescu, **Contribuţia sculptorilor în piatră din Albeştii de Muscel la consolidarea şi restaurarea unor monumente istorice şl de artă din România**	**257**

CAIETE FOLCLORICE ARGEŞ
XVIII
PITEŞTI, 2015

ISSN 1584 - 2126